

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Van Bajes naar buiten

Doekhie, J.; Koenraadt, R.; Besten, A. den

Citation

Doekhie, J., Koenraadt, R., & Besten, A. den. (2024). *Van Bajes naar buiten. WODC Rapport*. Leiden: Universiteit Leiden. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/4106819>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/4106819>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

The design features a series of vertical stripes in light grey and light blue. A large light blue square overlaps the stripes, and a smaller purple square is positioned to its right. The text is placed within these elements.

Van
Bajes

naar
Buiten

Jennifer Doekhie | Rosa Koenraadt | Anouk den Besten

Met medewerking van **Quita Klein Gunnewiek**

Colofon

ISBN 978-90-8161-547-1

NUR 740

Aanvragers onderzoek

Ministerie van Justitie en Veiligheid, DG Straffen en Beschermen, directie Sanctietoepassing en Jeugd (hoofdaanvrager); Dienst Justitiële Inrichtingen; Vereniging Nederlandse Gemeenten; Reclassering (3RO)

Opdrachtgever

Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC)
Afdeling Externe Betrekkingen (EWB) Ministerie van Justitie en Veiligheid
Koningskade 4
2596 AA Den Haag

Onderzoekers

Dit onderzoek is uitgevoerd door de sectie Strafrecht & Criminologie van de Universiteit Leiden. De betrokken onderzoekers zijn: Jennifer Doekhie, Rosa Koenraadt en Anouk den Besten, met medewerking van Quita Klein Gunnewiek.

Ontwerp omslag en binnenwerk: Textcetera, Den Haag

Origineel ontwerp logo: Anouk den Besten

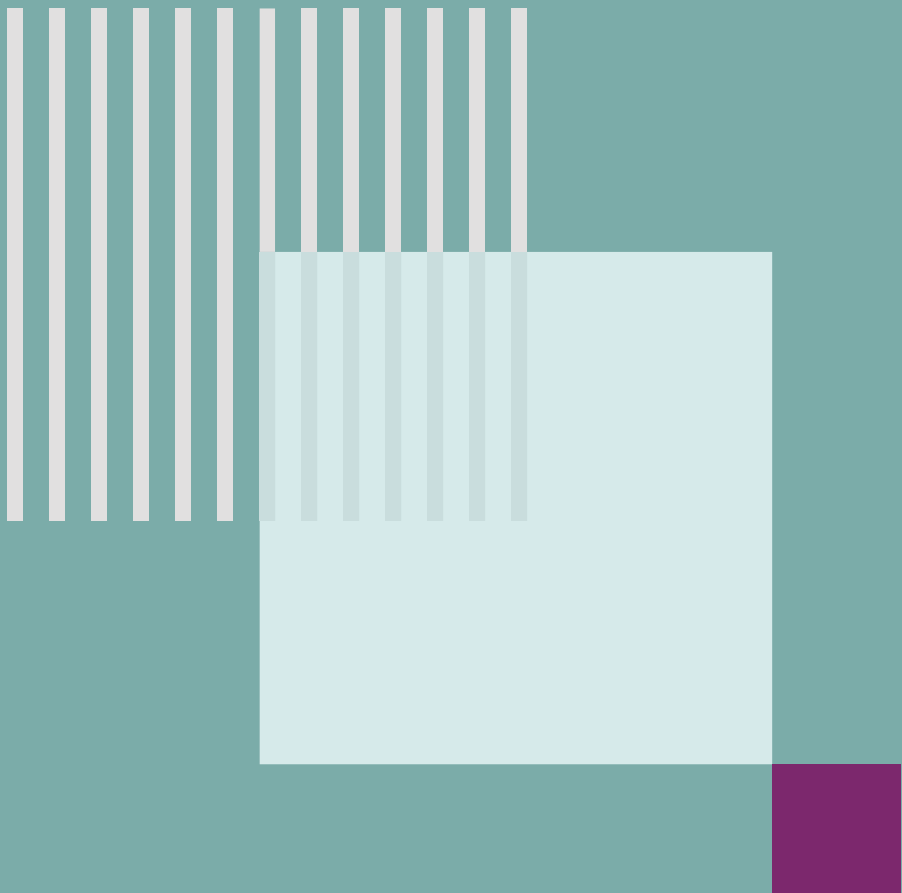
© 2024, WODC, Ministerie van Justitie en Veiligheid. Auteursrechten voorbehouden.

Inhoudsopgave

Dankwoord	7
Afkortingenlijst	10
Samenvatting	13
Summary	27
1. Inleiding	41
1.1 Aanleiding onderzoek	41
1.2 Achtergrond re-integratieproblematiek basisvoorwaarden	45
1.3 Landelijk re-integratiebeleid	46
1.4 Theoretische inbedding detentie en re-integratie	52
1.5 Eerder onderzoek naar het re-integratieproces in Nederland	60
1.6 Afbakening begrip re-integratie	63
1.7 Doelstelling en onderzoeksvragen	64
1.8 Leeswijzer	65
2. Methoden	67
2.1 Planevaluatie	67
2.2 Interviews (ex-)gedetineerde personen	70
2.3 Dossieronderzoek	83
2.4 Focusgroepen en expertmeeting	85
2.5 Ethische overwegingen	87
3. Planevaluatie van het re-integratiebeleid in Nederland	91
3.1 Doelgroep re-integratiebeleid Bestuurlijk Akkoord en Handreiking	92
3.2 Centrale plek levensloopbenadering	92
3.3 Sub- en hoofddoelen van het re-integratiebeleid	93
3.4 Middelen van het re-integratiebeleid	95
3.5 Werkprocessen	103
3.6 Wetenschappelijke onderbouwing van het re-integratiebeleid	105
3.7 Conclusie	110
4. Ervaringen van (ex-)gedetineerde personen met materiële re-integratie	113
4.1 Achtergrond onderzoeksgroep	116
4.2 D&R-plan en aanbod re-integratieactiviteiten tijdens detentie	116
4.3 Contact met re-integratieprofessionals	121

4.4	Complexiteit problemen basisvoorwaarden en cumulatie	126
4.5	Complexe systemen	132
4.6	Lage mate van vertrouwen	136
4.7	Conclusie	141
5.	Ervaringen van (ex-)gedetineerde personen met sociale, formele en persoonlijke re-integratie	145
5.1	Sociale re-integratie	147
5.2	Formele re-integratie en ervaren stigma	155
5.3	Persoonlijke re-integratie	158
5.4	Conclusie	168
6.	Het re-integratieproces vanuit het perspectief van ketenpartners en professionals	171
6.1	Re-integratieproces op basis van gedocumenteerde data	171
6.2	Perspectief van re-integratieprofessionals	189
6.3	Conclusie	200
7.	Conclusie en discussie	203
7.1	Evaluatie landelijk re-integratiebeleid	205
7.2	Ervaringen re-integratieproces van (ex-)gedetineerde personen	206
7.3	Ervaringen betrokken organisaties en professionals	212
7.4	Overeenstemming ervaringen en beleid en belangrijke obstakels	213
7.5	Methodologische reflectie	222
7.6	Aanbevelingen	224
7.7	Tot besluit	229
	Literatuurlijst	231
	Bijlage 1 Planevaluatie	244
	Bijlage 2 Toestemmingsformulier (informed consent) en informatieblad	248
	Bijlage 3 Topiclists interviews T1/T2/T3	250
	Bijlage 4 Onderzoeksgroep gedetineerde personen N=100	258
	Bijlage 5 Onderzoeksgroep focusgroepen en expertmeeting	261
	Bijlage 6 Analyseformat casestudy	263
	Bijlage 7 Codeboom	265

Dankwoord

In de jaren 2022-2024 is in opdracht van het WODC, DJI, de 3RO en de VNG door de Universiteit Leiden onderzoek gedaan naar de beleving van het re-integratieproces door ex-gedetineerde personen. De bevindingen van dit onderzoek zijn gebaseerd op een intensieve periode van veldwerk, gestart in een vijftal penitentiaire inrichtingen waarbij gedetineerde personen zijn gesproken vlak voor vrijlating en voor een langere periode zijn gevolgd. Vele personen hebben op een of andere manier bijgedragen aan de totstandkoming van dit rapport.

Als eerste gaat onze grote dank uit naar alle (ex-)gedetineerde personen die bereidwillig zijn geweest om hun ervaringen in het re-integratieproces zowel tijdens als na detentie met ons te delen. Een woord van dank gaat ook uit naar de personen die onze dataverzameling in de PI's hebben gefaciliteerd, naar de re-integratieprofessionals die een bijdrage hebben geleverd aan de focusgroepen en expertmeeting en aan degenen die zich hebben ingespannen om toestemming te krijgen voor het dossieronderzoek bij de reclassering en DJI.

In de eerste fasen van het onderzoek heeft onderzoeker Quita Klein Gunnewiek het team versterkt en een grote bijdrage geleverd als interviewer en onderzoekscoördinator waarvoor wij haar heel dankbaar zijn. Wij danken ook alle stagiaires en honoursstudenten die onder andere hebben geholpen bij het notuleren, organiseren en transcriberen van de data: Frederique Vroemen, Laurien de Jong, Sabrina Gelauf, Xanthe Warners, Nienke Mafait, Kelly Ebbelaar, Manon Polman, Sara Pels, Sara Sardar, Lizet Harbers, Nathalie Witteveen, Serona Methorst, Iris Huizinga, Nancy Remezond, Anna Veninga en Femke de Vries. Verder danken wij de externe klankbordgroep met afgevaardigden vanuit de drie re-integratieorganisaties. En we zijn dank verschuldigd aan onze interne klankbordgroep van de Universiteit Leiden en andere

collega's die kritisch hebben meegelezen en de rapportage hebben voorzien van waardevol commentaar: Miranda Boone, Jan Maarten Elbers, Esther van Ginneken, Paul Nieuwbeerta, Hanneke Palmen, Joni Reef, Anke Ramakers, Pauline Schuyt, en Elina van 't Zand-Kurtovic.

Tot slot zijn we de begeleidingscommissie onder leiding van¹ prof. dr. Monika Smit (Rijksuniversiteit Groningen) en commissieleden dr. Jacqueline Bosker (Hogeschool Utrecht), drs. Essy van Dijk (WODC), Karel van Duijvenbouden (Gemeente Utrecht), dr. Arie van den Hurk (Dienst Justitiële Inrichtingen), drs. Martha Padmos (Ministerie van Justitie en Veiligheid, Sanctie- en Slachtofferbeleid) en dr. Elanie Rodermond (Vrije Universiteit) zeer erkentelijk voor hun constructieve commentaren, adviezen en het meedenken in elke fase van dit langlopende onderzoek.

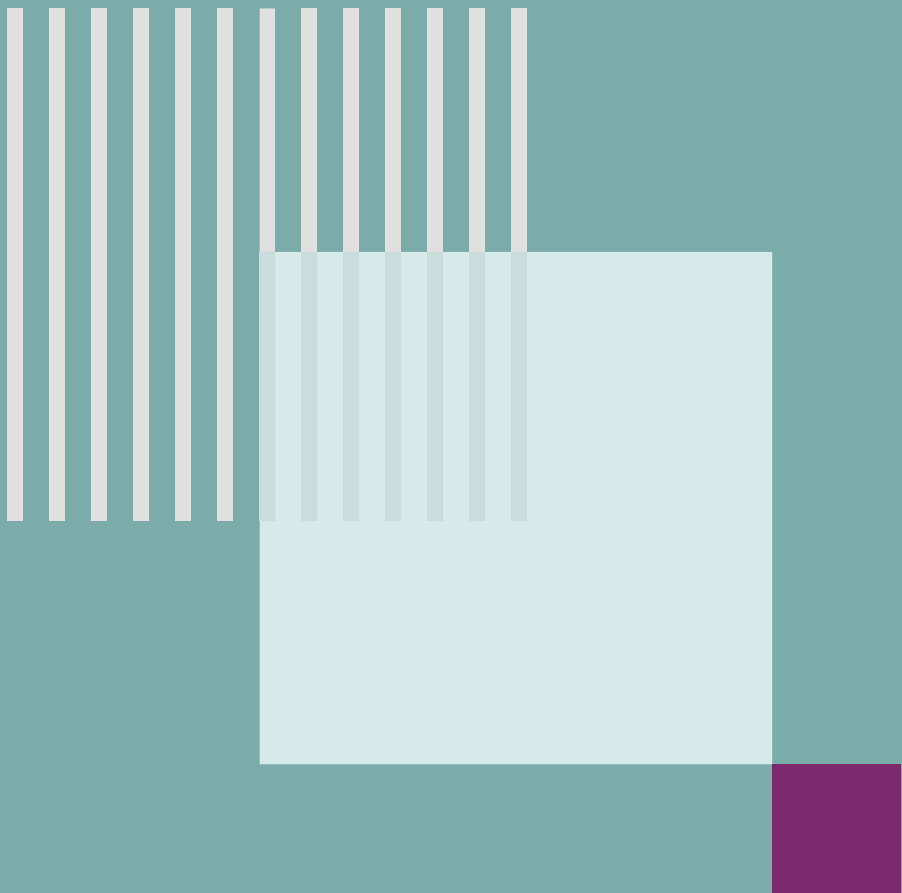
¹ Wij danken ook prof. dr. Evelien Brouwers (Tilburg University) voor haar voorzitterschap in de eerste fase van dit onderzoek.

Afkortingenlijst

3RO	De drie reclasseringsorganisaties: Reclassering Nederland (RN), Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG) en Stichting Leger des Heils Jeugdbescherming & Reclassering (LJ&R)
ADHD	Attention deficit hyperactivity disorder (ADHD)
BBA	Beperkt Beveiligde Afdeling
BGG	Beschrijving Getoond Gedrag
BZK	Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
CJIB	Centraal Justitieel Incassobureau
DJI	Dienst Justitiële Inrichtingen
D&R-plan	Detentie- en Re-integratieplan
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
ESF	Europees Sociaal Fonds
ESM	Experience Sampling Method
EZV	Extra Zorg Afdeling
GGZ-NL	Geestelijke gezondheidszorg Nederland
GLM	Good Lives Model
IGJ	Inspectie Gezondheidszorg en Jeugd
JenV	Justitie en Veiligheid
LVB	Licht verstandelijke beperking
OM	Openbaar Ministerie
ORZ	Onderwijs, Re-integratie, Zingeving
OvJ	Officier van justitie
PAN	Project Aansluiting Nazorg
Pbw	Penitentiaire beginselenwet
PI	Penitentiaire inrichting
PP	Penitentiair Programma
PPC	Penitentiair Psychiatrisch Centrum
RIC	Re-integratiecentrum
RIO	Re-integratieofficier
RN	Reclassering Nederland
RNR-model	Risks-Needs-Responsivity-model
RSJ	Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming
Sr	Wetboek van Strafrecht
Sv	Wetboek van Strafvordering
Tbs	Terbeschikkingstelling
TULP	TenUitvoerLegging Persoonsgebonden straffen

UC	Urinecontrole
UWV	Uitvoeringsinstituut Werknemersverzekeringen
v.i.	Voorwaardelijke invrijheidstelling
VCA	Veiligheid, gezondheid en milieu Checklist Aannemers
VNG	Vereniging van Nederlandse Gemeenten
VOG	Verklaring Omtrent Gedrag
WODC	Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum
Wet SenB	Wet straffen en beschermen
Wmo	Wet maatschappelijke ondersteuning
ZVH	Zorg- en Veiligheidshuis

Samenvatting

AANLEIDING ONDERZOEK EN ONDERZOEKSVRAGEN

Jaarlijks stromen in Nederland ongeveer 27.000 personen in en uit detentie. De kans op herhaling van delinquent gedrag na detentie is groot: de afgelopen jaren komt bijna de helft van de ex-gedetineerde personen binnen twee jaar weer met justitie in aanraking en bijna 27 procent komt binnen twee jaar weer in detentie terecht. Om de recidivecijfers te verlagen, wordt al geruime tijd ingezet op het bevorderen van re-integratie van ex-gedetineerde personen. Sinds 1 juli 2019 hebben de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), reclasering (3RO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) de gezamenlijke verantwoordelijkheid en geïntensiveerde samenwerking vastgelegd in het Bestuurlijk Akkoord '*Kansen bieden voor re-integratie*' ten behoeve van een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerde personen. De levensloopbenadering en het op orde krijgen van de vijf basisvoorwaarden (ID-bewijs, onderdak, inkomen, schuldenaangepak en zorg) staan hierin centraal. De manier waarop die samenwerking in de praktijk vorm krijgt, is nader uiteengezet in de *Handreiking Bestuurlijk Akkoord*. Met de inwerkingtreding van het beleid wordt beoogd de samenwerking tussen de betrokken organisaties en de ondersteuning aan (ex-)gedetineerde personen te verbeteren.

Het Ministerie van Justitie en Veiligheid heeft (samen met DJI, 3RO en VNG) opdracht gegeven om te onderzoeken hoe (ex-)gedetineerde personen en re-integratieprofessionals het re-integratieproces en de ondersteuning daarbij ervaren, en in hoeverre dit overeenkomt met de doelstellingen van het re-integratiebeleid. Het onderhavige onderzoek is ingegaan op de beleving van het re-integratieproces door (ex-)gedetineerde personen en re-integratieprofessionals, zowel tijdens als na verblijf in een PI. De volgende onderzoeksvraag stond hierbij centraal:

Hoe verloopt de re-integratie van (ex-)gedetineerde personen in Nederland na de inwerkingtreding van het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' sinds 1 juli 2019, wat is daarin de beleving van (ex-)gedetineerde personen en welke verbeterpunten zijn er met betrekking tot de re-integratieaanpak?

De hoofdvraag is opgedeeld in de volgende deelvragen:

- 1 *Welke (sub)doelen en middelen kunnen in het kader van de re-integratie door DJI, reclassering en gemeenten worden geïdentificeerd en in hoeverre zijn deze in lijn met wetenschappelijke inzichten?*
- 2 *Hoe verloopt het re-integratieproces volgens (ex-)gedetineerde personen tijdens en na detentie en hoe ervaren zij de ondersteuning vanuit DJI, reclassering en de gemeente hierbij?*
- 3 *Hoe verloopt het re-integratieproces volgens de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals en in hoeverre komen hun ervaringen overeen met het perspectief van de (ex-)gedetineerde personen?*
- 4 *In hoeverre is de uitvoering van het re-integratieproces in lijn met de uitgangspunten zoals neergelegd in het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' en de Handreiking?*
- 5 *Welke sterke punten en welke obstakels zijn er met betrekking tot het verloop van het re-integratieproces?*

METHODE

Ter beantwoording van de centrale onderzoeksvraag is op verschillende manieren data verzameld. Ten eerste is deskresearch uitgevoerd ten behoeve van een planevaluatie waarin 25 beleidsdocumenten zijn geïncludeerd. Ten tweede zijn semigestructureerde interviews met 100 (ex-)gedetineerde personen afgenomen in detentie. Met 69 personen is op minstens één meetmoment na detentie (drie of na zes maanden na vrijlating) weer een interview afgenomen en met 50 personen is op beide meetmomenten drie en zes maanden na detentie gesproken. De onderzoeksgroep bestond uit drie verschillende groepen: a) kortverblijvende mannen met een detentieduur van één tot drie maanden; b) langverblijvende mannen die minstens drie maanden in

detentie verbleven en c) langverblijvende vrouwen die minstens drie maanden in detentie verbleven. Ten derde zijn 18 dossiers van (ex-)gedetineerde personen uit de onderzoeksgroep bij de reclassering en DJI bestudeerd om het re-integratieproces vanuit verschillende perspectieven te belichten. Tot slot zijn drie focusgroepen en één expertmeeting georganiseerd waarin de bevindingen zijn gepresenteerd en bediscussieerd met re-integratieprofessionals, beleidsmakers en overige relevante betrokkenen.

BEVINDINGEN: PLANEVALUTIE

Deelvraag 1: Welke (sub)doelen en middelen kunnen in het kader van de re-integratie door DJI, reclassering en gemeenten worden geïdentificeerd en in hoeverre zijn deze in lijn met wetenschappelijke inzichten?

Ter beantwoording van de eerste deelvraag is een uitgebreide planevaluatie uitgevoerd. Op basis hiervan kan gesteld worden dat DJI, reclassering en gemeenten in het kader van de re-integratie van volwassen (ex-)gedetineerde personen twee hoofddoelen, namelijk 1) een veilige terugkeer en recidivevermindering en 2) bescherming van de samenleving en zes subdoelen nastreven. De geïdentificeerde subdoelen betreffen: 1) geleidelijk wennen aan terugkeer in de samenleving; 2) meer kansen op een stabiel bestaan na detentie; 3) beter gedrag vertonen; 4) een goede aansluiting tussen binnen en buiten detentie; 5) in levensonderhoud voorzien en 6) minder beroep op criminele netwerken. De hoofd- en subdoelen dienen volgens de beleidsdocumenten bereikt te worden via in totaal zes inhoudelijke middelen, te weten: 1) externe vrijheden; 2) inzet op basisvoorwaarden; 3) inzet op vaardigheden; 4) werken aan herstel; 5) inzet op het sociale netwerk en 6) inzet op gedragsverandering. De wetenschappelijke onderbouwing van het re-integratiebeleid is wisselend. Er zijn wetenschappelijk vele aanwijzingen dat inzet op de basisvoorwaarden, vaardigheden en sociaal netwerk van belang (maar niet afdoende) zijn voor een succesvolle terugkeer in de samenleving. De evaluatie van de beleidstheorie laat echter ook zien dat het toegankelijk maken van het uitgebreide aanbod van re-integratiemogelijkheden voor personen in het plusprogramma van het systeem van promoveren en degraderen niet wenselijk is aangezien daarmee alleen de meer capabele personen, die minimaal zes weken gewenst gedrag vertonen, in aanmerking komen voor uiteenlopende re-integratieactiviteiten. Ook het meewegen van gedrag bij beslissingen omtrent externe vrijheden kan problematisch zijn voor een succesvolle re-integratie, omdat niet langer iedereen voor verlof in aanmerking komt.

BEVINDINGEN: BELEVING RE-INTEGRATIEPROCES DOOR (EX-)GEDETINEERDE PERSONEN TIJDENS EN NA DETENTIE

Deelvraag 2: *Hoe verloopt het re-integratieproces volgens (ex-)gedetineerde personen tijdens en na detentie en hoe ervaren zij de ondersteuning vanuit DJI, reclassering en de gemeente hierbij?*

Ter beantwoording van de tweede deelvraag is in dit onderzoek onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van re-integratie, te weten materiële, sociale, formele en persoonlijke re-integratie. Als het gaat om ondersteuning bij de basisvoorwaarden (materiële re-integratie) heeft de helft van de onderzoeksgroep (enige) positieve ervaringen met de inspanningen en verbeteringen die worden gemaakt ter voorbereiding op het leven na detentie. De andere helft is echter uiterst negatief en ervaart een gebrek aan tijd, toegankelijkheid en hulp door re-integratieprofessionals. Ondanks dat beleid voorschrijft dat er vanaf aanvang van detentie aan re-integratie gewerkt wordt, laat dit onderzoek zien dat dit in de praktijk doorgaans niet gebeurt (in de literatuur ook omschreven als de *reintegration paradox*). Zo is er specifiek voor de groep kortverblijvende mannen tijdens detentie nauwelijks aanbod aan re-integratieactiviteiten, terwijl er juist binnen deze groep sprake is van uiteenlopende (multi)problematiek. Voor langverblijvende mannen en vrouwen bestaat een meer uitgebreid aanbod aan re-integratieactiviteiten. Toegang tot re-integratieactiviteiten is binnen het systeem van straffen en belonen (deels) afhankelijk gemaakt van het gedrag in detentie. Aangezien veel en complexe problematiek kan bijdragen aan het uiten van onwenselijk gedrag zorgt dit systeem ervoor dat personen waarvoor ondersteuning noodzakelijk is, juist toegang tot re-integratieactiviteiten wordt ontzegd. Voor een groot deel van de onderzoeksgroep zijn bij vrijlating een of meerdere basisvoorwaarden niet op orde. De grootste problemen na detentie worden ervaren op het gebied van inkomen en onderdak: ruim de helft stroomt uit zonder inkomen uit werk of een uitkering en bijna een kwart heeft na vrijlating geen onderdak.

Diverse ervaren obstakels bemoeilijken het op orde krijgen van de basisvoorwaarden tijdens en na detentie. Allereerst gaat het om complexe problematiek van personen in detentie en kan er, ook vanwege externe factoren zoals de krappe woningmarkt, lang niet altijd een passende oplossing gevonden worden. Zo wordt met onderdak in veel gevallen wellicht formeel voldaan aan de basisvoorwaarde, maar veel ex-gedetineerde personen ervaren een

begeleid-wonen-plek of inwonen bij vrienden of familie niet altijd als wenselijk of zelfs als criminogeen. Ten tweede worden regels en procedures als complex en onduidelijk ervaren. Er wordt veel verantwoordelijkheid verwacht van personen in detentie, maar het is hen vaak niet duidelijk welke instanties of personen verantwoordelijk zijn, hoe aanvragen gedaan kunnen worden, hoe procedures werken, of zelfs wanneer zij weer vrijkomen. Ten derde bestaat er over het algemeen weinig vertrouwen in betrokken instanties en re-integratieprofessionals, zowel tijdens als na detentie. Dit heeft onder andere te maken met eerdere ervaringen, moeilijke bereikbaarheid van professionals en complexe procedures en regelgeving.

Met betrekking tot het contact met naasten en het voorbereiden op de terugkeer naar de samenleving (sociale re-integratie) worden de verlofregels door gedetineerde personen als ingewikkeld en onduidelijk ervaren. Het opbouwen van contact met het sociaal netwerk en het geleidelijk wennen aan het vaak complexe leven buiten worden hierdoor bemoeilijkt. De ondersteuning tijdens detentie is voornamelijk gericht op instrumentele ondersteuning, maar emotionele ondersteuning en voorbereiding op het leven buiten worden weinig ervaren. De eerste periode na detentie wordt doorgaans gekenmerkt als een periode waar iedereen naar uitkijkt, maar na de eerste vreugde wordt het ook als heftig ervaren. Het leven in detentie is uiterst gestructureerd en georganiseerd in vergelijking met het complexe leven buiten. Dit kan leiden tot mentale problemen en terugtrekking uit het sociale leven na vrijlating. Doordat langverblijvende personen minder mogelijkheden hebben om te wennen aan het leven buiten, wordt de overgang van binnen naar buiten als weinig soepel ervaren.

Door de langverblijvende mannen en vrouwen worden na detentie veelvuldig problemen met het verkrijgen van een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) gerapporteerd (formele re-integratie), wat als zeer belemmerend voor het re-integratieproces wordt ervaren. Het niet-verkrijgen van een VOG kan ertoe leiden dat ex-gedetineerde personen langere tijd geen werk en/of dagbesteding hebben, ook in het geval zij aangeven gemotiveerd te zijn om aan de slag te gaan en actief stappen nemen om werk te vinden via sollicitaties. Dit kan bijdragen aan het gevoel stil te staan en niet deel te kunnen nemen aan de samenleving.

Als het gaat om persoonlijke ontwikkeling en gedragsverandering (persoonlijke re-integratie) worden in detentie cursussen aangeboden en deze worden,

hoewel slechts door een klein deel van de onderzoeksgroep gevolgd, als positief ervaren. Daarnaast toont een groot deel van de gehele onderzoeksgroep aan de onderzoekers motivatie om niet meer terug te willen keren naar detentie. Het systeem van straffen en belonen schiet echter voor het grootste deel van de personen in detentie tekort en draagt bij aan meer verwijdering, wantrouwen en frustratie. Indien personen de gehele detentieperiode in het basisprogramma verblijven, draagt dat nauwelijks bij aan een positieve gedragsverandering of wordt zelfs het tegendeel bereikt. Na detentie worden regelmatig actief stappen ondernomen om een nieuwe detentie te voorkomen en een prosociaal leven op te bouwen. Het is echter lastig om een ander leven buiten de criminaliteit te gaan leiden (en vol te houden) als de problematiek omtrent basisvoorwaarden groot is en het contact met het sociaal netwerk zwak. Juist wanneer de belangrijkste basisvoorwaarden op orde zijn en personen tijdens en na detentie door behaalde successen meer zelfvertrouwen ervaren, worden waardevolle stappen gezet.

BEVINDINGEN: ERVARINGEN BETROKKEN ORGANISATIES EN PROFESSIONALS

Deelvraag 3: Hoe verloopt het re-integratieproces volgens de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals en in hoeverre komen hun ervaringen overeen met het perspectief van de (ex-) gedetineerde personen?

Het perspectief vanuit de betrokken re-integratieorganisaties en -professionals is onderzocht middels informatie verkregen vanuit de reclasseringsdossiers en detentie- en re-integratieplannen uit de PI, focusgroepen en een expertmeeting. De informatie uit de interviews met (ex-)gedetineerde personen in de onderzoeksgroep komt in hoge mate overeen met de informatie uit de reclasseringsdossiers en detentie- en re-integratieplannen. Een belangrijk verschil is dat de behoefte aan ondersteuning op mentaal gebied niet of nauwelijks in de bestudeerde documentatie aan bod komt. Daarnaast is in sommige interviews weinig ondersteuning gerapporteerd, terwijl uit de documentatie van de reclassering en detentie wel degelijk inzet van professionals bleek. In die gevallen was de uiteindelijke hulp niet zoals verwacht of het onderling contact niet goed, waardoor de ondersteuning in het geheel als negatief werd ervaren door respondenten. Ook uit de focusgroepen met re-integratieprofessionals blijkt dat veel professionals de intentie hebben om op allerlei vlakken te ondersteunen en maatwerk te verrichten, maar dat

de daadwerkelijke ondersteuning onder andere wordt belemmerd door hoge werkdruk bij casemanagers, complexe problematiek van de detentiepopulatie of onduidelijkheid omtrent wie de verantwoordelijkheid en/of regie heeft.

BEVINDINGEN: OVEREENSTEMMING ERVARINGEN EN BELEID, STERKE PUNTEN EN OBSTAKELS

Deelvraag 4: In hoeverre is de uitvoering van het re-integratieproces in lijn met de uitgangspunten zoals neergelegd in het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' en de Handreiking?

Ter beantwoording van de vierde deelvraag kan worden gesteld dat met de uitwerking van het re-integratiebeleid over het algemeen de beoogde (sub)doelen niet behaald worden. Dit komt enerzijds doordat er niet voldoende inzet op de beoogde middelen van het re-integratiebeleid wordt ervaren door (ex-)gedetineerde personen, bijvoorbeeld vanwege praktische of interpersoonlijke obstakels zoals complexe problematiek/systemen, moeilijke bereikbaarheid van re-integratieprofessionals, of onvoldoende informatievoorziening over de mogelijkheden omtrent re-integratie. Anderzijds geldt dat de ingezette middelen (op deze manier) niet kunnen leiden tot een meer succesvolle re-integratie. Zo is een deel van de re-integratieactiviteiten afhankelijk gemaakt van de motivatie en het gedrag tijdens detentie, waardoor personen die zich niet wenselijk gedragen en/of moeite hebben om de regels na te leven, verminderde toegang tot re-integratieactiviteiten hebben. Ook wordt het geleidelijk wennen aan terugkeer als een belangrijk doel van het beleid bestempeld, maar door aangepaste en strengere regelgeving in de Wet SenB omtrent het verkrijgen van verlof wordt dit subdoel juist moeilijker behaald.

Deelvraag 5: Welke sterke punten en welke obstakels zijn er met betrekking tot het verloop van het re-integratieproces?

Alvorens de sterke punten en obstakels van het beleid te beschrijven, is van belang te constateren dat de detentiepopulatie een complexe doelgroep betreft waarbij personen vaak voorafgaand aan detentie te maken hebben met problemen zoals dakloosheid, schulden, verslaving en het vinden van werk. Hoewel het huidige beleid gericht is op het op orde krijgen van basisvoorwaarden tijdens detentie blijkt uit dit onderzoek dat dit vaak

niet genoeg is vanwege de grotere en complexere behoeften van personen in detentie. Tegen het licht van de complexe detentiepopulatie zijn in dit onderzoek verschillende goede ervaringen met re-integratiemogelijkheden en re-integratieprofessionals door (ex-)gedetineerde personen naar voren gebracht. Door de langverblijvende personen in detentie worden de aangeboden cursussen en andere re-integratieactiviteiten over het algemeen positief ervaren. Wat betreft de instrumentele ondersteuning wordt de rol van de casemanager als essentieel beschouwd en positieve ervaringen worden gerapporteerd met onder andere het aanvragen van identiteitsbewijzen en schuldenoverzichten, maar ook op andere basisvoorwaarden zijn uiteenlopende belangrijke verbeteringen benoemd. Indien professionals een menselijke bejegening hanteren en oprecht meedenken met de (complexe) uitdagingen op het gebied van re-integratie, wordt dit door gedetineerde personen als positief voor het verloop van het re-integratieproces ervaren en kan dit bijdragen aan het vergroten van het vertrouwen en de motivatie voor gedragsverandering.

Naast de positieve ervaringen met het re-integratieproces zijn in dit onderzoek verschillende obstakels voor een succesvolle re-integratie geïdentificeerd. Ten eerste zijn er enkele elementen in het huidige beleid en de wet- en regelgeving die op zichzelf als essentiële belemmeringen in het re-integratieproces worden ervaren. Zo ligt met de komst van de Wet SenB veel verantwoordelijkheid bij de gedetineerde personen zelf en is (gewenst) gedrag tijdens detentie nog belangrijker geworden. Dat met goed gedrag meer vrijheden en mogelijkheden vergaard kunnen worden, werkt goed voor de zelfredzame en capabele personen in detentie. Er is echter een veel grotere groep gedetineerde personen die ofwel korte tijd in detentie verblijft en/of niet over dezelfde mate van sociaal, cultureel en economisch kapitaal beschikt. Aangezien veel en complexe problematiek kan bijdragen aan het uiten van onwenselijk gedrag, zorgt dit systeem ervoor dat de groep waarvoor ondersteuning noodzakelijk is, juist toegang tot re-integratieactiviteiten wordt ontzegd. Personen in het basis- of arrestantenregime verblijven veel tijd op cel en maken weinig tot geen vorderingen op het gebied van re-integratie. Ondersteuning tijdens detentie komt dus vooral terecht bij de personen die langere tijd in detentie verblijven en zich daarbij 'wenselijk' gedragen en niet altijd bij de mensen die dit het meest nodig hebben.

Interpersoonlijke obstakels hebben betrekking op de ervaren ondersteuning en het contact met re-integratieprofessionals, zowel tijdens als na detentie.

Deze studie laat zien dat bij (ex-)gedetineerde personen in de onderzoeksgroep een grote mate van wantrouwen bestaat ten opzichte van een groot deel van de re-integratieprofessionals. Dit gebrek aan vertrouwen komt onder andere voort uit slechte (eerdere) ervaringen met professionals in het strafrechtstelsel en de ervaren institutionele en praktische obstakels. De duale taak van casemanagers en reclasseringswerkers is niet altijd goed te begrijpen voor (ex-)gedetineerde personen en zorgt ervoor dat de ondersteuning op het gebied van re-integratie juist met wantrouwen ontvangen wordt. Personen die in een justitieel kader naar buiten komen, ervaren toezicht dan ook veelal als belemmerend en niet zozeer als ondersteunend, hoewel binnen het gedwongen kader soms veel bereikt kan worden.

Onvoldoende informatievoorziening, moeilijke bereikbaarheid en wisselende beschikbaarheid van re-integratieprofessionals worden als de belangrijkste praktische obstakels bij het re-integratieproces genoemd. Tijdens detentie wordt volgens gedetineerde personen in de onderzoeksgroep te weinig geïnformeerd over mogelijke cursussen of activiteiten die ondernomen kunnen worden en welke zaken tijdens detentie geregeld moeten worden om onder andere de basisvoorwaarden op orde te krijgen en/of houden. Daarnaast rapporteren (ex-)gedetineerde personen in het huidige onderzoek over de geringe beschikbaarheid en lastige bereikbaarheid van re-integratieprofessionals, waaronder casemanagers. Er is veel variatie in de mate waarin er contact plaatsvindt en hoe makkelijk casemanagers en andere re-integratieprofessionals bereikbaar zijn. Maatschappelijke obstakels zien toe op formele uitsluiting van de arbeidsmarkt. Het hebben van een strafblad speelt een rol bij ervaren stigma en wordt als belemmerend ervaren voor re-integratie.

CONCLUSIE

Dit onderzoek laat zien dat de doelstelling van het huidige re-integratiebeleid om vanaf aanvang van detentie aan re-integratie te werken niet wordt bereikt door het merendeel van de personen in detentie, met name door personen die kort in detentie verblijven en de minder zelfredzame personen. Dit komt enerzijds doordat er niet voldoende inzet op de beoogde middelen wordt ervaren, bijvoorbeeld vanwege praktische of interpersoonlijke obstakels zoals complexe problematiek en systemen, moeilijke bereikbaarheid van re-integratieprofessionals en onvoldoende informatievoorziening

over de mogelijkheden omtrent re-integratie. Anderzijds geldt dat de manier waarop middelen om re-integratie te bevorderen worden ingezet niet kan leiden tot een meer succesvolle re-integratie. Zo bereiken de middelen veel van de gedetineerde personen niet, onder andere vanwege het programma promoveren en degraderen waardoor personen die zich niet wenselijk gedragen verminderde re-integratiemogelijkheden krijgen. Specifiek voor de kortverblijvende gedetineerde personen wordt tijdens detentie nauwelijks vooruitgang op het gebied van re-integratie ervaren, terwijl er juist binnen deze groep sprake is van uiteenlopende (multi)problematiek.

Het leven na detentie van zowel de kortverblijvende mannen, langverblijvende mannen als vrouwen wordt gekenmerkt door problemen op het gebied van materiële, sociale, formele en/of persoonlijke re-integratie. De grootste problemen na detentie worden ervaren op het gebied van inkomen en onderdak: bijna de helft stroomt uit zonder inkomen uit werk of een uitkering en een kwart heeft na vrijlating geen onderdak. Het langzaam opbouwen van contact met het sociaal netwerk en het geleidelijk wennen aan het leven buiten wordt bemoeilijkt door regelgeving met betrekking tot verlof. Doordat langverblijvende personen minder mogelijkheden hebben om te wennen aan het leven buiten verloopt de overgang van binnen naar buiten minder soepel en emotionele ondersteuning en voorbereiding op het leven buiten worden weinig ervaren. Langverblijvende mannen en vrouwen na detentie ervaren daarnaast veel problemen met het verkrijgen van een VOG bij het zoeken naar werk. Zij hebben hierdoor het gevoel stil te staan en geen kansen te krijgen in de samenleving. Deze formele uitsluiting van de arbeidsmarkt speelt een rol bij ervaren stigma en wordt als belemmerend ervaren voor re-integratie.

METHODOLOGISCHE REFLECTIE

Met dit grootschalige kwalitatieve, longitudinale onderzoek zijn gedetailleerde en unieke inzichten verkregen in de beleving van het re-integratieproces en uitwerking van het beleid, maar enige methodologische reflectie is van belang om de bevindingen in dit hoofdstuk adequaat te kunnen interpreteren. Zo is allereerst de overgrote meerderheid van de onderzoeksgroep na detentie minstens één keer na detentie geïnterviewd, maar een kleiner deel ook niet. Het is waarschijnlijk dat bij dit deel sprake is van een (nog) minder rooskleurig beeld van het re-integratieproces na detentie dan beschreven in dit onderzoek. Het is tevens denkbaar dat in de groep die niet

gevonden/gesproken is na detentie nog een lagere mate van vertrouwen in instanties en professionals is dan in de groep die wel is gesproken na detentie. Verder laat het dossieronderzoek meer gediagnosticeerde problematiek zien, terwijl dit in de interviews minder (gedetailleerd) aan bod is gekomen. Dit onderzoek heeft niet tot doel gehad om afzonderlijke werkprocessen en pilots van het re-integratiebeleid gedetailleerd te evalueren, maar geeft aan de hand van een aantal overkoepelende thema's een globaal beeld van de ervaringen van verschillende groepen (ex-)gedetineerde personen met het huidige re-integratiebeleid. De verschillende perspectieven zijn zo genuanceerd mogelijk geprobeerd te beschrijven, maar de beschrijvingen zullen niet altijd recht doen aan hoe het proces en de inzet door alle betrokkenen worden ervaren.

AANBEVELINGEN

Op basis van dit onderzoek is een achttal aanbevelingen opgesteld die zowel betrekking hebben op het ontwerp als de uitvoer van beleid.

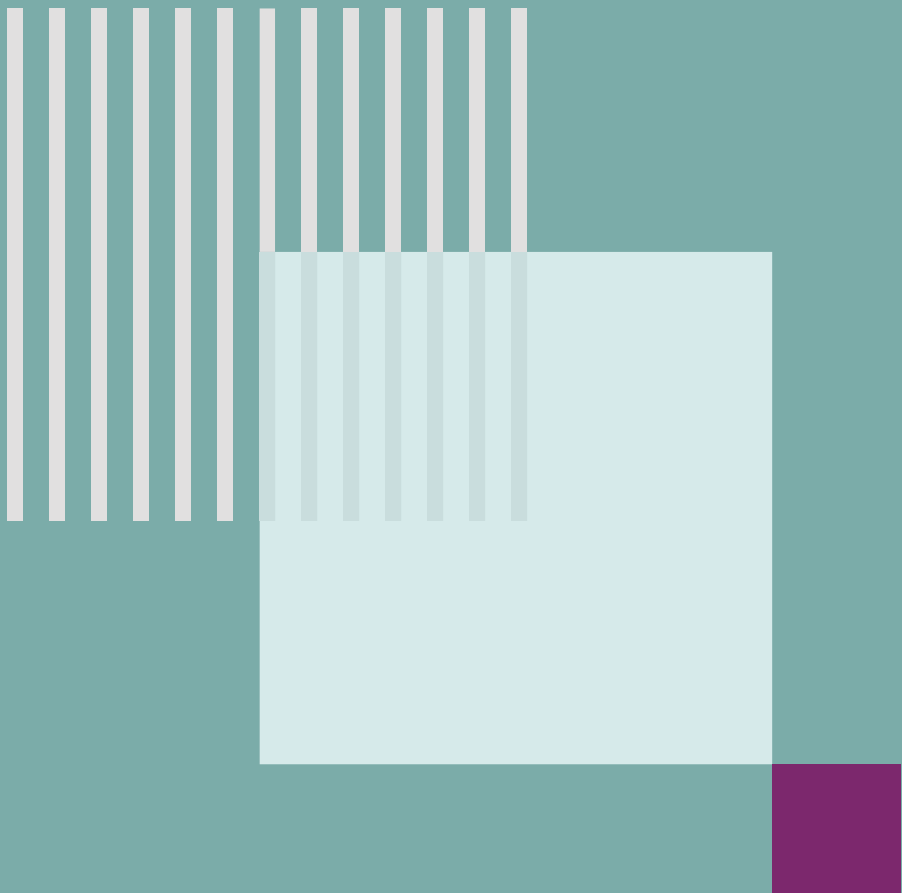
- 1 Een eerste aanbeveling betreft dat het verkrijgen van toegang tot re-integratiemogelijkheden in het beleid niet afhankelijk gemaakt wordt van het vertonen van wenselijk gedrag tijdens detentie. Nu het toegang krijgen tot re-integratieactiviteiten als beloning wordt ingezet en het wegnemen daarvan als straf voor wangedrag, krijgen personen die zich niet wenselijk gedragen, maar vaak de meeste ondersteuning nodig hebben, in de praktijk juist de minste mogelijkheid om te werken aan een succesvolle re-integratie.
- 2 Een tweede aanbeveling ziet toe op het versoepelen van de verlofregels. De aangescherpte regels met betrekking tot verlof zorgen in de praktijk voor veel onduidelijkheid, frustratie en teleurstelling. Doordat minder gebruik wordt gemaakt van (langdurig) verlof, zijn er minder kansen om geleidelijk te wennen aan terugkeer.
- 3 De derde aanbeveling richt zich op de kortverblijvende personen in detentie. Het is van belang om ofwel na te gaan hoe beleid vormgegeven kan worden zodat ook kortverblijvende personen kunnen werken aan re-integratie, ofwel alternatieven voor korte detenties, zoals de taakstraf of elektronische toezicht, nader te verkennen.

- 4 Een vierde aanbeveling is om de zelfredzaamheid van gedetineerde personen te vergroten door meer overzicht te creëren. Ondersteuning om gedetineerde personen meer zelfredzaam te maken, zou gericht kunnen zijn op een goede informatievoorziening en het overzichtelijk maken van zaken die geregeld moeten worden bij binnenkomst en vertrek, welke wegen gedetineerde personen kunnen bewandelen om zaken te regelen en welke obstakels ze hierbij tegen kunnen komen.
- 5 Een vijfde aanbeveling ziet toe op een betere afstemming van de regierol en informatie-uitwisseling tussen re-integratieprofessionals. Een betere afstemming zal ook de informatievoorziening naar personen in detentie verbeteren en daarmee onduidelijkheid over aanvragen en processen kunnen verminderen.
- 6 De zesde aanbeveling heeft betrekking op het verbeteren van emotionele en sociale aspecten van de voorbereiding op vrijlating. Het meedenken vlak voor vrijlating over hoe het leven eruit zal zien en welke obstakels er kunnen zijn, ook op emotioneel en sociaal vlak, kan helpend zijn om meer te anticiperen op de problemen in de eerste periode na vrijlating.
- 7 De zevende aanbeveling betreft de opleiding en scholing van re-integratieprofessionals die zich diepgaander kan richten op het combineren van de duale taak van controle en begeleiding en de wijze waarop ze zich beter kunnen verbinden tot de (cultureel) diverse detentiepopulatie.
- 8 De achtste en laatste aanbeveling is gericht op het verruimen van de mogelijkheden op de arbeidsmarkt voor personen met een strafblad en het verkennen van hoe een 'bewijs van resocialisatie' eruit zou kunnen zien en werkzaam kan zijn bij het verkrijgen van een VOG.

TOT BESLUIT

Bijna de helft van de ex-gedetineerde personen komt binnen twee jaar weer met justitie in aanraking en het is moeilijk gebleken om dit recidivecijfer omlaag te brengen. In het huidige beleid en de wetgeving, waarbij meer nadruk ligt op vergelding en eigen verantwoordelijkheid, wordt weinig rekening gehouden met de complexe en diverse detentiepopulatie waardoor re-integratiemogelijkheden in het gedrang komen. Het beleid is zelfs zo ingericht dat sommige onderdelen ervan een averechtse uitwerking hebben op een succesvolle re-integratie waardoor personen (verder) gedemotiveerd raken om te werken aan terugkeer in de samenleving. Het samenspel van beleid, complexe systemen, multiproblematiek van de doelgroep, opeenstapeling van problemen en een lage mate van vertrouwen in een groot deel van de professionals maakt van re-integratie een ambitieuze opdracht voor alle betrokkenen. Het terugdringen van recidivecijfers en het succesvol re-integreren van (ex-)gedetineerde personen is een ingewikkeld maatschappelijk probleem, ook wel een *wicked problem* genoemd (Rittel & Webber, 1973), waarbij verschillende actoren betrokken zijn en waarbij tal van factoren nog een extra complicerende rol spelen, zoals personeelstekorten, krapte op de woningmarkt, armoede en sociale ongelijkheid. Het onderzoek heeft laten zien dat de strafdoelen vergelding en resocialisatie op gespannen voet kunnen staan en dat er te midden van bureaucratische processen, regels en formaliteiten te weinig inlevingsvermogen, maatwerk en emotionele ondersteuning wordt ervaren in het re-integratiesysteem.

Bijna alle personen in detentie komen op een zeker moment weer terug in de maatschappij. Om recidivecijfers te verlagen en te werken aan een veilige samenleving is het, ook met erkenning van andere strafdoelen zoals vergelding, cruciaal om in te zetten op re-integratie waarbij verbinding wordt ervaren tussen professionals en (ex-)gedetineerde personen. Ondersteuning en activiteiten op het gebied van re-integratie behoren nauw aan te sluiten bij de capaciteiten en achterliggende problemen van de detentiepopulatie, en dienen – tot slot – nadrukkelijk toegankelijk te zijn voor alle personen in detentie.

Summary

INTRODUCTION AND RESEARCH QUESTIONS

Yearly, around 27,000 individuals pass through the Dutch prison system. The likelihood of recidivism is high: For years, nearly half of formerly imprisoned individuals have again come in contact with the criminal justice system within two years of being released, with almost 27 percent ending up back in prison. To lower recidivism rates, efforts have been made, for some time, to promote the reintegration of (formerly) imprisoned individuals. On July 1, 2019, the Dutch Custodial Institutions Agency (DJI), probation services (3RO), and the Association of Dutch Municipalities (VNG) jointly established the “Governance Agreement Offering Opportunities for Reintegration”. The DJI, 3RO, and VNG agreed to shared responsibility and intensified collaboration to facilitate successful reintegration of (formerly) imprisoned individuals. Central to this agreement are the life-course approach and addressing the five basic conditions (valid identification, housing, income, debt management, and healthcare). The “Governance Agreement Guidance Document” further elaborates the practical implementation of this collaboration. The policy aims to improve collaboration between the involved organizations and to provide support for (formerly) imprisoned individuals.

The Ministry of Justice and Security (together with DJI, 3RO, and VNG) has commissioned a study to investigate how (formerly) imprisoned individuals and reintegration professionals experience the reintegration process and the support for reintegration; and to what extent these experiences align with the objectives of the reintegration policy. Consequently, this study focuses on the experiences of (formerly) imprisoned individuals – their reintegration process during and after their stay in prison – and the experience of reintegration professionals. The following research question was central to this study:

How does the reintegration process of (formerly) imprisoned individuals in the Netherlands works in practice after the implementation of the Governance Agreement of July 1, 2019, what are the experiences of (formerly) imprisoned individuals, and what are points of improvement?

The main question is divided into the following sub-questions:

- 1 *Which (sub)goals and means can be identified within the framework of reintegration by the DJI, 3RO, and VNG, and to what extent do these align with insights from scientific research?*
- 2 *How does the reintegration process proceed according to (formerly) imprisoned individuals, during and after detention, and how do they experience the support they receive from the DJI, 3RO, and VNG in this regard?*
- 3 *How does the reintegration process unfold according to the involved organizations and reintegration professionals, and to what extent do their experiences align with the experiences of the (formerly) imprisoned individuals?*
- 4 *To what extent is the reintegration practice in line with the principles laid out in reintegration policy?*
- 5 *What are the strengths and obstacles in the reintegration process?*

METHODS

To address the central research question, data was collected in various ways. Firstly, desk research was conducted for a plan evaluation, including 25 policy documents. Secondly, semi-structured interviews were conducted with 100 imprisoned individuals. Among them, 69 individuals were interviewed at least once after prison (three or six months after release) and 50 individuals were interviewed at both interview waves, three and six months after prison. The research group consisted of three different groups: a) short-term imprisoned men that spent one to three months in detention; b) long-term imprisoned men who spent more than three months in detention; and c) long-term women who spent more than three months in detention. Thirdly, 18 files of (formerly) imprisoned individuals from the research group were examined at the 3RO and DJI to illuminate the reintegration process from

different perspectives. Finally, three focus groups and one expert meeting were organized to present and discuss the findings with reintegration professionals, policymakers, and other relevant stakeholders.

FINDINGS: PLAN EVALUATION

Sub-question 1: Which (sub)goals and means can be identified within the framework of reintegration by DJI, 3RO, and VNG, and to what extent do these align with scientific insights?

To address the first sub-question, an extensive plan evaluation was conducted. Based on this plan, it can be stated that within the framework for the reintegration of adult, (formerly) imprisoned individuals, DJI, probation services, and municipalities pursue two main objectives: 1) safe return and reduction of recidivism and 2) the protection of society. The two objectives encompass a total of six sub-goals: 1) gradual adaptation into society, 2) increased opportunities for a stable existence after detention, 3) exhibiting better behaviour, 4) establishing a good transition between inside and outside detention, 5) being able to earn a living, and 6) reducing reliance on criminal networks. According to the analyzed policy documents, the main objectives and sub-goals are intended to be achieved through a total of six substantive means, namely: 1) external freedoms, 2) focus on basic conditions, 3) focus on skills, 4) working on recovery, 5) focus on the social network, and 6) focus on behavioural change.

The scientific basis of the reintegration policy varies. There is considerable scientific evidence that shows that focusing on basic conditions, skills, and the social network is important (but not sufficient) for successful reintegration into society. Furthermore, the evaluation of the policy theory shows that solely providing reintegration training for individuals in the plus program of the promotion and demotion system is not desirable, as this only makes various reintegration activities available to the more capable individuals who demonstrate desired behaviour for at least six weeks. Additionally, considering behaviour in decisions regarding external freedoms can be problematic for successful reintegration because not everyone is eligible for temporary leave anymore.

FINDINGS: EXPERIENCES OF (FORMERLY) IMPRISONED INDIVIDUALS IN THE REINTEGRATION PROCESS DURING AND AFTER PRISON

Sub-question 2: How is the reintegration process experienced by (formerly) imprisoned individuals during and after prison, and how do they experience the support they receive during this process from the prison service, probation services, and the municipality?

To address the second sub-question, this research distinguishes between different forms of reintegration. Regarding support for basic conditions (material reintegration), half of the research group had some positive experiences with the efforts and improvements made to prepare for life after detention. However, the other half had negative experiences relating to a lack of time, accessibility, and assistance from reintegration professionals. Despite policies stipulating that reintegration should start at the beginning of a prison term, this research shows that this is generally not the case in practice (also described in literature as the *reintegration paradox*). Specifically, this study found that there are hardly any reintegration activities for short-term imprisoned individuals, while this group deals with various (multi)problems. For long-stay men and women, there are more reintegration activities available, but access to these activities within the system of Promotion and Demotion is dependent on behaviour in detention. Since complex problems in the prison population can contribute to displaying undesirable behaviour, this system denies access to reintegration activities for the group that requires support the most. For a large part of the research group, one or more of the basic conditions are not met upon release. Most problems after prison are experienced in the areas of income and housing: more than half leave prison without income from work or social benefits and almost a quarter have no form of housing after being released.

Various obstacles complicate the process of getting the basic conditions in place during and after prison. Firstly, formerly imprisoned individuals deal with complicated issues and problems in different domains, and due to external factors such as the tight housing market, these problems cannot be easily solved. While housing may formally meet the basic condition in many cases, many individuals who leave prison do not always perceive living in sheltered housing or staying with friends or family as desirable. Sometimes it is even seen as criminogenic. Secondly, the rules and procedures in the

reintegration system are experienced as complex and unclear. Individuals in prison are expected to take on a lot of responsibility to move forward in the reintegration process, but it is not always clear to them which authorities or individuals are responsible, how to ask for support, how procedures work, or even when they will be released. Thirdly, in general, there are low levels of trust in the involved authorities and reintegration professionals, both during and after prison. This is partly due to previous negative experiences, the difficult accessibility of professionals, and complex procedures and regulations.

Regarding contact with family and preparing for reintegration into society (social reintegration), imprisoned individuals experience policy regarding temporary leaves as complicated and unclear. This complicates restoring relationship with their social network and hinders gradual adjustment to the often complex life outside prison. Support during prison is mainly focused on instrumental assistance, with little emphasis on emotional support and preparation for life outside. The initial period after release is generally met with excitement, but after the initial joy, it is also experienced as quite intense. Life in prison is highly structured and organized compared to the complex life outside prison. This can lead to mental health issues and withdrawal from social life after release. Because long-term imprisoned individuals have fewer opportunities to adjust to life outside, the transition from inside to outside is experienced as less smooth.

After release, long-term imprisoned men and women frequently report difficulties in obtaining a Certificate of Good Conduct (in Dutch: VOG), which is perceived as highly obstructive to the (formal) reintegration process. Failure to obtain a VOG can result in formerly imprisoned individuals being without work and/or activities for an extended period, even if they express motivation to work and actively pursue employment through job applications. This can contribute to a sense of stagnation and exclusion from society.

When it comes to personal development and behavioural change (personal reintegration), courses are offered during detention, and although only a small part of the research group attends these, they are perceived positively. A large part of the entire research group shows motivation to avoid returning to detention. However, the rewards system in prison falls short for most individuals and contributes to increased distrust and frustration. For individuals who remain in the basic program for the entire detention period, punishment for undesirable behaviour includes deprivation of access to

reintegration courses, training, and temporary leaves. This does not promote positive behavioural change and may even achieve the opposite effect. After release from prison, active steps are frequently taken by individuals to prevent a new prison spell and to build a prosocial life. However, it is challenging to lead a different life outside of crime (and sustain it) when problems related to basic conditions are significant and contact with a social network is weak. Progress is experienced when the key basic conditions are met and individuals experience increased self-confidence through achieved successes during and after detention.

FINDINGS: PERSPECTIVE OF RE-INTEGRATION ORGANIZATIONS AND PROFESSIONALS

Sub-question 3: How does the reintegration process unfold according to the involved organizations and reintegration professionals, and to what extent does their perspective align with the experiences of the (formerly) imprisoned individuals?

The experiences from the involved reintegration organizations and professionals was examined through information obtained from probation files, prison based detention and reintegration plans, focus groups, and an expert meeting. The information from interviews with (formerly) imprisoned individuals in the research group largely corresponds to the registered documentation. An important difference is that the need for mental support, as expressed specifically by long-term imprisoned men and women, is hardly addressed in the documentation from the reintegration organizations. Additionally, some (formerly) imprisoned individuals reported little support, while the registered documentation did indicate involvement of professionals. In those cases, the actual assistance did not meet expectations or the contact between professional and client was poor, resulting in the support being perceived as negative by respondents. The focus groups with reintegration professionals also indicate that many professionals have the intention to provide support in various areas and to tailor their approach, but actual support is hindered, among other reasons, by high work pressure among case managers, complex issues of the detainee population, or uncertainty about who is responsible and/or in charge.

FINDINGS: ACCORDANCE POLICY AIMS AND EXPERIENCES, STRENGTHS AND OBSTACLES

Sub-question 4: *To what extent is reintegration practice in line with the principles laid out in reintegration policy?*

To address this question, it can be stated that the intended (sub)goals of the reintegration policy are not achieved. This is partly because there is not enough effort put into the means – for example, due to practical or interpersonal obstacles such as complex issues/systems, difficulty accessing reintegration professionals, or insufficient information provision about reintegration possibilities. On the other hand, the way the means are implemented cannot lead to a more successful reintegration. For instance, the means to promote reintegration do not reach most imprisoned individuals, partly due to the rewards system, which denies access to reintegration activities for those who do not behave as desired. Additionally, gradual preparation for release is identified as an important goal of the policy, but stricter regulations regarding temporary leaves actually make achieving this sub-goal more difficult.

Sub-question 5: *What are strengths and obstacles in the reintegration process?*

Before describing strengths and obstacles in the reintegration process and policy, it is important to note that the prison population comprises a highly complex group of individuals who often face issues such as homelessness, debt, addiction, and unemployment prior to detention. Although current policy focuses on addressing basic conditions during the time in prison, this research shows that this is often insufficient due to the larger and more complex needs of individuals in prison. In this research, various positive experiences with reintegration opportunities and reintegration professionals have been highlighted by (formerly) imprisoned individuals. Long-term imprisoned individuals generally have positive experiences with the offered courses and other reintegration activities. Regarding instrumental support, the role of the case manager is considered essential, and positive experiences are reported with tasks such as obtaining identification documents and debt overviews. If professionals adopt a humane approach and show understanding for reintegration challenges, this is highly appreciated by individuals in the criminal justice system and can increase levels of trust and motivation for behavioural change.

Next to positive experiences in the reintegration process, this research has identified several obstacles to successful reintegration. Firstly, elements in current policy and legislation are perceived as essential barriers in the reintegration process. With the introduction of the Punishment and Protection Act (*Wet Straffen en Beschermen*), much responsibility is placed upon the detainees themselves to successfully reintegrate. (Compliant) behaviour during detention has also become even more crucial, for example, in obtaining temporary leave and access to reintegration activities. While the incentive of earning more freedom and opportunities with compliant behaviour works well for self-reliant and capable individuals, there is, however, a larger group of detainees who either spend a short time in prison and/or do not possess the same level of social, cultural, and economic capital. Individuals who spend shorter periods in prison or who are in the basic regime have fewer opportunities to become eligible for reintegration activities, leading this group to fall even further behind. Individuals in the basic or remand regime spend a lot of time in their cells and make little to no progress in terms of reintegration. Thus, reintegration support in prison primarily reaches individuals who spend longer periods in prison and are able to demonstrate desirable behaviour, rather than those who need it the most.

Interpersonal obstacles relate to the perceived support and contact with reintegration professionals, both during and after detention. This study demonstrates low levels of trust among individuals in the research group towards reintegration professionals. This lack of trust stems from various factors, including negative (past) experiences with professionals in the criminal justice system, perceived institutional barriers, and the collaboration between agencies, as well as distrust of society in general. The dual role of case managers and probation officers is not always clear to (formerly) imprisoned individuals, leading to support by these professionals being faced with suspicion. Individuals re-entering society under supervision often perceive this as obstructive rather than supportive, although significant progress can sometimes be made with mandatory supervision by the probation service.

Lack of information, difficult accessibility, and inconsistent availability of reintegration professionals are identified as the main practical obstacles in the reintegration process. According to individuals in the sample, there is a lack of information during detention about courses or activities that can be followed and about issues that need to be arranged during prison to address, among other things, the basic conditions. Additionally, (formerly)

imprisoned individuals report on the limited availability and difficulty in reaching reintegration professionals, including case managers. There is a lot of variation in the extent of contact and how easily case managers and other reintegration professionals can be reached. Societal obstacles pertain to formal exclusion from the job market. Having a criminal record plays a role in experiencing stigma and is perceived as an obstacle to reintegration.

CONCLUSION

This research demonstrates that the objective of current reintegration policy, which is to work on reintegration from the start of detention, is not being achieved by the majority of individuals in detention, especially for those who spend shorter terms in prison and those who have less self-governing capacities. This is due, on the one hand, to a perceived lack of effort to achieve the intended means, for example, due to practical or interpersonal obstacles such as complex issues and systems, difficulty accessing reintegration professionals, and lack of information about the possibilities regarding reintegration. On the other hand, the way in which opportunities to promote reintegration are employed cannot lead to a more successful reintegration trajectory. For instance, many detainees do not benefit from these means, partly due to the system of promotion and demotion, which denies access to reintegration activities and/or temporary leaves to individuals who do not behave as desired. Specifically for individuals who stay in prison for short terms, little progress in terms of reintegration is experienced during imprisonment.

Life after prison for both short-term and long-term imprisoned individuals is characterized by problems in relation to material, social, formal, and/or personal reintegration. For example, after being released, significant problems are experienced with income and housing: more than half are released from prison without having an income from employment or benefits and almost a quarter have no accommodation after release. Restoring relationships with the social network and gradually adjusting to life outside is hindered by regulations regarding temporary leaves, which are experienced to be complex and unclear. As long-term imprisoned individuals have fewer opportunities to adjust to life outside, the transition from inside to outside is less smooth, and emotional support and preparation for life outside are lacking. Additionally, long-term male and female imprisoned individuals

experience many difficulties in obtaining a Certificate of Good Conduct (VOG) when seeking employment. This formal exclusion from the labor market plays a role in experiencing stigma and is perceived as hindering reintegration.

METHODOLOGICAL REFLECTION

This large-scale qualitative, longitudinal study has provided detailed and unique insights into the experience of the reintegration process and the implementation of policy, but some methodological reflection is necessary to interpret the findings of this study adequately. Firstly, the vast majority of the research group was interviewed at least once after release from detention, but a smaller part was not. It is likely that this subgroup may have a less positive view of the reintegration process after release than discussed in this study. It is also likely that the group not found/spoken to after detention may have an even lower level of trust in institutions and professionals than the group that was interviewed after detention. Furthermore, the document analysis reveals more diagnosed health problems, while these were discussed in less detail in the interviews. This study did not aim to evaluate individual work processes and pilots of the reintegration policy in detail, but to provide a general overview of the experiences of a group of (formerly) imprisoned individuals with the current reintegration policy based on several overarching themes. The various perspectives have been described with as much nuance as possible, but the descriptions may not always accurately reflect how the process and efforts are perceived by other stakeholders.

RECOMMENDATIONS

Based on this research, eight recommendations have been formulated that relate to both the design and implementation of policy.

- 1 A first recommendation is that access to reintegration opportunities should not be made dependent on demonstrating desirable behaviour during detention. Currently, gaining access to reintegration activities is used as a reward and its access is removed as a punishment for misconduct. This means that individuals who do not demonstrate compliant behaviour, but who often require the most support, in practice have the least opportunity to work towards successful reintegration.

- 2 A second recommendation pertains to loosening and simplifying the rules regarding temporary leave permissions. The tightened regulations on leave permissions result in a lot of confusion, frustration, and disappointment in practice. With fewer instances of (long-term) leave, there are fewer opportunities to gradually acclimate to a return to society.
- 3 A third recommendation focuses on short-term imprisoned individuals. It is important to either explore how policies can be shaped to allow these individuals to engage in reintegration efforts or to further explore alternatives to short sentences, such as community service or electronic monitoring.
- 4 A fourth recommendation is to increase the self-reliance of detained individuals by providing more clarity and guidance. Support to make detainees more self-reliant could focus on providing clear information and making the process of what needs to be arranged upon entry and exit more manageable. This includes outlining the steps imprisoned individuals can take to address matters and identifying potential obstacles they may encounter.
- 5 A fifth recommendation focuses on improving coordination and information exchange among reintegration professionals. Better coordination will also enhance information provision to individuals in detention, thereby reducing ambiguity regarding applications and processes.
- 6 The sixth recommendation pertains to improving the emotional and social aspects of preparation for release.
- 7 The seventh recommendation concerns the education and training of reintegration professionals, which could focus more extensively on balancing the dual role of monitoring and support, as well as on enhancing their ability to connect with diversity in the prison population.
- 8 The eighth and final recommendation is aimed at expanding opportunities in the job market for individuals with a criminal record and exploring how a “certificate of reintegration” could be utilized to obtain a Certificate of Good Conduct (VOG)

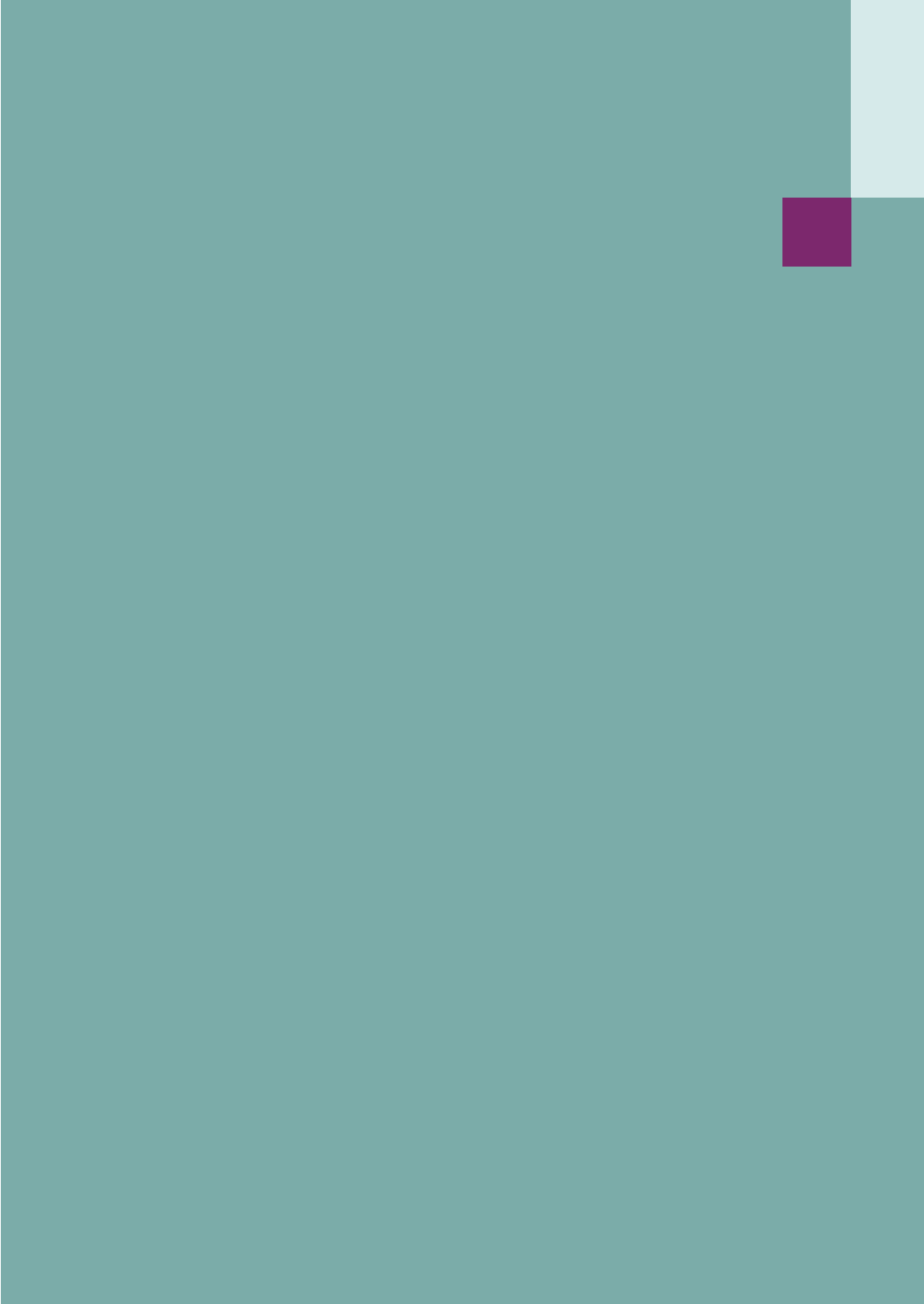
IN CONCLUSION

Nearly half of imprisoned individuals have come into contact with the justice system again within two years after release, and it has proven difficult to reduce this recidivism rate. This research has identified significant obstacles that hinder successful reintegration. While individuals in prison with

self-governing capacities receive adequate help and support to reintegrate into society successfully once they are released, the majority of the detainee population do not receive or receive insufficient support. Specifically, individuals with extensive and complex problems are often ineligible for reintegration activities, struggle to understand how to reach reintegration professionals, and experience mistrust and detachment when expectations are not met by reintegration professionals. This can lead to problems accumulating and compounding after the detention period and end up making it even more difficult to build a conventional life. Life after detention is characterized by challenges in material, social, formal, and/or personal reintegration.

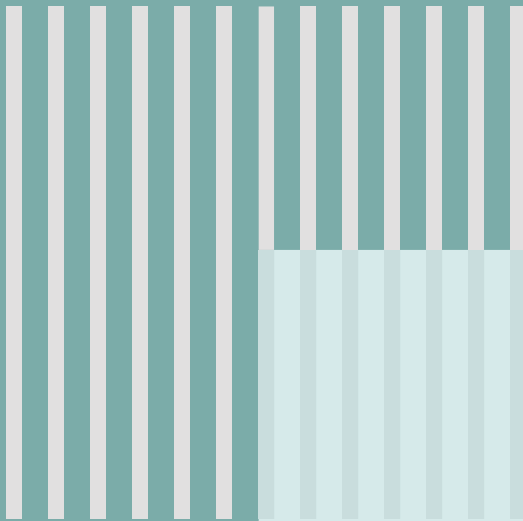
In the current policy and legislation, which place more emphasis on punishment and individual responsibility, little consideration is given to the complex and diverse detainee population, thereby jeopardizing reintegration opportunities. In fact, some aspects of the policy are designed in such a way that they have a counterproductive effect on successful reintegration, leading individuals to become (further) demotivated to work towards reintegrating into society. The interplay of policy, complex systems, multi-faceted issues within the target group, accumulation of problems, and a low level of trust in professionals make reintegration an ambitious task for all involved parties. Reducing recidivism rates and successfully reintegrating (formerly) imprisoned individuals is a complicated societal issue, also known as a *wicked problem* (Rittel & Webber, 1973), involving various actors and numerous complicating factors, such as staffing shortages, housing market constraints, poverty, and social inequality. The research has shown that the punitive goals of retribution and rehabilitation can be at odds. Amidst bureaucratic processes, rules, and formalities, there are low levels of empathy and emotional support being experienced by (formerly) incarcerated individuals in the reintegration system.

To reduce recidivism rates and going towards a safer society, it is crucial to focus on reintegration while recognizing other punitive aims of punishment such as retribution. It is essential for professionals and (formerly) imprisoned individuals to feel connected to each other in order to facilitate support. Activities and support related to reintegration should be tailored throughout the entire reintegration process to align with their capabilities and address underlying issues. Finally, they should also be readily accessible to all individuals in prison.

1

HOOFDSTUK

Inleiding

1.1 AANLEIDING ONDERZOEK

De zwaarste straf die binnen het Nederlandse sanctiestelsel opgelegd kan worden, is de gevangenisstraf. Elk jaar stromen ongeveer 27.000¹ personen in en uit detentie, waarbij dagelijks rond de 8.000 tot 9.000 personen in detentie verblijven (DJI, 2022a). De helft van de personen die in detentie komen, is in afwachting van hun zaak en verblijft in voorlopige hechtenis, de andere helft is al bestraft en bestaat uit arrestanten (45%)² en zelfmelders (5%). In Figuur 1.1 is te zien dat bijna de helft van de personen in detentie binnen één maand uitstroomt, meer dan een vijfde verblijft tussen de één en drie maanden en ruim een kwart verblijft langer dan drie maanden in detentie (Moolenaar et al., 2023).

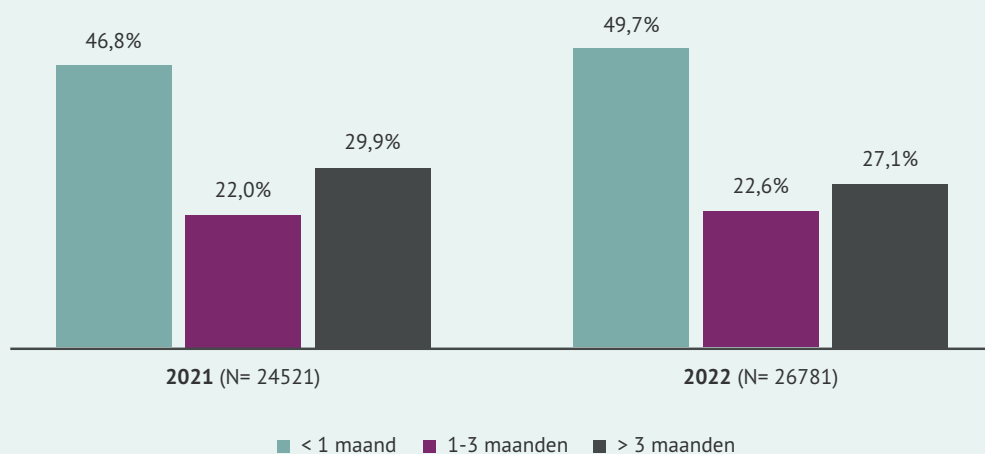
De kans op herhaling van delinquent gedrag na detentie is groot. In totaal komt 47 procent van de volwassen personen die tussen 2010-2019 zijn uitgestroomd binnen twee jaar weer met justitie in aanraking en bijna 27 procent kwam binnen twee jaar weer in detentie terecht (Berghuis, 2023; Verweij et al., 2021). Deze recidivecijfers zijn de afgelopen jaren redelijk stabiel. Om de recidivecijfers te verlagen, wordt al geruime tijd ingezet op het bevorderen van re-integratie van ex-gedeteneerde personen. Hierbij wordt onder andere gefocust op het op orde krijgen van de basisvoorwaarden: het hebben van een ID-bewijs, onderdak, inkomen, schuldenaangepak en eventuele continuering van zorg en het bevorderen van het sociale netwerk (zie Figuur 1.2).

1 In het coronajaar 2020 lag dit aantal lager, instroom van rond de 21.735 personen (DJI, 2021).

2 Arrestanten bij DJI zijn personen die eerder een straf, boete of maatregel opgelegd hebben gekregen en zich daaraan hebben onttrokken.

Figuur 1.1

Uitstroom gedetineerde personen in Nederland naar detentieduur 2021-2022*

* Op basis van Tabel 7.3 Criminaliteit en Rechtshandhaving 2023. Van een klein deel is de detentieduur onbekend.

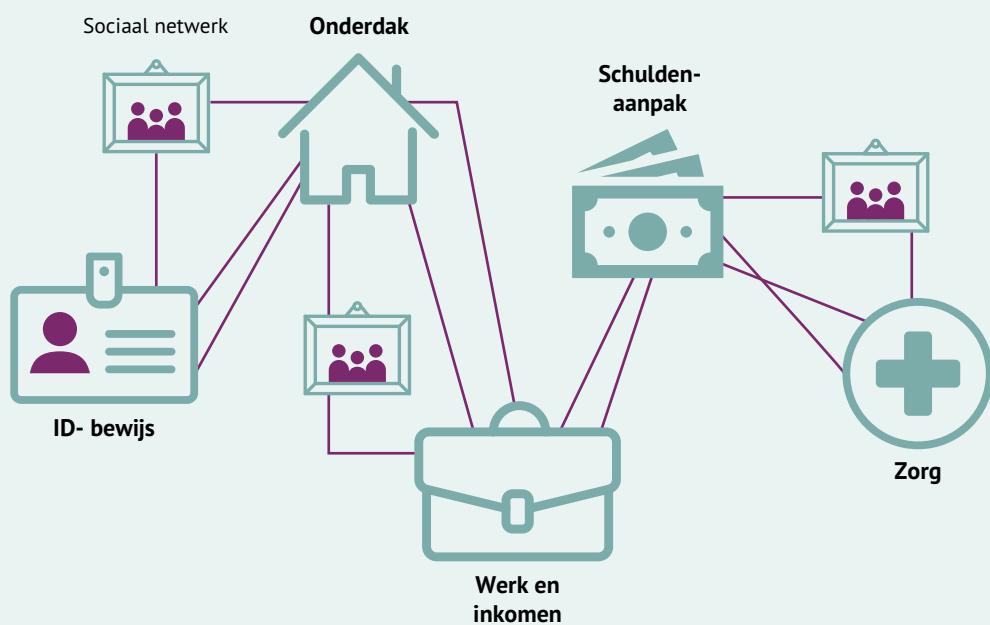
Sinds 1 juli 2019 is het Bestuurlijk Akkoord ‘Kansen bieden voor re-integratie’ van kracht. Hierin heeft de driehoek van de Dienst Justitiële Inrichtingen (hierna: DJI), de drie reclasseringsorganisaties³ (3RO) en de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) de gezamenlijke verantwoordelijkheid en geïntensiveerde samenwerking voor een succesvolle re-integratie van (ex-) gedetineerde personen vastgelegd. De manier waarop die samenwerking in de praktijk vorm krijgt, is nader uiteengezet in de *Handreiking Bestuurlijk Akkoord*. Deze handreiking bevat verschillende werkprocessen, initiatieven en pilots waarnaar DJI, reclassering en gemeenten dienen te handelen en samen te werken om – in samenspraak met de (ex-)gedetineerde – in een vroeg stadium (voor,) tijdens en na detentie een succesvolle re-integratie te bevorderen. De vijf basisvoorwaarden en de levensloopbenadering staan daarbij centraal: re-integratieactiviteiten richten zich nadrukkelijk op de ‘voor-, door- en nazorg’, waarbij wordt getracht lopende trajecten van voor detentie ook tijdens en na detentie te laten doorlopen (Ministerie JenV et al., 2019, p. 4).

Met het huidige re-integratiebeleid wordt beoogd de samenwerking tussen de betrokken organisaties en de ondersteuning aan (ex-)gedetineerde personen te verbeteren. Om beleid ten aanzien van een succesvolle re-integratie te optimaliseren, is het belangrijk de uitvoeringspraktijk te onderzoeken en daarbij het perspectief van personen die het re-integratietraject zelf doorlopen of hierin ondersteunen centraal te stellen. Juist het perspectief van gedetineerde personen en betrokken professionals zal in dit stadium noodzakelijke inzichten en aanknopingspunten bieden voor verdere vormgeving van een succesvolle re-integratieaanpak. Het Ministerie van Justitie en Veiligheid heeft (samen met DJI, 3RO en VNG) zodoende opdracht gegeven om te onderzoeken hoe (ex-)gedetineerde personen hun re-integratieproces en de ondersteuning daarbij ervaren en in hoeverre dit overeenkomt met de doelstellingen van het re-integratiebeleid.

Het doel van het onderhavige onderzoek is om het verloop en de beleving van het re-integratieproces in Nederland in kaart te brengen sinds de inwerking-treding van het Bestuurlijk Akkoord. Daarbij staat de beleving van (ex-)gedetineerde personen, zowel tijdens als na verblijf in een penitentiaire inrichting (hierna: PI), centraal. Aanvullend worden ervaringen vanuit het perspectief

3 Bestaande uit Reclassering Nederland (RN), de Stichting Verslavingsreclassering GGZ (SVG) en het Leger des Heils Jeugdbescherming & Reclassering.

Figuur 1.2
Basisvoorwaarden voor succesvolle re-integratie*

* Overgenomen uit 'Infographic Gevangeniswezen 2022' (DJI, 2022).

van de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals onderzocht. In dit onderzoek wordt antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvraag:

Hoe verloopt de re-integratie van (ex-)gedetineerde personen in Nederland na de inwerkingtreding van het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' sinds 1 juli 2019, wat is daarin de beleving van (ex-)gedetineerde personen en welke verbeterpunten zijn er met betrekking tot de re-integratieaanpak?

In dit hoofdstuk zal eerst ingegaan worden op de re-integratieproblematiek van gedetineerde personen en het landelijk re-integratiebeleid, gevolgd door een theoretische inbedding van detentie en re-integratie. Daarna wordt aandacht besteed aan eerder onderzoek naar de beleving van het re-integratieproces en de rol van re-integratieprofessionals in Nederland. Het hoofdstuk wordt afgesloten met een meer gedetailleerde beschrijving van de verschillende onderzoeksvragen en een leeswijzer voor het rapport.

1.2 ACHTERGROND RE-INTEGRATIEPROBLEMATIEK BASISVOORWAARDEN

Personen die in Nederland in detentie komen, hebben regelmatig te maken met problemen op verschillende domeinen. Zo heeft een (groot) deel van de gedetineerde personen in Nederland voorafgaand aan detentie geen werk (42%), problemen op het gebied van financiën (27%) en/of huisvesting (23%) en/of geen geldig ID-bewijs (11%) (Pasma et al., 2022). Daarnaast heeft een substantieel deel te maken met psychische klachten en verslavingsproblematiek en is bij veel gedetineerde personen sprake van een licht verstandelijke beperking (LVB) (Appelman et al., 2021; Brons et al., 2018; Den Bak et al., 2018; Kaal et al., 2011). Detentie kan een grote impact hebben op het leven van gedetineerde personen en regelmatig krijgen zij na detentie dan ook te maken met terugkerende of verergerde problemen op verschillende domeinen.

Het is bekend dat ruim 70 procent van de personen die detentie verlaten werkloos is (Beerthuizen et al., 2015; Ramakers, 2014)⁴ en volgens de Monitor nazorg ex-gedetineerden (6e meting) blijkt dat 85 procent geen dagbesteding

4 60 procent van de re-integratiekandidaten die voor detentie werk had, heeft ook in de maand na detentie weer werk (Boschman et al., 2020).

(betaald of onbetaald werk, opleiding) heeft in de eerste maand na vrijlating (Boschman et al., 2020). Ruim de helft van de personen die uitstroomt, ervaart financiële problemen, zoals schulden (Koenraadt et al., 2020; Beerthuizen et al., 2015; Ramakers et al., 2017a) en een derde heeft geen eigen en/of onzekere huisvesting (Wensveen et al., 2016). Verder is vanuit de Monitor nazorg ex-gedetineerden (Boschman et al., 2020) bekend dat vijftien procent van personen die uitstroomt na een verblijf in detentie (van verschillende jaren) niet beschikt over een geldig identiteitsbewijs.

Tot slot is er sprake van multiproblematiek waarbij problemen op meerdere gebieden (over langere periode) opeenstapelen en verweven zijn met elkaar (Simon Thomas, 2022). Zo ontbreken vaker een geregistreerd inkomen, legitiem werk en een inschrijfadres bij ex-gedetineerde personen zonder geldig ID-bewijs in vergelijking met personen die bij uitstroom wel beschikken over een geldig ID-bewijs (Boschman et al., 2020). In sommige gevallen heeft dit met systeemproblematiek te maken: zonder een geldig ID-bewijs kan er geen inkomen (ook geen uitkering) en geen inschrijfadres worden aangevraagd of geregistreerd en vice versa. Al deze problemen op de verschillende levensdomeinen lijken samen te hangen met recidive. Zo is er minder recidive onder ex-gedetineerde personen die werken, een opleiding volgen of onderdak hebben (e.g. Boschman et al., 2021; Ramakers et al., 2017b; Boschman et al., 2021; Verbruggen et al., 2012). Deze problemen zijn niet specifiek voor de Nederlandse context: vergelijkbare problematiek wordt internationaal ook gevonden (Cid & Marti, 2012; Harding et al., 2014; Skarðhamar, 2003; Visher et al., 2004, 2017).

1.3 LANDELIJK RE-INTEGRATIEBELEID

Volgens de Penitentiaire beginselenwet (artikel 2 Pbw) dient de tenuitvoerlegging van een vrijheidsbenemende straf zo veel mogelijk in het teken te staan van voorbereiding op terugkeer in de maatschappij, waarmee resocialisatie een van de belangrijkste doelen van detentie is. Het mogelijk maken van resocialisatie is ook door het Europees Hof voor de Rechten van de Mens (EHRM) uitgesproken als een positieve verplichting voor staten⁵ waarbij personen in detentie de kans moeten krijgen om actief te werken aan resocialisatie (Martufi, 2019). Resocialisatie is, naast het herstellen van detentieschade,

5 EHRM 26 april 2016, nr. 10511/10 (Murray t. Nederland), par. 104.

gericht op ‘persoonlijke ontwikkeling en het aanpakken van problematiek, in het bijzonder als deze in relatie staat tot het delict waarvoor iemand vastzit’ (RSJ, 2015, p. 15).

De afgelopen jaren komt de term resocialisatie in beleidsstukken minder voor⁶ en in plaats daarvan wordt veelal gesproken over re-integratie (Meijer, 2022). De term re-integratie impliceert een grotere focus op (de bescherming van) de samenleving en slachtoffers en minder op het belang of welzijn van de gedetineerde persoon die terugkeert naar de samenleving (Meijer & Rodermond, 2022; Robinson, 2008). Het re-integratieproces wordt dan ook omschreven als een ‘veilige’ terugkeer naar de samenleving waarbij volgens artikel 2 (Pbw) bij de voorbereiding op terugkeer in de maatschappij (sinds 2015) nadrukkelijk rekening gehouden dient te worden met de ‘veiligheid van de samenleving’. Daarbij geldt dat alleen personen in detentie die hun eigen verantwoordelijkheid tonen, gebruik kunnen maken van re-integratie-activiteiten (Meijer, 2022).

1.3.1 ONTWIKKELINGEN NEDERLANDS RE-INTEGRATIEBELEID

Het bevorderen van een succesvolle re-integratie heeft de afgelopen decennia op verschillende wijzen plaatsgevonden. Zo werd in 2002 het Veiligheidsprogramma gelanceerd waarbij, aan de hand van het programma ‘*Terugdringen Recidive*’, werd beoogd de hoge recidivecijfers te verlagen. Dit programma was alleen toegankelijk voor personen die een detentiestraf uitzaten van minstens zes maanden en er was destijds weinig aandacht voor het traject na detentie. In 2004 werd het Project Aansluiting Nazorg (PAN) gestart, dat een verbeterde aansluiting en informatiedeling tussen DJI en het nazorgtraject tot doel had. De vijf eerdergenoemde basisvoorwaarden werden toen als essentiële elementen voor re-integratie bestempeld. In navolging hiervan werd in 2014 het convenant ‘*Richting aan Re-integratie*’ opgesteld, waarin wederom het belang van het werken aan de vijf basisvoorwaarden werd vastgesteld (Van Duijvenbooden, 2016).

Meer recent is op 17 juni 2018 het visiedocument ‘*Recht doen, kansen bieden. Naar effectievere gevangenisstraffen*’ (Ministerie JenV, 2018) door de Minister voor Rechtsbescherming aan de Tweede Kamer aangeboden. In dit

6 Zie bijvoorbeeld Kamerstukken rondom de Wet SenB, de kabinetsvisie ‘Recht doen, kansen bieden’, Advies van detineren naar re-integreren (RSJ, 2017).

visiedocument is de ambitie uiteengezet om tot effectievere gevangenisstraffen te komen. Dit wordt beoogd aan de hand van drie pijlers: 1) Straf is straf: de uitvoer van de gevangenisstraf wordt aangescherpt; 2) Gedrag telt: het gedrag van gedetineerde personen telt sterker mee bij de invulling van detentie en het verkrijgen van vrijheden en 3) Werken aan een veilige terugkeer: de straf dient bij te dragen aan een veilige terugkeer van ex-gedetineerde personen in de samenleving. In lijn met deze visie is sinds 1 juli 2019 het eerder besproken Bestuurlijk Akkoord *'Kansen bieden voor re-integratie'* van kracht en daaropvolgend sinds augustus 2021 de bijbehorende handreiking: *'Handreiking Bestuurlijk Akkoord Re-integratie van (ex-)gedetineerde burgers'* (zie ook paragraaf 1.1).

Naar aanleiding van het hiervoor genoemde visiedocument is op basis van de Wet straffen en beschermen (Wet SenB) sinds 1 juli 2021 onder andere de periode van een voorwaardelijke invrijheidstelling (v.i.) gemaximeerd op twee jaar waarbij per geval wordt bekeken of v.i. kan worden toegekend en is daarnaast het systeem van straffen en belonen in detentie ingesteld. Ook wordt, op basis van de hiervoor genoemde derde pijler, een veilige terugkeer naar de samenleving beoogd door extra in te zetten op randvoorwaarden voor een veilige terugkeer en een betere samenwerking met partners, zoals het persoonsgerichte (digitale) detentie- en re-integratieplan (D&R-plan)⁷, een meer vroegtijdige aanpak en meer inzet op basisvoorwaarden voor re-integratie en gedragsverandering en het versterken van de rol van casemanagers. Daarnaast zijn er mogelijkheden voor verlof, maar het is noodzakelijk dat deze een duidelijk re-integratiedoel dienen, wat beschreven dient te staan in het D&R-plan. Ook is het krijgen van verlof afhankelijk van pijler twee, aangezien vrijheden en andere 'voorrechten' afhangen van getoond gedrag in de PI. Gedetineerde personen kunnen op basis van hun gedrag degraderen naar het basisprogramma (meer uren op cel) of promoveren naar het plusprogramma (meer uren buiten cel).⁸

7 Het D&R-plan, ook wel naar verwezen als 'deelbaar D&R', vervangt het voormalige 'Informatieblad Gemeenten'.

8 Het basisprogramma bestaat uit 43 uur aan activiteiten per week, waarvan 20 uur optionele arbeid. Overige activiteiten zijn bezoek, luchten, onderwijs, sport, recreatie en re-integratie-activiteiten. In het plusprogramma zijn 48 uur activiteiten in de week en er zijn meer bezoeken arbeidsmogelijkheden en toegang tot extra re-integratiemogelijkheden (Kamerstukken II 33844, nr. 12 (2019, 18 januari). Ongeveer 70 procent van de gevangenispopulatie (regulier gevangenisstraf) verblijft in het plusprogramma (Cijfers afkomstig van het hoofdkantoor DJI, interne communicatie dd 02-05-2024).

Kenmerkend voor de ontwikkelingen in wetgeving en beleid is a) een focus op vergelding door bijvoorbeeld het verkorten van de v.i.-periode; b) een belangrijkere rol voor het gedrag van de persoon, door bijvoorbeeld het verlenen van verlof en de v.i. afhankelijk te maken van het gedrag van de persoon tijdens detentie en c) inzet op een veilige terugkeer naar de samenleving (Meijer & Rodermond, 2022, p. 414). In re-integratiebeleid staan zelfredzaamheid en de eigen verantwoordelijkheid van gedetineerde personen centraal. Zo is v.i. geen recht meer, maar een gunst die verdiend moet worden (Schuyt, 2019) en interne en externe vrijheden kunnen worden verdiend als iemand laat zien de verantwoordelijkheid aan te kunnen. Een focus op verantwoordelijkheid zonder aandacht te besteden aan capaciteit kan echter leiden tot meer ongelijkheid (Meijer & Rodermond, 2022; Van Ginneken, 2018). Personen met voldoende economisch, cultureel en sociaal kapitaal (Putnam, 2000) kunnen dit inzetten om in het detentiesysteem vooruit te komen en te werken aan re-integratie, maar personen waarbij dit ontbreekt, lopen een nog grotere achterstand op (Van Ginneken, 2018).

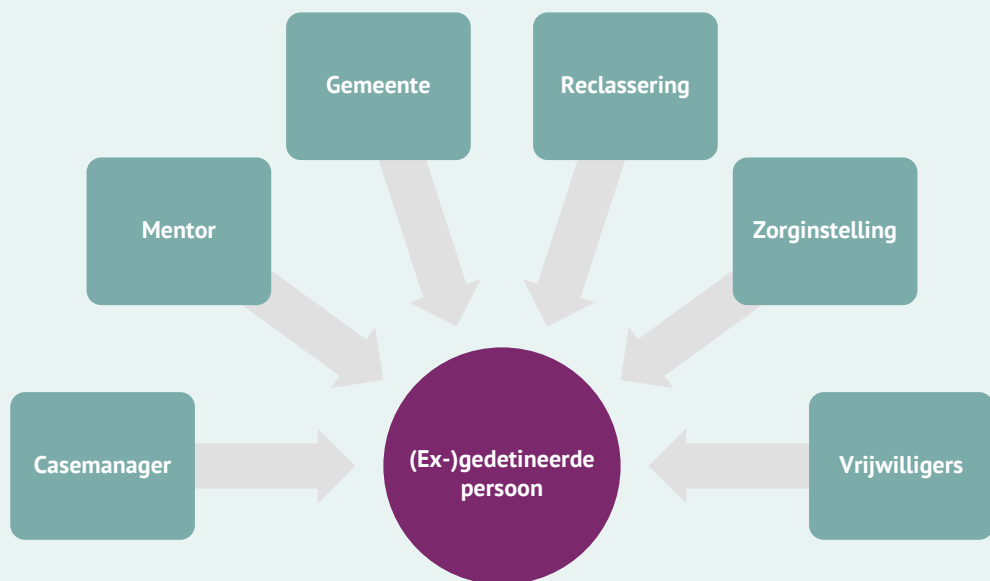
1.3.2 BELEID EN AANPAK RE-INTEGRATIEPROFESSIONALS

In het Nederlandse re-integratiebeleid is een sleutelrol weggelegd voor re-integratieprofessionals. Zij zijn getraind in het ondersteunen van (ex-) gedetineerde personen bij hun terugkeer in de maatschappij, waarbij de vijf basisvoorwaarden een centrale positie innemen (Boschman et al., 2020). Het ontvangen van deze ondersteuning is cruciaal gezien personen in detentie beperkte toegang hebben tot maatschappelijke middelen (Solbakken & Wynn, 2022). Daarbij is niet iedereen zelfstandig in staat om te gaan met het complexe (detentie)systeem (Kaal et al., 2011). Het Bestuurlijk Akkoord meldt dat de geboden ondersteuning door professionals in de periode voorafgaand aan detentie gecontinueerd dient te worden en na detentie te worden voortgezet (DJI, 2019). Deze professionals zijn zodoende op verschillende momenten, zowel tijdens detentie als daarbuiten, bij het re-integratieproces betrokken. Er kan hierbij onderscheid gemaakt worden tussen interne (ook wel *detention based*) professionals en externe (*community based*) professionals. In Figuur 1.3 staan de verschillende professionals weergegeven.

In het Bestuurlijk Akkoord is vastgelegd dat de samenwerking tussen de verschillende betrokken organisaties en hun professionals geïntensiveerd zal worden (Ministerie JenV et al., 2019). Deze intensivering is noodzakelijk aangezien elke organisatie geneigd is op zijn of haar eigen taken te focussen

Figuur 1.3

Re-integratieprofessionals die in contact (kunnen) staan met (ex-)gedetineerde personen

(Geenen & Bosker, 2022). Zowel het Bestuurlijk Akkoord als de Wet SenB heeft al verbeteringen getroffen op het gebied van samenwerking, onder andere met de inzet van de staffunctionaris en door middel van nieuwe pilots en initiatieven (Inspectie JenV, 2023). In één van deze pilots zijn reclasseringswerkers meer fysiek in de PI aanwezig geweest om zo al in detentie vaker in contact te komen met hun cliënten (Geenen & Bosker, 2022). Door de fysieke aanwezigheid van de reclasseringswerkers in de PI ervaren zij korte lijntjes, zowel naar de personen in detentie als naar de interne re-integratieprofessionals (Geenen & Bosker, 2022). Met de inwerkingtreding van de Wet SenB zou ook het delen van informatie met ketenorganisaties vergemakkelijkt worden.

Ondanks deze verbeteringen concludeerde de Inspectie Justitie en Veiligheid in het rapport *‘Samen werken aan een nieuwe start’* (2023) dat, om te voorkomen dat gedetineerde personen na hun detentie in de problemen komen door het ontbreken van onderdak of inkomen, verdere intensivering van de samenwerking vereist is. Daarbij wordt een drietal factoren genoemd die deze samenwerking momenteel in de weg staat: te veel taken voor het aantal beschikbare uren (1), gebrekkige informatiedeling (2) en praktische omstandigheden die voor belemmeringen zorgen (3). Zo wordt beschreven dat case-managers een hoge werkdruk ervaren als gevolg van een grote caseload en tijdrovende administratieve taken. Hierdoor zijn zij minder goed in staat om aan alle personen in detentie (de juiste) ondersteuning te bieden. Ook de beoogde verbetering van informatiedeling, zoals neergelegd in de Wet SenB, bleek tot voor kort lastig mogelijk vanwege het ontbreken van een juridische grondslag op gebied van het delen en verwerken van (persoons)gegevens. Met artikel 18a Pbw is inmiddels een juridische grondslag gekomen voor de verwerking van (persoons)gegevens van de gedetineerde in het D&R-plan en het uitwisselen van risico-informatie van de gedetineerde met ketenpartners (artikel 18b Pbw).⁹ Met de toevoeging van deze artikelen aan de Penitentiaire beginselenwet is het mogelijk geworden om het aanwezige D&R-plan¹⁰ te versturen naar de Berichtenbox Re-integratie, waar elke gemeente op is aangesloten. Deze wijziging dient de informatiedeling in de toekomst te vergemakkelijken.

9 Op 7 december 2023 is hierover ook op de website van de gemeenten over bericht: <https://vng.nl/nieuws/nieuwe-informatiedeling-burgers-in-detentie>.

10 Dit zegt overigens niets over de inhoud van het D&R-plan en welke informatie dan wordt verstuurd.

Zoals in beleid staat beschreven, dient er niet alleen sprake te zijn van ondersteuning bij de terugkeer naar de samenleving, maar behoort deze ondersteuning daadwerkelijk effectief te zijn om het re-integratieproces soepel(er) te laten verlopen. De intensivering van de samenwerking tussen partijen kan daar een belangrijke bijdrage aan leveren. Het huidige onderzoek beoogt meer inzicht te geven in het gedocumenteerde re-integratieproces bij ketenpartners zoals DJI en reclassering en in de ervaringen van re-integratieprofessionals tijdens en na detentie.

1.4 THEORETISCHE INBEDDING DETENTIE EN RE-INTEGRATIE

Er zijn diverse theorieën die van belang zijn voor het begrijpen van aspecten die een succesvolle re-integratie kunnen bevorderen zoals deze terugkomen in beleid. Hierna gaan we in op de levensloopbenadering (paragraaf 1.4.1), re-integratiemodellen (paragraaf 1.4.2), de *pains of imprisonment* en het leefklimaat in detentie (paragraaf 1.4.3) en modellen die toezien op de uitvoeringspraktijk (paragraaf 1.4.4).

1.4.1 LEVENSLLOOPBENADERING EN DESISTANCE

Het bevorderen van de re-integratie en het verminderen van de kans op recidive worden in de criminologische literatuur gezien als onderdeel van een breder proces van stoppen met criminaliteit, ook wel *desistance* genoemd. Aangezien het vrijwel onmogelijk is om te bepalen wanneer iemand daadwerkelijk gestopt is met criminaliteit (hoelang criminaliteit afwezig dient te zijn om te kunnen spreken van 'stoppen'), wordt het stoppen met criminaliteit steeds meer gedefinieerd en onderzocht als een *proces* waarin de frequentie en de ernst van de criminaliteit kunnen variëren/verminderen (Bushway et al., 2001; Farrington, 2019; Maruna, 2001). Dit is geen lineair proces, maar een proces van vallen en opstaan. Volgens de levensloopbenadering kan detentie dan ook gezien worden als een periode of een hoofdstuk in iemands leven, het *desistance* proces kan voor detentie al ingezet zijn en na detentie voortduren. Detentie kan wel een *life event* of *turning point* zijn dat gedragsverandering in werking kan zetten, net als andere externe/sociale factoren zoals een relatie met een partner, een conventionele baan en het krijgen van een kind (Sampson & Laub, 1993; Laub & Sampson, 2003). Naast deze structurele factoren is binnen de *desistance* literatuur ook aandacht voor meer

interne, subjectieve factoren om gedragsverandering te bewerkstelligen, zoals motivatie, het ontwikkelen van een prosociale identiteit en veranderingen in de manier waarop iemand zichzelf ziet (Maruna, 2001; Giordano et al., 2002; Paternoster & Bushway, 2009, Thomas et al., 2021). Deze dimensie heeft betrekking op de rollen die worden vervuld in de samenleving (zoals ouder of partner), de manier waarop personen zichzelf zien, wat mensen willen bereiken (doelen en motivatie) en welke stappen daarvoor ondernomen moeten worden. Hier staat de individuele mens en zijn/haar handelen centraal. Het stellen van doelen, vertrouwen om die doelen te kunnen bereiken en het gevoel van controle te hebben over het eigen handelen wordt aangeduid met het begrip *agency* (Bandura, 2006).

In de context van re-integratie na detentie kan een focus op de subjectieve factoren, en dus op het individu, mogelijk onrealistische hoge verwachtingen scheppen van mensen wier *agency* vaak beperkt is door armoede, dakloosheid, verslaving, strafblad en openstaande straffen en structurele ongelijkheid (Sered & Norton-Hawk, 2020). In onderzoek waarbij terugval is onderzocht bij personen die gemotiveerd waren hun leven anders in te richten na detentie en al langere tijd niet meer in aanraking waren gekomen met criminaliteit, blijkt dat ervaringen met drugs/alcohol en financiële problemen het ingezette *desistance* traject flink kunnen ontregelen (Kang & Kruttschnitt, 2022).

In de *desistance* literatuur worden drie verschillende dimensies onderscheiden: 1) de afwezigheid van crimineel gedrag (geen recidive), ook wel *primary* of *act desistance*; 2) een verandering in zelfbeeld en identiteit, ook wel *secondary* of *identity desistance* en 3) erkenning en steun vanuit de omgeving, ook wel *tertiary* of *relational desistance* (Maruna & Farrall, 2004; McNeill, 2016; Nugent & Schinkel, 2016). In verschillende theoretische modellen is aandacht voor de rol van sociaal kapitaal in het *desistance* proces (Bottoms & Shapland, 2011; McNeill & Graham, 2020; Nugent & Schinkel, 2016). Erkenning en steun vanuit de omgeving betreffen zowel de directe omgeving (het sociale netwerk) als de bredere sociale context, zoals werkgevers, re-integratieprofessionals, maar ook de maatschappij als geheel. Het ervaren van steun om keuzes te maken, stappen te ondernemen, gemotiveerd te blijven, terug te mogen vallen, en geaccepteerd te worden door de omgeving en de samenleving, kan bijdragen aan positieve gedragsverandering en het zich thuis voelen in de maatschappij (McNeill, 2016).

1.4.2 RE-INTEGRATIEMODELLEN

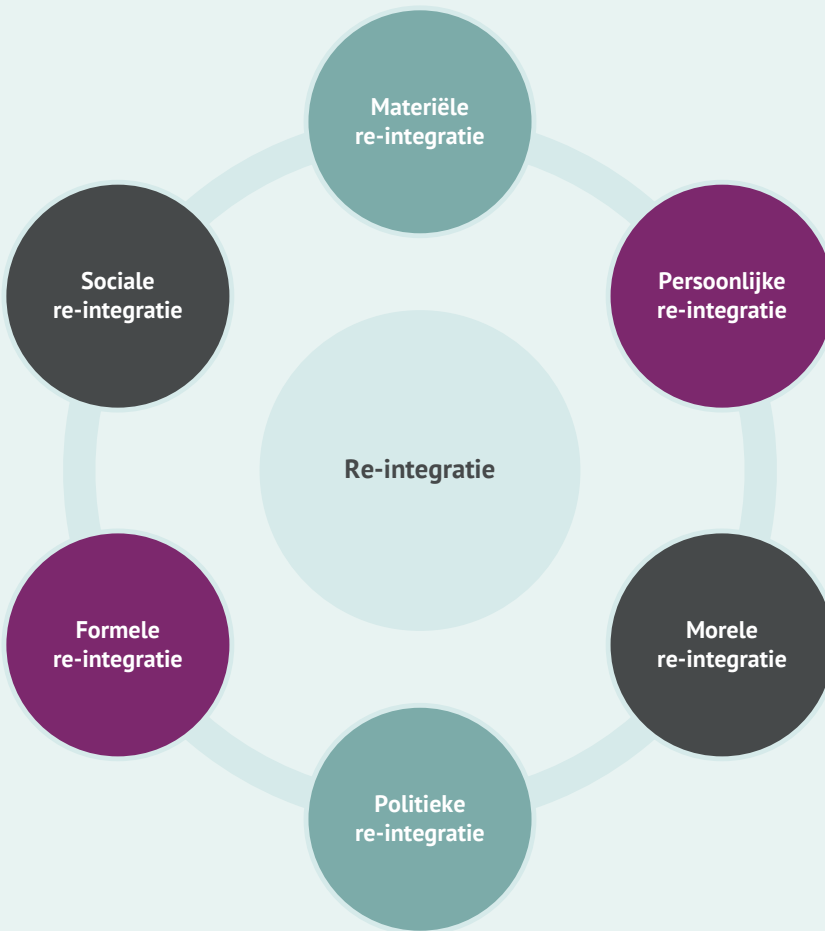
Bij theoretische concepten over resocialisatie en re-integratie wordt veelal aandacht besteed aan de actieve rol van de persoon die terugkeert naar de samenleving na detentie, maar ook het belang van sociale reacties van anderen bij een succesvolle re-integratie wordt steeds meer erkend. In de literatuur zijn dan ook verschillende vormen van re-integratie te onderscheiden waar de individuele ervaring ingebed is in de sociale context waarin een persoon zich bevindt. Rubio Arnal en McNeill (2024) maken onderscheid tussen zes verschillende vormen van re-integratie, te weten 1) materiële re-integratie: praktische ondersteuning met betrekking tot basisvoorwaarden zoals onderdak en inkomen (Rubio Arnal, 2021); 2) sociale re-integratie: erkenning en acceptatie door de samenleving, idee van *membership* (McNeill, 2014); 3) persoonlijke re-integratie: op individueel niveau verandering, ontwikkeling of het 'herstellen' van een persoon (Burke et al., 2019); 4) formele re-integratie: betreft het herstellen van de burgerstatus door formele procedures; 5) morele re-integratie: de verzoening tussen betrokken personen en de samenleving (McNeill & Graham, 2020) en 6) politieke/maatschappelijke re-integratie: maatschappelijke/politieke betrokkenheid, bijvoorbeeld in de vorm van vrijwilligerswerk (zie Figuur 1.4).

Re-integratie wordt daarbij geplaatst in de context van de bredere samenleving, waarbij verschillende actoren van belang zijn en het concept van *membership* een belangrijke rol speelt (McNeill, 2014): het gaat niet alleen om het *(over)leven* binnen een samenleving na detentie, maar ook om het leven als *onderdeel* van een samenleving (Andrews, 2015, p. 72). Re-integratie heeft dus zowel betrekking op gedetineerde personen zelf als de maatschappij, en daarbij zowel een praktische, als een meer symbolische kant:

'Of course, having a job, a roof over one's head, and enough gate money to get by until the first pay cheque is fundamentally crucial to reintegration as well, and these things should never be ignored in favour of the more abstract elements of moral inclusion. Yet, including ex-prisoners in the physical community without re-integrating them into the moral or social community hardly seems a recipe for success.' (Maruna 2004, p. 13)

Verder zijn volgens Rubio Arnal & McNeill (2024) interactie, multilateraliteit en temporaliteit belangrijke aspecten bij de verschillende vormen van re-integratie. Succesvolle re-integratie behoeft inspanningen op alle gebieden, omdat de vormen met elkaar verbonden zijn (interactie). Inspanningen ten

Figuur 1.4
Vormen van re-integratie (Rubio Arnal & McNeill, 2024)

behoefte van re-integratie moeten gecoördineerd worden aangezien diverse actoren een rol hebben in het re-integratieproces (multilateraliteit). Tot slot zou vooruitgang ten behoeve van het re-integratieproces 'synchroon' moeten lopen (temporaliteit), dat wil zeggen dat stappen op verschillende gebieden in dezelfde fase moeten worden genomen en behaald. Rubio Arnal (2021, p. 211) beschrijft re-integratie als een multilevel fenomeen, een dynamisch en moeilijk proces met aspecten van inclusie en exclusie en gevormd door factoren die zowel voor, tijdens als na detentie spelen. Naast de focus op de motivatie en het gedrag van het individu om te re-integreren, worden in deze theoretische noties het belang van de directe omgeving en acceptatie vanuit de maatschappij onderstreept.

1.4.3 PAINS OF IMPRISONMENT EN LEEFKLIMAAT

Het doorbrengen van een periode in detentie betekent het doorbrengen van een periode zonder of in verminderde vrijheid. In de literatuur wordt tijd in detentie ook gekoppeld aan deprivatie van menselijke basisbehoeften, de zogeheten *pains of imprisonment*, zoals vrijheid en autonomie, maar ook een gebrek aan emotionele steun, privacy en een zinvolle dagbesteding (Sykes, 1958; Vandebosch, 2002). Tijdens detentie worden personen ook wel gestript van de rollen die ze vervullen in de samenleving en als 'gedetineerde' behandeld (Goffman, 1961). De uitoefening van macht en controle binnen is groot, maar de van oudsher meer harde (vaak fysieke) machtsuitoefening is in het moderne gevangeniswezen vervangen door meer psychologische macht, ofwel 'soft power' (Crewe, 2011a; Crewe, 2011b). De (formele) afstand tussen gevangenispersoneel en gedetineerde personen is kleiner geworden, terwijl re-integratieprofessionals in detentie een grote discretionaire bevoegdheid hebben en invloed uitoefenen op belangrijke beslissingen die bepalend zijn voor het verdere verloop van detentie en vrijlating, zoals het toekennen van vrijheden en andere privileges (Crewe, 2011b; Lipsky, 2010).

Voor gedetineerde personen lijkt het de afgelopen jaren steeds moeilijker om door het detentielandschap te 'navigeren' (Crewe, 2009, p. 109). Ingewikkelde procedures, het administratieve proces en het daarbij benodigde papierwerk worden in de literatuur genoemd als uitdagingen in detentie die zorgen voor andere *pains of imprisonment* (Crewe, 2011a):

- Onzekerheid en onduidelijkheid: gedragsregels zijn op verschillende manieren uit te leggen (en hebben soms ook verschillende consequenties)

en personen in detentie weten zo vaak niet wat precies van ze verwacht wordt. Personen zijn afhankelijk van de rechtvaardige bejegening en discretionaire bevoegdheid van personeel (Beyens et al., 2014). In de Nederlandse context is dit terug te zien in de rol van casemanagers bij beslissingen rondom onder andere plaatsing in een basis- of plusprogramma (promoveren, degraderen), faseren, verlof en v.i. Van re-integratieprofessionals, zoals casemanagers en mentoren, kan voor de persoon in detentie veel afhangen als het gaat om het ‘verdiene’ van re-integratieactiviteiten.

- Gevolgen risico-inschatting en psychologisch onderzoek: classificatie en categorisatie vinden plaats op basis van psychologisch onderzoek en risico-inschatting. Gedetineerde personen kunnen zo ervaren dat ze ‘gedegradeerd’ worden tot hun risico en dat er weinig ruimte voor verandering is. Op basis daarvan worden bepaalde interventies wel of niet aangeboden (Crewe, 2011a).
- Meer zelfsturing: hoewel gedetineerde personen afhankelijk zijn van personeel, bijvoorbeeld casemanagers om stappen vooruit te kunnen maken op het gebied van re-integratie, wordt in toenemende mate van ze verwacht dat ze zelf controle uitoefenen over hun detentietijd en het reguleren van hun gedrag. Maar wat wordt gezien als positieve zelfsturing en wat er bereikt moet worden, is niet altijd duidelijk (Crewe, 2011a). Zo telt in het huidige Nederlandse detentiebeleid het gedrag van de gedetineerde persoon steeds sterker mee bij het verkrijgen van vrijheden.

Zeker dit laatste aspect reflecteert de gevolgen van de toenemende responsabiliseringaanpak: de verantwoordelijkheid tot resocialisatie is verschoven van de staat naar het individu (Garland, 1996, 2001; Hannah-Moffat, 2005; Shammas, 2014). Gedetineerde personen worden verantwoordelijk gehouden voor hun eigen re-integratieproces en er wordt van ze verwacht dat ze actief bezig zijn met hun leven na detentie. Echter, in detentie ervaren ze weinig autonomie en beperkte mogelijkheden om concrete stappen te kunnen ondernemen. De verwachting om ‘te werken aan je toekomst, terwijl je stilstaat’ wordt ook wel de *‘reintegration paradox’* genoemd (Beyens et al., 2022, p. 134). Deze paradox wordt versterkt door een gevangenisstelsel waarin beperkte relevante ondersteuning is voor degenen die anticiperen op het leven ‘buiten’, zoals weinig mogelijkheden tot huisvesting, wachtlijsten en/of budget voor zorg/overige hulp. Gedetineerde personen die activiteiten

willen ondernemen gericht op (het leven na) vrijlating, zien dat er beperkte concrete mogelijkheden zijn om deel te kunnen nemen (of lopen tegen wachtlijsten aan). Dit resulteert vervolgens in een modus waarin ‘*nothing happens and where there is nothing to expect*’ (Bourdieu, 2000, p. 222).

Hoe mensen omgaan met de *pains of imprisonment* en hoe zij detentie verlaten, is mede afhankelijk van de omstandigheden in detentie, aangeduid als het leefklimaat. Boone en collega’s (2016) beschrijven verschillende aspecten van een verblijf in detentie die gevolgen hebben voor welbevinden en/of gedrag van personen in en na detentie: autonomie, contacten binnen en buiten de PI, zinvolle dagbesteding, veiligheid en fysiek welzijn. Bij het relationele aspect, namelijk het contact tussen personeel en gedetineerde personen, zijn begrippen als respect en humaan behandeld worden belangrijk voor de beleving van gedetineerde personen (Tyler, 1990). Maar ook ondersteuning en het belang van op een betekenisvolle manier de tijd in detentie kunnen invullen en de mate waarin autonomie wordt ervaren. In het algemeen vergroot een goed leefklimaat in detentie de kans dat personen met minimale detentieschade weer naar buiten gaan, vergroot het de kans op re-integratie en verkleint het de kans op recidive.

1.4.4 HANDELINGSTHEORIEËN

Bij het werken met (ex-)gedetineerde personen in het strafrechtstelsel ten behoeve van re-integratie (Offender Management) is het idee dat case-managers, reclasseringswerkers en andere professionals samenwerken om geschikte ondersteuning te bieden, zowel op het gebied van risicobeheersing als op het bevorderen van *desistance* (Geenen et al., 2020; Maguire & Raynor, 2006, 2017; McNeill, 2006). Offender Management-modellen gaan uit van: 1) de aanwezigheid van een casemanager in detentie als coördinator van het proces; 2) vroege betrokkenheid van externe professionals in detentie; 3) aansluitende ondersteuning, van ‘binnen naar buiten’; 4) nadruk op individuele behoeften (*needs*) en 5) goed contact tussen professional en (ex-)gedetineerd persoon. De laatste twee aspecten zijn in lijn met het Risks-Needs-Responsivity-model (RNR), dat de basis vormt voor reclasseringstoezicht in Nederland en de relatie tussen professional en ‘client’, ook wel ‘werkalliantie’ genoemd (Bosker et al., 2020; Menger, 2018).

Het RNR-model (Bonta & Andrews, 2024) gaat uit van vijftien principes rond drie thema’s, namelijk de meer algemene en overkoepelende principes, de

RNR-kernprincipes en organisatorische principes. Allereerst gaan de overkoepelende principes bijvoorbeeld over respect voor de persoon en een aanpak die op rechtvaardige, menselijke en ethische manier wordt uitgevoerd (principe 1). Ten tweede bestaan de drie kernprincipes uit: 1) Risico (risk, principe 5): de intensiviteit van de aanpak moet aansluiten op de hoogte van het recidiverisico; 2) Behoeft (needs, principe 6): de inhoud van de aanpak moet aansluiten op de aanwezige dynamische criminogene factoren¹¹ en 3) Responsiviteit (responsivity, principe 7 en 8): interventies dienen aan te sluiten bij de vaardigheden, motivatie, mogelijkheden en beperkingen van een persoon. Hierbij betreft algemene responsiviteit het gebruik van cognitieve gedragsinterventies gebaseerd op de sociale leertheorie en specifieke responsiviteit benadrukt het belang van het aanpassen van de stijl en wijze van ondersteuning op de kenmerken van de ‘client’, zoals gender, leeftijd en etniciteit (Bonta & Andrews, 2024). Ten derde gaan organisatorische principes over de kwaliteit van het personeel (competenties om een goede relatie met de ‘client’ te onderhouden, principe 15) en het goed trainen en begeleiden van personeel (principe 15). Het RNR-model focust op het versterken van vaardigheden en het verbeteren van de sociale context van een persoon. Het RNR-model gaat in de basis uit van de veronderstelling dat motivatie tot gedragsverandering vooral extern valt te beïnvloeden, onder andere door het belonen van gewenst gedrag en het bestraffen van ongewenst gedrag (Andrews, 1982). In aanvulling op het RNR-model, is het Good Lives Model (GLM) ontwikkeld dat meer uitgaat van wat iemand kan en wil (*strengths-based approach*) en meer ruimte zou laten voor *secondary of identity desistance*, ofwel het ontwikkelen van een prosociale identiteit (Ward & Maruna, 2007). GLM is gebaseerd op het idee dat (ex-)gedetineerde personen universele doelen en levensbehoeften willen bereiken, zoals innerlijke rust, autonomie, verbondenheid en geluk (Purvis et al., 2011; Ward & Brown, 2004).

Op basis van het RNR-model is het uitgangspunt van de reclassering dat effectief toezicht bestaat uit een combinatie van controle en begeleiding: monitoring van risicosignalen en naleving van de bijzondere voorwaarden, begeleiding is gericht op verminderen van de criminogene factoren, het reduceren van het recidiverisico en het vergroten van de responsiviteit van de cliënt (Plaisir & Pennekamp, 2009). Re-integratieprofessionals bij de reclassering

11 Veelvoorkomende criminogene factoren (central 8) zijn delictgeschiedenis, procriminele houding, antisociale persoonlijkheid, procriminele netwerken, problemen met opleiding/werk, middelengebruik en zwakke banden met familie/partner (Bonta & Wormith, 2013).

hebben dan ook een duale taak: het beschermen van de samenleving tegen criminaliteit (risicobeheersing) en het bevorderen van re-integratie en *desistance* (Bosker & Menger, 2024; Van de Bunt, 2012). Naast het inhoudelijk vormgeven van toezicht is de relatie tussen de re-integratieprofessional en de onder toezicht gestelde belangrijk voor de uitvoering van dat toezicht (zie ook principe 14 RNR-model). Dit wordt de ‘werkalliantie’ genoemd en bestaat uit 1) duidelijkheid; 2) vertrouwen; 3) sterke binding en 4) weinig *reactance*, ofwel verzet (Bosker et al., 2020; Menger, 2018). Een positieve werkalliantie draagt bij aan motivatie van de onder toezicht gestelde en minder uitval, en specifiek het kenmerk vertrouwen en respectvol behandeld worden, lijkt het meest belangrijk bij de positieve afronding van een toezichttraject (Menger, 2018; Sturm, 2022).

1.5 EERDER ONDERZOEK NAAR HET RE-INTEGRATIEPROCES IN NEDERLAND

1.5.1 ONDERZOEK NAAR DE BELEVING VAN HET RE-INTEGRATIEPROCES

Er zijn verschillende onderzoeken gedaan of nog lopend naar de ervaringen van (ex-)gedetineerde personen. Een aantal daarvan, waarvan de bevindingen relevant zijn voor de centrale onderzoeksvraag van het huidige onderzoek, wordt hier kort uitgelicht. Zo is in het Prison Project, waar 1904 gedetineerde personen zowel in detentie als zes en 24 maanden na vrijlating bevraagd zijn over verschillende onderwerpen met betrekking tot ervaringen in en na detentie (Dirkzwager et al., 2018) onderzoek gedaan naar respectvolle en humane bejegening zoals ervaren door personen in detentie. Zo blijkt bijvoorbeeld dat de mate waarin gedetineerde personen zich respectvol en humaan bejegend voelen door personeel bij ruim de helft van de ondervraagde personen in de loop van hun detentieperiode afneemt (Van Hall et al., 2023). Werkdruk en attitudes van personeel in detentie (PIW'ers) zijn verder gerelateerd aan de mate waarin gedetineerde personen zich respectvol en op een menselijke manier bejegend voelen (Beijersbergen, 2014). Ook in de Life in Custody Study (LIC), waarin grootschalig onderzoek wordt gedaan naar het leefklimaat in het Nederlandse gevangeniswezen en de voorbereiding op re-integratie, is gevonden dat een goed werkklimaat zoals ervaren door medewerkers (en daarbij minder werkdruk) samenhangt met een positief ervaren leefklimaat door gedetineerde personen (Van Ginneken et al., 2020). Resultaten tonen verder aan dat gedetineerde personen niet zo tevreden zijn over de activiteiten in de PI en de mate van zinvolle dagbesteding,

met name bij de arrestanten (Palmen, et al 2019; Van Ginneken et al., 2020). Dit is een belangrijke bevinding met het oog op re-integratie. In relatie tot de (grote) rol van risico-inschatting in het re-integratiesysteem ervaren gedetineerde personen die zijn ingeschaald in een hoger recidiverisico een negatiever leefklimaat (Van Ginneken & Palmen, 2022).

Het belang van de basisvoorwaarden kwam naar voren in een onderzoek naar *desistance* bij Nederlandse (ex-)gedetineerde vrouwen waarbij de kans op terugval in oude patronen groot was indien de praktische ondersteuning bij belangrijke primaire behoeften zoals onderdak en inkomen ontbrak, hoe gemotiveerd iemand ook was om een ander leven in te richten na detentie (Rodermond et al., 2022). Indien er geen onderdak is, wordt het op andere gebieden ook moeilijk, bijvoorbeeld bij het vinden van werk of aanvragen van financiële hulp (Rodermond, 2018). In een deelonderzoek van het Prison Project naar *desistance* onder langverblijvende mannen die na detentie zijn gevolgd, bleken motivatie en optimisme om te slaan in doemdenken en pessimisme als er geen successen werden ervaren in het re-integratietraject en het bereiken van doelen (Doekhie, 2019). Zo worden in een ander onderzoek naar de rol van VOG de problemen beschreven die (jonge) ex-gedetineerde personen ervaren als zij op zoek gaan naar een baan of dagbesteding en afgewezen worden in verband met hun strafblad (Van 't Zand-Kurtovic, 2017). Zij krijgen te maken met uitsluiting en ervaren stigma. Overkoepelend laten deze Nederlandse onderzoeken zien dat er verschillende factoren belangrijk zijn voor de beleving van het re-integratieproces zowel in als na detentie.

1.5.2 ONDERZOEK NAAR RE-INTEGRATIEPROFESSIONALS

Verschillend Nederlands onderzoek heeft de afgelopen jaren gekeken naar de rol van re-integratieprofessionals en de geboden ondersteuning, zowel in als na detentie. Een belangrijk onderdeel in de geboden ondersteuning is de aanwezigheid en frequentie van contact met professionals. Uit eerder onderzoek van Pasma en collega's (2021) blijkt dat ruim één derde van de ruim 4000 ondervraagde personen in detentie aangeeft *geen* contact met de mentor of casemanager te hebben gehad vanaf de start van hun detentieperiode (of in het afgelopen halfjaar). Vooral personen met een korte detentieduur en personen mét re-integratiebehoeften rapporteren weinig contact met deze professionals, in vergelijking met personen zonder re-integratiebehoeften. In de laatste fase van detentie (< 3 maanden tot vrijlating) wordt minder contact

met interne professionals gerapporteerd dan in andere fasen (Pasma et al., 2022). Deze bevindingen zijn opmerkelijk gezien de beoogde belangrijke rol van de casemanager en het belang van ondersteuning in de laatste fase voor vrijlating, juist bij de personen die deze ondersteuning het meest nodig achten. Daarbij leidt het hebben van contact met de ene professional vaak tot contact met andere professionals, wat het contact nog waardevoller maakt (Pasma et al., 2021). In de eindfase van detentie was er meer sprake van contact met externe professionals dan met interne professionals (dit geldt niet voor reclasseringsmedewerkers) en hadden deze professionals vaker contact met personen mét re-integratiebehoeften (Pasma et al., 2022).

Verder zijn factoren als de houding van en contact met professionals en de daadwerkelijk ontvangen ondersteuning belangrijk. Een positieve houding van professionals kan bijdragen aan betere uitkomsten tijdens en na detentie (Beijersbergen et al., 2015; Molleman & Leeuw, 2012). Hier kan onderscheid gemaakt worden tussen instrumentele en meer emotionele ondersteuning (Chouhy et al., 2020). Gedetineerde personen blijken tijdens hun detentie het meest tevreden over het contact met vrijwilligers, gevolgd door dat met mentoren, zorginstellingen en casemanagers. Ze zijn neutraal tot negatief over contact met gemeenten en reclassering. De instrumentele ondersteuning lijkt daarentegen minder goed te verlopen. Personen in detentie rapporteren dat het casemanagers regelmatig ontbreekt aan kennis over regels/procedures en zij weinig oplossingen bieden bij problematiek op de basisvoorwaarden. Ook lijken er aanzienlijke verschillen te bestaan tussen casemanagers als het gaat om inzet en expertise, terwijl gedetineerde personen aangeven het belangrijk te vinden dat alle casemanagers hen goed weten te informeren (Hanrath et al., 2019). Casemanagers geven overigens aan dat er niet altijd genoeg tijd is om intakegesprekken te voeren en begeleiding te kunnen bieden door werkdruk (Hanrath et al., 2019; Inspectie JenV, 2018). Daarnaast is het voor gedetineerde personen niet altijd bekend wie hun casemanager of mentor is (Hanrath et al., 2019; Plaisier et al., 2016).

De geboden ondersteuning door casemanagers en andere professionals zorgt er wel voor dat gedetineerde personen met re-integratiebehoeften zich beter voorbereid voelden op terugkeer naar de samenleving (Pasma et al., 2023). Daarbij laat eerder onderzoek zien dat voor personen die onder toezicht

staan na detentie¹² de relatie met hun reclasseringswerker cruciaal kan zijn; steun, vertrouwen en individuele aandacht van de re-integratieprofessionals kunnen bijdragen aan de derde dimensie van *desistance* (Doekhie et al., 2018; Sturm, 2022). Tot slot wordt het eigen sociale netwerk, zoals familie en vrienden, nog altijd als één van de belangrijkste ondersteuners gezien bij het oplossen van problemen rondom zorgverzekering, werk, woning en schulden (Hanrath et al., 2019).

Onderzoek naar de samenwerking tussen betrokken ketenorganisaties laat ook een aantal specifieke knelpunten zien die worden ervaren bij hun taken in de ondersteuning van het re-integratieproces. Allereerst is de rol van de gemeente niet wettelijk vastgelegd (RSJ, 2021) en zodoende zijn gemeenten vrij om hun werkwijze met betrekking tot het re-integratieproces naar eigen inzicht in te vullen. Zo verschilt de invulling van de functie van ‘coördinator nazorg’ bij het uitvoeren van het D&R-plan per gemeente, met als gevolg dat er verschillen ontstaan met betrekking tot hoe er bijvoorbeeld wordt omgegaan met huisvesting, huur en uitkering. Ook kiezen sommige gemeenten ervoor de nazorg in het geheel niet zelf uit te voeren, maar deze taak te beleggen bij Zorg- en Veiligheidshuizen en blijkt dat met name kleine gemeenten soms helemaal niet in beeld zijn in het re-integratietraject (Inspectie JenV, 2023). Dit zorgt voor veel verschil in werkwijzen tussen gemeenten die wel allemaal op papier dezelfde rol zouden moeten uitvoeren.

1.6 AFBAKENING BEGRIP RE-INTEGRATIE

Op basis van het voorgaande kan worden gesteld dat in wetgeving, beleid en literatuur uiteenlopende termen worden gebruikt om het proces van terugkeer in de samenleving te omschrijven, zoals resocialisatie, re-integratie en rehabilitatie. Aansluitend bij de terminologie in huidige beleidsdocumenten gebruiken wij in dit rapport de term re-integratie. Met de term re-integratie wordt bedoeld op een complex proces waarbij praktische, persoonlijke, sociale en symbolische factoren een rol spelen, waarin verschillende actoren betrokken zijn (en niet alleen het individu zelf). Met behulp van het model

¹² Dit betreft ongeveer 20 procent van de gedetineerde personen die uitstromen (3RO/DJI, 2020) en dit gaat dan voornamelijk om personen die langer in detentie verblijven: 81 procent van de gedetineerde personen die een straf hebben uitgezeten van een jaar of meer hebben nog contact met reclassering na detentie, meestal in het kader van v.i. en/of penitentiair programma (PP; 3RO/DJI, 2020).

van Rubio Arnal en McNeill (2024), met inzichten vanuit de levensloop-criminologie en *desistance* literatuur, worden in dit onderzoek de verschillende vormen van re-integratie voor (ex-) gedetineerde personen in Nederland verkend.

1.7 DOELSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN

Om de recidivecijfers omlaag te brengen, wordt in het re-integratiebeleid beoogd de samenwerking tussen de betrokken organisaties en de ondersteuning aan (ex-)gedetineerde personen te verbeteren. Het is van belang inzicht te krijgen in hoe re-integratiebeleid in de praktijk uitpakt en het verloop van het re-integratieproces vanuit het perspectief van de (ex-)gedetineerde personen in kaart te brengen. Om daadwerkelijk gedragsverandering bij hen te bewerkstelligen, zijn inzichten vanuit deze groep essentieel voor de ontwikkeling van beleid rondom een succesvolle re-integratie. Daarnaast is er weinig zicht op het *ervaren* re-integratieproces over een langere periode van tijd na detentie. Juist omdat wordt beoogd om ook al tijdens detentie te werken aan re-integratie is het van belang inzichten te verkrijgen in de ervaringen zowel tijdens als na detentie.

Het doel van het voorgestelde onderzoek is om het re-integratieproces te reconstrueren tijdens en na een verblijfperiode in een PI. Centraal staat hierbij het perspectief van de gedetineerde persoon zelf en daarnaast wordt het perspectief van de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals meegenomen.

De **centrale onderzoeksvraag** in dit onderzoek is:

Hoe verloopt de re-integratie van (ex-)gedetineerde personen in Nederland na de inwerkingtreding van het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' sinds 1 juli 2019, wat is daarin de beleving van (ex-)gedetineerde personen en welke verbeterpunten zijn er met betrekking tot de re-integratieaanpak?

Ter beantwoording van deze vraag is een aantal deelvragen opgesteld. In dit onderzoek wordt eerst een planevaluatie uitgevoerd door de uitgangspunten van het beleid te achterhalen en te toetsen aan wetenschappelijke inzichten over een succesvolle re-integratie na detentie. Hierna wordt het verloop van de re-integratie vanuit het perspectief van de gedetineerde personen en

professionals behandeld door middel van een procesevaluatie. In het voorgestelde onderzoek worden de volgende deelonderwerpen en -vragen onderscheiden:

Planevaluatie

- 1 *Welke (sub)doelen en middelen kunnen in het kader van de re-integratie door DJI, reclassering en gemeenten worden geïdentificeerd en in hoeverre zijn deze in lijn met wetenschappelijke inzichten?*

Procesevaluatie

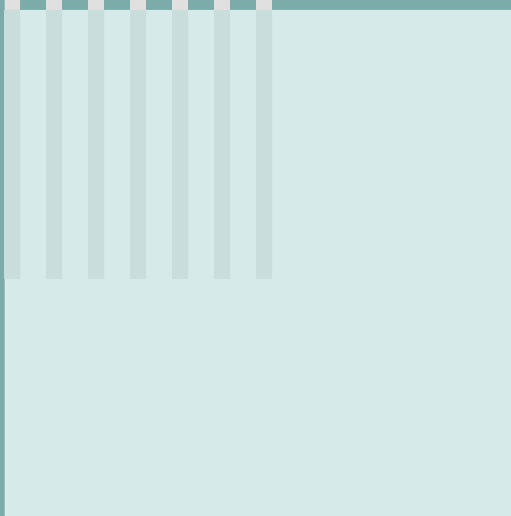
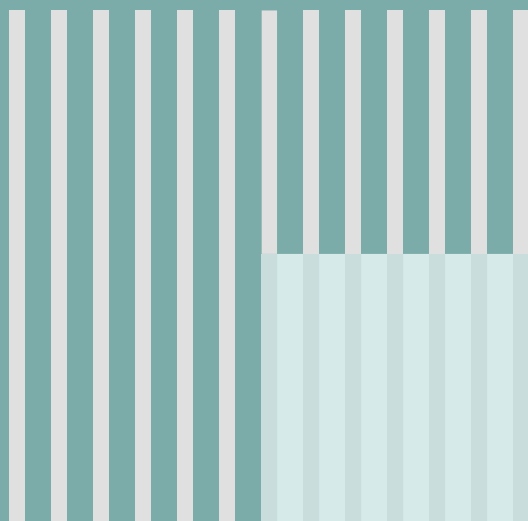
- 2 *Hoe verloopt het re-integratieproces volgens (ex-)gedetineerde personen tijdens en na detentie en hoe ervaren zij de ondersteuning vanuit DJI, reclassering en gemeenten hierbij?*
- 3 *Hoe verloopt het re-integratieproces volgens de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals en in hoeverre komen hun ervaringen overeen met het perspectief van de (ex-)gedetineerde personen?*
- 4 *In hoeverre is de uitvoering van het re-integratieproces in lijn met de uitgangspunten zoals neergelegd in het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' en de Handreiking?*
- 5 *Welke sterke punten en welke obstakels zijn er met betrekking tot het verloop van het re-integratieproces?*

1.8 LEESWIJZER

In het volgende hoofdstuk wordt uiteengezet welke onderzoeksmethoden zijn gebruikt om de onderzoeksvragen te beantwoorden. Hoofdstuk 3 behandelt de planevaluatie (deelvraag 1), de hoofdstukken 4 en 5 beschrijven vervolgens het re-integratieproces tijdens en na detentie (deelvraag 2), waarbij wordt ingegaan op de ondersteuning op basisvoorwaarden, contact met re-integratieprofessionals en ervaren obstakels bij het re-integratieproces, maar ook op meer mentale aspecten, zoals de impact van een strafblad, wennen aan het leven na detentie en motivatie. Vervolgens zal in hoofdstuk 6 het perspectief van de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals centraal staan (deelvraag 3). Het rapport wordt afgesloten met een conclusie en slotoverwegingen die belichten in hoeverre de doelstellingen van het beleid overeenkomen met de ervaringen in hoofdstuk 7 (deelvragen 4 en 5).

HOOFDSTUK

2

Methoden¹

Om de onderzoeksvragen te beantwoorden, zijn in het huidige onderzoek vier onderzoeksmethoden gebruikt: 1) deskresearch voor de uitvoer van een planevaluatie; 2) semigestructureerde interviews met (ex-)gedetineerde personen op verschillende momenten over de tijd; 3) een dossieronderzoek waarin dossiers bij de reclassering en DJI zijn bestudeerd en 4) focusgroepen en een expertmeeting waarbij de eerste bevindingen zijn besproken en bediscussieerd met re-integratieprofessionals, beleidsmakers en overige relevante betrokkenen. Het gebruik van deze diverse onderzoeksmethoden (triangulatie) verhoogt de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. De looptijd van het gehele onderzoek was van januari 2022 tot en met februari 2024. In Figuur 2.1 is een overzicht te vinden welke methoden zijn gebruikt ter beantwoording van de verschillende deelvragen. In dit hoofdstuk worden de gebruikte methoden besproken en zal vervolgens nader ingegaan worden op datamanagement en ethische overwegingen.

2.1 PLANEVALUATIE

In de eerste fase van het onderzoek is door middel van een planevaluatie inzicht verschaft in het huidige Nederlandse re-integratiebeleid voor volwassen (ex-)gedetineerde personen en bestaande (wetenschappelijke) literatuur over dit thema. In navolging van eerdere Nederlandse planevaluaties (e.g. Bosma, 2017; Elbers et al., 2021; Van Noije & Wittebrood, 2008) is in deze planevaluatie de beleidswetenschappelijke methode ‘de evaluatie van de programmatheorie’ toegepast. Bij een evaluatie van de programmatheorie worden alle veronderstellingen die ten grondslag liggen aan het beleid in

¹ Quita Klein Gunnewiek is medeauteur van dit hoofdstuk. Zij was in 2022/2023 als onderzoeker betrokken bij het onderhavige onderzoek.

kaart gebracht en ter verificatie naast theoretisch en empirisch bewijs gelegd (Leeuw, 2003; 2005). Zodoende is in deze evaluatie geanalyseerd wat de beoogde (sub)doelen zijn van het huidige re-integratiebeleid en op welke wijze deze doelen bereikt (dienen te) worden. Daarnaast is aan de hand van bestaande literatuur gekeken welke wetenschappelijke onderbouwing er is voor het huidige beleid en welke factoren er in dat beleid ontbreken die op basis van wetenschappelijk onderzoek van belang worden geacht voor een succesvolle re-integratie.

De uitvoering van de planevaluatie bestond uit twee fasen: 1) de reconstructie van de programmatheorie en 2) de evaluatie van de programmatheorie.

Reconstructie van de programmatheorie. Om de programmatheorie in kaart te brengen, is allereerst op systematische wijze naar alle mogelijk relevante documenten gezocht. Allereerst zijn een vijftal beleidsstukken die een prominente rol hebben binnen het huidige Nederlandse re-integratiebeleid geselecteerd.² In aanvulling hierop is gezocht naar andere beleidsstukken via Google. Dit is gedaan aan de hand van een zoekstring met relevante termen³ en leverde in totaal 638 hits op. Hier kwamen vervolgens 30 unieke, mogelijk relevante documenten uit naar voren, afkomstig van verschillende (overheids)websites.⁴ Na het toepassen van een zestal inclusiecriteria zijn uiteindelijk 20 relevante documenten geïncludeerd. Samen met de vijf eerder geselecteerde stukken resulteerde dit in een totaal van 25 documenten waarmee gepoogd is het beleid te construeren. Bijlage 1 bevat de inclusiecriteria, flowchart (i.e. visuele weergave van selectieproces van geïncludeerde documenten) en een overzicht van de uiteindelijk geïncludeerde documenten.

Alle geïncludeerde documenten zijn gecodeerd met behulp van Atlas.ti. Hiervoor zijn codes aangemaakt binnen de categorieën 'middel', 'subdoel' en 'einddoel'. Gelijk aan eerder uitgevoerde Nederlandse planevaluaties (e.g. Elbers et al., 2021; Van Noije & Wittebrood, 2008) is in deze evaluatie tijdens

2 Visie 'Recht doen, kansen bieden', Wet straffen en beschermen, Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' en bijbehorende Handreiking en de (pre-)evaluatie van Homburg en collega's (2021).

3 Gedetineerd, ex-gedeteneerd, justitiabel, langgestraft, kortgestraft, arrestant, zelfmeld, veroordeeld, detentie, re-integr, "veilige terugkeer".

4 Dji.nl (tien documenten), zoek.officielebekendmakingen.nl (zes documenten), commissie-vantoezicht.nl (drie documenten), eerste-kamer.nl (drie documenten), vng.nl (twee documenten), rsj.nl (twee documenten), internetconsultatie.nl (één document), open.overheid.nl (één document), staten-generaal.nl (één document) en wetten.overheid.nl (één document).

Figuur 2.1
Overzicht deelvragen en bijbehorende onderzoeksmethoden

	Deskresearch	Interviews	Dossier-onderzoek	Focusgroepen/ expertmeeting
Deelvraag 1 (Sub)doelen en middelen van het re-integratiebeleid en koppeling met wetenschappelijke literatuur				
Deelvraag 2 Ervaringen re-integratie proces volgens (ex-)gedetineerde personen tijdens en na detentie				
Deelvraag 3 Ervaringen re-integratie-proces volgens keten-organisaties en overeenkomsten met perspectief van (ex-)gedetineerde personen				
Deelvraag 4 Uitvoering re-integratie-beleid in lijn met Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' en Handreiking				
Deelvraag 5 Sterke punten en obstakels met betrekking tot het verloop van het re-integratieproces				

het coderen gezocht naar signaalwoorden. Gevonden causale ketens (i.e. elkaar opvolgende causale veronderstellingen) zijn met behulp van pijlen weergegeven. Bijvoorbeeld: inzet op vaardigheden → meer kansen stabiel bestaan na detentie → veilige terugkeer en recidivevermindering → bescherming van de samenleving. Hoewel in navolging van eerdere planevaluaties (e.g. Bosma, 2017) wordt gesproken over (veronderstelde) causale relaties, wordt hiermee niet zozeer bedoeld op het (lineair) direct bereiken van een (sub)doel, maar op de manier waarop deze mechanismen kunnen *bijdragen aan een (sub)doel* (Elbers et al., 2021). Hierna is de programmatheorie in een middel-doelmodel, ook wel naar verwezen als *program logic model* (Bosma, 2017), gereconstrueerd en gevisualiseerd. Vervolgens is de programmatheorie geëvalueerd.

De evaluatie van de programmatheorie. Bij de evaluatie van de programmatheorie worden de blootgelegde veronderstelde causale ketens aan wetenschappelijke inzichten getoetst (Bosma, 2017; Leeuw, 2003; 2005). De wetenschappelijke literatuur voor deze toets werd gezocht via de zoekmachines Google Scholar en Leiden University Catalogue. De zoektermen bestonden uit de sleutelwoorden uit de geselecteerde causale ketens en Nederlandse en Engelse synoniemen hiervoor.

2.2 INTERVIEWS (EX-)GEDETINEERDE PERSONEN

In dit onderzoek is gekozen voor een kwalitatief, longitudinaal onderzoeksdesign om (ex-)gedetineerde personen van binnen naar buiten detentie te volgen en op deze manier hun beleving van het re-integratieproces in kaart te brengen. Aangezien de periode van terugkeer naar de samenleving vaak gepaard gaat met aanzienlijke veranderingen waardoor ervaringen in korte tijd kunnen wijzigen (Harding et al., 2014), is een kwalitatief, longitudinaal onderzoeksdesign geschikt om veranderingen over de tijd te vangen en te onderzoeken wat deze veranderingen kunnen betekenen (Farrall et al., 2014).

2.2.1 ONDERZOEKSGROEP (N=100)

Om het re-integratieproces te reconstrueren tijdens en na verblijf in detentie zijn 100 (ex-)gedetineerde personen geïnterviewd vanaf drie maanden voor vrijlating tot en met zes maanden na detentie. De (doelgerichte) onderzoeksgroep bestaat uit drie subgroepen: 1) kortverblijvende gedetineerde mannen,

één tot drie maanden detentie; 2) langverblijvende gedetineerde mannen, minstens drie maanden detentie en 3) langverblijvende gedetineerde vrouwen, minstens drie maanden detentie.⁵

- 1 *Kortverblijvende gedetineerde mannen (N=39)*. In het huidige onderzoek vormen arrestanten en zelfmelders de groep kortverblijvende gedetineerde mannen die één tot maximaal drie maanden in detentie zijn verbleven. Deze groep omvatte in 2021 4.945 personen, terwijl 11.082 personen korter dan een maand in detentie verbleven. Ongeveer 46 procent van de totale detentiepopulatie stroomt binnen een maand uit. Vanwege de praktische haalbaarheid van het huidige onderzoek zijn gedetineerde mannen met een verblijf van minder dan een maand geëxcludeerd van het onderzoek.⁶ De algemene groep kortverblijvende mannen is in werkelijkheid dus aanzienlijk groter dan de definitie van de groep kortverblijvenden in het huidige onderzoek.
- 2 *Langverblijvende gedetineerde mannen (N=41)*. Ruim een kwart van de gedetineerde personen verblijft langer dan drie maanden in detentie (Moolenaar et al., 2023). In 2021 betrof dit 6.462 personen (Meijer et al., 2022). Voor de langverblijvende gedetineerde mannen zijn personen geselecteerd met een detentieduur van minimaal drie maanden en waarvan vrijlating naderde.
- 3 *Langverblijvende gedetineerde vrouwen (N=20)*. Gedetineerde vrouwen vormen ongeveer 6 procent van het totaal aantal gedetineerde personen in Nederland (DJI, 2022) en zijn daarmee een beduidend kleinere groep dan gedetineerde mannen. Vrouwen in detentie hebben echter een ander profiel dan mannen: ze hebben vaker te maken gehad met (seksueel) misbruik, gebruiken regelmatig drugs en kampen vaker dan mannen met lichamelijke en mentale gezondheidsklachten (Slotboom & Bijleveld, 2007). Daarnaast zijn vrouwen voorafgaand aan detentie (en daarna) vaak de belangrijkste verzorger voor kinderen en dit kan consequenties hebben voor het verloop van het re-integratieproces. De overgrote meerderheid van de gedetineerde vrouwen (80%) verblijft korter

5 Het onderscheid in deze groepen is overgenomen uit de startnotitie van het WODC.

6 Deze groep omvat ook preventief gehechte personen en op het moment dat het vonnis wordt opgelegd, zijn zij al gedetineerd en worden ze vrijgelaten omdat de opgelegde detentieduur gelijk is aan de detentie in preventieve hechtenis. Dit maakt het moeilijk om deze groep vlak voor vrijlating te kunnen spreken in de PI.

dan drie maanden in detentie. Omdat de gehele populatie vrouwen in detentie bij voorbaat al klein is, is selectie aan de poort met betrekking tot kortverblijvende gedetineerde vrouwen niet haalbaar.⁷ Om deze reden zijn alleen langverblijvende gedetineerde vrouwen in het huidige onderzoek geïnccludeerd.

Om de ervaringen en ondersteuning van deze doelgroep inzichtelijk te krijgen, zijn semigestructureerde interviews afgenomen door vier personen uit het onderzoeksteam op drie verschillende meetmomenten (T1, T2, T3). De eerste meting (T1) van deze dataverzameling vond plaats in de laatste fase van het verblijf in detentie en zijn 100 personen geïnterviewd in vijf verschillende PI's, te weten PI Alphen aan den Rijn, PI Leeuwarden, PI Lelystad, PI Nieuwersluis en PI Ter Peel.⁸ De gemiddelde detentieduur van de respondenten is 303 dagen (range 30-7796 dagen). In totaal heeft 72 procent van deze onderzoeksgroep eerder in detentie gezeten. Van de 100 honderd respondenten ligt de gemiddelde leeftijd op 38 jaar, hebben 41 respondenten aangegeven een relatie te hebben en zijn 71 respondenten ouder van ten minste één kind (minder- of meerderjarig). In Tabel 2.2 zijn de achtergrondkenmerken weergegeven (zie ook bijlage 4).

7 Zoals aangegeven in en overgenomen uit de Startnotitie van het WODC.

8 Aantal respondenten per inrichting: Alphen aan den Rijn (32 respondenten), Leeuwarden (21 respondenten), Lelystad (27 respondenten), Nieuwersluis (9 respondenten) en Ter Peel (11 respondenten).

Tabel 2.1 Kenmerken onderzoeksgroep T1 (N=100)⁹

Respondentkenmerken	Min	Max	Gemiddelde	Mediaan	%
Geslacht					
Man					80
Vrouw					20
Leeftijd	20	69	38	37	
18 tot 25 jaar					19
25 tot 45 jaar					52
45 tot 65 jaar					27
≥ 65 jaar					2
Partner					
Ja					41
Nee					59
Aantal kinderen	0	16	2	1	
Geen					27
1					31
2					19
3					9
4					7
≥ 5					5
Onbekend					2
Migratieachtergrond					
Ja					45
Nee					54
Onbekend					1
Detentieduur in dagen (naar geslacht)	30	7796	303	131	
Kortverblijvende ♂ (30-90 dagen)	30	89	51	48	39
Langverblijvende ♂ (> 91 dagen)	96	7796	568	210	41
Langverblijvende ♀ (> 91 dagen)	93	957	178	253	20
Regimes					
Huis van Bewaring (HvB)					11
Gevangenis regulier					57
Gevangenis arrestanten					32
Eerder met justitie in aanraking geweest					
Ja					83
Nee					8
Onbekend					9
Eerder in detentie verbleven					
Ja					72
Nee					28

Noot: ♂ = mannen, ♀ = vrouwen.

9 Informatie over partner, aantal kinderen, migratieachtergrond, eerder met justitie in aanraking geweest en eerder in detentie verbleven betreft zelf gerapporteerde data.

Met 69 respondenten is tenminste één keer na detentie een vervolginterview afgenomen en van de in totaal 100 respondenten zijn met 50 respondenten op *beide* meetmomenten na detentie interviews afgenomen (zie Tabel 2.1 en Figuur 2.2). In totaal hebben acht vervolginterviews plaatsgevonden in detentie; twee respondenten op T2 en zes respondenten op T3. De respondenten waarbij een vervolginterview na detentie niet gelukt is (N=31) verschillen qua gemiddelde leeftijd niet van de respondenten die wel teruggevonden en geïnterviewd zijn (N=69, respectievelijk 38 en 37 jaar). De respondenten die na detentie niet meer gesproken zijn, hadden gemiddeld wel een kortere detentieduur dan de respondenten die na detentie wel weer gesproken zijn (respectievelijk 237 en 329 dagen).

Tabel 2.2 Respons per groep en per meetmoment

	T1	T2			T3		
		Interviews	Geen contact		Interviews	Geen contact	
			Geen contact	Contact verloren		Geen contact	Contact verloren
Kortverblijvende mannen	39	25	6	8	24	14	1
Langverblijvende mannen	41	23	11	7	22	16	3
Langverblijvende vrouwen	20	14	6	-	11	8	1
Totaal	100	62	23	15	57	38	5

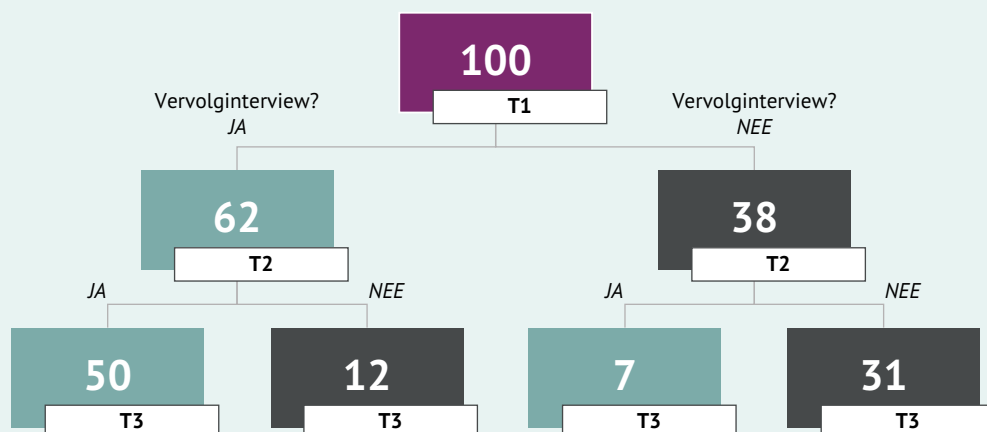
Noot: Contact verloren betekent dat er is in beginsel wel contact is gelegd, maar het contact is uiteindelijk verloren gegaan voordat een interview kon worden afgenomen. Respondent reageerde bijvoorbeeld niet meer en/of kreeg een ander nummer.

2.2.2 PROCEDURE WERVING EN SELECTIE

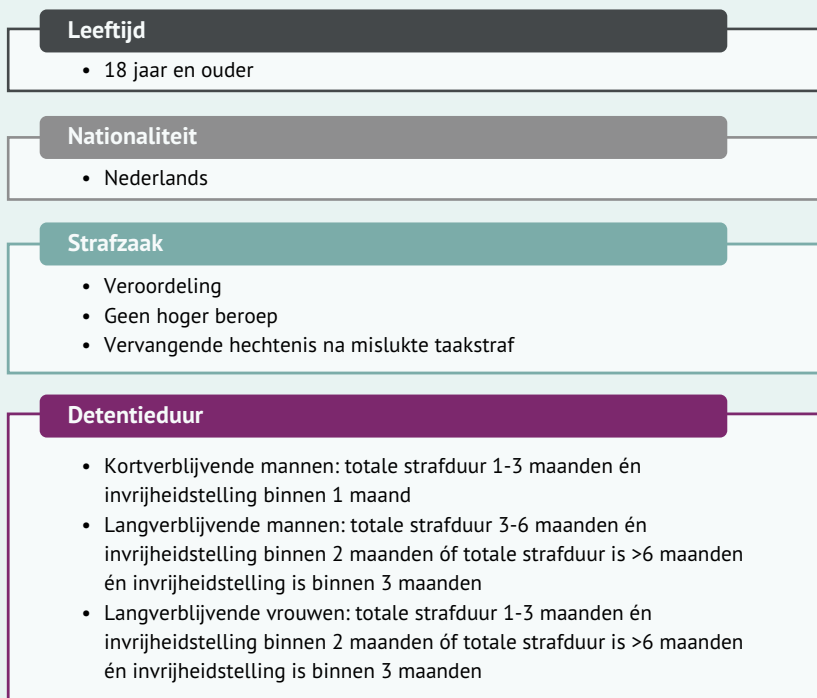
Bij de selectie van vijf PI's is rekening gehouden met geografische spreiding, stedelijkheid, regime¹⁰ en populatie. Toegang is verkregen met behulp van DJI waarbij via de directie van elke PI om toestemming voor deelname is gevraagd. Om in aanmerking te komen voor deelname aan het onderzoek moesten gedetineerde personen aan vier selectiecriteria (zie Figuur 2.3) voldoen,

10 Om voldoende kortverblijvende mannen te werven, zijn twee PI's meegenomen met ook een arrestantenregime, te weten PI Lelystad en PI Alphen aan den Rijn. Het werven van vrouwen vond plaats in PI Nieuwersluis en PI Ter Peel. PI Leeuwarden kent een regulier gevangenis-regime waar veelal langer verblijvende mannen verblijven.

Figuur 2.2
Respons per meetmoment

Figuur 2.3
Inclusiecriteria interviews

namelijk 1) 18 jaar of ouder; 2) Nederlandse nationaliteit; 3) veroordeling in een strafzaak en geen hoger beroep en 4) specifieke detentieduur.¹¹

DJI heeft in de dataverzamelingsperiode (T1) wekelijks een lijst aan de onderzoekers verstrekt met persoonsnummers (geen namen) van gedetineerde personen die voldeden aan de hiervoor genoemde selectiecriteria, zodat zij benaderd konden worden in de PI. Tussen april en juni 2022 heeft de dataverzameling van T1 in de vijf PI's plaatsvonden. Alle personen die aan de selectiecriteria voldeden, hadden in beginsel een gelijke kans om deel te nemen aan het onderzoek. Het is echter soms uitdagend om geselecteerde personen te spreken in de PI. Zo was een aantal personen op de dag dat de onderzoeker langskwam niet (meer) aanwezig door bijvoorbeeld vervroegde vrijlating, overplaatsing, deelname aan penitentiaire programma's of rechtbankbezoek. In één PI werden respondenten gefouilleerd alvorens zij met de onderzoeker in gesprek konden, dit heeft mogelijk een drempel opgeworpen voor deelname aan het onderzoek aangezien enkele personen hierdoor niet bereid waren om van de cel af te komen. In dezelfde PI ontvingen de meeste potentiële respondenten hier (op verzoek van de PI) vooraf een brief met informatie over het onderzoek. Deze werkwijze is in andere PI's niet gehanteerd met als gevolg dat de onderzoekers zelf het onderzoek konden introduceren, toelichten en vragen beantwoorden. In totaal zijn er slechts vier personen door de onderzoekers gesproken die, na toelichting van het onderzoek, niet wilden meewerken aan het onderzoek, de overige 101 zijn akkoord gegaan. Eén respondent heeft op een later moment zijn deelname aan het onderzoek teruggetrokken, waardoor de uiteindelijke sample 100 respondenten betreft.

2.2.3 PROCEDURE INTERVIEWS IN DETENTIE

Voor de start van een T1-interview zijn respondenten geïnformeerd over het doel en de opzet van het onderzoek, namelijk het longitudinale karakter en de bedoeling om ze na detentie nog twee keer te interviewen.¹² Indien de respondent instemde met het gehele onderzoek, is het *informed consent*

11 Wanneer informatie rondom een criterium onbekend was, zijn personen geëxcludeerd. In totaal is één afgenomen interview nadien geëxcludeerd vanwege verblijf in het buitenland na detentie.

12 Als respondenten concrete plannen hadden om uit Nederland te vertrekken na detentie is het interview gestaakt, omdat zo het re-integratieproces niet kan worden gevolgd. Eén afgenomen interview is nadien geëxcludeerd vanwege vertrek naar de Nederlandse Antillen direct na vrijlating.

formulier (zie bijlage 2.1) doorgenomen en, na eventuele vragen van de respondent, ondertekend. Hierbij zijn de onafhankelijkheid van het onderzoek, vertrouwelijkheid, vrijwilligheid en de mogelijkheid tot het (te allen tijde) intrekken van deelname benadrukt. Verder is respondenten om toestemming gevraagd voor het opnemen van het interview met een voicerecorder, zodat de gesprekken na afloop *verbatim* uitgewerkt konden worden en het opvragen van geregistreerde gegevens bij betrokken re-integratie organisaties. Iedereen heeft toestemming gegeven tot opname, een klein deel gaf alleen geen toestemming voor het opvragen van geregistreerde gegevens (N=10). Een T1-interview varieerde van dertig tot zestig minuten. De interviews zijn afgenomen in een afgesloten ruimte op de afdeling zelf, bij het re-integratiecentrum (RIC), of in de bezoekersvleugel waar, naast de onderzoeker en respondent, niemand anders aanwezig was om de vertrouwelijkheid en privacy te waarborgen.

Aan de hand van een topiclist (zie bijlage 3.1) is onder meer ingezoomd op de situatie en achtergrond van de respondenten, verwachtingen ten aanzien van hun re-integratie, aangeboden en ontvangen ondersteuning bij hun re-integratie, alsmede het algehele verloop en de beleving van het re-integratieproces tot dan toe.¹³ Het semigestructureerde karakter van de interviews verschaft respondenten voldoende flexibiliteit om alle informatie vanuit hun perspectief over te brengen, maar biedt de onderzoeker tegelijkertijd voldoende houvast om enige structuur en systematiek te behouden (Decorte & Zaitch, 2016). Ten behoeve van de vervolginterviews na detentie is aan het eind van het interview aan de respondent gevraagd om zijn/haar contactgegevens en die van belangrijke/relevante andere personen waarmee zij in contact staan (denk aan familieleden, vrienden, advocaten en dergelijke). Uit eerder onderzoek is gebleken dat zij hulp kunnen bieden bij het leggen van contact met respondenten na vrijlating (Doekhie, 2019). Tot slot hebben de onderzoekers een informatieblad en visitekaartjes met hun eigen contactgegevens meegegeven, zodat respondenten na vrijlating tevens contact met de onderzoekers konden opnemen (zie bijlage 2.2).

¹³ Er is niet gevraagd naar en niet ingegaan op het delict waarvoor personen in detentie zijn gekomen. Dit kwam echter wel vaak aan bod in de interviews in of na detentie.

2.2.4 PROCEDURE INTERVIEWS NA DETENTIE

Een tweede interview (*face to face*) vond ongeveer drie maanden na vrijlating plaats en een derde interview (telefonisch) ongeveer zes maanden na vrijlating.¹⁴ Respondenten zijn steeds door dezelfde onderzoeker geïnterviewd, dit ten behoeve van de opgebouwde vertrouwensband en het vergroten van de respons. Indien de respondent niet bereikt kon worden via zijn of haar eigen contactgegevens zijn de opgegeven contactpersonen benaderd, maar ook pogingen ondernomen door middel van sociale media, per post, door langs te gaan bij het opgegeven verblijfsadres of via hulpinstanties, zoals de daklozenopvang of een kliniek. T2-interviews vonden *face to face* plaats op een dag/tijd en locatie naar keuze en T3-interviews telefonisch op een tijdstip naar keuze. De T2-interviews zijn op verschillende locaties door heel Nederland afgenomen; bij de respondent thuis/op diens verblijfsadres, openbare plekken zoals stations, parken en cafés of bij instanties. Wanneer een respondent opnieuw in detentie verbleef, is via de PI per brief gevraagd of desbetreffende respondent nog openstond voor deelname aan een vervolginterview. Bij akkoord zijn vervolginterviews wederom afgenomen in detentie (N=8).

Bij enkele respondenten is ervoor gekozen om via mail/whatsapp een gesprek op te starten met de vragen uit de topiclijst, omdat een telefonisch of fysiek interview niet wenselijk of mogelijk was. Deze respondenten waren bijvoorbeeld erg slecht te bereiken en kwamen niet opdagen bij (meerdere) eerder gemaakte afspraken, maar reageerden wel vlot op de mail of via whatsapp. Respondenten reageerden soms verrassend uitgebreid op deze manier van informatie vergaren. Deze correspondentie is gedocumenteerd in een invullijst, maar gaf logischerwijs weinig ruimte voor doorvragen. Deze aanpak had niet de voorkeur van de onderzoekers, maar was in uiterste gevallen toch een manier om enige relevante informatie over het re-integratieproces te verkrijgen (zie volgende casus). Longitudinaal onderzoek met een moeilijk vindbare doelgroep als deze vergt flexibiliteit en creativiteit.

In totaal zijn er 62 T2-interviews afgenomen, waarvan 43 *face to face*, 16 telefonisch en 2 per mail/whatsapp. De interviews duurden gemiddeld 45 minuten.¹⁵ Er is tijdens het gesprek ingezoomd op ervaringen en ondersteu-

¹⁴ Het derde interview kon tot maximaal negen maanden na detentie worden afgenomen.

¹⁵ Voorafgaand aan alle vervolginterviews is opnieuw toestemming gevraagd voor opname van het interview.

ning in de periode vlak voor vrijlating tot het moment van het interview (zie topiclijst in bijlage 3.2). In totaal zijn er 57 T3-interviews afgenomen, waarvan 13 *face to face*, 41 telefonisch en 3 per mail/whatsapp en deze duurden 30-45 minuten. Enkele respondenten zijn toch *face to face* geïnterviewd omdat iemand bijvoorbeeld moeilijk verstaanbaar was of moeite had om vragen te begrijpen. Tijdens het interview is gevraagd naar ervaringen en ontvangen ondersteuning tussen T2 en T3, een reflectie op de tijd in detentie en een vooruitblik op de toekomst (zie topiclijst in bijlage 3.3). Indien iemand weer in detentie verbleef, omvatte een vervolginterview vragen over de tijd na vrijlating alsmede de ervaringen tijdens de nieuwe detentie met betrekking tot re-integratie. Alle T2- en T3-interviews zijn opnieuw opgenomen met een voicerecorder.

Aan het eind van ieder interview buiten detentie is een geldelijke vergoeding uitgereikt van 20 euro (in enkele gevallen een waardebon, zie paragraaf 2.5.1).¹⁶ Dit is in het huidige onderzoek gebruikt als een ‘bedankje’ voor de tijd en inspanning van respondenten om deel te nemen, maar ook als stimulans voor deelname. Aangezien geldelijke beloningen in beginsel in detentie niet zijn toegestaan, zijn deze enkel verstrekt bij interviews na vrijlating. Aan het eind van het T3-interview zijn respondenten ook uitvoerig bedankt voor hun deelname en is duidelijk gemaakt dat de interviews nu ten einde zijn. Hierbij is tevens aan respondenten gevraagd of zij het rapport na publicatie per mail wilden ontvangen. Hoewel de meeste respondenten het belangrijk vonden dat er ‘iets’ gedaan zou worden met hun verhaal, gaf slechts een enkeling aan het rapport te willen ontvangen.

EXPERIENCE SAMPLING METHOD (ESM)

In aanvulling op de interviews is de intentie geweest om na vrijlating tevens de *Experience Sampling Method* (ESM), ook wel naar verwezen als dagboekmethode, in te zetten. Dit biedt respondenten de mogelijkheid om, over een bepaalde periode van tijd, onderzoekers regelmatig inzicht te bieden in de dagelijkse activiteiten, ideeën of emoties (Widdershoven et al., 2019). Gezien de vele ontwikkelingen die iemand tijdens re-integratie kan doormaken, leek het van meerwaarde deze methode aanvullend in te zetten in dit onderzoek. Als de onderzoekers contact zochten met de respondenten na vrijlating, via whatsapp, Telegram en/of Facebook Messenger, is in eerste instantie

16 Bij een telefonisch interview is de vergoeding per e-mail of post verzonden.

getracht om op regelmatige basis een aantal vragen over de ervaringen met betrekking tot re-integratie te stellen. De onderzoekers hebben de frequentie van het contact laten afhangen van de mate van respons van respondenten.¹⁷ Er zijn weinig informatieve reacties voortgekomen uit het contact en de onderzoekers observeerden dat het stellen van aanvullende (inhoudelijke) vragen een extra belasting was voor de respondent en mogelijk in de weg kon staan van het maken van een afspraak voor een vervolginterview. Om deze reden is ESM minder ingezet dan in beginsel was beoogd. Het digitale contact is zodoende voornamelijk ingezet ten behoeve van deelname aan vervolginterviews en het onderhouden van de vertrouwensband.

2.2.5 ANALYSE

Alle interviews zijn afgenomen aan de hand van een topiclijst, waardoor niet alle onderwerpen systematisch en op dezelfde wijze zijn uitgevraagd. Er was ruimte voor respondenten om zelf de richting van het interview te bepalen naargelang hun ervaringen in het re-integratieproces. Zo zijn soms onderwerpen aan bod gekomen die in gesprekken met andere respondenten niet naar voren kwamen, of soms was ook de tijd op, zowel in als na detentie en moest de respondent weer door. Een deel van de onderwerpen is wel stelselmatig uitgevraagd en besproken en indien mogelijk zijn de precieze aantallen weergegeven (onder andere in hoofdstuk 4 en 5 en de uitstroom op basisvoorwaarden). Enkele onderwerpen laten zich lastiger kwantificeren omdat deze thema's alleen door een deel van de respondenten naar voren zijn gebracht.

De interviews zijn getranscribeerd met behulp van de offline transcriptiesoftware *Express Scribe* en per respondent en per meetmoment zijn er samenvattingen gemaakt. Vervolgens zijn voor de analyse per groep (kortverblijvende mannen, langverblijvende mannen, langverblijvende vrouwen) in beginsel alle transcripten grondig doorgelezen en daarna van elke respondent (indien beschikbaar) de twee of drie interviews naast elkaar gelezen om inzicht te krijgen in het verloop van het proces. De analyse heeft steeds per groep plaatsgevonden en op specifieke punten ten behoeve van re-integratie in en na detentie. De kwalitatieve data is hybride gecodeerd aan de hand van

¹⁷ Een aantal personen deelde met enige regelmaat informatie met de onderzoekers; dit liep uiteen van ervaringen rondom re-integratie zoals contact met instanties tot het delen van informatie over dagelijkse bezigheden als hobby's.

een thematische analyse (Braun & Clarke, 2021). Deductieve codes uit de literatuur en op basis van de topiclijsten zoals ‘voorbereiding op vrijlating’ en ‘ervaren ondersteuning’ zijn van tevoren opgesteld (zie bijlage 7) en tijdens het coderen gecombineerd met codes die in de data voorkwamen, zoals ‘leven niet volgens verwachting’ en ‘wennen aan terugkeer’. Er is gebruikgemaakt van software voor kwalitatieve analyse Atlas.ti, maar ook van Word en Excel-bestanden om het verloop van de levens van respondenten in de verschillende groepen beter in kaart te kunnen brengen. Vanuit de onderzoeksvragen en uit analyse van de interviews is ondersteuning op de basisvoorwaarden en obstakels daarbij zowel in als na detentie (materiële re-integratie) veel aan bod geweest en uitgebreid bevraagd. Materiële re-integratie staat dan ook centraal in hoofdstuk 4. Daarnaast worden drie overige vormen van re-integratie en die ook veelvuldig naar voren zijn gekomen, beschreven in hoofdstuk 5, namelijk sociale, formele en persoonlijke re-integratie (Rubio Arnal & McNeill (2024). Er is voor gekozen om deze vier vormen uitgebreider te behandelen. Politieke/maatschappelijke en morele re-integratie (de overige twee vormen van re-integratie) worden in dit onderzoek buiten beschouwing gelaten, aangezien deze onderwerpen veel minder aan bod zijn gekomen in de interviews. Herstelgerichte interventies (in het kader van morele re-integratie) zijn bijvoorbeeld nauwelijks genoemd als het ging om re-integratieactiviteiten en wegens de beperkte tijd voor een interview is door de onderzoekers niet altijd uitgebreid hierop doorgevraagd. Indien van toepassing zal er bij de bevindingen wel gelinkt worden aan de overige twee vormen van re-integratie (politieke/maatschappelijke en morele re-integratie).

2.3 DOSSIERONDERZOEK

Om het re-integratieproces vanuit meerdere perspectieven te onderzoeken, is naast de informatie uit interviews met gedetineerde personen ook een dossieronderzoek uitgevoerd om op casusniveau gedocumenteerde informatie over het re-integratieproces vanuit ketenpartners te verkrijgen. Vanuit gedocumenteerde data is voor een subsample (N=18)¹⁸ in kaart gebracht hoe de (ondersteuning bij) re-integratie in specifieke trajecten is verlopen, op welke manier de samenwerking tussen betrokken instanties is gegaan en in hoeverre het re-integratieproces zoals ervaren door (ex-)gedetineerde

18 Selectie was enkel mogelijk wanneer respondenten via het informed consent formulier akkoord zijn gegaan met het opvragen van geregistreerde gegevens.

Figuur 2.4

Tabbladen TULP D&R (Bron: interne invulinstructie DJI)

Rapportagesoort					
Type	Versie	Status	Gedetineerde	Landelijk	Uitbreiding
D&R 01 Algemeen	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 02 Intake	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 03 Mentor PIW	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 04 Arbeid	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 05 Onderwijs	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 06 Sport	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 07 Re-integratietrainer	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 08 Casemanager	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 09 Zorg	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 10 ORZ	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 11 Re-integratie en Resocialisatie	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 12 DBT	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 13 MDO/Actielijst	2021.1	Definitief		Landelijk	
D&R 14 Risicoscreener	2021.1	Definitief		Landelijk	

personen overeenkomt of verschilt met het beeld uit gedocumenteerde data vanuit de ketenpartners. De selectie van de subsample heeft plaatsgevonden per groep (kortverblijvende mannen, langverblijvende mannen en langverblijvende vrouwen) en hierbij speelden overwegingen zoals diversiteit in achtergrond, aard van problematiek, regime, toezicht van de reclassering en afspiegeling van de totale onderzoeksgroep een rol. In het dossieronderzoek zijn de digitale dossiers bij de reclassering geraadpleegd en de D&R-plannen bij de specifieke PI's opgevraagd. Het is belangrijk te noemen dat er meestal geen vast document met 'het D&R-plan' bestaat. Informatie over D&R-plannen is via de PI's opgevraagd vanuit zogenaamde 'tabbladen' in het digitale registratiesysteem TULP (TenUitvoerLegging Persoonsgebonden straffen). Niet alle tabbladen in TULP zijn even relevant voor het D&R-plan zoals genoemd in artikel 18a Pbw. Van alle PI's hebben we in ieder geval informatie ontvangen van de tabbladen Casemanager en Actielijst (zie Figuur 2.4). Verder hebben we van de meeste PI's ook nog informatie ontvangen vanuit de tabbladen van het MDO, Mentor, Arbeid, ORZ (Onderwijs, Re-integratie, Zingeving) en van twee PI's aanvullend ook nog informatie van de Re-integratietrainer en Sport. Dossiers zijn op een kwalitatieve wijze geanalyseerd met behulp van een analyseformat waarmee is nagegaan welke ondersteuning is aangeboden en ontvangen, waar de behoefte lag en met wie er is samengewerkt, zowel in als na detentie (zie bijlage 6).

2.4 FOCUSGROEPEN EN EXPERTMEETING

In de laatste fase van het onderzoek zijn drie online focusgroepen georganiseerd met als doel om verschillende re-integratieprofessionals, die zelf veelal uitvoerend op casusniveau met (ex-)gedetineerde personen werken, bij elkaar te brengen en te laten reflecteren op een aantal bevindingen uit de interviews en hun ervaringen met de huidige re-integratieaanpak te delen. Gekozen is voor onlinefocusgroepen om deelnemers uit verschillende regio's en PI's in het gehele land samen te kunnen brengen, zonder dat ze hier een geheel dagdeel aan kwijt zouden zijn (in het kader van werkdruk). De focusgroep als kwalitatieve techniek geeft ruimte om bevindingen te interpreteren en te verdiepen, terwijl er tevens ruimte was voor het delen van aandachtspunten of alternatieve interpretaties die mee konden worden genomen naar de volgende fasen van het onderzoek (Tates, 2010). Bij een online focusgroep wordt aangeraden om het aantal deelnemers te beperken tot acht, omdat het in een digitale omgeving uitdagend is om inhoudelijk te kunnen reageren op

de bijdragen van andere respondenten (Tate, 2010). De uitnodiging tot deelname is uitgezet via onze contactpersonen in de deelnemende PI's en er is contact gezocht met vijf landelijke organisaties die betrokken zijn bij nazorg na detentie. De focusgroepen duurden één tot anderhalf uur.

In de eerste focusgroep (augustus 2023) stond het re-integratieproces tijdens detentie centraal. Vijf deelnemers uit drie verschillende PI's hebben hieraan deelgenomen en na de focusgroep is nog bij vijf andere respondenten telefonisch en/of per mail informatie opgehaald over de besproken onderwerpen. Dit waren respondenten die niet bij de focusgroep aanwezig konden zijn, of daarna benaderd, omdat ze specifieke input konden leveren over bijvoorbeeld de groep kortverblijvenden. In totaal zijn de ervaringen van tien interne re-integratieprofessionals uit vier PI's¹⁹ meegenomen: case-managers (N=7), mentoren (N=2) en één backoffice-medewerker. Vooraf is een selectie van te bespreken onderwerpen opgesteld, op basis van de kernbevindingen uit de T1-interviews met gedetineerde personen, namelijk: ondersteuning bij re-integratie, uitdagingen D&R-plan, kortverblijvenden, multiproblematiek, motivatie van gedetineerde personen en diversiteit van de detentiepopulatie. In de focusgroepen met externe re-integratieprofessionals (november 2023) heeft het re-integratieproces *na* detentie centraal gestaan en hebben vijftien deelnemers vanuit verschillende organisaties uit heel Nederland deelgenomen, onder wie toezichthouders van de reclassering (N=3), medewerkers bij de gemeente (N=6)²⁰, medewerkers bij het Zorg- en Veiligheidshuis (N=5)²¹ (hierna: ZVH's) en een medewerker bij Exodus (N=1) (zie bijlage 5.1). Gezien het hoog aantal deelnemers zijn twee verschillende focusgroepen gehouden om de interactie in de onlinefocusgroep optimaal te kunnen faciliteren. Wederom is vooraf een aantal onderwerpen geselecteerd gebaseerd op kernbevindingen uit T2- en T3-interviews. De volgende onderwerpen zijn getoetst aan de ervaringen van de externe professionals: samenwerking professionals, re-integratie als continuerend proces, doelgroep (multiproblematiek, kortverblijvenden, motivatie van ex-gedetineerde personen, wantrouwen en diversiteit in de detentiepopulatie), uitkeringsproblematiek, complexe systemen en knelpunten.

19 Zowel PI's waar mannen als PI's waar vrouwen verblijven.

20 Klantbegeleiders en een programmamanager Detentie en Re-integratie, doorzorgcoördinatoren (ex-)gedetineerden, hoofd van bureau Nazorg.

21 (Regio-)coördinatoren doorzorg (ex-)gedetineerden, procesregisseur en -ondersteuner Nazorg en Re-integratie (ex-)gedetineerde.

Tot slot is in februari 2024 een fysieke expertmeeting georganiseerd. De expertmeeting had als doel om, naar aanleiding van de resultaten uit het onderzoek, een aantal experts die op meer overkoepelend niveau te maken hebben met re-integratie(beleid) met elkaar en de onderzoekers van gedachten te laten wisselen over het huidige re-integratieproces/-aanpak. In totaal hebben zestien personen deelgenomen vanuit verschillende organisaties: DJI (N=5), reclassering (N=4), gemeenten (N=5), Exodus/Humanitas (N=2). Deelnemers waren werkzaam als beleidsadviseur, coördinator, casus-regisseur, team-/projectleider of re-integratietrainer (zie bijlage 5.2).

2.5 ETHISCHE OVERWEGINGEN

Het huidige onderzoek is in maart 2022 ter goedkeuring voorgelegd aan de Commissie Ethiek en Data van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid, Universiteit Leiden. Volgens de commissie is aan de criteria van ethisch verantwoord wetenschappelijk handelen voldaan. Een aantal belangrijke ethische overwegingen die wij als onderzoekers tijdens de dataverzameling hebben gemaakt, wordt hierna toegelicht.

2.5.1 KWETSBARE RESPONDENTEN

Gevangenenissen zien de afgelopen jaren een toename in het aantal kwetsbare personen in detentie. Het kan hierbij gaan om verslavingsproblematiek, (licht) verstandelijke beperkten (LVB) en/of andere psychische zorgen (IGJ, 2020). Ook binnen de huidige onderzoeksgroep bevinden zich kwetsbare personen. Onderzoekers hebben geprobeerd in sommige gevallen het gedrag hierop af te stemmen, denk bijvoorbeeld aan versimpeld taalgebruik of het inlassen van pauzes tijdens het interview in verband met de aandachts-spanne. De geldelijke vergoeding die voor respondenten beschikbaar was om deelname aan de vervolginterviews te bevorderen, is bij een vermoeden van verslavingsproblematiek vervangen door een waardebon.

2.5.2 BELASTEN VAN RESPONDENTEN

De tijdsinvestering die van respondenten wordt gevraagd, raakt direct aan belastbaarheid. Ondanks dat de respondenten voor deelname uitvoerig zijn geïnformeerd over de belasting van het onderzoek, zou iedere respondent in het meest ideale geval drie interviews geven. Waar sommige respondenten in

de gevangenis voldoende tijd hebben om deel te nemen aan het onderzoek, kan dat buiten een stuk ingewikkelder zijn. De toezegging die respondenten in detentie hebben gedaan, vraagt zowel een fysieke (zoals naar de plek van het interview afreizen) als mentale investering. Respondenten ontmoeten na vrijlating een onderzoeker die zij niet goed kennen om vervolgens over (uiterst) gevoelige onderwerpen te praten. Zij worden bijvoorbeeld na detentie meermaals gevraagd terug te kijken op de periode in detentie, terwijl dat voor sommigen een hoofdstuk is dat ze het liefst willen afsluiten. Daarnaast delen zij gevoelige en persoonlijke dingen over hun leven met de onderzoeker. Dit alles vraagt om openheid en welwillendheid en daarmee dus voor een tamelijk hoge belasting aan de kant van de respondent.

Het benaderen en overtuigen van respondenten tot deelname roept de ethische vraag op hoe vaak je iemand mag verzoeken tot deelname. Met name bij kwetsbare respondenten is dit nog belangrijker. Zo is bij een vrouwelijke respondent in verband met haar psychische problematiek besloten om het laatste meetmoment na detentie niet af te nemen. Zij gaf zelf aan dat er veel aan de hand was in die tijd en ze ook weer was opgenomen in de gesloten zorg. Bij respondenten waar een afspraak steeds niet lukte, hebben we in het contact expliciet medegedeeld dat ze ook mochten weigeren en dat ze dan niet meer benaderen zouden worden.

Ook van de onderzoekers vergt een goede uitvoering van dit type onderzoek veel inzet, flexibiliteit, standvastigheid en het nodige ‘speurwerk’. Zo zijn interviews ook in de avonden en weekenden afgenomen en probeerden we flexibel te zijn om bij een onverwachts akkoord op een verzoek tot deelname meteen in de auto of op de trein te kunnen stappen. Het is regelmatig voorgekomen dat een respondent niet is komen opdagen voor een afspraak of de deur gesloten bleef. Het vergt doorzettingsvermogen en flexibiliteit van onderzoekers om dan toch weer een nieuwe afspraak met respondenten te maken. En soms met succes: een aantal interviewafspraken is tot wel vijf keer toe verplaatst, om vervolgens alsnog het interview af te nemen.

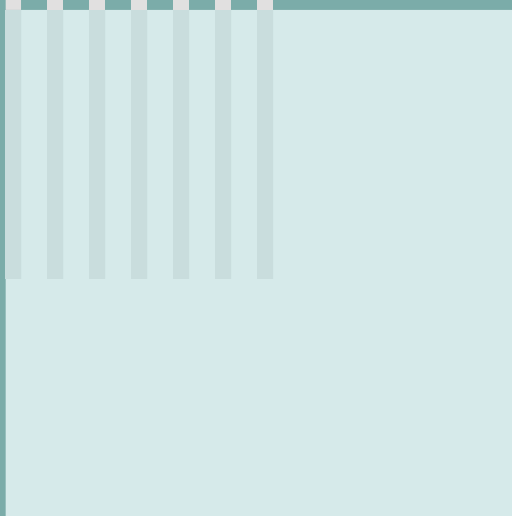
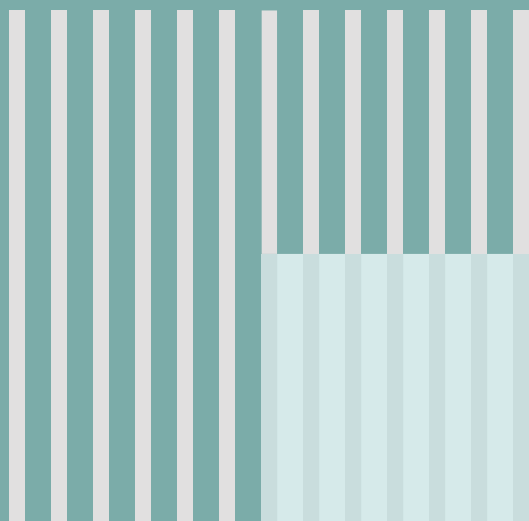
2.5.3 AFSTAND-NABIJHEID

In het volgen van respondenten gedurende een bepaalde periode is een belangrijke rol weggelegd voor afstand en nabijheid. Gezien het longitudinale karakter van huidig onderzoek wordt een relatie opgebouwd met de respondent. Er zijn verschillende contactmomenten in deze relatie: appjes,

sms'jes, telefoontjes, e-mails en ontmoetingen in het kader van een interview. Het doel is om een bepaalde vertrouwensband op te bouwen zodat respondenten zich comfortabel voelen om hun ervaringen te (blijven) delen en uiteraard voor het terugvinden van respondenten. Het soms intensieve contact via app en/of sms betekende in de praktijk ook goed begrenzen van de verwachtingen en het doel van het contact. 's Avonds en/of in het weekend geïnterviewd worden, behoorde ook tot de mogelijkheden voor respondenten en er is steeds goed nagedacht over de interviewlocatie. Een ander ingewikkeld onderwerp was als respondenten met bijvoorbeeld een zwak sociaal netwerk geneigd waren vaker contact met de onderzoekers op te nemen dan dat nodig werd geacht in het kader van het onderzoek. Omdat de onderzoeker van sommige respondenten zoveel van hun leven meekrijgt, is het bewaken van voldoende afstand in deze relatie belangrijk om persoonlijke betrokkenheid te voorkomen. Tegelijkertijd bevordert een bepaalde mate van betrokkenheid de vertrouwensband. Respondenten leken het te waarderen als er tussen de interviews door gevraagd werd naar de kinderen, de aanstaande zitting, of andere zaken. Uitnodigingen om bij een voogdijzitting te zijn en daar 'een goed woordje' voor iemand te doen, zijn afgeslagen. De emotionele impact van specifieke gebeurtenissen in de levens van respondenten was soms echter groter dan we als onderzoekers verwachtten. Eén respondent is tijdens de onderzoeksperiode overleden en er speelden soms heftige rechts- of voogdijzaken waarvan de onderzoekers veel meekregen. Tot slot was het belangrijk de relatie duidelijk af te sluiten na contact over een periode van uiterlijk negen maanden. Het was hierbij noodzakelijk om goed te communiceren dat het onderzoek ten einde was gekomen.

HOOFDSTUK

3

Planevaluatie van het re-integratiebeleid in Nederland¹

Zoals gesteld in de inleiding hebben de afgelopen jaren verschillende wijzigingen plaatsgevonden in het re-integratiebeleid en zijn deze grotendeels in werking getreden sinds de implementatie van het Bestuurlijk Akkoord ‘Kansen bieden voor re-integratie’ en de *Handreiking Bestuurlijk Akkoord* op 1 juli 2019. In dit hoofdstuk is aan de hand van een planevaluatie het landelijk re-integratiebeleid geanalyseerd zoals is neergezet in het Bestuurlijk Akkoord, de *Handreiking* en andere relevante beleidsdocumenten. In dit hoofdstuk staat **deelvraag 1** centraal:

Welke (sub)doelen en middelen kunnen in het kader van de re-integratie door DJI, reclassering en gemeenten worden geïdentificeerd en in hoeverre zijn deze in lijn met wetenschappelijke inzichten?

Aan de hand van de beleidsanalyse zijn in dit onderzoek twee hoofddoelen, zes subdoelen en zes middelen geïdentificeerd (zie Figuur 3.1). In dit hoofdstuk wordt allereerst de doelgroep waarop het beleid gericht is uiteengezet, daarna worden de sub- en einddoelen en middelen uiteengezet. Tot slot wordt de wetenschappelijke onderbouwing van het beleid behandeld.

¹ Lizet Harbers is medeauteur van dit hoofdstuk. Harbers was in 2022/2023 als onderzoeksstagiaire betrokken bij het onderhavige onderzoek.

3.1 DOELGROEP RE-INTEGRATIEBELEID BESTUURLIJK AKKOORD EN HANDREIKING

In het Bestuurlijk Akkoord en de Handreiking wordt beschreven dat het re-integratiebeleid betrekking heeft op volwassen (ex-)justitiabelen (18 jaar en ouder) met een geldige verblijfsstatus die na verblijf in een justitiële (zorg)inrichting in Nederland terugkeren naar een Nederlandse gemeente. Daarbij wordt expliciet benoemd dat het beleid ook gericht is op personen: 1) met een korte vrijheidsstraf en arrestanten; 2) die niet in een penitentiaire inrichting maar in een zorginstelling verblijven (op grond van de ISD-maatregel, een tbs-maatregel met verpleging van overheidswege of artikel 15.5 en 43.3 Penitentiaire beginselenwet); 3) die tijdens een detentiestraf in het kader van detentiefasering of detentieongeschiktheid buiten een penitentiaire inrichting dan wel een huis van bewaring verblijven; 4) die een terroristisch misdrijf hebben gepleegd en/of 5) die bij hun terugkeer nog steeds een gevaar (kunnen) vormen voor de openbare orde en veiligheid (Ministerie JenV et al., 2019). Het Bestuurlijk Akkoord en de Handreiking hebben expliciet geen betrekking op minderjarigen na een jeugddetentie of PIJ-maatregel en jongvolwassenen die volgens het adolescentenstrafrecht zijn veroordeeld tot een verblijf in een justitiële jeugdinrichting.

3.2 CENTRALE PLEK LEVENSLLOOPBENADERING

In het Bestuurlijk Akkoord en de Handreiking staat beschreven dat de levensloopbenadering een centrale plaats inneemt bij het bieden van kansen voor re-integratie. Dit houdt in dat de ondersteuning niet alleen tijdens en na detentie plaatsvindt, maar dat wordt geprobeerd bestaande ondersteuning en zorgtrajecten van voor detentie al door te laten lopen en in ieder geval vanaf aanvang detentie te werken aan een veilige terugkeer in de samenleving. Om deze reden wordt getracht zo vroeg mogelijk de re-integratievraag, het re-integratieaanbod en de re-integratiemotivatie in kaart te brengen, waarbij de verschillende betrokken partijen optimaal informatie uitwisselen en samenwerken. Een van de manieren waarop dat gebeurt, is middels het detentie en re-integratie (D&R)-plan (Ministerie JenV et al., 2019; Ministerie BZK et al., 2021).

3.3 SUB- EN HOOFDDOELEN VAN HET RE-INTEGRATIEBELEID

Het Bestuurlijk Akkoord en de Handreiking zijn gebaseerd op meerdere beleids- en wetgevingsdocumenten en voor het in kaart brengen van de doelen en middelen van het re-integratiebeleid zijn in totaal 25 documenten bestudeerd. Uit de beleidsdocumenten kan worden afgeleid dat met zes inhoudelijke² middelen, via zes subdoelen, twee hoofddoelen behaald zouden moeten worden. Het eerste hoofddoel – een veilige terugkeer en recidivevermindering – is op individueel niveau, het tweede hoofddoel – de bescherming van de samenleving – op macroniveau. Deze belangrijkste hoofddoelen, een veilige terugkeer, recidivevermindering en bescherming van de samenleving, komen veelvuldig terug in vrijwel alle beleidsdocumenten en worden tevens als aanleiding genoemd voor de beleidswijzigingen. Over de inhoud van de hoofd- en subdoelen wordt niet veel geschreven. In Figuur 3.1 is een visuele weergave van de doelen en middelen van het re-integratiebeleid te vinden.

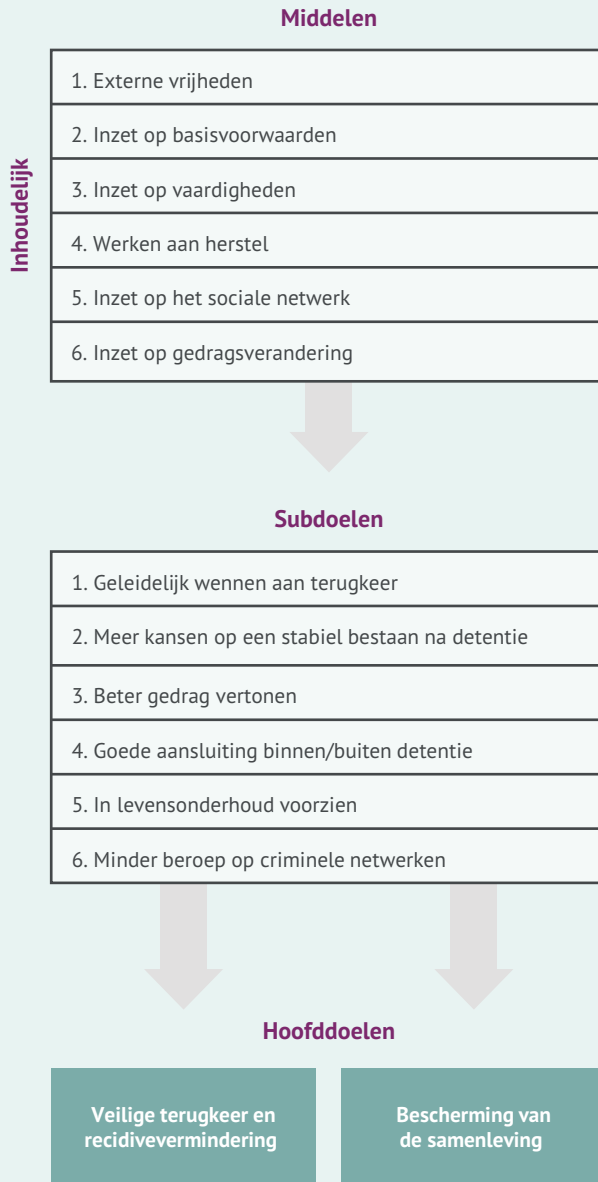
Om deze doelen te bereiken, zijn daarnaast in totaal zes subdoelen gevonden, die zijn gerangschikt van het meest vaak voorkomend in de beleidsdocumenten naar het minst vaak voorkomend:

- 1 Geleidelijk wennen aan terugkeer in de samenleving
- 2 Meer kansen op een stabiel bestaan na detentie
- 3 Beter gedrag vertonen
- 4 Een goede aansluiting tussen binnen en buiten detentie
- 5 In levensonderhoud voorzien
- 6 Minder beroep op criminele netwerken

2 In dit hoofdstuk wordt voornamelijk ingegaan op de doelen en middelen die betrekking hebben op de personen in detentie. De organisatorische doelen en middelen worden kort weergegeven in paragraaf 3.5.

Figuur 3.1

Middelen en doelen van het huidige Nederlandse re-integratiebeleid voor volwassen (ex-)gedetineerde personen

Subdoel 3 en 4 kwamen even vaak terug in de bestudeerde documenten. Verdere uitleg over wat deze doelen precies inhouden, wordt in de documenten vrijwel niet gegeven. Er wordt voornamelijk ingegaan op welke middelen en submiddelen ingezet kunnen worden om deze doelen te bereiken. Deze worden in de beleidsdocumenten in veel detail besproken.

3.4 MIDDELEN VAN HET RE-INTEGRATIEBELEID

Om de hiervoor genoemde doelen te bereiken, staan in de beleidsstukken veel verschillende middelen beschreven. Ook in het volgende overzicht zijn de middelen weergegeven op volgorde van hoe vaak naar deze middelen is verwezen in de bestudeerde beleidsstukken.

- 1 Externe vrijheden
 - i Re-integratieverlof
 - ii Penitentiair Programma (PP)
 - iii Voorwaardelijke invrijheidstelling (v.i.)
- 2 Inzet op de vijf basisvoorwaarden voor een succesvolle re-integratie
 - i Onderdak
 - ii Een geldig identiteitsbewijs
 - iii Inkomen uit werk of een uitkering
 - iv Hulp bij eventuele schulden
 - v (Continuering van) zorg
- 3 Inzet op vaardigheden
 - i Scholing/onderwijs
 - ii Justitiële interventies
 - iii Re-integratietrainingen
 - iv Arbeid ten behoeve van werknemersvaardigheden
- 4 Werken aan herstel
 - i Gesprekken met professionals
 - ii Contact met slachtoffer(s)
 - iii Re-integratietrainingen en -cursussen
 - iv Herstelconsulent
 - v Meewegen slachtofferbelangen bij externe vrijheden

- 5 Inzet op het sociale netwerk
 - i Contactmogelijkheden
 - ii Re-integratietrainingen en -interventies
 - iii Hulp van Wmo-loket/wijkteams
- 6 Inzet op gedragsverandering
 - i Re-integratietrainingen en gedragsinterventies
 - ii Motiverende bejegening
 - iii Belonen en straffen
 - iv Externe vrijheden verdienen

De manier waarop de middelen kunnen bijdragen aan het behalen van de (sub)doelen worden causale veronderstellingen genoemd (Bosma, 2017; Elbers et al., 2021). In de bestudeerde beleidsdocumenten kwamen de volgende causale veronderstellingen het vaakst naar voren:

- 1 Het verlenen van externe vrijheden leidt ertoe dat gedetineerde personen geleidelijk kunnen wennen aan hun terugkeer in de samenleving.
- 2 Het verlenen van externe vrijheden leidt ertoe dat gedetineerde personen beter in hun levensonderhoud kunnen voorzien.
- 3 De inzet op vaardigheden leidt ertoe dat gedetineerde personen meer kansen hebben op een stabiel bestaan na detentie.

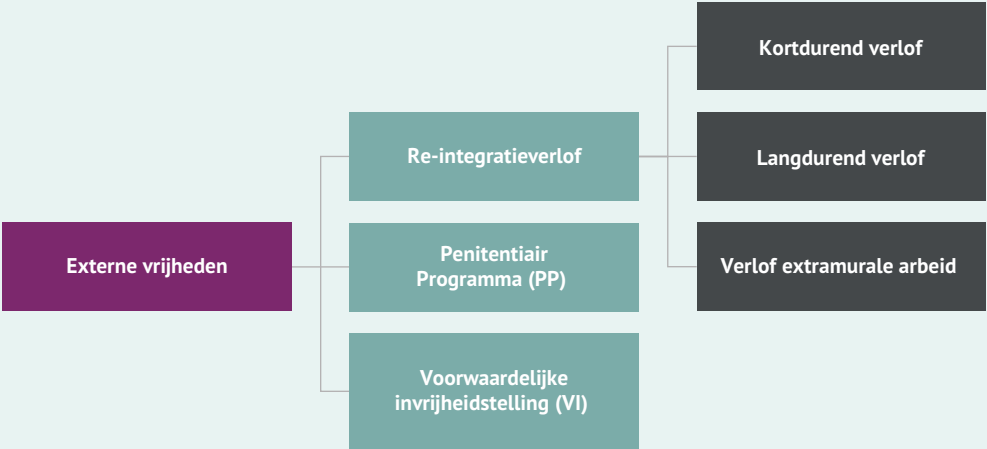
De zes middelen worden hierna nader toegelicht. Omwille van de omvang en overzichtelijkheid van dit hoofdstuk, zullen de submiddelen niet overal in detail worden besproken, maar zal indien van toepassing verwezen worden naar relevante beleidsdocumenten waarin meer uitleg gegeven wordt.

3.4.1 EXTERNE VRIJHEDEN

Het middel dat in de beleidsdocumenten het meest aan bod is gekomen, betreft de externe vrijheden. Hoewel dit middel in de beleidsdocumenten veelvuldig wordt besproken, is dit tegelijkertijd het enige middel dat slechts betrekking heeft op een kleiner deel van de detentiepopulatie, namelijk de langverblijvende personen. De meeste personen in detentie komen niet in aanmerking voor een deel van de externe vrijheden omdat zij een straf uitzitten van minder dan drie maanden (zie Figuur 1.1). Voor de langverblijvende

Figuur 3.2

Visuele weergave van verschillende soorten externe vrijheden

personen is dat wel het geval, waarmee wordt beoogd het geleidelijk wennen aan terugkeer te vergemakkelijken. Binnen het huidige re-integratiebeleid voor volwassen (ex-)gedetineerde personen bestaan drie soorten externe vrijheden: re-integratieverlof, PP en v.i., zoals weergegeven in Figuur 3.2.

Re-integratieverlof dient altijd gekoppeld te zijn aan een concreet doel uit het D&R-plan en wordt verleend om re-integratieactiviteiten te ontplooiën die niet binnen de gevangensmuren kunnen plaatsvinden (Homburg et al., 2021; Ministerie JenV, 2018; *Staatscourant* nr. 28357, 2021). Waar kortdurend re-integratieverlof op dezelfde dag begint en eindigt, is bij langdurend re-integratieverlof sprake van minimaal één overnachting. Gedetineerde personen aan wie re-integratieverlof voor extramurale arbeid wordt verleend, worden één tot twaalf maanden voor invrijheidstelling op een Beperkt Beveiligde Afdeling (BBA) geplaatst. Zij werken of studeren overdag buiten de penitentiaire inrichting, maar brengen de nacht door binnen de gevangensmuren (DJI, 2021a; *Kamerstukken II*, 96e vergadering, 2019; *Staatscourant* nr. 47401, 2021).

Andere vormen van externe vrijheden zijn deelname aan het PP of v.i. (Ministerie JenV, z.d.). Tijdens deelname aan het PP en v.i. bevinden gedetineerde personen zich onder toezicht buiten de gevangensmuren. Het penitentiair programma duurt maximaal één zesde deel van de straf en gaat vier tot acht weken voor invrijheidstelling in (DJI, 2021b). Alleen gedetineerde personen met een onvoorwaardelijke straf (of gezamenlijke straffen) van zes maanden tot één jaar komen hiervoor in aanmerking. Ook voor het PP geldt dat dit alleen is toegestaan als het bijdraagt aan de realisatie van een of meer re-integratiedoelen zoals opgesteld in het persoonlijk D&R-plan (Beleidskader³). V.i. kan worden verleend bij gevangenisstraffen van minstens één jaar. Omwille van de geloofwaardigheid en inzichtelijkheid van gevangenisstraffen en ten behoeve van het rechtvaardigheidsgevoel van burgers kunnen gedetineerde personen sinds 1 juli 2021 niet langer na twee derde van hun straf van rechtswege aanspraak maken op v.i., maar wordt deze op basis van een individuele beoordeling toegekend en is het gemaximeerd op twee jaar (Ministerie JenV, 2018).

Voor het toekennen van elk van de drie soorten externe vrijheden (re-integratieverlof, deelname aan het PP en v.i.) moet aan drie criteria voldaan

3 Beleidskader Kortdurend Penitentiair Programma van het Gevangeniswezen.

zijn. Ten eerste moeten externe vrijheden worden verdiend met goed gedrag. Zo wordt verlof alleen verleend aan personen in het plusprogramma van het systeem van promoveren en degraderen.⁴ Dit zorgt ervoor dat de mate waarin gedetineerde personen gebruik kunnen maken van externe vrijheden afhankelijk is van het gedrag tijdens detentie. Daarnaast dient sprake te zijn van een positieve risicobeoordeling (lage kans op recidive). Tot slot mogen met het toekennen van externe vrijheden geen slachtofferbelangen en belangen van eventuele nabestaanden geschaad worden. Het gaat hierbij om beschermingsbelangen, maar ook om het belang van slachtoffers bij de vergoeding van de door hen geleden schade. Bij het toekennen van externe vrijheden wordt dan ook meegewogen of gedetineerde personen zich voldoende hebben ingespannen om de door hen aangebrachte schade te vergoeden (Commissie van Toezicht, z.d.; *Kamerstukken I*, 35122, nr. C, 2020; *Kamerstukken II*, 35122, nr. 2, 2019; *Kamerstukken II*, 96e vergadering, 2019; *Staatscourant* 28357, 2021).

3.4.2 INZET OP DE VIJF BASISVOORWAARDEN VOOR EEN SUCCESVOLLE RE-INTEGRATIE

Ten tweede wordt in beleid veelvuldig ingegaan op de inzet op vijf basisvoorwaarden voor een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerde personen, waarmee bedoeld wordt op het verkrijgen van: (1) onderdak, (2) een geldig identiteitsbewijs, (3) inkomen uit werk of een uitkering, (4) inzicht in en een plan voor eventuele schulden en (5) (continuering van) zorg. In de Handreiking wordt gesteld dat de PI, gemeenten en reclassering bij het ondersteunen van het op orde krijgen van de basisvoorwaarden nauw samen dienen te werken en rekening dienen te houden met de capaciteiten van de gedetineerde personen. Uitgangspunt bij onderdak is het zogenoemde woonplaatsbeginsel, wat inhoudt dat personen na detentie in principe terugkeren naar de gemeente van inschrijving (*Kamerstukken II*, 52e vergadering, 2018). De inzet van de ketenpartners op onderdak is gericht op woningbehoud of het vinden van een woning (Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (hierna BZK) et al., 2021).

4 Volgens het systeem van promoveren en degraderen komen personen in detentie in aanmerking voor het plusprogramma indien zij minstens zes weken goed gedrag vertonen. Als gedetineerde personen daarentegen ongewenst gedrag laten zien, vindt degradatie naar het basisprogramma of uitstel van promotie naar het plusprogramma plaats (Ministerie van JenV, 2018; *Staatscourant* nr. 28357, 2021). Zie verdere uitleg onder 'Inzet op gedragsverandering'.

Daar men een geldig identiteitsbewijs nodig heeft om gebruik te kunnen maken van sociale voorzieningen, is een geldig identiteitsbewijs ook een basisvoorwaarde voor een succesvolle re-integratie. Identiteitsbewijzen worden uitgegeven door de gemeente van inschrijving (Ministerie BZK et al., 2021). Echter, omdat bleek dat nog veel personen de gevangenis verlieten zonder geldig identiteitsbewijs (15% stroomt uit zonder geldig ID, Boschman et al., 2020), kunnen gemeenten waarin een PI gevestigd is inmiddels een identiteitsbewijs uitgeven aan elke persoon die in hun gemeente gedetineerd is – ongeacht de gemeente van inschrijving (*Kamerstukken II*, 29279, nr. 655, 2021).

Met betrekking tot het inkomen wordt onderzocht of de persoon na detentie bij zijn voormalige werkgever kan terugkeren. Indien dat onmogelijk of onwenselijk is, wordt actief gezocht naar een nieuwe baan of vorm van dagbesteding. Wanneer het niet lukt passend werk of dagbesteding te vinden, zal door de gemeente bij afloop van de detentie een uitkering verstrekt worden op aanvraag (Ministerie BZK et al., 2021). Wat betreft schulden inventariseert de PI met de gedetineerde persoon eventuele schuldenproblematiek en vorderingen van het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB). Indien nodig doorlopen gedetineerde personen een schuldhulpverleningstraject (Ministerie BZK et al., 2021). Wat betreft (het continueren van) zorg worden bij aanvang van detentie de zorgvragen en lopende zorgtrajecten van gedetineerde personen geïnventariseerd. Het uitgangspunt is dat lopende (somatische en psychische) zorgtrajecten tijdens en na detentie worden gecontinueerd (Ministerie BZK et al., 2021).

3.4.3 INZET OP VAARDIGHEDEN

Volgens de beleidsstukken dient met behulp van scholing en onderwijs, justitiële interventies, re-integratietrainingen en arbeid aandacht te worden besteed aan: taalvaardigheden; computervaardigheden; werknemersvaardigheden (zoals arbeidservaring, -discipline, werkethos en het zijn van een betrouwbare werknemer); het behalen van vakdiploma's; cognitieve vaardigheden; persoonlijke hygiëne en een gezonde leefstijl; agressieregulering; het vinden en behouden van woonruimte en het zijn van een goede bewoner en buur; omgang met geld en het in kaart brengen van het eigen sociale netwerk, dit gezond maken en onderhouden (sociale vaardigheden) (DJI, 2020; DJI, 2021a; *Kamerstukken I*, 35122, nr. C, 2020; *Kamerstukken II*, 29279, nr. 719, 2022; *Kamerstukken II*, 52e vergadering, 2018; *Kamerstukken*

II, 96e vergadering, 2019; Ministerie BZK et al., 2021; Ministerie JenV, 2018). Re-integratietrainingen die inzetten op vaardigheden zijn bijvoorbeeld een budgetteringstraining, woontraining, en de training ‘werk en inkomen. In de Handreiking en visie staat beschreven dat deze re-integratietrainingen enkel voor gedetineerde personen in het plusprogramma van promoveren en degraderen beschikbaar zijn (Ministerie BZK et al., 2021, p. 32; Ministerie JenV, 2018, p. 8). Ook hier geldt dus dat de mate waarin toegang is tot re-integratieactiviteiten in beleid afhankelijk is van het gedrag tijdens detentie.

3.4.4 WERKEN AAN HERSTEL

Werken aan herstel behelst dat gedetineerde personen worden gestimuleerd tot bewustwording en het nemen van verantwoordelijkheid over de eigen daden. Bij dit bewustwordingsproces staan delictsbesef en slachtofferbewustzijn centraal (Ministerie BZK et al., 2021). Om te werken aan herstel, kunnen (ex-) gedetineerde personen herstelgerichte gesprekken voeren met *professionals* (van bijvoorbeeld de reclassering, stichting Perspectief Herstelbemiddeling, geestelijk verzorgers en ervaringsdeskundigen), in contact treden met hun slachtoffer(s) en herstelgerichte trainingen en cursussen volgen⁵. Daarnaast zijn in sommige PI’s herstelconsulenten aanwezig en worden slachtofferbelangen meegewogen bij het verlenen van externe vrijheden (*Kamerstukken I*, 35122, nr. C, 2020; Ministerie BZK et al., 2021; Ministerie JenV, 2018). Het meewegen van slachtofferbelangen bij het toekennen van externe vrijheden maakt deel uit van het werken aan herstel omdat dit het slachtofferbewustzijn van gedetineerde personen zou moeten versterken (Ministerie JenV, 2018).

3.4.5 INZET OP HET SOCIALE NETWERK

Een ondersteunend, positief sociaal netwerk wordt in het beleid als een belangrijke beschermende factor voor recidive omschreven. Er zijn contactmogelijkheden via bezoek, post, telefoon en digitale communicatiemiddelen (Ministerie BZK et al., 2021). Daarnaast bestaan in sommige PI’s interventies specifiek gericht op het contact met familie en kinderen, zoals ouder-kind-dagen, voorleesprojecten, de interventie ‘Betere start’, de workshop ‘Vrij

5 Landelijk worden twee cursussen aangeboden die (deels) gericht zijn op herstel: (1) de basis-cursus ‘Aan de bak!’ (met een element over zelfherstel) en (2) de re-integratietraining ‘Sociaal netwerk en relaties’ (met een element over het herstel van het sociale netwerk) (Hoekstra & Den Bak, 2021).

verantwoord vaderschap' en de pilot 'Gezinsbenadering'⁶ (*Kamerstukken II*, 29279, nr. 719, 2022). Bovendien worden aan gedetineerde personen met betrekking tot het sociale netwerk (maar ook op het gebied van de hiervoor genoemde basisvoorwaarden) re-integratietrainingen aangeboden (Ministerie BZK et al., 2021). Indien (ex-)gedetineerde personen niet (voldoende) slagen in het opbouwen en/of onderhouden van een ondersteunend, positief sociaal netwerk, kunnen zij een beroep doen op het Wmo-loket en/of het (sociaal) wijkteam van hun gemeente voor hulp bij zaken die de meeste mensen via het sociale netwerk regelen, zoals hulp bij boodschappen (Ministerie BZK et al., 2021).

3.4.6 INZET OP GEDRAGSVERANDERING

Met de basiscursus 'Aan de bak!' en diverse gedragsinterventies wordt ondersteuning van (ex-) gedetineerde personen bij het realiseren van een positieve gedragsverandering beoogd. Voorts worden personen in detentie door DJI-medewerkers motiverend bejegend. 'Motiverende bejegening' houdt in dat DJI-medewerkers gedetineerde personen op zodanige wijze behandelen dat zij gemotiveerd raken om te werken aan een delictvrije toekomst (*Kamerstukken I*, 35122, nr. C, 2020; *Staatscourant* nr. 28357, 2021). Daarnaast dient het systeem van belonen en bestraffen goed gedrag te stimuleren. Er wordt op drie manieren beloond en bestraft. Ten eerste wordt het systeem van promoveren en degraderen gehanteerd. Volgens het systeem van promoveren en degraderen komen gedetineerde personen in aanmerking voor het plusprogramma indien zij minstens zes weken goed gedrag vertonen. In het plusprogramma hebben gedetineerde personen meer activiteiten en vrijheden dan in het basisprogramma (Ministerie BZK et al., 2021). Als gedetineerde personen daarentegen ongewenst gedrag laten zien, vindt degradatie naar het basisprogramma of uitstel van promotie naar het plusprogramma plaats (Ministerie JenV, 2018; *Staatscourant* nr. 28357, 2021). Daarnaast wordt ongewenst gedrag bestraft met disciplinaire sancties. Zo kunnen gedetineerde personen bij slecht gedrag bijvoorbeeld van arbeid worden uitgesloten (Ministerie JenV, 2018). Tot slot moeten externe vrijheden, zoals gesteld, met goed gedrag verdiend worden (Ministerie JenV, 2018). Externe vrijheden zijn, met andere woorden, dus een beloning voor goed gedrag. Personen die zich tijdens detentie wenselijk gedragen en in het plusprogramma verblijven,

6 Sommige van deze initiatieven worden gerund door vrijwilligersorganisaties en betreffen dus niet noodzakelijk officieel aangeboden interventies.

genieten van een ruimer re-integratieaanbod dan personen die in het basisprogramma zitten.

3.5 WERKPROCESSEN

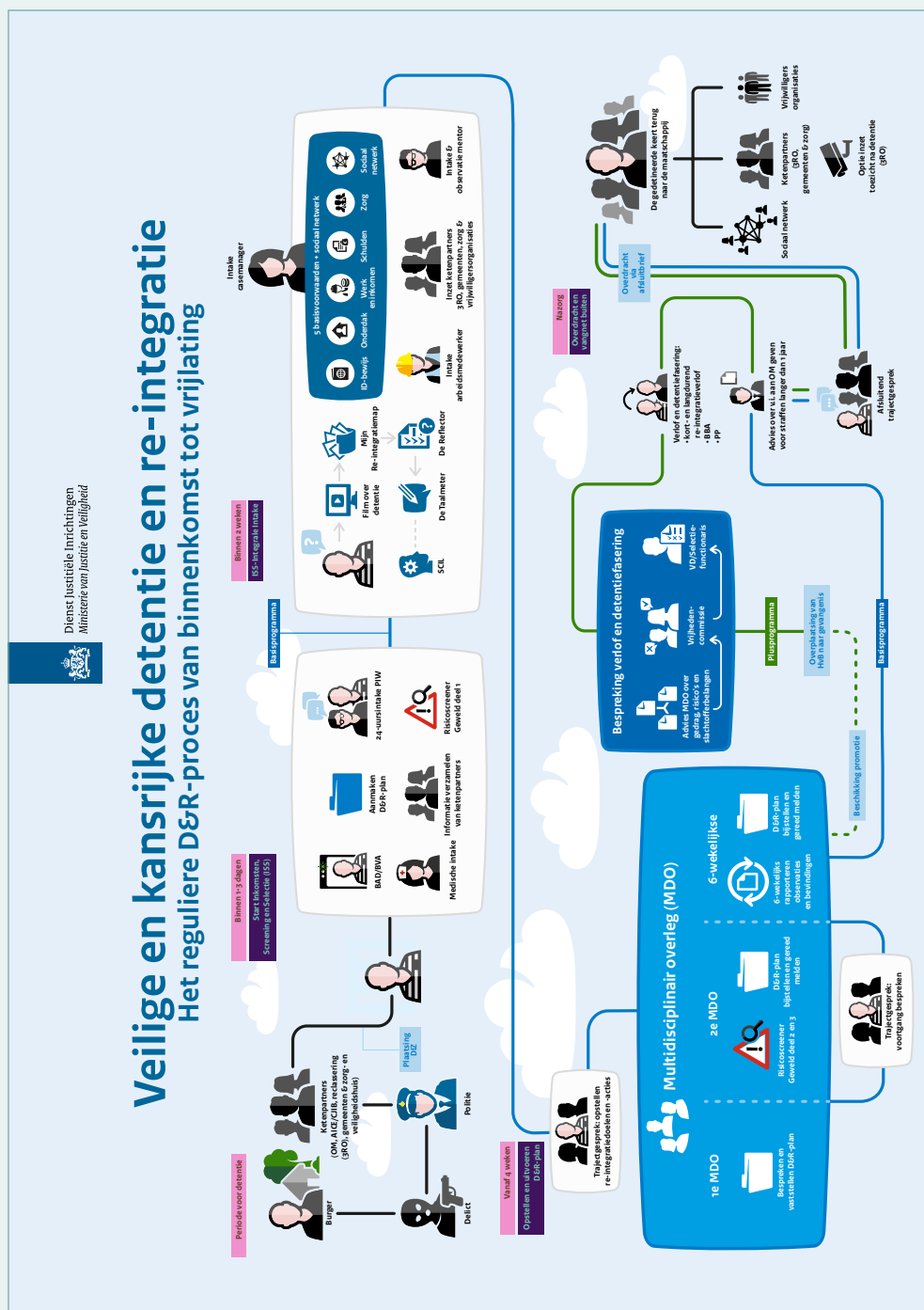
Naast de inhoudelijke doelen en middelen bevat het re-integratiebeleid vele organisatorische of procedurele doelen en middelen die toezien op de taken van de betrokken partijen en samenwerking. Deze doelen en middelen zien vooral op een vroegtijdige aanpak, vroegtijdige samenwerking en het vergemakkelijken van de gegevensdeling waardoor verbeterde informatievoorziening en samenwerking kunnen plaatsvinden. In de Handreiking kunnen meer aanwijzingen en taken voor DJI, gemeenten en de reclassering teruggevonden worden. Een aantal belangrijke aspecten worden hierna weergegeven.

3.5.1 WERKWIJZE DJI

Zo geldt voor de groep preventief gehechten en zelfmelders die in detentie komen dat er **binnen tien werkdagen** na binnenkomst in de PI onder andere een Reflector (korte digitale vragenlijst over onder andere eigen houding en gedrag) wordt ingevuld en krijgen personen in detentie voorlichting over de mogelijkheden om tijdens verblijf in detentie te werken aan re-integratie in het RIC en over arbeid, onderwijs, re-integratietrainingen en sport. De case-manager neemt het initiatief om informatie omtrent de basisvoorwaarden en sociaal netwerk op te halen bij de gemeente en indien nodig de reclassering. **Binnen vier weken** dient het trajectgesprek plaats te vinden waarin bepaald wordt welke partij op welk moment de verantwoordelijkheid heeft en wordt het D&R-plan vastgesteld in het Multidisciplinair overleg (MDO). Voor arrestanten geldt vanwege de korte verblijfsduur en vaak complexe problematiek een aangepast intakeproces. Er wordt verwacht dat de casemanager in ieder geval de basisvoorwaarden en sociaal netwerk in kaart brengt en opneemt in het D&R-plan (zie de Procesplaat in Figuur 3.3).

3.5.2 WERKWIJZE RECLASSERING EN GEMEENTEN

Kerntaken van de reclassering zijn onder andere het adviseren aan DJI en OM/ZM, uitvoeren van toezicht, begeleiding en uitvoeren van taakstraffen en interventies. Samen met cliënt, diens omgeving, DJI, gemeenten, (forensische) zorg en andere relevante ketenpartners wordt de levensloop centraal

gesteld. De reclassering kan op verschillende momenten in het strafproces betrokken zijn. Zo neemt de reclassering deel aan de ZSM-tafels om onder andere aangehouden personen te screenen en af te stemmen met de ketenpartners wat een passend vervolg zou kunnen zijn. In sommige gevallen vindt in deze vroegste fase van het strafrechtproces contact met de cliënt plaats en wordt er samen met cliënt gesproken over een eventueel plan van aanpak of worden gegevens gedeeld met de casemanager, bijvoorbeeld in het kader van ‘Samen Starten’ (zie hoofdstuk 6). Reclasseringsbegeleiding tijdens detentie richt zich voornamelijk op het bieden van justitiële interventies en het voorbereiden van het reclasseringstraject met eventuele bijzondere voorwaarden (Ministerie BZK et al., 2021).

De gemeente heeft als belangrijkste taak het ondersteunen van gedetineerde personen bij het op orde krijgen van de basisvoorwaarden. De wettelijke opdracht voor gemeenten is zaken voor burgers te regelen, als ze dat zelf niet kunnen of in aanvulling op hun eigen inspanningen. De gemeente heeft een regierol in het re-integratieproces, maar de verantwoordelijkheid van de gemeente hierbij is niet wettelijk vastgelegd. Daarbij opereert de gemeente als zelfstandige overheidslaag, die over het algemeen geen verantwoording hoeft af te leggen aan andere overheden. Het is de eigen gemeenteraad aan wie primair verantwoording wordt afgelegd. Zolang de gemeente haar wettelijke taak invult, is er dus de nodige beleidsruimte om zaken anders te regelen dan bij de buurgemeente en eigen prioriteiten te stellen. De invulling van de rol van de gemeente in het re-integratiebeleid is zodoende verschillend per gemeente (Ministerie BZK et al., 2021).

3.6 WETENSCHAPPELIJKE ONDERBOUWING VAN HET RE-INTEGRATIEBELEID

In het voorgaande zijn de doelen en middelen van het landelijk re-integratiebeleid uiteengezet. In dit deel wordt ingegaan op de wetenschappelijke onderbouwing voor de belangrijkste inhoudelijke middelen van het beleid. Allereerst geldt dat de zes geïdentificeerde middelen betrekking hebben op de verschillende vormen van re-integratie zoals beschreven door Rubio Arnal & McNeill (2021) (zie verdere uitleg in paragraaf 1.4.2). Zo komen de zes geïdentificeerde middelen in het landelijk re-integratiebeleid in ieder geval overeen met vier van de zes vormen van re-integratie. Ten eerste hebben de middelen Extern vrijheden en Inzet op basisvoorwaarden betrekking op

de materiële rehabilitatie. De middelen Inzet op vaardigheden en Gedragsverandering hebben betrekking op persoonlijke rehabilitatie. Inzet op werken aan herstel heeft betrekking op morele rehabilitatie en tot slot is sociale rehabilitatie terug te zien middels de Inzet op sociaal netwerk en Externe vrijheden. Voor de (sub)middelen die daarbij worden ingezet, is deels wetenschappelijke onderbouwing te vinden, zoals hierna wordt uiteengezet.

In het huidige re-integratiebeleid wordt allereerst verondersteld dat het verlenen van externe vrijheden ertoe leidt dat (langverblijvende) gedetineerde personen geleidelijk kunnen wennen aan hun terugkeer in de samenleving. Hiermee zou de kans op recidive verminderd worden. Enkele auteurs stellen dat met behulp van het verlenen van externe vrijheden, zoals verlof voor (vrijwilligers)werk of sociale activiteiten en plaatsing in *halfway houses*, gedetineerde personen inderdaad geleidelijk kunnen wennen aan het maatschappelijke leven (Doleschal & Geis, 1971; Kummerlowe, 1992; McKendy & Ricciardelli, 2021). Hierbij dient opgemerkt te worden dat waarschijnlijk niet alle personen die in detentie verblijven in gelijke mate aan hun terugkeer in de samenleving hoeven te wennen. Uit de wetenschappelijke literatuur volgt dat dit voornamelijk voor langverblijvende personen van groot belang is (Kummerlowe, 1992; George et al., 2022; Wartna & Aidala, 1991). Bovendien laat onderzoek zien dat geleidelijke vrijlating, in de vorm van voorwaardelijke invrijheidstelling, het verlenen van (werk)verlof en verblijf in *halfway houses* recidiveverminderend werkt (Cheliotis, 2009; Ternes et al., 2019; Walsh, 2006; Wong et al., 2019). Daarbij geldt: hoe vaker een gedetineerde met (werk)verlof gaat, hoe kleiner de kans dat hij recidiveert (Baumer et al., 2009; Helmus & Ternes, 2017; Ternes et al., 2019). Tegelijkertijd suggereert onderzoek dat het voor recidivereductie van belang is om gedetineerde personen bij geleidelijke vrijlating en reclasseringstoezicht emotioneel en praktisch te ondersteunen (Walsh, 2006).

De wetenschappelijke onderbouwing voor de vijf basisvoorwaarden en sociaal netwerk voor een succesvolle re-integratie is in de literatuur al uitgebreid verkend en inzet op deze gebieden lijkt over het algemeen een belangrijke (maar niet de enige) factor voor het verbeteren van de re-integratie (e.g. Boschman et al., 2020; Boschman et al., 2021). Zo wijst Nederlands en internationaal onderzoek uit dat zowel dakloze ex-gedetineerde personen als personen die in een instelling verblijven vaker recidiveren dan ex-gedetineerde personen die beschikken over onderdak (Boschman et al., 2021). Het hebben van een woning kan stabiliteit vergroten waardoor ook de situatie

op andere levensdomeinen aangepakt kan worden (e.g. Wensveen et al., 2016). Ook het beschikken over een geldig identiteitsbewijs wordt gezien als een belangrijke recidiveverminderende factor, aangezien het cruciaal is om andere basisvoorwaarden te regelen. Ex-gedetineerde personen die beschikken over een geldig identiteitsbewijs hebben vaker werk en een uitkering dan ex-gedetineerde personen zonder identiteitsbewijs (Boschman et al., 2020). Voorts is bekend dat schulden en criminaliteit vaak samengaan (Boschman et al., 2020). Schuldenproblematiek kan verergeren na detentie door achterstallige betalingen en onderzoek heeft laten zien dat het hebben van (hoge) schulden de re-integratie in de weg kan staan (Van Beek et al., 2020; 2021; Galnander, 2022). Verder laat onderzoek met betrekking tot de basisvoorwaarde 'inkomen' een gemengd beeld zien. Hoewel er onderzoek is dat geen verschil vindt in recidive tussen ex-gedetineerde personen met een uitkering en mensen zonder geregistreerd inkomen, bestaat ook onderzoek dat wel een hogere recidivekans vindt wanneer een geregistreerd inkomen ontbreekt (e.g. Ramakers et al., 2018; 2021). Mogelijk voorkomt een uitkering vooral recidive voor ex-gedetineerde personen die niet kunnen terugvallen op familie, een partner of spaargeld (Boschman et al., 2021).

Reeds kwam aan de orde dat binnen het huidige Nederlandse re-integratiebeleid op diverse vaardigheden dient te worden ingezet. In de bestudeerde documenten wordt sterk de focus gelegd op scholing en werknemersvaardigheden. Dit zou ex-gedetineerde personen een betere uitgangspositie op de arbeidsmarkt moeten opleveren, hetgeen recidiveverminderend zou werken. Hoewel niet enkel positieve onderzoeksresultaten werden gevonden (e.g. Jacobs Valentine & Redcross, 2015), lijkt de inzet op werknemersvaardigheden en opleidingen de baankansen van (ex-)gedetineerde personen inderdaad te kunnen verbeteren (e.g. Cho & Tyler, 2010; Cook et al., 2014; Duwe & Clark, 2014; Ellison et al., 2017; Gerber & Fritsch, 1995; Northcutt Bohmert & Duwe, 2012). In Nederland is in de periode 2014-2020 met behulp van een subsidie van het Europees Sociaal Fonds (ESF) door DJI met extra aanbod ingezet op arbeidstoeleiding, zoals extra vakopleidingen, het aanleren van vaardigheden en begeleid worden naar werk. Met name de modules gericht op opleiding en het aanleren van vaardigheden lijken bij te dragen aan het vinden van werk na detentie (Teerlink et al., 2021). Het hebben van een baan heeft daarbij onder specifieke omstandigheden een recidiveverminderend effect (Bunting et al., 2019; Ramakers et al., 2017b; Uggen, 2000). Zo laat onderzoek zien dat enkel de aan- of afwezigheid van een baan niet recidiveverminderend werkt, maar het voor een langere tijd *behouden* van een

baan wel (Bunting et al., 2019; Ramakers et al., 2017b). Bovendien werken banen van een hoger beroepsniveau recidiveverminderend (Ramakers et al., 2017b) en lijkt leeftijd een rol te spelen: Uggen (2000) vond dat werk wel een recidiveverminderend effect heeft voor volwassenen van 27 jaar en ouder, maar niet voor volwassenen jonger dan 27 jaar.

In de wetenschap bestaat over het effect van herstelgerichte interventies op recidivevermindering een gemengd beeld: er bestaan studies die aantonen dat herstelgerichte interventies inderdaad recidiveverminderend werken, maar er zijn ook studies die geen significant effect vinden (Bergseth & Bouffard, 2012; Crocker, 2015; Hayes, 2007; Piggott & Wood, 2018). Deze grote variatie in onderzoeksresultaten heeft te maken met de grote inhoudelijke verschillen tussen de vele, uiteenlopende interventies die wetenschappers onder de paraplu van 'herstelgerichte interventies' hebben onderzocht. Zelfs binnen specifieke soorten herstelgerichte interventies, bijvoorbeeld herstelgerichte trainingen en cursussen, zijn onderlinge verschillen waarschijnlijk nog steeds van invloed op schattingen van recidivevermindering (Piggott & Wood, 2018). Wanneer een interventie niet expliciet over het slachtoffer of het eigen gedrag gaat, kan dat de effectiviteit van de bijeenkomst in de weg staan. Er zijn aanwijzingen dat het effect van herstelgerichte interventies op recidivevermindering tussen doelgroepen verschilt. Onderzoek suggereert dat herstelgerichte interventies beter zouden werken voor geweldsdelinquenten (dan voor vermogensdelinquenten) (Hoekstra & Den Bak, 2021; Sherman & Strang, 2007; Strang et al., 2013) en beter voor vrouwen (dan voor mannen) (Jackson, 2009; Österman & Masson, 2018; Richner et al., 2022). Dat het effect van herstelgerichte interventies (deels) afhankelijk is van de emoties van deelnemers en geweldsdelicten doorgaans met meer emoties gepaard gaan dan vermogensdelicten zou kunnen verklaren waarom herstelgerichte interventies voor de eerste groep effectiever zijn (Strang & Sherman, 2015). De grotere werkzaamheid van herstelgerichte interventies voor vrouwen zou samenhangen met dat vrouwen vaker oprecht (of: 'heartfelt' (Österman & Masson, 2018, p. 13)) aan herstelgerichte interventies deelnemen, beter kunnen communiceren en gemakkelijker empathie tonen (Österman & Masson, 2018).

Met betrekking tot inzet op gedragsverandering bestaan gemixte onderzoeksresultaten. Er is wetenschappelijke literatuur die stelt dat *desistance* inderdaad de derde stap is na motivatie tot gedragsverandering en een initiële gedragsverandering (Brownell et al., 1986; Tripodi et al., 2010).

Tegelijkertijd kan goed gedrag in de gevangenis erop wijzen dat een gedetineerde terugvalt in meer afhankelijk of juist manipulatief gedrag – hetgeen vaak negatieve indicatoren zijn voor positief gedrag buiten de gevangenis-muren (Gaum et al., 2006; Kolstad, 1996). Met het systeem van straffen en belonen zijn gedetineerde personen ‘zelf verantwoordelijk’ gemaakt voor de invulling en het verloop van hun detentie en door het belonen van goed gedrag en het bestraffen van onwenselijk gedrag wordt getracht gedragsverandering te bewerkstelligen (Elbers et al., 2021). Hoewel de precieze werking ten tijde van dit rapport nog onderzocht wordt (door Elbers et al., 2021), hebben verschillende wetenschappers betoogd dat dit systeem niet passend is bij de responsiviteit van verminderd zelfredzame personen en niet strookt met het resocialisatiebeginsel (Boone & Van Hattum, 2014; Kelk, 2015; Van Ginneken, 2018). Zo geldt dat verschillende resocialisatiemogelijkheden nu grotendeels afhankelijk zijn gemaakt van de motivatie en het gedrag tijdens detentie en dit kan voor een deel van de detentiepopulatie uiteindelijk een positieve re-integratie in de weg staan (Elbers et al., 2021).

Tot slot lijkt het beleid niet aan alle bewezen relevante vaardigheden evenveel waarde toe te kennen. Autonomie komt binnen het huidige beleid bijvoorbeeld niet als speerpunt naar voren, terwijl het stimuleren van autonomie en *agency* wel potentieel gunstige effecten op het *desistance* proces heeft (Boone et al., 2016; Ellis & Bowen, 2017). Autonomie is de mate waarin het aan personen zelf gelaten wordt om keuzes te maken en dit wordt, indien mogelijk voor de betreffende personen in detentie, meer gestimuleerd op afdelingen met een laag beveiligingsniveau (Boone et al., 2016). Van een lager beveiligingsniveau is binnen het huidige beleid voornamelijk sprake op de beperkt beveiligde afdeling (BBA) (*Staatscourant* nr. 47401, 2021). Daarnaast verblijven gedetineerde personen gedurende hun deelname aan het PP of v.i. (onder toezicht) buiten de PI (Ministerie JenV, 2018), wat maakt dat ook hier sprake is van relatief veel (keuze)vrijheid (en dus autonomie). Het middel ‘externe vrijheden’ is binnen het huidige beleid dus een belangrijke manier om autonomie te stimuleren.

Echter, nu het gedrag van gedetineerde personen tijdens detentie en hun inspanningen voor schadevergoeding worden meegewogen in beslissingen omtrent externe vrijheden, is het verkrijgen van externe vrijheden ten opzichte van het voormalige beleid minder vanzelfsprekend en automatisch geworden (*Staatscourant* nr. 28357, 2021). Dit kan er in de praktijk toe leiden dat minder gedetineerde personen in aanmerking komen voor externe

vrijheden en dus minder geleidelijk kunnen wennen aan het leven buiten detentie. Met het oog op het gunstige effect van externe vrijheden op autonomie (Boone et al., 2016) en recidivevermindering (e.g. Cheliotis, 2009), is dit een potentieel problematisch scenario.

3.7 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk is het landelijk re-integratiebeleid gedetailleerd in kaart gebracht aan de hand van de analyse van 25 beleidsdocumenten. Op basis van de planevaluatie kan gesteld worden dat de DJI, reclassering en gemeenten in het kader van de re-integratie van volwassen (ex-)gedetineerde personen twee hoofddoelen en zes verschillende subdoelen nastreven. Deze hoofd- en subdoelen dienen bereikt te worden via in totaal zes inhoudelijke middelen, te weten: 1) externe vrijheden; 2) inzet op basisvoorwaarden; 3) inzet op vaardigheden; 4) werken aan herstel; 5) inzet op het sociale netwerk en 6) inzet op gedragsverandering.

Uit de planevaluatie blijkt dat de wetenschappelijke onderbouwing van het huidige Nederlandse re-integratiebeleid voor volwassen (ex-)gedetineerde personen uiteenloopt. Zo zijn er wetenschappelijke aanwijzingen dat inzet op de basisvoorwaarden en het sociale netwerk van belang (maar niet afdoende) zijn voor een succesvolle terugkeer in de samenleving. Extra mogelijkheden om een opleiding te volgen of het aanleren van vaardigheden zou de baankansen van (ex-)gedetineerde personen inderdaad kunnen verbeteren. Het hebben van een baan heeft onder specifieke omstandigheden een recidiveverminderend effect. Daarbij kunnen herstelgerichte interventies (ex-)gedetineerde personen vermoedelijk wel motiveren tot gedragsverbetering, maar of en hoe deze gedragsverbetering ook recidiveverminderend werkt, is nog onduidelijk. Daarnaast kan geleidelijke vrijlating, mits met de juiste emotionele en praktische ondersteuning, bijdragen aan recidivevermindering.

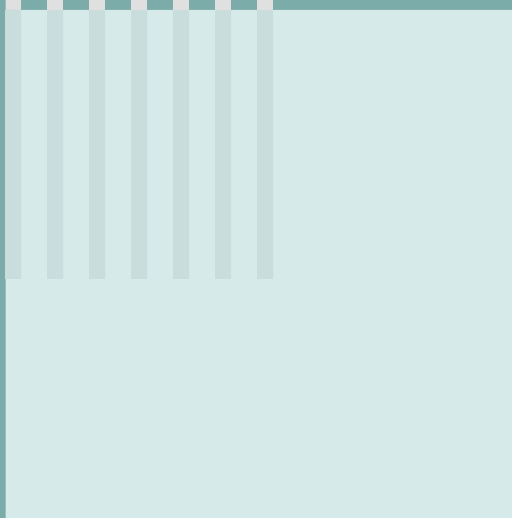
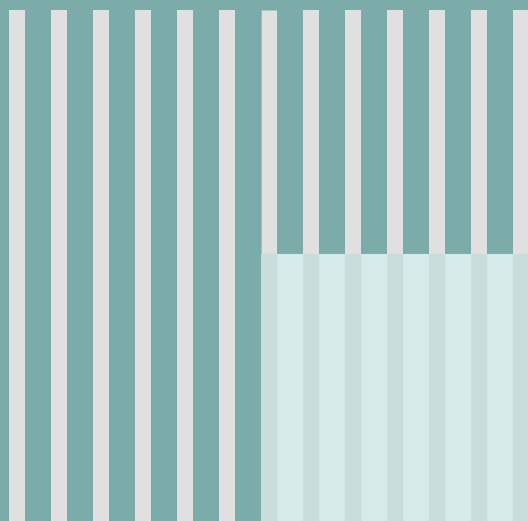
Voorts volgden uit de planevaluatie enkele zaken die in het kader van een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerde personen problematisch kunnen zijn. Allereerst worden het gedrag van gedetineerde personen tijdens detentie en hun inspanningen om de door hen veroorzaakte schade te vergoeden tegenwoordig meegewogen in beslissingen omtrent externe vrijheden. Hierdoor is het verkrijgen van externe vrijheden minder vanzelfsprekend en

automatisch geworden. Denkbaar is dan ook dat binnen het huidige beleid minder gedetineerde personen voor externe vrijheden in aanmerking komen. Aangezien geleidelijke vrijlating, in de vorm van het verlenen van externe vrijheden, bewezen recidivevermindert werkt, blijven hierdoor kansen op het gebied van recidivereductie liggen. Bovendien bleek dat externe vrijheden een belangrijke manier zijn om autonomie onder gedetineerde personen te stimuleren én dat autonomie van groot belang is voor het *desistance* proces. Minder externe vrijheden zijn dan ook niet bevorderlijk voor de ontwikkeling van autonomie, waarmee eveneens kansen op het gebied van *desistance* onbenut blijven. Daarnaast blijkt uit de beleidsdocumenten dat het (uitgebreide) aanbod aan re-integratietrainingen enkel beschikbaar is voor gedetineerde personen in het plusprogramma van het systeem van promoveren en degraderen. Het lijkt onwenselijk dat alleen ‘succesvolle’ personen die minimaal zes weken gewenst gedrag vertonen in aanmerking komen voor uiteenlopende re-integratieactiviteiten. Deze activiteiten zijn essentieel voor een succesvolle re-integratie voor de gehele detentiepopulatie, mogelijk nog extra van belang voor de personen die zich níét wenselijk gedragen.

Concluderend lijkt het beleid ten dele te worden ondersteund door wetenschappelijke bevindingen. Inzet op basisvoorwaarden, het sociale netwerk en het aanleren van vaardigheden blijken belangrijke onderdelen in het re-integratieproces. Het is echter van belang nader uit te zoeken in hoeverre de precieze invulling daarvan overeenkomt met hetgeen in onderzoek is aangetoond. Het belangrijkste bezwaar van het re-integratiebeleid betreft dat op re-integratie gerichte voorzieningen (zoals externe vrijheden en re-integratietrainingen) eerst verdiend moeten worden met goed gedrag. Dit impliceert dat het uitgangspunt ‘gedrag telt’ op punten prevaleert boven het uitgangspunt ‘werken aan een veilige terugkeer’ waardoor re-integratiemogelijkheden niet voor iedereen in dezelfde mate toegankelijk zijn.

HOOFDSTUK

4

Ervaringen van (ex-)gedetineerde personen met materiële re-integratie

Het re-integratieproces van (ex-)gedetineerde personen bestaat uit verschillende vormen van re-integratie, waarbij ondersteuning kan plaatsvinden vanuit professionals en re-integratieactiviteiten. De manier waarop het re-integratieproces volgens beleid vormgegeven zou moeten worden, is uiteengezet in het vorige hoofdstuk (hoofdstuk 3). In het huidige en het volgende hoofdstuk (hoofdstuk 4 en 5) komen de ervaringen van gedetineerde personen aan bod en staat **deelvraag 2** centraal:

Hoe verloopt het re-integratieproces volgens (ex-)gedetineerde personen tijdens en na detentie en hoe ervaren zij de ondersteuning vanuit DJI, reclassering en gemeenten hierbij?

In dit hoofdstuk wordt de materiële re-integratie weergegeven vanuit het perspectief van de gedetineerde personen. Eerst wordt ingegaan op de kenmerken van de onderzoeksgroep, de ervaringen met het in kaart brengen van de re-integratiebehoeften, het aanbod aan re-integratiemogelijkheden en contact met re-integratieprofessionals. Vervolgens worden de belangrijkste obstakels bij het materiële re-integratieproces uiteengezet. In het volgende hoofdstuk komen de sociale, persoonlijke en formele vormen van re-integratie aan bod.

4.1 ACHTERGROND ONDERZOEKSGROEP

Voorafgaand aan detentie is een aanzienlijk deel van de onderzoeksgroep al eerder met justitie in aanraking geweest en heeft eerder ondersteuning ontvangen op één of meerdere levensgebieden (zie Tabel 2.2). Driekwart van de **lang- en kortverblijvende mannen** heeft eerder in detentie gezeten, bijna 95 procent van hen is eerder met justitie in aanraking geweest. Van de **langverblijvende vrouwen** in dit onderzoek is de helft eerder gedetineerd geweest, zeventig procent is eerder in contact met justitie geweest. In een groot deel van de gevallen is dan ook al eerder een re-integratietraject in gang gezet na een vorige detentie en waren één of meerdere organisaties betrokken, zoals reclassering, verslavingszorg, Veiligheidshuizen, wijkteams en/of schuldhulpverleningsinstanties.

Tijdens het interview in detentie is respondenten gevraagd hoe het leven er vóór detentie uitzag, op welke gebieden zij problemen hadden voorafgaand aan detentie en waar zij problemen verwachtten na vrijlating. In Figuur 4.1 is te zien over welke problemen met betrekking tot de basisvoorwaarden met de respondenten is gesproken. Rond de veertig tot vijftig respondenten gaven aan voorafgaand aan detentie problemen te ervaren op het gebied van onderdak, werk, schuldenproblematiek en/of zorg/verslaving.

Op het gebied van onderdak, werk/inkomen en zorg hebben iets meer respondenten de verwachting dat zij na detentie problemen hiermee zullen ervaren. Op het gebied van een ID-bewijs en schulden waren de verwachtingen niet anders of juist verbeterd ten opzichte van de situatie voor detentie.

4.2 D&R-PLAN EN AANBOD RE-INTEGRATIEACTIVITEITEN TIJDENS DETENTIE

Een van de doelen van het huidige re-integratiebeleid is dat direct vanaf aanvang van detentie wordt gewerkt aan een veilige terugkeer in de samenleving, waarbij wordt ingezet op het verbeteren van de basisvoorwaarden en persoonlijke ontwikkeling. Personen in detentie kunnen, indien beschikbaar, deelnemen aan arbeid, cursussen en/of trainingen en in contact komen met verschillende re-integratieprofessionals, zoals casemanagers, mentoren, medewerkers van de reclassering, gemeente, Exodus, Humanitas et cetera. Om de juiste ondersteuning te kunnen bieden, is het van belang dat het

betrokken personeel, en met name re-integratieprofessionals, voldoende zicht heeft op de bestaande problematiek en de behoeften aan ondersteuning. Een van de voornaamste manieren waarop dat gebeurt, is middels het D&R-plan. Zo wordt in beleid ten doel gesteld dat de casemanager binnen tien dagen contact opneemt met de persoon in detentie voor een algemene screening en intake om de basisvoorwaarden en overige beschermende en risicofactoren in kaart te brengen (Ministerie JenV et al., 2019). Binnen vier weken na binnenkomst dient het D&R-plan te worden vastgesteld (zie ook hoofdstuk 3 en Figuur 3.3).

Van de gehele onderzoeksgroep van 100 respondenten zegt minder dan de helft een D&R-plan opgesteld te hebben. Met name bij de **kortverblijvende personen** gebeurt dit nauwelijks: vergelijkbaar met de casus van Jeroen, beschreven aan het begin van dit hoofdstuk, is driekwart van de kortverblijvende respondenten in ieder geval niet bekend met de term D&R-plan en de meeste respondenten geven bij doorvragen aan ook geen D&R-map¹ te hebben ontvangen. Respondenten krijgen te horen dat zij te kort in detentie verblijven en verwachten zelf ook dat het dan weinig zinvol is om uitgebreide re-integratiedoelen in kaart te brengen en ondersteuning op te starten, zoals verwoord door respondent 61 die anderhalve maand in detentie verbleef:

I²: Heb je een D&R-plan opgesteld toen je hier binnen kwam?

R³: Nee daar is de straf te kort voor.

I: Heb je wel contact met de casemanager gehad?

R: Ja ik heb hier contact met de casemanager. Maar ik heb een korte straf dus dan kunnen ze niks mee hier. Het is te kort om iets te kunnen voorbereiden of iets te doen.

R61, kortverblijvende man, 41-45 jaar, 1,5 maand detentie, T1

Verreweg het grootste verschil tussen de drie onderzochte groepen in dit onderzoek is dan ook gelegen in het aanbod aan re-integratieactiviteiten. Uit de gesprekken blijken **kortverblijvende personen** in detentie nauwelijks deel te nemen aan re-integratieactiviteiten, simpelweg omdat er volgens hen nauwelijks of geen aanbod is. Een deel van de re-integratieactiviteiten is alleen toegankelijk voor personen in het plusprogramma, waardoor personen

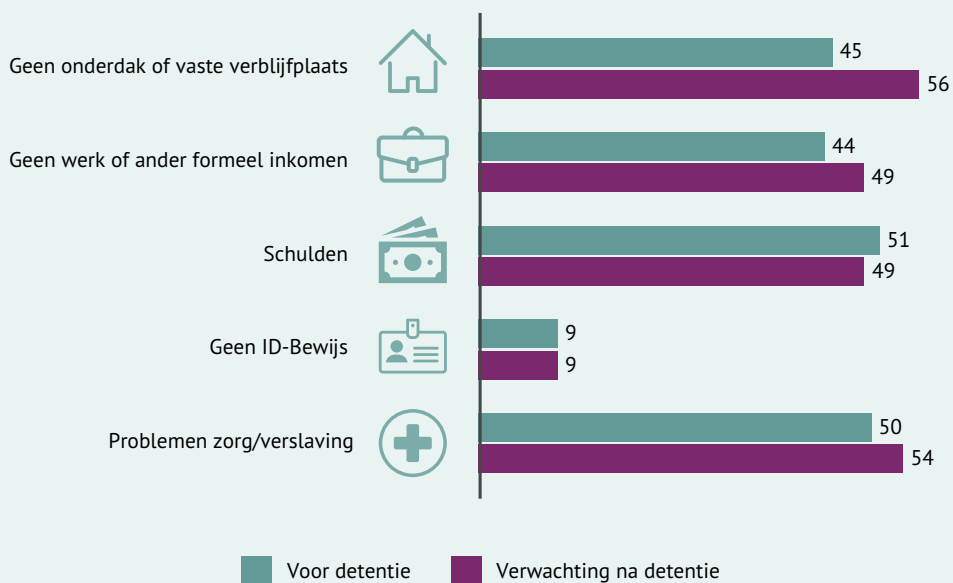
1 Dit betreft een map die aan het begin van de detentieperiode wordt uitgereikt en o.a. het D&R-plan omvat.

2 I staat voor interviewer.

3 R staat voor respondent.

Figuur 4.1

Problemen basisvoorwaarden vóór detentie en verwachting na detentie besproken tijdens het T1-interview (N=100)* in aantallen

* In de figuur zijn de aantallen weergegeven voor de respondenten die hebben aangegeven problemen te ervaren op de basisvoorwaarden. De overige respondenten uit de onderzoeksgroep hebben geen problemen ervaren op de basisvoorwaarden of dit niet ter sprake gebracht gedurende het interview. De aantallen die in de figuur worden gepresenteerd, betreffen daarmee het minimaal aantal respondenten dat problemen ervaart op de aangegeven leefgebieden.

op de arrestantenafdeling bij voorbaat worden uitgesloten. Arrestanten in de onderzoeksgroep melden het overgrote gedeelte van de dag, soms tot 22 uur per dag,⁴ op cel te verblijven en in de paar uur dat zij zich buiten de cel bevinden ook andere dingen dienen te regelen, zoals bellen, douchen en eten maken. Hierdoor hebben zij nauwelijks de mogelijkheid om deel te nemen aan activiteiten, cursussen of trainingen gericht op re-integratie. Meerdere respondenten gaven aan de vele tijd achter de deur te verdoen met televisie kijken:

Na 16.00 u zitten wij dan altijd op cel tot de volgende dag. Ja, wat moet je als je in je eentje bent vanaf 16.00u tot de volgende dag 9.00u doen? Niks. TV kijken, ja dat kan. Nou, ik ken inmiddels elke reclame uit mijn hoofd. [...] Iedereen die hier zit, heeft problemen en niemands problemen worden beter. Iedereen gaat maar achteruit, de problemen gaan op slot. Hun problemen wachten gewoon op ze tot ze vrij zijn.

R60, kortverblijvende man, 26-30 jaar, 1 maand detentie, T1

Respondent 60 geeft in het interview aan activiteiten te willen ondernemen om te anticiperen op het leven buiten, maar ervaart een beperkt aanbod en nauwelijks mogelijkheden om dit te doen. Hij ervaart dat de problemen ‘op slot’ gaan tot na vrijlating, kenmerkend voor het gevoel dat er niets gebeurt en niets te verwachten valt (Bourdieu, 2000). Dit fragment illustreert daarmee de *reintegration paradox* (Beyens et al., 2022): er wordt verwacht actief te werken aan re-integratie, maar vanwege de korte duur van de straf en/of het aanbod aan re-integratiemogelijkheden vanuit detentie, gebeurt er in de praktijk weinig.

In tegenstelling tot de kortverblijvende respondenten geeft de meerderheid van de **langverblijvende mannen en vrouwen** aan wel een D&R-plan te hebben opgesteld en heeft daarbij ook een D&R-map gekregen.⁵ Deze respondenten hebben wisselende ervaringen met het opstellen van een D&R-plan. In sommige gevallen wordt in samenspraak met de casemanager en

4 Arrestanten zijn niet verplicht om deel te nemen aan activiteiten die worden aangeboden in de 28 uur per week. Hierdoor zitten arrestanten gemiddeld 20 uur per dag in hun cel (RSJ, 2021).

5 Respondenten met een detentieduur van een of meerdere jaren kunnen zich de eerste periode van hun detentie niet altijd meer goed voor de geest halen, omdat dit te lang geleden is en ze daardoor niet goed weten wanneer ze een D&R-map, of iets soortgelijks, hebben ontvangen.

andere betrokkenen een duidelijk plan gemaakt. Respondenten geven aan dat het prettig is om duidelijkheid te krijgen over de voornaamste doelen waaraan gewerkt kan worden en samen met de casemanager na te gaan hoe zij deze het beste kunnen bereiken. Zo geeft een **langverblijvende respondent** aan:

Je moet veel dingen beschrijven, zoals je doelen, wat je echt wilt. Hoe je het gaat doen, wanneer je het gaat doen, met wie je het gaat doen en wat je daarvoor nodig hebt. Dus dat is wel gewoon duidelijk. Het is wel fijn dat het kan en dat ze je daar echt mee helpen.

R85, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 7 maanden detentie, T1

Dit illustreert dat het D&R-plan functioneel kan zijn voor gedetineerde personen die enig zicht hebben op hun doelen en ook in staat zijn deze te beschrijven. Het opstellen van een D&R-plan kan in die gevallen verhelderend zijn en de beoogde stappen in het re-integratieproces inzichtelijk maken. De helft van de **langverblijvende personen** met een D&R-plan ervaart het echter slechts als een formaliteit. Deze respondenten verwachten, door eigen ervaring of vernomen van anderen, dat er weinig mee gedaan zal worden. Het D&R-plan wordt in ieder geval niet beschouwd als iets waar veel beslissingen vanaf zullen hangen. In het algemeen zeggen respondenten de ontvangen D&R-map weinig te gebruiken.

Ook wat betreft het aanbod aan re-integratieactiviteiten hebben **langverblijvende mannen en vrouwen** aanzienlijk meer mogelijkheden. **Langverblijvende personen** kunnen tijdens detentie ondersteuning krijgen van re-integratieprofessionals en deelnemen aan arbeid, cursussen en trainingen, bijvoorbeeld gericht op het verbeteren van basisvoorwaarden of gedragsverandering. Het aanbod wordt door langverblijvende respondenten over het algemeen positiever ervaren dan door de kortverblijvende. Wel geldt ook voor de langverblijvende groep dat, zoals eerder uiteengezet, een deel van de re-integratieactiviteiten afhankelijk is gemaakt van de status in het programma promoveren en degraderen. Wanneer gedetineerde personen zich tijdens detentie goed gedragen, kunnen zij promoveren naar het plusprogramma en ontvangen een groene status, inclusief meer vrijheden. Wanneer dit niet het geval is, krijgen zij een rode status en blijven in het basisregime, waardoor zij niet in aanmerking komen voor bepaalde re-integratieactiviteiten, ook in het geval er grote re-integratiebehoeften bestaan. Dit leidt

ertoe dat er een duidelijk verschil is in het aanbod en in de mogelijkheden omtrent re-integratie tussen personen die tijdens detentie wenselijk en niet-wenselijk gedrag vertonen. Respondent 39 geeft in zijn interview aan dat hij in eerste instantie gemotiveerd was om te faseren en hij behaalt verschillende certificaten in detentie. Maar na miscommunicatie tussen de case-manager en de reclasseringswerker over een re-integratietraining besluit hij liever zijn straf helemaal uit te zitten dan erachteraan te gaan. Hij wordt gedegradeerd naar het basisprogramma en er worden nauwelijks stappen gezet op het gebied van re-integratie:

Je wordt van het kastje naar de muur gestuurd en iedere keer is het formulier dit, formulier dat. Heb je dat geregeld, moet je nog wat anders regelen? Je krijgt veel hoofdpijn, je gaat stressen, het is niet goed voor je. [...] Ik heb het gewoon geaccepteerd en ik zit hier nu al negen maanden op rood. Ik heb ook tegen hem gezegd: luister, ik rook gewoon lekker m'n jointje, gewoon rustig, ja je kan niks meer van me afpakken [...] Morgen kom ik met mijn blauwe vuilniszakje buiten. Dan word ik opgehaald en voor de rest weten ze helemaal niks van mij. Ik ga naar buiten en ze weten helemaal niets.

R39, langverblijvende man, 31-35 jaar, 1,5 jaar detentie, T1

Dit fragment illustreert dat gedetineerde personen bij het vertonen van niet-wenselijk gedrag soms tot het einde van detentie in het basisregime verblijven en vrijkomen zonder enige ondersteuning op re-integratiegebied, terwijl wel de behoefte hiervoor wordt uitgesproken. Op deze manier wordt niet alleen toegang tot bepaalde re-integratieactiviteiten ontszegd, maar het kan ook negatieve gevolgen hebben voor de motivatie om contact met re-integratieprofessionals te onderhouden en te werken aan een succesvolle terugkeer in de samenleving.

4.3 CONTACT MET RE-INTEGRATIEPROFESSIONALS

Tijdens en na detentie komen (ex-)gedetineerde personen in contact met verschillende re-integratieprofessionals, zoals casemanagers, mentoren en reclasseringswerkers. Zoals gemeld, hebben verreweg de meeste personen in detentie al eerdere re-integratietrajecten doorlopen en dus eerdere ervaringen met re-integratieprofessionals. In een derde van de gevallen wordt positief gesproken over (sommige aspecten van) *eerdere* ondersteuning en

begeleiding door casemanagers, reclassering, vrijwilligers en gemeente. Respondenten geven aan in die gevallen het gevoel te hebben gehad dat zij terecht konden bij instanties, emotionele en praktische hulp hebben ontvangen en 'er niet alleen voor stonden' (R86, man, 51-55 jaar, 3,5 jaar detentie). In zeker twee derde van de gevallen zijn eerdere ervaringen echter negatief gekleurd, omdat trajecten in het geheel niet of nauwelijks zijn opgestart, plotseling stil zijn komen te liggen of omdat er volgens hen uiteindelijk weinig ondersteuning is ontvangen. Vertrouwen in contact met re-integratieprofessionals is bij deze groep niet groot bij het opstarten van een nieuw re-integratietraject en dit lijkt de motivatie en inzet voor re-integratieactiviteiten van personen die al eerder gedetineerd zijn geweest op voorhand te beïnvloeden (zie paragraaf 4.6 over lage mate van vertrouwen).

Ook gedurende de periode van dit onderzoek benoemen respondenten sterk uiteenlopende ervaringen met re-integratieprofessionals. De helft van de respondenten ervaart tijdens detentie ondersteuning door re-integratieprofessionals, waarbij essentiële zaken zoals schulden en zorg geregeld worden in samenwerking met de casemanager en andere re-integratieprofessionals. De andere helft is echter (uiterst) negatief over de ontvangen ondersteuning en het verloop van de materiële re-integratie tijdens en na detentie. Factoren die belangrijk zijn bij het ervaren contact met de re-integratieprofessionals hebben allereerst te maken met de daadwerkelijk ontvangen (instrumentele) ondersteuning zoals hulp bij het op orde krijgen van de basisvoorwaarden en de informatievoorziening. Daarnaast zijn praktische factoren, zoals toegankelijkheid en emotionele ondersteuning, zoals het vertrouwen in iemands handelen, van belang. In deze paragraaf wordt allereerst ingegaan op de mate van contact, daarna volgen positieve ervaringen met de instrumentele en emotionele ondersteuning en praktische factoren. Negatieve ervaringen worden in de rest van het hoofdstuk uitvoeriger besproken als onderdeel van de gevonden obstakels in het re-integratieproces.

Tijdens detentie heeft vrijwel elke persoon minstens eenmaal contact gehad met de casemanager en dit contact wordt door de helft als goed ervaren. Hier geldt dat de **langverblijvende vrouwen** positiever waren over het contact met de casemanagers. Van de gehele onderzoeksgroep heeft de helft contact gehad met de mentor en meer dan driekwart van de **langverblijvende respondenten** geeft aan één of meerdere keren gebruik te hebben gemaakt van het RIC en is doorgaans te spreken over het contact. Van de **kortverblijvende respondenten** heeft twee derde gebruikgemaakt van faciliteiten bij

het RIC. De meerderheid van de respondenten heeft voorafgaand aan, aan het begin of tegen het eind van detentie contact gehad met de reclassering, onder andere vanwege eerdere toezichttrajecten of vanwege adviesrapportages. In totaal geeft de helft van de respondenten aan tijdens detentie contact te hebben gehad met de gemeente.

Zowel tijdens als na detentie zijn ook veel andere instanties betrokken bij het re-integratieproces van respondenten, zoals Exodus, Housing First, Humanitas, Arkin, Jeugdzorg, Veilig Thuis et cetera. De enkele respondenten die in een kliniek na detentie terechtkomen, hebben te maken met veel verschillende professionals, zoals een psycholoog, psychiater, maatschappelijk werker, reclasseringswerker, bewindvoerders en vrijwilligers.

4.3.1 INSTRUMENTELE EN EMOTIONELE ONDERSTEUNING

Een positieve ervaring met re-integratieprofessionals zoals beschreven door respondenten, heeft allereerst te maken met de daadwerkelijk ontvangen (instrumentele) ondersteuning. Tijdens detentie heeft de helft van de respondenten in meer of mindere mate passende ondersteuning ontvangen, bijvoorbeeld bij het in kaart brengen van schulden, aanvragen van een ID-bewijs, het uitzoeken van de einddatum van detentie of met het in contact brengen met andere instanties. Respondenten benoemen meermaals het belang van een goede casemanager voor het re-integratietraject en uit de interviews blijkt dat via de casemanager tijdens detentie cruciale stappen gezet kunnen worden in het re-integratietraject:

Als ik mijn situatie van nu vergelijk met toen, dan ligt het echt aan de casemanager. Want nu ik een andere casemanager heb loopt het wel allemaal soepel. [...] En dat is fijn want je bent hier ook zo afhankelijk van de casemanagers en van hun planningen en hun besprekingen. Je kan niks. Dus dan is het wel fijn dat je ingelicht wordt en je wordt verteld wat er gaat gebeuren.

R9, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 2,5 jaar detentie, T1

Indien er contact is met de gemeente tijdens detentie gaat het voornamelijk om het regelen van praktische zaken die soms al tijdens detentie worden opgestart zoals het aanvragen van een ID-bewijs en het in kaart brengen van financiën. Deze ondersteuning vanuit de gemeente wordt door een aantal respondenten duidelijk gewaardeerd, zoals uit het volgende citaat blijkt:

Ik ben haar naam even kwijt hoor, maar het was iemand van de gemeente. En toen had ik gewoon een gesprek met haar, toen had ik haar een beetje mijn situatie uitgelegd. Toen gaf ze mij gelijk zo'n blaadje waar alle websites op staan waar ik contact mee kan zoeken. Om mij verder te helpen als ik vrijkom.

R75, kortverblijvende man, 41-45 jaar, 1,5 maand detentie, T1

De enkele respondenten die in een kliniek na detentie terechtkomen, hebben daar doorgaans positieve ervaringen mee op het gebied van geboden ondersteuning. Daarnaast hangen positieve ervaringen met re-integratieprofessionals in de interviews sterk af van de klik die respondenten hebben en het vertrouwen dat ze hebben in diens handelen. Zo vertellen sommige respondenten zich gehoord en menselijk benaderd te voelen door re-integratieprofessionals met oprechte intenties om te helpen. Deze emotionele ondersteuning wordt door respondenten belangrijk geacht en als positief ervaren, zo ook door respondent 90:

I: En hoe gaat het contact met haar?

R: Super. Ze is echt een toppertje. Zij helpt mij met alles. Nu gaat het goed. [...] Ze is een strijder. Ze strijdt voor, hoe zeg je dat, de cliënten. Ik ben een client van haar toch? Maar je begrijpt me wel wat ik wil zeggen. Ze strijdt voor mij. Ik zie dat deze persoon wil dat het goed komt met mij.

R90, kortverblijvende man, 20-25 jaar, 2 maanden detentie, T2

Respondent 90 heeft het over 'strijden' waarmee hij refereert aan het gevoel dat een professional zijn belangen behartigt en aan zijn 'kant' staat. Positieve ervaringen zijn gerelateerd aan de menselijke en betrokken werkwijze die de professionals hanteren: in die gevallen melden respondenten het gevoel te hebben dat er oprechte intentie is om te helpen waardoor de motivatie om te werken aan re-integratie bevorderd wordt. Een enkeling heeft ook in de periode voorafgaand aan vrijlating contact met reclasseringswerkers over de verwachtingen voor het leven buiten zoals bij respondent 58 die aangaf het fijn te vinden dat er werd meegedacht.

Ja, toevallig heb ik net een nieuwe begeleider en die kwam heel goed op mij over. [...] Nu staan we eigenlijk op het punt om naar buiten te gaan en die ik nu heb, die is heel duidelijk en die heeft ook overal een antwoord op. [...] Over dat wist ik niet wat ik eerst moest regelen, werk of wonen. Nee, ze zei 'eerst een woning, dan weten we in welke gemeente en dan vragen we de uitkering aan en dan kan je rustig even acclimatiseren en dan kun je even op zoek naar werk'.

R58, langverblijvende man, 56-50 jaar, 4 maanden detentie, T1

4.3.2 TOEGANKELIJKHEID EN BESCHIKBAARHEID RE-INTEGRATIEPROFESSIONALS TIJDENS DETENTIE

Zoals beschreven, benoemen respondenten gedurende het proces sterk uiteenlopende ervaringen met re-integratieprofessionals. Eén van de factoren die hierbij een rol spelen, betreft de toegankelijkheid van casemanagers en mentoren tijdens detentie en de mate waarin zij zelf initiatief tot contact nemen. Dit werd door respondenten als erg wisselend ervaren: in sommige gevallen is er veel contact met de casemanager en zijn casemanagers op afdelingen gemakkelijker aanspreekbaar (bijvoorbeeld met een kantoor op de afdeling). Er zijn echter ook respondenten die melden meerdere spreekbriefjes te hebben ingeleverd en erg moeilijk in contact te kunnen komen met de casemanager. Meerdere respondenten, waaronder respondent 51, rapporteren dat het van belang is om zelf proactief contact te leggen met de casemanager:

Met mijn casemanager heb ik bijna nooit contact, tenzij ik zelf contact opzoek. Zo gaat dat hier. Als jij de casemanager zelf niet opzoekt dan komt de casemanager niet zelf naar jou toe. Tenzij hij slecht nieuws heeft dat je gewoon van groen naar rood bent gegaan, dan krijg je dat te horen. Maar als je hem niet zelf benadert, word je niet benaderd.

R51, langverblijvende man, 31-35 jaar, 2 jaar detentie, T1

Zowel bij interne professionals (casemanagers, mentoren) als externe professionals (reclassering, gemeente) wordt het als positief ervaren wanneer zij makkelijk toegankelijk zijn en zelf initiatief tonen in de ondersteuning. Door sommige gemeenten wordt bijvoorbeeld actief contact gezocht met personen in detentie en dit wordt door respondenten gewaardeerd. De meeste respondenten hebben dit type ondersteuning echter niet ervaren in detentie en

geven aan dat het lastig is bij de juiste gemeentelijke instantie of persoon terecht te komen (meer hierover in paragraaf 4.5.2).

Ook de beschikbaarheid van re-integratieprofessionals is van belang voor het ervaren contact. Respondenten lijken zich ervan bewust dat casemanagers veel cliënten gelijktijdig moeten helpen en tonen hier begrip voor, maar tegelijkertijd ervaren ze te weinig tijd voor ondersteuning. Ook bij het RIC wordt als nadeel benoemd dat er weinig tijd beschikbaar is, al helemaal als het gaat om grotere taken die ook buiten detentie niet gemakkelijk te regelen zijn zoals het zoeken naar werk of uitzoeken van de schuldensituatie. Zo geeft respondent 3 aan hoe moeilijk het is om, binnen de beperkte tijd en mogelijkheden, zaken geregeld te krijgen vanuit detentie:

Je kan bij het RIC wel allemaal dingen doen, maar ja het RIC daar kan je een half-uurtje terecht want ze hebben drukte, dus dan heb je pech dat je het dan moet doen in een halfuurtje. Dan moest ik mijn zorgverzekering en de belastingdienst bellen. Belastingdienst zit je al gauw een uur aan de telefoon met die wachtrijen die ze hebben. Dus ja het heeft gewoon niet zo heel veel zin. Dus mijn ouders hebben veel gedaan.

R3, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 6 maanden detentie, T1

4.4 COMPLEXITEIT PROBLEMEN BASISVOORWAARDEN EN CUMULATIE

Op basis van de interviews zijn, naast de besproken positieve ervaringen, verschillende obstakels genoemd die het moeilijker maken om de basisvoorwaarden op orde te krijgen en die het opbouwen van een conventioneel leven tijdens en na detentie belemmeren. Deze obstakels hebben te maken met 1) cumulatie van problemen op verschillende domeinen; 2) de complexe en onduidelijke systemen waar (ex-)gedetineerde personen mee te maken hebben (paragraaf 4.5); en 3) een lage mate van vertrouwen in instanties en professionals die ondersteuning kunnen bieden (paragraaf 4.6). Deze thema's worden hierna toegelicht aan de hand van een aantal voorbeelden tijdens en na detentie.

Zoals weergegeven in Figuur 4.1 aan het begin van het hoofdstuk, en aansluitend bij veel literatuur over de basisvoorwaarden van gedetineerde personen,

blijkt dat een aanzienlijk deel van de personen voorafgaand aan detentie al problemen rapporteerde op een of meerdere basisvoorwaarden. Op het moment van uitstroom zijn de basisvoorwaarden ‘ID-bewijs’ en ‘onderdak’ voor een groot deel van de teruggevonden onderzoeksgroep (formeel) op orde (zie Tabel 4.1).

Tabel 4.1 Basisvoorwaarden op moment van uitstroom (N=69)⁶

	Kort – man (N=28)	Lang – man (N=27)	Lang – vrouw (N=14)	Totaal (N=69)
Onderdak				
Ja	22	20	12	54
Nee	6	7	2	15
Werk/inkomen				
Ja	11	13	8	32
Nee	17	14	6	37
Schulden				
Ja	21 (hulp:10)	11 (hulp: 8)	8 (hulp: 5)	40
Nee	6	16	1	23
Onbekend	1	0	5	6
ID⁷				
Ja	23	21	11	55
Nee	3	5	2	10
Onbekend	2	1	1	4
Zorg				
Ja	11 (hulp: 2)	14 (hulp: 10)	10 (hulp: 4)	35
Nee	10	13	2	25
Onbekend	7	0	2	9

Zo vermeldt een ruime meerderheid van de teruggevonden respondenten de PI met een geldig ID-bewijs te hebben verlaten en had ruim driekwart van de respondenten in ieder geval op papier enige vorm van onderdak bij uitstroom. De plek waar personen na detentie (tijdelijk)woonachtig zijn,

6 Alle respondenten die na detentie minstens één keer zijn geïnterviewd zijn samengenomen. Informatie uit zowel T2- als T3-interviews is hier gebruikt.

7 Voor het uitvragen van het ID-bewijs bij uitstroom is ook het T1-interview in sommige gevallen gebruikt. Mocht iemand over een geldig ID-bewijs beschikken vlak voor vrijlating is er op T2 of T3 niet meer naar gevraagd.

is echter regelmatig niet wenselijk (zie paragraaf 4.4.1). Meer dan de helft van de gesproken respondenten heeft detentie verlaten zonder inkomen uit werk of een uitkering en ruim de helft van de personen stroomt uit detentie met financiële problematiek. Van degenen die hulp bij uitstroom ontvingen bij financiële problematiek staat een groot deel (ongeveer driekwart) onder bewind voorafgaand aan detentie en zo ook na detentie. Van de respondenten die detentie verlieten zonder hulp bij schulden vond een deel in de periode na detentie ondersteuning via een schuldenmaatje, budgetbeheer of iets soortgelijks. Bijna de helft van de personen die problemen op het gebied van zorg rapporteerden, gaf aan hier ondersteuning bij te krijgen op het moment van uitstroom. De groep die uitstroomt zonder ondersteuning op het gebied van zorg (waarvan een deel aangeeft daar wel behoefte aan te hebben), heeft minder vooruitgang geboekt in de periode na detentie, slechts enkele zorgtrajecten werden na detentie opgestart.

De basisvoorwaarden die door de meerderheid van de respondenten als problematisch en essentieel voor een veilige terugkeer in de samenleving zijn aangedragen, betreffen het hebben van een vaste verblijfplaats en inkomen. Voor een derde van de onderzoeksgroep zijn minstens twee basisvoorwaarden niet op orde bij vrijlating. Het gaat dan meestal om een combinatie van onderdak en inkomen, al dan niet gepaard met schulden, verslaving of psychische problemen waar geen ondersteuning voor is geregeld. Daarbij hangt het ene probleem samen met het volgende en vindt cumulatie van problemen plaats. Hierna wordt deze cumulatie van problemen na detentie en de impact daarvan aan de hand van enkele voorbeelden geïllustreerd.

4.4.1 PROBLEMEN ONDERDAK EN INKOMEN

Voor de basisvoorwaarde onderdak geldt dat een derde van de gesproken respondenten voor detentie geen vaste verblijfplaats had en/of dakloos was. Daarnaast is een deel van de respondenten, zowel de **lang- als kortverblijvende**, huisvesting kwijtgeraakt tijdens detentie. Bij deze respondenten is er richting vrijlating dan ook geen zicht op een vaste woonplek en men weet niet waar de periode na vrijlating te zullen verblijven. Het niet-hebben van een woonplek levert vlak voor vrijlating regelmatig stress op en de behoefte om op dit gebied hulp te ontvangen, is doorgaans groot. De hulp die ten tijde van de detentieperiode geboden kan worden, is wisselend maar over het algemeen blijkt het zeer lastig om een vaste verblijfplaats te regelen of zelfs op te starten. Dit geldt zowel voor de **lang- als de kortverblijvende**

respondenten. In het RIC is het doorgaans niet mogelijk om zelf op een computer op woningen te reageren, dus in de meeste gevallen wordt via het RIC of de casemanager contact met gemeentelijke instanties gelegd, maar dat biedt uiteindelijk geen zicht op een woning.

Tabel 4.2 Overzicht onderdak en inkomen per onderzoeksgroep op moment van uitstroom (N=69) en tijdens T2 (N=62) en T3 (N=57)

	Kort – man			Lang – man			Lang – vrouw		
	Uit- stroom ⁸ N=28	T2 N=25	T3 N=24	Uit- stroom N=27	T2 N=23	T3 N=22	Uit- stroom N=14	T2 N=14	T3 N=11
Onderdak									
Ja	22	21	19	20	20	18	12	12	10
Zelfstandige woonruimte	10	11	11	10	8	8	7	7	6
Stichting/opvang(b.w.)	1	1	2	3	5	6	2	2	1
Ouders	4	4	3	4	4	2	2	3	3
Overig familie/vrienden	7	5	3	2	2	1			
In kliniek				1	1	1	1		
Nee	6	3	3	7	3	1	2	1	
In detentie		1	2			3		1	1
Inkomen									
Ja	12	21	21	13	18	18	9	11	9
Werk	6	12	9	6	11	8	4	5	5
Uitkering	5	9	9	6	6	9	5	6	4
Overig	1		3	1	1	1			
Nee	16	3	1	14	5	1	5	2	1
In detentie		1	2			3		1	1

Zoals beschreven ervaart zowel de helft van de **kort- als langverblijvende mannen en vrouwen** goed contact met de casemanager en ervaren zij wel inzet op bijvoorbeeld het zoeken naar onderdak. Maar uiteindelijk blijft veel onduidelijk en het is voor respondenten daarbij niet altijd helder wie de

8 Sample op uitstroom is op T2/T3 samengenomen, dat is meer dan op de afzonderlijke T2- en T3-momenten. De sample op T2 en T3 betreft grotendeels dezelfde personen.

verantwoordelijkheid heeft. De casemanager is afhankelijk van andere partijen om ondersteuning te kunnen bieden op het gebied van onderdak. Soms worden personen doorgestuurd naar de gemeente of de reclassering, waar vervolgens ook niet veel gedaan kan worden. In hoeverre de gemeente zelf actief contact opneemt met personen die in detentie verblijven, blijkt sterk te verschillen per gemeente en door deze verscheidenheid is het voor respondenten niet altijd duidelijk wat zij kunnen verwachten wanneer zij ingeschreven staan in een nieuwe gemeente. Daarnaast bestaat veel onzekerheid over wat er uiteindelijk doorgaat en waar personen na vrijlating nu wel en niet kunnen verblijven.

De problemen cumuleren. Zo voorzien personen tijdens detentie dat het gebrek aan onderdak ook voor problemen op andere gebieden kan zorgen, zoals het aanvragen van een uitkering, zoeken naar werk of onderhouden van relaties. Respondent 97, die al zes jaar geen vaste woonplek heeft, vertelt hierover:

Zolang je geen vast onderdak hebt en je gaat van kastje naar de muur en gaat van familielid naar familielid, dan ga je ook niet snel werk zoeken of noem wat maar op. Je hebt er niks aan, je kan gaan werken maar ja over 2 maanden kan het zijn dat je familielid je zat is en dat je dan de deur uit moet.

R97, kortverblijvende man, 24 jaar, 2 maanden detentie, T1

Op financieel gebied kunnen simpele zaken zoals het verkrijgen van een eerste schuldenoverzicht en de betalingsregeling bij het CJIB over het algemeen geregeld worden via de casemanager en het RIC. Meer complexere zaken regelen op het gebied van schuldhulpverlening of schuldsanering is volgens respondenten nauwelijks mogelijk, omdat er geen inkomen is en er bij veel verschillende instanties schulden zijn. Hierdoor is het moeilijk een overzicht te krijgen en nog lastiger om betalingsregelingen of schuldhulpregelingen te treffen. Dit blijft volgens respondenten 'stilstaan' en dient dan na detentie aangepakt te worden.

Bij een gebrek aan onderdak en/of inkomen in die eerste maanden na detentie kan afhankelijkheid optreden van het procriminele netwerk indien daar (steeds) een beroep op gedaan moet worden om een periode te overbruggen. Respondent 68 spreekt in detentie de wens uit om andere keuzes te

gaan maken, maar voorziet in detentie al wel problemen met het gebrek aan onderdak en een beroep te moeten doen op zijn procriminele netwerk:

I: Hoe zie je het leven dan voor je?

R: Het leven zie ik voor me... het kan alle kanten op. Ik ken zoveel mensen of connecties. Ik kan voor het grote geld gaan. Ik wil dit niet meer, ik ben er echt klaar mee. Maar ik wil niet afhankelijk zijn van mensen die zeggen je mag bij me komen slapen, of mensen die gebruiken, of op de bank liggen. Ik wil dat niet, ik wil gewoon m'n eigen plekje. Voor de rest weet ik het niet. Ik laat het op me afkomen.

R68, langverblijvende man, 41-45 jaar, 9 maanden detentie, T2

Na detentie kon deze respondent terecht op een dubbelkamer in de nacht-opvang, maar hij weigerde deze plek, omdat hij wegens een contra-indicatie niet met een ander persoon in een kamer mocht verblijven. Volgens de gemeente had hij met deze weigering geen recht op een uitkering en hij zag zichzelf daarna genooddaakt om overal geld te lenen.

Ik heb drie maanden eigenlijk geen inkomen gehad. Drie maanden geld lenen 'ik betaal je terug echt waar, het komt goed'. Overal aankloppen. Ja soms was het gewoon een nacht niet slapen op de bank, omdat mensen om mij heen aan het gebruiken waren en ik op de bank lag dus ik lag met een oog open.[...] Ja, ik heb wel een aantal vrienden. Maar dat zijn ook vrienden die weten wat voor kwaliteiten ik heb. Die dat zien en die mij vandaag helpen en volgende week om een gunst vragen.

R68, langverblijvende man, 41-45 jaar, 9 maanden detentie, T2

Bijna de helft van de respondenten gaf voorafgaand aan detentie aan problemen op het gebied van werk en inkomen te hebben en zij hebben vlak voor vrijlating ook geen zicht op werk. Zo verwacht ongeveer driekwart van de **langverblijvende mannen en vrouwen** en meer dan de helft van de **kortverblijvende mannen** op zoek te moeten naar werk na detentie, omdat zij geen baan hadden voor detentie, een baan zijn kwijtgeraakt door detentie en/of arbeidsongeschikt zijn verklaard. Daarnaast gaf een aantal respondenten aan eerst andere zaken op orde te moeten hebben, zoals het regelen van een ID-bewijs, schulden en huisvesting. Via de casemanager en het RIC kunnen gedetineerde personen ondersteuning krijgen bij het opstellen van een motivatiebrief of bespreken van mogelijke banen, maar over het algemeen wordt er tijdens detentie weinig ondernomen bij het concreet zoeken naar werk.

Aangezien de problemen op het gebied van werk in veel gevallen reeds aanwezig waren voorafgaand aan detentie, weet een deel van de respondenten al dat zij na vrijlating in ieder geval enige tijd van een uitkering zullen leven. Voor een klein deel van de respondenten wordt deze aanvraag met behulp van de casemanager dan ook gedaan en dit wordt als positief ervaren. Bij de meerderheid van de gevallen wordt deze aanvraag echter niet tijdens detentie gedaan en zal dit dus na vrijlating opgestart moeten worden, waardoor het na vrijlating (indien er geen voorschot wordt aangevraagd) enkele weken kan duren voordat er inkomsten zijn. Het nalaten van het doen van een aanvraag lijkt in veel gevallen te komen doordat gedetineerde personen niet op de hoogte zijn van de mogelijkheden om de aanvraag al vanuit detentie te doen.

Specifiek voor **kortverblijvende mannen** geldt dat ze nog steeds, soms in ergere mate, te maken hebben met veel problemen die voor detentie al bestonden. In deze groep is vooral een combinatie te zien van problemen met alcohol/drugs, onderdak, op financieel en/of op psychisch gebied. Zij ervaren buiten een opeenstapeling van allerlei problemen waarbij de ondersteuning moeilijk van de grond komt: de wachttijden zijn lang, het is niet altijd duidelijk wie er kan helpen, er vindt veel overleg plaats tussen verschillende organisaties, maar van daadwerkelijke ondersteuning komt volgens de kortverblijvende respondenten weinig terecht.

4.5 COMPLEXE SYSTEMEN

Als het gaat om ondersteuning in het re-integratieproces op de basisvoorwaarden komen respondenten terecht in complexe systemen waarin pro-activiteit wordt verwacht, maar ook veel onduidelijkheid heerst. Zo is het vaak onduidelijk wat de re-integratiemogelijkheden zijn, wie verantwoordelijk is voor welke ondersteuning en hebben respondenten in alle groepen te maken met een dynamische einddatum van detentie waardoor het anticiperen op het leven buiten bemoeilijkt wordt.

4.5.1 ONDUIDELIJKE INFORMATIEVOORZIENING, PROCEDURES EN VERANTWOORDELIJKHEID ONDERSTEUNING

Meer dan de helft van de respondenten, en dan met name **kortverblijvende**, geeft aan dat zij tijdens en na detentie een gebrek aan informatievoorziening

ervaart. Respondenten geven aan niet standaard ingelicht te worden over bijvoorbeeld financiële zaken die tijdens detentie geregeld dienen te worden, zoals het tijdelijk stopzetten van toeslagen of het aanvragen van subsidie om woonlasten betaald te krijgen in geval van financiële problemen. Maar ook accurate informatie over welke cursussen en trainingen worden aangeboden of hulp bij het verkrijgen van een VOG is volgens velen weinig beschikbaar. Personen in detentie dienen zelf na te gaan welke zaken zij moeten regelen en op welke manier zij dat moeten doen, maar er zijn onderling grote verschillen in de kennis hierover en de mate waarin men in staat is deze verantwoordelijkheid te dragen. Een betere informatievoorziening zou de re-integratiekansen tijdens detentie bevorderen.

Ook de rol van de gemeente in het nazorgtraject is niet voor iedereen duidelijk. Er is hulp mogelijk, maar er zijn volgens respondenten veel verschillende contactpersonen en er is weinig coördinatie. Ondersteuning vanuit de gemeente wordt regelmatig als onduidelijk en langzaam ervaren. Aanvragen kunnen lang duren, er is veel onduidelijkheid over wachttijden en over wie nu precies wat in gang kan zetten. Respondenten geven aan zelf proactief achter ondersteuning vanuit de gemeente aan te moeten zitten, op een paar uitzonderingen na waar personen in detentie al worden bezocht.

Een eerdergenoemd voorbeeld van onduidelijke en lange procedures zoals ervaren door de respondenten met betrekking tot de gemeente is het aanvragen van een uitkering. Dit komt veelvuldig aan bod, waarbij de bureaucratische papiermolen en de lange aanvraag-/doorlooppprocedure belangrijke frustratiepunten zijn. Voor een groot deel van de respondenten dat zonder inkomen uit detentie komt, wordt inkomen vanuit uitkering dan ook pas na een paar weken of zelfs maanden geregeld. Soms ook helemaal niet, omdat respondenten uiteindelijk zelf werk vinden of alternatieve manieren vinden om aan geld te komen.

Respondent 22 gaf in zijn interview in detentie aan dat er in zijn beleving nauwelijks mogelijkheden waren om te werken aan terugkeer en dat het voor hem onduidelijk was wie er wel of geen ondersteuning ontvangt, terwijl hij zelf aangaf duidelijke re-integratiebehoeften te hebben. Hij uitte veel frustratie in zijn interviews na detentie met betrekking tot het aanvragen van een uitkering dat bij hem twee maanden heeft geduurd. Meerdere verhalen laten zien dat deze aanvraagprocedures door respondenten als erg complex en langdurig worden ervaren, terwijl de noodzaak voor het hebben van een

inkomen na detentie urgent is. Uiteindelijk kreeg respondent 22 een contactpersoon toegewezen die hem nu meer actief helpt bij zaken en waar hij ook tevreden over is:

R: Ik ging in de eerste week ging ik bijna elke dag, tweede week was het om de twee dagen.

I: Maar waarom moest je zo vaak gaan? je gaat toch naar aanvragen indienen en dan dien je het in?

R: Bij mij gaat dat niet zo, bij mij gaat dat niet zo. Daarom ging ik daar elke dag langs: ik ben er en ik wil het geregeld hebben begrijp je? Dat zei ik ook tegen hun, ik zei ik kom hier elke dag totdat ik het heb geregeld. Elke dag ging ik, toen dacht ik 2 maanden ik kwam hier elke dag en elke dag nog steeds niks. Ik werd para...

I: Maar je hebt het wel ingevuld met iemand.

R: Ja, duizend keer. 1000 keer iets vergeten in te vullen, dit of die. [...] Ja, toen hebben ze mij een waarschuwing gegeven.[...] En toen kwam er een andere meneer, die had mij gebeld, ik ben benaderd door de gemeente ik wil graag met je praten. Toen ging ik naar hem toen ik heb ook nog steeds contact met hem ook over mijn schulden. Met hem fix ik die dingen nu.

R22, langverblijvende man, 31-35 jaar, 4 maanden detentie, T2

Ook over andere organisaties die betrokken worden bij re-integratie om met de multiproblematiek van deze doelgroep om te gaan, zijn **kortverblijvende mannen** negatief. Het is voor personen niet altijd duidelijk bij wie ze terecht kunnen en ze snappen niet dat bepaalde zaken zo lang duren. Ze weten vaak ook niet wat ze precies moeten doen en het voelt dan alsof ze ‘vast’ komen te zitten in het systeem, respondent 45 licht dit toe:

R: Nee, ik wil wel graag hulp bij hebben, maar ik weet niet hoe ik moet doen joh. Ik zit helemaal vast.

I: Op wat voor manier zit je helemaal vast?

R: Ik weet niet wat ik moet doen eigenlijk. Wat moet ik tegen haar zeggen? Hoe gaan ze mij helpen? Ik weet niet hoe dat allemaal gaat weet je. Hoe dat werkt. Ik krijg hoofdpijn van zulke dingen. Veel moeite denk ik.

R45, kortverblijvende man, 36-40 jaar, 1,5 maand detentie, T2

Daarnaast loopt het aantal re-integratieprofessionals waar (ex-)gedetineerde personen mee te maken hebben sterk uiteen. Doorgaans blijft tijdens detentie de casemanager het belangrijkste aanspreekpunt voor zaken op het

gebied van re-integratie, maar indien er veel organisaties betrokken zijn, zoals de reclassering, instanties via gemeente, wijkteams, Exodus et cetera is het voor respondenten niet altijd duidelijk wie welke ondersteuning biedt. De veelheid aan betrokken organisaties kan zowel tijdens als na detentie als ineffectief en/of belemmerend worden ervaren op praktisch, maar ook op mentaal gebied, omdat iemand steeds weer met andere mensen in contact moet treden. Respondent 68 vertelt over de impact van het contact met allerlei verschillende professionals op de geboden ondersteuning:

Het werkt het beste als je één iemand hebt, niet tien verschillende mensen die met je bemoeien. Als je gewoon één iemand hebt, een vertrouwenspersoon waar je mee kan praten. Je zegt: dit is m'n dossier, ik heb niets te verbergen, ik heb dit gedaan, okay prima ik wil op de blaren zitten, dit is m'n straf. Ik wil werken aan m'n toekomst. Ik wil dit niet meer, want niemand wil dit. Ook niet voor m'n kinderen meer. Maar dan bemoeien er 20 mensen, bemoeien zich met één persoon. Van die 20 mensen, worden er 40, waarom?

R68, langverblijvende man, 41-45 jaar, 9 maanden detentie, T1

4.5.2 DYNAMISCHE EINDDATUM EN COMPLEXITEIT VAN STRAFFEN

Er zijn verschillende respondenten in alle groepen die te horen hebben gekregen dat ze binnen een paar dagen vrij zouden komen (terwijl ze een datum verder in de toekomst in gedachten hadden) of die kort voor vrijlating te horen kregen dat ze nog langer in detentie moesten verblijven voor bijvoorbeeld een openstaande straf of boete. Het fragment van respondent 48 laat zien dat respondenten soms ook niet weten waarvoor of waarom dit is:

R: Eén dag voordat ik vrijkwam werd ik opgeroepen voor Bevolking. Maar ik dacht hoezo? Ik ga morgen naar huis. Het is meestal geen goed nieuws. Want daar krijg je gerechtelijke brieven enzo, dat je langer moet blijven of dat er iets is bijgekomen. Dus ik was er al een beetje bang voor, maar ik hield wel een beetje hoop toen ik die kant op ging. Toen zei die mevrouw 'meneer ik heb slecht nieuws voor u, er is nieuws binnengekomen dat we u langer moeten vasthouden'. Ik voelde me wel genaaid. Maar ja uiteindelijk heb ik het zo bekeken dat ik er nu wel over kan gaan piekeren, maar dan ben ik straks buiten en moet ik weer voor 6 weken. [...] Het was een oude straf, maar ik weet niet meer waarvoor want dat hebben ze er niet ingezet.

R48, langverblijvende man, 20-25 jaar, 6,5 maand detentie, T2

Anticiperen op het leven na detentie (zowel praktisch als mentaal) is ingewikkeld als onzeker of onduidelijk is wanneer dat precies gaat plaatsvinden. Daarnaast kan het vertrouwen in het systeem aangetast worden (daarover meer in paragraaf 4.6). Een langverblijvende vrouw (R85, 20-25 jaar, 7 maanden detentie) vertelde dat ze onverwachts een paar maanden eerder vrijkwam. Er liepen op dat moment verschillende aanvragen, maar er was nog geen zicht op onderdak, inkomen en verslavingszorg. Na detentie zwierf ze rond en sliep soms bij haar moeder, zus of een vriendin. In verband met haar verslavingsproblematiek wilde ze niet bij de nachtopvang aankloppen. Uiteindelijk is zij op T2 weer in detentie geïnterviewd.

Een deel van de respondenten heeft nog een (soms oude) taakstraf openstaan na detentie of moet een voorwaardelijk deel uitzitten in verband met het overtreden van de voorwaarden binnen het toezicht. Over het algemeen accepteren respondenten de taakstraf of nieuwe detentie, omdat dit de gevolgen van hun acties zijn (en dat voelt 'rechtvaardig'), maar zoals te zien is in het fragment van respondent 48 is het niet voor iedereen duidelijk voor welk delict zij langer in detentie verblijven. Daarnaast zorgen openstaande (taak) straffen ervoor dat zij niet goed verder kunnen met het leven en in de 'wachtstand' komen. Respondenten vertellen te wachten met het ondernemen van andere stappen totdat de taakstraf is volbracht, omdat dit doorgaans tijdens werktijd plaatsvindt (zie ook de casus van Jeroen).

4.6 LAGE MATE VAN VERTROUWEN

De hiervoor beschreven ervaringen met complexe, onduidelijke en onoverzichtelijke systemen kunnen een belangrijke rol spelen bij het gevoel niet geholpen te worden in de beleving van de respondenten, weinig vertrouwen te hebben in de ondersteuning vanuit instanties en soms heerst ook een gevoel van onrechtvaardigheid. Deze lage mate van vertrouwen (of zelfs wantrouwen) is jegens verschillende organisaties te zien, zoals gemeente, reclassering en zorginstellingen. Het betreft tevens de samenwerking en communicatie tussen instanties.

Van zowel de **kort- als langverblijvende mannen en vrouwen** zegt een deel hulp te kunnen en willen gebruiken, maar er is ook een aanzienlijk deel dat juist geen vertrouwen heeft in re-integratieorganisaties en niet gemotiveerd is ondersteuning te vragen of te krijgen. Regelmatig lijken respondenten wel

zaken te willen aanpakken en te willen veranderen maar is er weinig vertrouwen in het systeem en zij hebben eerder veel slechte ervaringen gehad met re-integratieprofessionals en hulpverleners. Hierdoor bestaat er veel wantrouwen en de neiging het zelf te willen oplossen zoals te lezen in het fragment van respondent 40 die tijdens de huidige detentie niets meer verwacht van de ondersteuning. Naar eigen zeggen heeft tijdens een eerdere detentie aangegeven waar zijn re-integratiebehoeftes lagen, maar heeft daarbij nauwelijks ondersteuning ervaren:

Ik heb dat ook gewoon andere keren ervaren. Tenminste dan bij [PI eerdere detentie], dat was voor deze straf. Dat ze wel met jou gaan praten en ja ik heb dit, dit en dit nodig. En uiteindelijk wordt er niks geregeld. En deze straf heb ik gezegd, ik heb van jullie niks nodig, alles is gewoon goed. En dan verwacht je ook niks. Ik heb ook in het verleden dingen gevraagd en uiteindelijk ben ik gewoon buiten gezet zonder iets.

R40, langverblijvende man, 20-25 jaar, 5 maanden detentie, T1

In alle groepen worden regelmatig gevoelens van teleurstelling en wantrouwen geuit richting de reclassering door eerdere slechte ervaringen in het verleden, tijdens detentie of negatieve ervaringen tijdens het huidige toezicht; zaken duren bijvoorbeeld te lang, worden niet geregeld of afgekeurd, of er is ergens in het proces een negatieve adviesrapportage opgesteld. De mening over het contact kan dan veranderen van positief of neutraal naar negatief. Het is moeilijk voor respondenten om van een organisatie die eerst een negatieve adviesrapportage opmaakt, later in de straf ondersteuning te accepteren. Het fragment van respondent 22 is illustratief voor een onderwerp dat veel voorkomt in de interviews, namelijk een ‘slecht’ rapport of negatief advies krijgen van een re-integratieprofessional, bijvoorbeeld degradatie naar het basisprogramma of het afwijzen van een verlofaanvraag. In gevallen waar ondersteuning wordt verwacht, wordt een ‘slecht’ rapport of negatief advies bij uitstek niet als ondersteunend ervaren. Het contact wordt vervolgens negatief ervaren en dat komt de motivatie om te werken aan re-integratie niet ten goede:

De jongens hebben juist iemand nodig die je kan vertrouwen. Gewoon ja, in plaats van aardig en lief lopen doen en zogenaamd doen alsof je helpt en dan schrijf je een slecht rapport.

R22, langverblijvende man, 31-35 jaar, 3,5 maand detentie, T1

Wanneer het contact als negatief wordt ervaren, is dat vaak omdat respondenten het gevoel hebben dat er voornamelijk wordt afgevinkt, bijvoorbeeld met urinecontroles (UC's) en er in hun beleving dezelfde vragen die tijdens een meldplichtgesprek gesteld worden zoals hoe het gaat en of ze al werk hebben gevonden. Persoonlijk contact vindt weinig plaats in de beleving van respondenten en zij voelen zich dan niet 'gezien' of gehoord. Respondenten hechten veel waarde aan de 'klik' met re-integratieprofessionals en het gevoel dat ze als mens gezien worden. Daarnaast ontstaan frustraties en verkeerde verwachtingen als het regelen van zaken lang duurt, of als er niet duidelijk wordt gecommuniceerd over overname bij vakanties van medewerkers of tussen instanties. Al is er ook grip te zien voor de (beperkte) reikwijdte van de geboden ondersteuning.

Bij **kortverblijvende mannen** geldt dat een deel de vervangende hechtenis uitzit in detentie en daardoor na vrijlating niet meer onder toezicht staat. Bij degenen die *wel* onder toezicht staan (ongeveer een derde), wordt de reclassering vaak pas laat betrokken. In de eerste periode na detentie, waarin misschien wel de meeste hulp nodig is, is er dan geen reclassering in beeld om ondersteuning te bieden. Respondent 32 stond voorafgaand aan de huidige detentie al onder toezicht van de reclassering, maar had daar sporadisch contact mee en zodoende al weinig vertrouwen in de ondersteuning die zij zouden kunnen bieden:

Die reclassering hoort mij elke dinsdag te bellen, hebben we toen ook afgesproken. Ik spreek die misschien een keer in de maand als het een keer uitkomt. Maar ik krijg elke keer een aantekening dat ik geen contact zoek. Terwijl we het afgesproken hebben dat zij mij contacten. Want ze weten dat ik dakloos was, dus geen beltegoed heb, geen abonnement heb, dus hoe kan ik bellen dan? Nou die afspraken maken we, maar hun komen niks na.

R32, kortverblijvende man, 31-35 jaar, 1,5 maand detentie, T1

Na detentie heeft deze respondent nog steeds geen contact met de reclassering, terwijl hij ondersteuning op verschillende gebieden (financieel, onderdak, middelengebruik, sociaal netwerk, zorg) nodig heeft.

W Ja je wordt gewoon niet geholpen. Ik sta natuurlijk onder contact met de reclassering en contact met de [naam GGZ instelling] wegens dat ik psychisch niet in orde ben. Vanaf het moment dat ik vrij ben, heb ik ze nog steeds niet gehoord of gesproken, niks.[...] Mijn postadres zouden ze mij mee helpen en ook een onderdak zouden ze mij mee helpen. Ik kan je zeggen dat ik zelf achter mijn postadres ben gegaan, naar [naam lokale hulporganisatie] gegaan. Daar ben ik nu aangemeld, daar heb ik nu mijn postadres. Dat heb ik allemaal zelf geregeld. Geen hulp gehad, niks. Oké dan niet.

R32, kortverblijvende man, 31-35 jaar, 1,5 maand detentie, T2

In het laatste interview vertelt hij dat er nog een oude straf boven zijn hoofd hangt van twee maanden en dat hij zich heeft voorgenomen dat als hij weer in detentie komt, dat hij dan wel actiever hulp gaat vragen bij zijn casemanager.

De **langverblijvende mannen** hebben over het algemeen veel ervaringen met de reclassering en er wordt frustratie uitgesproken over vaker je verhaal moeten doen, over het delict moeten praten, veel openheid van zaken geven over de privésituatie en dan in hun ogen geen hulp ontvangen. Respondent 43 vraagt zich bijvoorbeeld af waarom het nodig is om je zo bloot te geven en waarom er veel nadruk is op het verleden:

W In hun ogen ben jij niks meer en niks minder dan een crimineel. Je hebt iets gedaan waarvoor je bent veroordeeld en je hebt vastgezeten. En die crimineel moet de reclassering voor zorgen dat die naar de maatschappij terug kan keren, in een veilige maatschappij terug kan keren, en laat maar zeggen, dat hij zich kan gedragen in die maatschappij naar de maatstaven van de wet, om het zo te zeggen, begrijp je. Dus die stukje begrijp ik, maar je moet ook een inschatting kunnen maken op de mens. Je moet ook de mens leren kennen. [...] Dan zou je focussen op mijn toekomst. Anders zou je mij komen vragen van hé, niet wat wij willen weten over gisteren, maar wat willen wij weten over de toekomst, over morgen. Begrijp je? Dan zou ik met jou kunnen praten van luister ik wil graag een familieman zijn, ik wil er zijn voor mijn gezin, hoe kan ik dat doen? Je weet toch. dan kunnen we ergens komen.

R43, langverblijvende man, 20-25 jaar, 6,5 jaar detentie, T3

Opvallend is dat meerdere **langverblijvende respondenten** ervoor kiezen niet te faseren en de gehele straf uit te zitten (*maxing out*, Robert, 2018) waardoor zij geen voorwaardelijk deel van de straf onder reclasseringstoezicht hoeven uit te zitten. Hier wordt doorgaans voor gekozen na eerdere teruggestuurde zaken of negatieve ervaringen (of verhalen) met toezichtstrajecten, waarbij weinig verwacht wordt van de invulling daarvan. Zo kan toezicht als controlerend en belastend worden ervaren, waarbij de problemen niet goed aangepakt worden en daar zit niet iedereen op te wachten na een langere periode van vrijheidsbeneming in detentie. Zo beschrijft respondent 26 die vaker gedetineerd is geweest en nu weer vastzit na het schenden van de voorwaarden:

Ik was er helemaal klaar mee. Op een gegeven moment ben je op, weet je. Je geeft het op eigenlijk. Ik zit het uit. Laat me dan maar gewoon met rust joh. Ik heb al zo lang gezeten, de laatste 14, 15 maanden kan er ook nog wel bij. Dan zoek ik het wel uit wanneer ik straks buiten sta. Want anders willen ze reclassering gaan opleggen en dan moet je je wel gaan melden.

R26, langverblijvende man, 36-40 jaar, 3,5 jaar detentie, T1

Hij heeft hiervoor al veel ervaring met re-integratieorganisaties, beschrijft de samenwerking tussen de organisaties zelf als redelijk goed, maar concludeert dat hij er als persoon uiteindelijk weinig aan heeft gehad:

Ja wat ik eigenlijk vind, is dat ze onderling samenwerkten, sommige partijen iets moeizamer dan de ander, maar daar is het ook eigenlijk mee gezegd. Maar of ik daar iets aan heb is de vraag, ik vind van niet. Die organisaties die kennen elkaar, weten wat de regels zijn en wat er van elkaar verwacht wordt, maar onderling de organisaties... Ja naar mij toe, als client die eigenlijk de hulp moet krijgen, vind ik dat het er eigenlijk niet is. Dat heb ik al eerder gezegd, ik vind niet dat ik veel aan die instanties heb gehad. Ze willen eigenlijk meer weten van je leven, hoe je moeder en vader heten, hoeveel broers en zussen je hebt, hoe je jeugd was. Dus eigenlijk meer achtergrond informatie dan dat ze je gaan helpen.

R26, langverblijvende man, 36-40 jaar, 3,5 jaar detentie, T1

Het verlies van vertrouwen door eerdere negatieve ervaringen vormt een obstakel in de 'werkalliantie' tussen professional en (ex-)gedetineerd persoon, omdat het de motivatie om ondersteuning te ontvangen, verlaagt. Hier kan

de culturele diversiteit in de huidige onderzoeksgroep ook een rol bij spelen. Zo kunnen respondenten met een migratieachtergrond bepaalde kenmerken hebben die ze voor reclasseringswerkers tot een moeilijke doelgroep maken (zie ook Boone, 2002), zoals bijvoorbeeld het delict ontkennen en/of niet over het delict willen praten. Aangezien dit vaak de start van hulpverlening door de reclassering is, kan dit als moeizaam worden ervaren. Culturele verschillen kunnen zich verder uiten in communicatie, machtsverhoudingen en de mate van vertrouwen en mogelijk zo de (kwaliteit van de) relatie tussen professional en de (ex-)gedetineerde persoon kleuren. De detentieperiode wordt door een deel als een mogelijk belangrijk moment (*turning point*) gezien waarbij een leven zonder criminaliteit in de lijn der verwachting ligt. Maar in veel interviews komt 'opgeven', een *sense of hopelessness* en doemdenken (Halsey et al., 2016) aan bod naar aanleiding van de cumulatie van problemen, de complexe systemen en weinig vertrouwen in daadwerkelijk ondersteuning. Juist bij de personen bij wie de problemen langdurig blijven opstapelen, er veel onbegrip heerst en het wantrouwen in instanties alsmaar groeit, worden vertrouwen in de eigen zelfredzaamheid en hoop op een positieve terugkeer in de samenleving gedempt.

4.7 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk is de beleving van het re-integratietraject door personen in en na detentie uiteengezet met betrekking tot materiële re-integratie. In het algemeen blijken de geïnterviewde personen in detentie niet het gevoel te hebben dat zij (vanaf de eerste dag) in detentie bezig zijn met re-integreren en vlak voor vrijlating blijken de meeste personen in detentie niet goed voorbereid op terugkeer in de samenleving. Contact met re-integratieprofessionals wordt erg uiteenlopend beleefd en lijkt af te hangen van de bereikbaarheid, een vertrouwensband en daadwerkelijke hulp die wordt geboden. De helft van de onderzoeksgroep heeft (enige) positieve ervaringen met de inspanningen en verbeteringen die worden gemaakt ter voorbereiding op het leven na detentie. De andere helft is uiterst negatief en ervaart een gebrek aan tijd, toegankelijkheid en hulp door re-integratieprofessionals. Specifiek voor de groep kortverblijvende gedetineerde personen is er tijdens detentie nauwelijks aanbod aan re-integratieactiviteiten, terwijl er juist binnen deze groep sprake is van uiteenlopende (multi)problematiek. Voor langverblijvende mannen en vrouwen bestaat een meer uitgebreid aanbod aan re-integratieactiviteiten, maar een deel van de re-integratieactiviteiten is

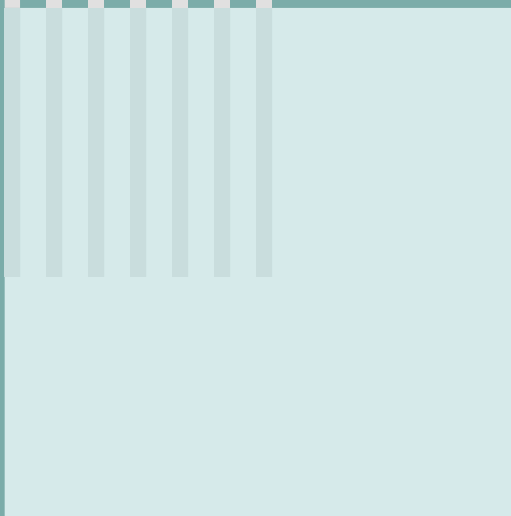
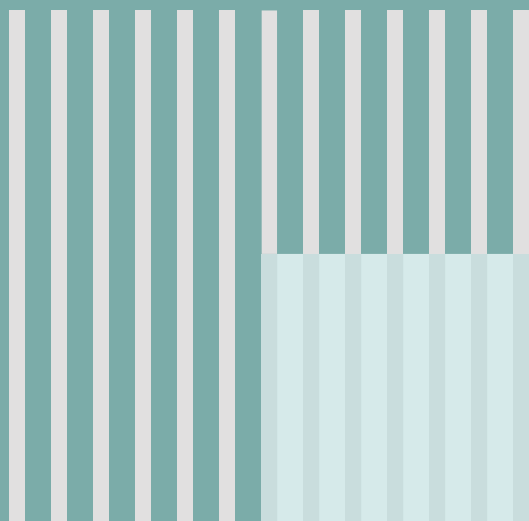
afhankelijk gemaakt van het gedrag in detentie. Aangezien veel en complexe problematiek kan bijdragen aan het uiten van onwenselijk gedrag zorgt dit systeem ervoor dat de groep waarvoor ondersteuning noodzakelijk is, juist weinig aan re-integratie werkt. Voor een groot deel van de onderzoeksgroep zijn bij vrijlating een of meerdere basisvoorwaarden niet op orde. Na detentie worden de grootste problemen ervaren op het gebied van inkomen en onderdak: meer dan de helft stroomt uit zonder inkomen uit werk of een uitkering en bijna een kwart heeft na vrijlating geen onderdak.

Diverse obstakels bemoeilijken het op orde krijgen van de basisvoorwaarden tijdens en na detentie. Allereerst gaat het om complexe problematiek van personen in detentie en kan er, ook vanwege externe factoren, lang niet altijd een passende oplossing gevonden worden. Zo wordt met onderdak in veel gevallen wellicht formeel voldaan aan de basisvoorwaarde, maar veel ex-gedetineerde personen ervaren een begeleid-wonen-plek of inwonen bij vrienden of familie niet altijd als wenselijk of zelfs als criminogeen. Ten tweede worden regels en procedures als complex en onduidelijk ervaren. Er wordt veel verantwoordelijkheid verwacht van personen in detentie, maar het is hen vaak niet duidelijk welke instanties of personen verantwoordelijk zijn, hoe aanvragen gedaan kunnen worden, hoe procedures werken, of zelfs wanneer zij weer vrijkomen. Ten derde bestaat er over het algemeen weinig vertrouwen in betrokken instanties en re-integratieprofessionals, zowel tijdens als na detentie. Dit heeft onder andere te maken met eerdere ervaringen, moeilijke bereikbaarheid van professionals en complexe procedures en regelgeving.

HOOFDSTUK

5

Ervaringen van (ex-)gedetineerde personen met sociale, formele en persoonlijke re-integratie

Aansluitend op hoofdstuk 4 waar het materiële re-integratieproces en de hierbij ervaren obstakels zijn behandeld, komen in dit hoofdstuk andere vormen van re-integratie aan bod, namelijk de sociale (paragraaf 5.1), formele (paragraaf 5.2) en persoonlijke re-integratie (paragraaf 5.3). Met betrekking tot de sociale re-integratie zal eerst worden ingegaan op de mogelijkheden om tijdens detentie contact te houden met het sociale netwerk, de ervaren verlofregelingen en het wennen aan het leven buiten. Aansluitend worden de formele re-integratie en ervaren stigma bij het vinden van werk beschreven, gevolgd door gedragsverandering, motivatie en tegenslagen in het licht van persoonlijke re-integratie.

5.1 SOCIALE RE-INTEGRATIE

Naast het op orde krijgen van de vijf basisvoorwaarden draait het in de periode na vrijlating om terugkeer naar het sociale leven. In detentie wordt in dit kader aandacht besteed aan het sociale netwerk als zesde basisvoorwaarde. Analyse van de interviews na detentie laat zien dat de mogelijkheden om contact te onderhouden met het sociaal netwerk en het geleidelijk wennen aan het leven buiten beperkt zijn door de ervaren problemen met het aanvragen en verkrijgen van verlof.

5.1.1 CONTACT MET SOCIAAL NETWERK TIJDENS DETENTIE EN VERLOF

Om in contact te blijven met het sociaal netwerk wordt tijdens detentie allereerst gebruikgemaakt van bezoek, bellen en videobellen. Deze vormen van contact onderhouden tijdens detentie worden door de respondenten in dit onderzoek als redelijk positief ervaren. Alleen voor de **kortverblijvende personen** op de arrestantenafdeling is er doorgaans weinig tijd om te (video) bellen. Zij verblijven een groot deel van de dag op cel en in de paar uur buiten de cel moet alles geregeld worden, van eten klaarmaken en luchten tot bellen. De meerderheid van de gedetineerde ouders geeft aan de kinderen niet op bezoek te krijgen, bijvoorbeeld omdat kinderen bij pleeggezinnen zitten en daar weinig contact is, maar ook in verband met de reisafstand, of omdat ze hun kinderen niet in een detentieomgeving willen of mogen ontvangen.

Voor de **langverblijvende respondenten, zowel de mannen als vrouwen**, betreffen de ervaringen met verlofaanvragen een van de belangrijkste pijnpunten sinds het nieuwe beleid. Zoals eerder beschreven, zijn sommige externe vrijheden die tijdens detentie verkregen kunnen worden afhankelijk van de status in het regime. Personen die in het basisprogramma zitten, komen dan ook niet in aanmerking voor alle verloven. Tegelijkertijd zijn er kortdurende re-integratieverloven die alleen worden toegekend in het geval de periode buiten detentie een duidelijk re-integratiedoel dient. De verlofregels zijn volgens respondenten onduidelijk en er heerst grote ontevredenheid over de regels en toekenningen. Terwijl de basisvoorwaarden en het onderhouden van een sociaal netwerk als re-integratiedoelen beschouwd worden, op basis waarvan verlof verleend kan worden, komt een deel van de respondenten hiervoor niet automatisch in aanmerking. Zo is een aantal gedetineerde personen niet op zoek naar een baan, heeft na detentie geen zorgtaken voor de kinderen, of heeft juist de basisvoorwaarden wel op

orde. Zij komen hierdoor niet in aanmerking voor re-integratieverlof waardoor contact met kinderen, familie en vrienden bemoeilijkt wordt. Maar ook bij respondenten die in hun eigen beleving wel in aanmerking komen voor verlof bestaat er veel onduidelijkheid over de regels, procedures en interpretatie (illustratief voor de *pains of uncertainty*, Crewe, 2011a). Omdat de regelgeving niet altijd duidelijk is, voelt het voor respondenten als willekeur waarom iemand wel of geen verlof toegekend krijgt. Dit is een onderwerp dat erg leeft op de verschillende afdelingen en waar veel over gesproken wordt. Met name in gevallen van een overlijden in de familiekring of de geboorte van een kind waar geen verlof voor wordt verkregen, worden gevoelens van teleurstelling, onbegrip en machteloosheid geuit. Zo kwam respondent 83 bijna vrij en wilde graag bij de geboorte van zijn dochter aanwezig zijn. Hij had het gevoel aan alle eisen voldaan te hebben, maar zijn aanvraag werd afgewezen, wat tot frustratie en onbegrip leidde:

Ik weet dat ik nog maar twee weken te gaan heb en dat ik er dan toch helemaal vanaf ben. Toch keuren ze het af. Ik wilde graag op verlof om bij de geboorte van mijn kind te zijn en haar te erkennen. Dat is voor mij voldoende, dat ik de gelegenheid krijg die dingen te regelen. Maar ik krijg die kans niet van ze. Terwijl ik mij goed gedraag, ik maak schoon, ik kan goed overweg met iedereen en alle bewaarders, ik snap het niet.

R83, langverblijvende man, 26-30 jaar, 6 maanden detentie, T1

Niet goed weten wat er precies van je verwacht wordt qua gedrag om op verlof te gaan en de onvoorspelbaarheid van beslissingen, zorgt voor onzekerheid bij respondenten. Het fragment van respondent 83 is ook illustratief voor de rol van gedrag en zelfsturing in detentie (*pains of self-government*, Crewe, 2011a), namelijk het idee dat het niet voldoende is om te gehoorzamen en de regels te volgen. Om in aanmerking te komen voor interne en externe vrijheden moeten gedetineerde personen in het plusprogramma verblijven. Hiervoor moeten ze motivatie voor verandering tonen en een actieve houding om crimineel gedrag aan te pakken, zoals deelname aan cursussen (Elbers et al., 2021)

Verder wordt het aanvragen van verlof ervaren als een lang en bureaucratisch proces. In sommige gevallen gaan er meerdere weken of maanden voorbij voordat uitsluitsel gegeven wordt en is de datum waarvoor verlof is aangevraagd inmiddels al verstreken. Daarnaast wordt aangegeven dat er lange

tijd verstrijkt voordat alle verschillende betrokkenen toestemming hebben verleend voor het verlof of de v.i. De communicatie over het uiteindelijke besluit wordt tevens als niet soepel ervaren. Door het gevoel van willekeur ontstaan (meer) wantrouwen en frustratie en worden respondenten juist niet gemotiveerd om zich aan de regels te houden, omdat het hen niet duidelijk is wat ze wel en niet moeten doen om op verlof te mogen. Het volgende fragment van respondent 68 illustreert de frustraties rondom de verlofregels en de gevolgen voor het regime waarin je verblijft:

W Bijvoorbeeld verlof. Misschien heeft ie een trouwfeest... [...] Op die datum wil ik gaan, maar dat lukt gewoon niet. En dan wordt het teleurstelling na teleurstelling. Op een gegeven moment zeggen die jongens weet je wat, laat maar zitten. Pakken ze weer die hasj, dan gaan ze weer blowen. Dan worden ze gepakt met een UC en dan zitten ze weer op rood. Ja okay dan zitten ze twee maanden op rood en dan komt de mentor. Die zegt: doe effe je best, effe twee weken niet. Okay is goed, gaan jullie me dan helpen? Ja is goed. Okay twee weken geen blowtje doen, okay weer plassen. MDO en kijken of je weer op groen mag...

R68, langverblijvende man, 41-45 jaar, 9 maanden detentie, T1

Respondenten geven aan het niet meer te willen proberen en door gebrek aan erkenning heerst (ook onderling) veel frustratie. Voor respondenten met kinderen, en dan met name de **langverblijvende vrouwen**, geldt specifiek dat zij zich zorgen maken over het opbouwen van de band met hun kinderen. Zo wil, kan of mag niet iedereen de kinderen ontvangen in detentie. Respondent 8, een moeder van twee kinderen die een jaar in detentie verblijft, vertelt in het eerste interview dat ze graag had willen faseren en op verlof was geweest om haar kinderen te kunnen zien:

W En daarna wou ik met verlof gaan, maar het gaat gewoon heel langdradig. Case-manager helpt je ook niet zo, want als ik geen van beide heb, BBA of PP, dan kan ik met verlof gaan. Maar als dat ook een probleem moet worden, dan hoeft het van mij niet. Want wat dat betreft ben ik heel makkelijk in, want ik ga niemands kont likken om naar buiten te gaan. Weet je, ik vind dat vanuit, jullie hebben al die BBA van mij afgenomen, de wet, zogenaamde wet. En dan verlof kunnen jullie best wel je best doen, dat ik met verlof kon gaan. En dan zeggen ze tegen mij van "het duurt 6 tot 9 weken", dan denk ik van "Kom op man".

R8, langverblijvende vrouw, 41-45 jaar, 1 jaar detentie, T1

Ze verlaat detentie uiteindelijk zonder verlof en, hoewel er wel telefonisch contact is onderhouden, zonder haar kinderen in die periode gezien te hebben. Ze gaat begeleid wonen in de hoop daar haar kinderen te kunnen ontvangen. In de interviews na detentie vertelt ze dat het moeilijk is weer een rol te spelen in het leven van haar kinderen.

Ja mijn moeder heeft de zorg over ze. Ik wil wel weer een rol spelen daarom heb ik [juridische] hulp ingeschakeld. ik wil weer een rol spelen in het leven van mijn kinderen, daar wil ik ook betrokken bij worden. [...] Daarom moet ik mijn best doen dat ik mijn zaken op orde krijg zodat ik mijn kinderen weer terugkrijg. Ik wil niet dat mijn kinderen zo groot worden dat ze vervreemd worden van hun moeder. [...] ik wil niet dat ze later het idee krijgen dat ik niet van ze heb gehouden en geen moeite heb gedaan.

R8, langverblijvende vrouw, 41-45 jaar, 1 jaar detentie, T2

Respondent 8 vindt dat ze vanaf het begin heeft aangegeven dat de band met haar kinderen haar prioriteit is, zowel in als na detentie. Tijdens het laatste interview na detentie uit ze het gevoel niet ondersteund te worden in deze behoefte en in haar beleving zelfs tegengewerkt te worden, wat leidt tot frustratie, onbegrip en wantrouwen:

Zaterdag ben ik precies zeven maanden hier [begeleid wonen plek] en mijn kinderen zijn nooit geweest. Dat vind ik niet leuk. [...] Het gaat goed, maar het gemis van mijn kinderen, vooral de kleine hangt veel bij mij. Ik ben er vorige week naar toegegaan en ik heb alle dagen met haar geslapen en ze vraagt mij wanneer ze bij mij mag komen wonen, dat raakt mij. Je vraagt om hulp maar je krijgt het niet. Wat zal er met zo'n persoon gebeuren? Het lijkt alsof ze me uitlokken om domme dingen te doen.

R8, langverblijvende vrouw, 41-45 jaar, 1 jaar detentie, T3

Van onze onderzoeksgroep is slechts een klein deel op verlof geweest waardoor er weinig aan het leven buiten de muren gewend kan worden en dit lijkt het contact met naasten en het wennen aan het leven buiten niet ten goede te komen. Opvallend is dat de meer assertieve respondenten het, door het inschakelen van hulp, in sommige gevallen wel lukt om te faseren en op verlof te gaan, zoals bij respondent 26:

Ik had het faseren bijna opgegeven. Ik ben altijd groen geweest, ik heb altijd met alles meegedaan. Alsnog ben ik achttien maanden bezig geweest om v.i. rond te krijgen. Ik voelde gewoon aan mezelf dat ik gestrest raakte. Ik ga dingen aan het thuisfront beloven en dan komen ze in de PI weer met dingen wat ik moet doen. Dan moet ik weer aan mijn kinderen vertellen dat het niet doorgaat. Beloftes worden niet nagekomen, je verliest het vertrouwen. Uiteindelijk door steun van mijn vriendin heb ik toch doorgezet en advocaten ingeschakeld, maar ik merkte aan mezelf dat ik het gevoel had: weet je, ik zit het gewoon helemaal uit.

R26, langverblijvende man, 36-40 jaar, 3,5 jaar detentie, T1

Hij blikte in het laatste interview na vrijlating terug op zijn tijd in detentie en concludeert hoe moeilijk het was om externe vrijheden te verkrijgen en vraagt zich af hoe het met hem was gegaan als hij geen sociaal netwerk had om hem te ondersteunen:

In mijn ogen proberen ze de faseringsmogelijkheid weg te halen. Je kan niet iemand in 1 klap op straat zetten met zijn blauwe tas en 'zoek het maar uit'. Dat is vragen om problemen toch?! Maar als je na een paar jaar opeens op straat bent... Stel je hebt geen familie, wat dan? Wat verwacht eigenlijk de staat van mij nu? In de tussentijd is heel veel veranderd. In de tussentijd moet je het zelf gaan doen. Wat voor een hulp hebben we het dan over?

R26, langverblijvende man, 36-40 jaar, 3,5 jaar detentie, T3

Als er in de beleving van respondenten weinig hulp op gang komt en het contact met naasten bemoeilijkt wordt, kan dat tot veel frustratie en wantrouwen leiden, zoals beschreven door respondent 26 (en in paragraaf 4.6). Het sociaal netwerk vervult dan een belangrijke rol op het gebied van doorzetten, aanmoedigen, de hoop niet verliezen en andere emotionele steun.

5.1.2 WENNEN AAN HET LEVEN BUITEN EN DE ROL VAN HET SOCIAAL NETWERK

Het sociale netwerk van **langverblijvende mannen en vrouwen** is voor de meerderheid veelal zwak en beperkt tot één of twee goede vrienden en/of familieleden die worden genoemd als steun. Een langere tijd in detentie kan vriendschappen filteren; respondenten verliezen dierbaren en het wordt hen duidelijk wie echte vrienden/familie zijn waarop ze kunnen bouwen. Ook kan

(de ernst of aard van) het delict een reden zijn dat het sociale netwerk wegvalt. Respondenten met kinderen vertellen over de impact van detentie op deze relaties als ze vrijkomen, zoals respondent 58:

W Zo ja, ik heb veel gemist van m'n kinderen. Het is zo'n tegenklap als je je dingen op de rails hebt en een beetje ritme erin hebt en zoiets [detentie] verstoort dat dan enorm. De kinderen waren er echt heel erg verdrietig van. Dat was heel emotioneel toen ik vrijkwam en toen ze mij zagen. Ze dachten dat ik nooit meer terug zou komen.

R58, langverblijvende man, 56-60 jaar, 4 maanden detentie, T2

Een deel van de respondenten heeft een partner en kind, familie en/of vrienden; zij ervaren erkenning en steun vanuit hun gezin, familie en/of vrienden bij terugkeer naar de samenleving en alles wat daarmee gepaard gaat (*tertiary* of *relational desistance*, Maruna & Farrall, 2004; McNeill, 2016; Nugent & Schinkel, 2016). Het volgende fragment van respondent 26, die actief aan de slag is gegaan met het bewerkstelligen van fasering maar detentie verlaat zonder werk en inkomen, laat zien hoe belangrijk het is om opgevangen te worden door het sociale netwerk als aan één of meerdere basisvoorwaarden niet is voldaan bij uitstroom. Het fragment toont ook dat ervaren steun vanuit het netwerk groot verschil maakt met hoeveel ondersteuning iemand nodig heeft, vraagt en dus ontvangt in het kader van re-integratie:

W Er gaat een last van je schouder en er komt een andere last op je schouder. [...] Je moet het allemaal zelf doen. Ik had geen werk, inkomen, gelukkig wel onderdak. Ik wist dat ik sowieso gesteund zou worden door m'n gezin en m'n vriendin. Dat is geen probleem. Ik ben nooit die persoon geweest, ben de man des huizes. Ik moet gewoon zorgen dat er brood op tafel ligt, dat we een onderdak hebben, kleren voor de kids. Normale dingen die in mijn beleving een man hoort te doen. Dat begreep zij [vriendin] ook gelukkig, het ging niet 1, 2, 3. Die ruimte had ik ook wel, neem je tijd. Acclimatiseer op je eigen tempo, geen stress, we komen er wel uit.

R26, langverblijvende man, 36-40 jaar, 3,5 jaar detentie, T2

Het fragment van respondent 26 laat het belang zien van ruimte krijgen om fouten te maken, iets wat hij bij zijn partner ervaren heeft. Bij het wennen aan het leven buiten de gevangenis wordt contact met medegedetineerde personen, specifiek door **langverblijvende vrouwen**, als waardevol ervaren. Een deel van de vrouwen dat in dezelfde PI is geïnterviewd, blijkt na detentie

nog veelvuldig contact met elkaar te hebben. Ze vinden steun bij elkaar en sturen elkaar bijvoorbeeld briefjes van tien euro wanneer iemand het financieel zwaar heeft:

Ja vooral het steunen wanneer het moeilijk is. Want soms hebben ook die andere dames ups en downs. Moeilijke momenten. Al is het met woorden, dan steun je mekaar. Vooral wanneer je echt moet horen van 'doorzetten je kan het, je bent moeder van 2 kinderen' of 1, maakt niet uit. Dus ja het is wel fijn met bepaalde mensen om die contact te hebben.

R14, langverblijvende vrouw, 31-35 jaar, 4 maanden detentie, T2

Het fragment van respondent 14 illustreert de waarde van het contact met personen die ongeveer hetzelfde hebben meegemaakt, een gevoel dat vaak niet gedeeld kan worden met dierbaren (als die er al zijn). Als respondenten vrijkomen, ervaart bijna iedereen blijdschap om de herkrege vrijheid en het weerzien met het sociaal netwerk. De eerste euforie wordt naarmate de dagen vorderen, overschaduwd door het wennen aan het complexe leven buiten. In de interviews van zowel **langverblijvende mannen als vrouwen** na detentie komen de mentale aspecten die gepaard gaan met het wennen aan buiten veel ter sprake. Het leven buiten is complex vergeleken met binnen. De meerderheid van de respondenten geeft aan dat er een hoop (tegelijker-tijd) op hun bord komt, zoals het regelen van administratieve dingen en zichzelf weer moeten redden buiten. Sommige respondenten doen veel moeite om hun kinderen weer te zien en/of zijn verwickeld in voogdijzaken, maar bij een deel van de vrouwen komen kinderen direct na detentie weer bij hen wonen. Naast prikkels die worden ervaren vanuit de drukte op straat of de telefoon, worden sommige respondenten (dit geldt nog meer voor de **vrouwen**) geacht om de zorg van het huis, gezin, kinderen weer op zich te nemen wat voor (extra) verantwoordelijkheid, druk en stress kan zorgen.

Wennen aan het leven buiten betekent voor enkelen juist dat ze zichzelf terugtrekken uit het dagelijks leven. Bijvoorbeeld bij respondenten die in klinieken of begeleid-wonen-instellingen verblijven en niet goed weten om te gaan met andere bewoners of dat te druk vinden. In de gevallen waarbij ook sprake is van een zwak sociaal netwerk en een gebrek aan dagbesteding, komen respondenten weinig buiten. Beperkte deelname aan het dagelijks leven kan ook plaatsvinden als respondenten proberen niet terug te vallen in oude patronen en zich daardoor isoleren (ook wel *diachronic self-control*

genoemd, zie Shapland & Bottoms, 2011). Zo kwam respondent 89 na miscommunicatie met de stichting waar ze onderdak zou krijgen op straat terecht en na een paar weken op straat te hebben gewoond, kon ze bij haar ouders verblijven. Daar woonde ook een ander verslaafd familielid, terwijl de respondent zich binnen isoleerde om zelf van de drugs af te blijven. Ook respondent 100 durfde de straat niet meer op en had in de eerste week na vrijlating een ‘behoorlijke terugval’ waar ze psychologische hulp voor heeft ingeschakeld. In haar beleving worden personen binnen niet (voldoende) voorbereid op de mentale en emotionele impact van terugkeer naar de samenleving. Dit aspect lijkt, in vergelijking met de praktische zaken waar meer respondenten zich op voorbereid voelden, weinig aandacht in de PI te krijgen. Hier is echter wel behoefte aan.

Ja. Ik denk toch dat er iets meer mentale steun nodig is voor mensen die binnen zitten en bijna weer naar buiten gaan. Ik weet niet of het met meerdere mensen zo is, zoals het met mij is gegaan [terugval]. Ik merk toch wel dat de overgang van binnen naar buiten, die kan heel pittig zijn.

R100, langverblijvende vrouw, 46-50 jaar, 6 maanden detentie, T2

Respondent 3 komt na zes maanden detentie (en de gehele periode in het plusprogramma) zonder verlof vrij en ervaart de overgang naar buiten ook als heftig. Ze zegt dat ze na een paar maanden in detentie graag langzaam had willen ‘proeven’ aan het leven buiten:

Ik denk dat als je echt goed buiten wil komen dat ze aan het eind van je straf, 3 maanden, maakt niet uit of je 3 jaar hebt gezeten of een half jaar. Maar dat je 3 maanden voordat je buiten komt gewoon 1x in de 2 weken gewoon even naar buiten kan. Met begeleiding maar dat je gewoon weer kan proeven wat het normale leven is.

R3, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 6 maanden detentie, T2

Niet alleen op praktisch niveau had ze graag op verlof gewild om al iets met huisvesting te regelen om niet noodgedwongen naar haar ouders te hoeven, ook op mentaal gebied illustreert dit fragment het gepercipieerde belang van verlof voor het wennen aan het leven na detentie. Haar sterke sociale netwerk ondersteunt haar zowel praktisch als mentaal, maar tegelijkertijd meldt respondent 3 dat het wennen aan het leven buiten niet iets is waar familie of

vrienden altijd goed bij kunnen ondersteunen, omdat ze vaak niet weten hoe het binnen is en waar je nu mee te maken krijgt buiten.

De hiervoor genoemde ervaringen tonen de impact van detentie op het leven daarna: (her)opbouwen van relaties met het sociaal netwerk (nog specifiekier als personen zonder verlof vrijkomen), wennen aan het complexe leven buiten, en isolatie, terwijl er stappen moeten worden genomen in het dagelijks leven. Steun vanuit het sociaal netwerk geeft echter vertrouwen om door te gaan, de ruimte of fouten te mogen maken en draagt zo bij aan de *tertiary* of *relational desistance* (Maruna & Farrall, 2004; McNeill, 2016; Nugent & Schinkel, 2016). Personen die niet beschikken over een sociaal netwerk of daar weinig steun uit ontvangen, zijn meer aangewezen op zichzelf en moeten zichzelf blijven motiveren.

5.2 FORMELE RE-INTEGRATIE EN ERVAREN STIGMA

In hoofdstuk 4 is beschreven dat ongeveer de helft van de **langverblijvende mannen en vrouwen** uitstroomt zonder inkomen uit uitkering of werk (zie Tabel 4.1). Daarbij hebben velen ook geen dagbesteding in die eerste periode na detentie. Over het algemeen geven deze respondenten aan gemotiveerd te zijn om te gaan werken, een nieuwe start te maken en/of geld te verdienen om onder andere hun kinderen te onderhouden. Een deel neemt proactief maatregelen of stappen om werk te vinden (zie casus Imro en R48 hierna). Ten tijde van het eerste interview na detentie (T2) beschikken de meesten wel over inkomen, maar geen werk (zie Tabel 4.2). Hoewel enkele respondenten drie maanden na vrijlating werk hadden gevonden, kent de zoektocht naar een baan na een verblijf in detentie uitdagingen. Respondenten merken de impact van hun strafblad en lange detentie vanwege problemen rondom het verkrijgen van een VOG of gedurende sollicitatieprocedures waarin volgens respondenten toekomstige werkgevers er ‘toch wel achter komen’. Sommige respondenten hebben voor de huidige detentie al eerdere ervaringen met het niet kunnen krijgen van een VOG (ook wel ervaren stigma genoemd). Daarnaast zijn er respondenten die denken dat ze beperkte kansen zullen krijgen op basis van een stereotype beeld dat de samenleving over hen heeft gevormd (gepercipieerd stigma, LeBel, 2012). Respondent 3 verwacht bijvoorbeeld problemen met het vinden van werk na vrijlating, omdat ze verwacht gelabeld te worden als ‘crimineel’:

Als je uit de gevangenis komt heb je altijd een stempel want je bent gewoon een crimineel. En mensen vertrouwen jou niet als ze je niet gezien hebben, niet met je gepraat hebben, want je komt uit de PI. Dus je bent gewoon een crimineel en die willen ze niet aan het werk hebben.

R3, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 6 maanden detentie, T1

Aangezien deze respondent voor het eerst in detentie verblijft, heeft zij zelf (nog) geen ervaringen met de gevolgen van haar detentieverleden. Zij baseert haar idee op het beeld dat de samenleving volgens haar heeft van een ‘crimineel’ en verwacht daar zelf negatief op beoordeeld te worden (gepercipieerd stigma). Om hierop te anticiperen heeft ze tijdens detentie, net als een enkeling uit de onderzoeksgroep, haar best gedaan om een BGG (Beschrijving Getoond Gedrag)¹ te behalen om haar kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Respondent 3 wist niet goed of ze wel of niet over haar strafblad moest vertellen bij werkgevers na detentie en ze verwachtte (en hoopte) dat haar BGG het verkrijgen van een VOG zou kunnen vergemakkelijken. Op het eerste meetmoment na detentie had ze echter al een paar negatieve ervaringen achter de rug bij haar zoektocht naar werk:

Nee dan vragen ze, van er zit een gat in je CV. ‘Ja wat heb je in die 6 maanden gedaan?’ Dan denk ik tjá ik kan maar het beste eerlijk zijn, denk ik dan, want als ze er anders achter komen, daar schrikken ze dan best wel van. Snap ik ook, zou ik ook hebben als iemand dat tegen me zei. Nou ja dan word je gebeld de volgende dag ‘we hebben een andere kandidaat gevonden’. Ja maar dan denk ik als ik niet eerlijk ben en ze komen er op een later stadium achter, ja wat veroorzaak ik dan. Want ik heb ook nog een paar maanden voorwaardelijk boven m’n hoofd en een proeftijd van 3 jaar. Dan denk ik dat ga ik echt niet op m’n hals halen. [...] Dan ga je naar die werkgevers en dan geef je je BGG af. En dan zeggen ze gewoon ‘tja het is niet buiten’. En dan kan je daar [in detentie] goed gedrag vertonen maar wie zegt dat je het buiten [ook] doet.

R3, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 6 maanden detentie, T2

1 De Beschrijving Getoond Gedrag (BGG) wordt afgegeven aan gedetineerde personen die zich tijdens detentie ‘geruime tijd bewezen hebben’ door zich te bekwamen in werknemersvaardigheden, in een vak of in een erkend beroepsprofiel. In de BGG wordt vermeld welke werkzaamheden de gedetineerde heeft verricht tijdens detentie en welke erkende (vak)opleidingen hij gevolgd heeft. Ook is de BGG voor een toekomstige werkgever een bewijs dat een gedetineerde echt aan zijn re-integratie gewerkt heeft en gemotiveerd is (zie: <https://www.in-made.nl/gedetineerden-als-werknemer/detentie-en-arbeid/beschrijving-getoond-gedrag>).

Respondenten die formele obstakels ervaren op de arbeidsmarkt (formele desintegratie) weten niet in hoeverre ze open kaart moeten spelen bij hun volgende stappen en hebben het gevoel stil te blijven staan in hun re-integratieproces. In hun beleving krijgen ze geen kans krijgen om te laten zien wat ze kunnen. Respondent 3 geeft blijk van enig inzicht in de terugkijktermijnen,² maar realiseert zich dat haar strafblad blijft staan en welke impact dit heeft voor haar toekomst:

I: Welke negatieve impact heeft detentie op jou of je leven gehad?

R: Het verstoort je toekomst. Ik denk dat dat me het meest dwars zit, dat ik m'n VOG niet krijg, dat ik een strafblad heb, dat het allemaal weer een tijd duurt voordat dat weer vervaagt. Want m'n VOG kan ik dan over 5 jaar weer terugvragen, dan eens zien of je hem dan wel krijgt. Strafbblad gaat nooit meer weg. Dat zit me dwars.

R3, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 6 maanden detentie, T2

Als uiteindelijk wel werk wordt gevonden, is dat niet zelden ergens waar meerdere werknemers met een justitieel verleden werken en waar iemand niet op zijn of haar verleden wordt afgerekend. De casus van Imro (R48) aan het begin van het hoofdstuk laat ook zien dat hij veel problemen ervaart met het vinden van een baan. Zes maanden na vrijlating vertelt hij nog nergens aangenomen te zijn en het zou volgens hem nuttig zijn als er plekken beschikbaar zijn om aan het werk te gaan na detentie:

R: Ik heb bij de supermarkt gesolliciteerd, bij een patatfabriek. Nou wel gewoon plekken waar je naar mijn idee wel snel aan baantjes zou moeten komen. [...] Ik heb allemaal op 1 dag op al die plekken gesolliciteerd, want ik dacht als ik steeds 1 keer ga solliciteren en ga wachten dan schiet het niet op. Dus liever op meerdere plekken. Maar ik heb van alle 3 of 4 nog geen reactie gehad. Helemaal niks. Ik zou het wel netjes vinden als werkgever om tegen iemand te zeggen die werkzoekende is: sorry. Of eerst iemand op kennismakingsgesprek laten komen. [...]

I: Wat zou volgens jou beter kunnen?

R: Dat hun ook zeg maar bedrijven moeten verplichten om jou aan te nemen. Maakt niet uit waar, ook al is het een kringloop, een supermarkt, een vuilnisbedrijf, iets! Dat je buiten komt en aan het werk kunt.

R48, langverblijvende man, 20-25 jaar, 6,5 maand detentie, T3

2 De terugkijktermijn voor een VOG is doorgaans vier jaar, met enkele uitzonderingen (zie Justis.nl).

De motivatie van respondent 48 om andere keuzes te maken in zijn leven en voor een ander pad te kiezen, is vooral gaan wankelen in de tijd dat hij geen inkomen, geen dagbesteding, geen structuur en geen alternatief had gevonden. Er is maar een klein deel dat aangeeft geen last te hebben van het detentieverleden; sommigen voelen zich niet anders behandeld of zetten het ‘opzij’. Een groot deel van de **langverblijvende** respondenten ervaart dat ze door een andere bril worden bekeken. Ze ervaren stigmatisering door hun detentieverleden bij de moeilijkheden rondom het verkrijgen van een VOG in de werksetting, maar ook schaamte bij het dragen van een enkelband.

Ik schaam me. Mensen vragen mij waarom. [...] Ja ik zeg ik heb enkelband. Als je iets vraagt, krijg je antwoord. Ik heb vastgezet, ik heb een fout gemaakt en ben veroordeeld, mijn straf zit erop.

R35, langverblijvende man, 51-55 jaar, 21,5 jaar detentie, T2

Deze schaamte wordt ervaren vanwege reacties van mensen, maar ook bij pogingen om deel te nemen aan het maatschappelijke leven (aangeduid als politieke/maatschappelijke re-integratie in het model van Rubio Arnal & McNeill, 2024) al dan niet in combinatie met formele belemmeringen, zoals bijvoorbeeld geen vrijwilligerswerk kunnen doen in verband met het niet verkrijgen van een VOG.

5.3 PERSOONLIJKE RE-INTEGRATIE

Met persoonlijke re-integratie worden veranderingen of ontwikkelingen op individueel niveau bedoeld (Rubio Arnal & McNeill, 2024), zoals bijvoorbeeld gedragsverandering en de motivatie om te stoppen met criminaliteit. Een belangrijke doelstelling van het beleid betreft het bewerkstelligen van die gedragsverandering en tijdens detentie worden hiertoe cursussen en trainingen aangeboden. Deze worden, hoewel niet vaak gevolgd door de meeste respondenten, door de **langverblijvende** respondenten wel als positief ervaren. Personen die naar eigen zeggen hun leven anders willen gaan inrichten na detentie, zijn gemotiveerd om aan cursussen of trainingen deel te nemen. Zij proberen zo veel mogelijk certificaten te halen, een BGG of werken als reiniger op de afdeling. Sommige respondenten uiten de wens om een opleiding te kunnen doen ten behoeve van werk na detentie, zoals een opleiding tot lasser, maar ervaren hierin weinig aanbod.

In deze paragraaf wordt beschreven hoe motivatie om het anders te gaan doen na detentie verloopt als respondenten met verschillende tegenslagen te maken krijgen en wat de ervaren impact is van detentie als respondenten gevraagd wordt terug te kijken op deze periode in hun leven.

5.3.1 MOTIVATIE EN TEGENSLAG

De overgrote meerderheid van de respondenten neemt zich naar eigen zeggen op het moment vlak voor vrijlating voor om niet meer terug te keren naar detentie en uit de wens om het anders te doen. Respondenten uiten motivatie om andere keuzes te maken, bijvoorbeeld voor hun kinderen of omdat ze aangeven niet terug te willen naar het leven voor detentie en een ander leven voor zichzelf zien. Eenmaal buiten hebben ze echter (nog steeds) te maken met problemen op allerlei leefgebieden. Voor respondent 66, die al vele keren in detentie is verbleven, ging een begeleid-wonen-plek op het laatste moment niet door. Hij beschikte ook tijdelijk niet over inkomen na vrijlating, terwijl hij het gevoel had dat hij aan zichzelf had gewerkt in detentie:

Ik heb wel aan mezelf gewerkt door met mensen te praten. Met bewaarders en met psychiaters en wat dan ook. Ik heb wel aan mezelf gewerkt tot wie ik nu ben, ik ben best wel trots op mezelf. Ik ga er wel trots uit. Als ik wegga, zeg ik 'bedankt jongens, hopelijk niet tot de volgende keer'.

R66, langverblijvende man, 51-55 jaar, 3 maanden detentie, T1

Eenmaal buiten gaat zijn bewind door en slaapt hij op verschillende plekken tot hij hulp krijgt vanuit zijn sociale netwerk met onderdak en hij actief een kennis inschakelt voor (informeel) werk. Hij heeft het gevoel dat hij er wat betreft hulp vanuit het re-integratiesysteem 'alleen voor staat', maar hij probeert zijn doel voor ogen te houden:

Ik heb dat wel vaker, als je echt door nood wordt gedwongen, ook door justitie en regering dan denk ik jeetje ik sta er wel helemaal alleen voor. Ik moet gewoon m'n koppie erbij houden al maken ze fouten en dan is het zie je nou wel? Ik wil gewoon dat dit rechtgezet wordt en ik wil op mezelf wonen.

R66, langverblijvende man, 51-55 jaar, 3 maanden detentie, T2

Deze frustraties en wantrouwen in het systeem kunnen impact hebben op de motivatie om verandering in gang te zetten. Als er ondanks obstakels en tegenslag toch successen worden behaald, zoals bij respondent 66 dat hij toch een plek om te slapen krijgt aangeboden en via zijn netwerk werk weet te vinden, vergroot dit het zelfvertrouwen en geloof in eigen kunnen. Door andere respondenten die eenmaal buiten ook met tegenslag om moeten gaan, maar weinig succes ervaren op re-integratiegebied, worden meer twijfels geuit of een ander leven binnen bereik is. Initiële motivatie en optimisme kunnen omslaan in pessimisme als er weinig voortgang wordt ervaren bij het bereiken van doelen en er soms een opeenstapeling van teleurstellingen is (Halsey et al., 2016). Respondent 57 wilde het voor vrijlating goed gaan doen, met name voor zijn kinderen, en had snel een baan gevonden na detentie. Hij vertelde veel stress te ervaren toen hij na een paar weken zijn VOG niet kon overleggen. Hij werd ontslagen, kreeg financiële problemen en zijn relatie ging uit. Ongeveer drie maanden na detentie had hij al een tijdje geen wekgeld, wachtte op de uitkeringsaanvraag bij de gemeente en kon zijn kinderen niet meer elk weekend zien. Op de vraag in hoeverre hij verwachtte weer met justitie in aanraking te komen, is te lezen hoe hij de mogelijkheid voor criminaliteit niet uitsluit:

Ja dat is echt een moeilijke vraag. Je wilt het niet en je probeert het te vermijden. Ik heb geen benzine in m'n auto. Ik moet volgende maand weer 60 euro verzekering betalen, ik moet mijn koelkast vullen, ik moet mijn kinderen halen. Wie gaat dat betalen? Dat is allemaal gedoe. Ik heb geen eten niks, ik hou niet van mensen vragen dit en dat. Dus ja dan moet je toch weer op het slechte pad gaan.

R58, langverblijvende man, 56-60 jaar, 4 maanden detentie, T2

In het laatste interview na detentie is er wel wat vooruitgang op het gebied van ondersteuning, maar geeft respondent 58 aan ook weer bezig te zijn met klusjes 'die op het randje zijn':

Ik ben blij dat ik weer thuis ben van de gevangenis, dat voorop gesteld. Ik heb nog een dak boven mijn hoofd en ik heb mijn kinderen niet gezien in de gevangenis dus ik miste ze heel erg. Dat was voor mij wel een belangrijke factor om niet weer het slechte pad op te gaan. Aan de andere kant is wel de financiën weer voor mij een puntje. Om weer hier en daar een beetje bij te verdienen, snap je?

R58, langverblijvende man, 56-60 jaar, 4 maanden detentie, T3

Voor de **kortverblijvende mannen**, die tijdens detentie weinig tot niets hebben ondernomen (of kunnen ondernemen) op het gebied van re-integratie, wordt detentie vooral gezien als het uitzitten van de tijd, of zelfs als een leerschool voor het opdoen van nieuwe criminele contacten, zoals verwoord door respondent 19:

Je komt vast te zitten, je leert oudere mensen te ontmoeten met meerdere criminele activiteiten en die leren jou dingen waar je buiten op nog meer gedachtes komt van hé ik heb dit geleerd van binnen, kan ik nu buiten uitvoeren. Dus je komt er ook niet beter uit. Je leert meer criminele praktijken.

R19, kortverblijvende man, 20-25 jaar, 1,5 maand detentie, T1

Respondent 19 uitte over het algemeen een zeer lage mate van vertrouwen in het re-integratiesysteem (paragraaf 4.6), omdat hij naar eigen zeggen vroeger nooit de hulp heeft gekregen waar hij om vroeg. Hij was ook wantrouwend gedurende het T1-interview en deze respondent weigerde een vervolg-interview na detentie. Het voorgaande fragment illustreert dat detentie bij weinig mogelijkheden tot re-integratie voor de groep **kortverblijvende personen** geen, nauwelijks of zelfs averechts kan bijdragen aan de motivatie om (crimineel) gedrag te veranderen. Het is maar de vraag of dit type respondenten ontvankelijk zou zijn voor re-integratieactiviteiten als dit aanbod er *wel* voor hen was. Door het grote wantrouwen in het systeem, en soms flinke verwevenheid in de criminele wereld, is er weinig motivatie om te veranderen.

Tijdens de interviews na detentie is respondenten gevraagd wat ze (hebben) ervaren als het grootste obstakel sinds ze vrij zijn gekomen en hoe ze daar mee om zijn gegaan. De antwoorden van de respondenten raken vrijwel allemaal aan iets dat te maken heeft met ervaren tegenslag en de impact daarvan op motivatie: geen werk/dagbesteding kunnen krijgen, problemen met een VOG, geen onderdak vinden, verstoorde relaties op sociaal vlak met bijvoorbeeld kinderen of partner, nog openstaande (taak)straffen en geen ervaren vooruitgang in gevraagde hulp. Het verhaal van respondent 34 laat zien hoe een fout in een aanvraagprocedure als een flinke tegenslag wordt ervaren en het grootste obstakel voor hem sinds hij vrij is. Op het T3-interviewmoment had hij een kans op een zelfstandige woonruimte voor hem en zijn kinderen vanuit de stichting waar hij (vrijwillig) verbleef. Hier werd hij echter voor afgewezen, maar hij begreep niet goed waar het fout was gegaan en dit voelde in zijn beleving als zeer onrechtvaardig:

Ik was super blij want ik kon zelf een huis selecteren. Het gaat hier om een loting. Ik was eerste kandidaat geworden maar dat was een heel gedonder. Ik kwam niet door de selectieronde aangezien ik geen Woonstart heb gevolgd. Dus ik ben afgewezen. Ik zei 'maar Woonstart heb ik mij voor aangemeld, ik heb twee formulieren moeten inleveren'. Alle twee de keren ingevuld en overhandigd aan Stichting X, vervolgens hebben zij daar niks mee gedaan. En nou krijg ik mijn woning niet. Dus in plaats van dat ik vrijwillig heb aangeboden bij iemand die mij moet helpen begeleiden met dingen, helpen ze mij flink tegen. Ik ben er helemaal kapot van. Ik moet ook mij echt inhouden, ik heb afleiding gezocht bij een goede vriendin van mij. Dat ik niet alleen want ik krijg een terugval zo meteen. Ik ga weer aan de drugs, ik heb de neiging om alles de boel te laten, waar doe ik het allemaal nog voor.

R34, langverblijvende man, 36-40 jaar, 7 maanden detentie, T3

Het fragment van respondent 34 illustreert hoe er vooruitgang moet worden ervaren in de doelen die iemand voor zichzelf heeft opgesteld en hoe frustrerend en demotiverend het kan zijn om te gaan met de complexe en onduidelijke systemen zoals beschreven in paragraaf 4.5. Weinig vooruitgang boeken op het gebied van werk heeft tevens gevolgen voor motivatie. Als er bijvoorbeeld geen werk of (onbetaalde) dagbesteding is gevonden, al dan niet door problemen rondom het verkrijgen van een VOG, moeten respondenten op zoek naar alternatieve manieren om de dag in te delen. Zoals bij Casus Imro (R48) die steeds niet wordt uitgenodigd voor een gesprek en niet met zijn opleiding kan starten, is te zien dat hij langzaam wegdrijft van zijn initiële motivatie om andere keuzes te maken in het leven. Hij was voor vrijlating van plan om 'eigen onderdak te vinden, school af te maken of te kunnen werken en te breken met vrienden in de drugswereld'. Daarnaast wilde hij zijn schulden afbetalen. Het lukt Imro niet om deze doelen te behalen in de zes maanden na detentie. Hij uit de verwachting op T2 om weer met criminaliteit in aanraking te komen en deze verwachting komt uit op T3:

R: Ik sta om 9 uur op, dan ga ik ontbijten en dan douchen. Dan zie ik wel wat de dag mij brengt, eigenlijk zo. Het is niet alsof ik iets vast heb. Alleen trainen, dat is wat me een beetje bezighoudt. Soms train ik ook 2-3 keer op een dag. Meestal sport ik 1 of 1.5 uur. Nou misschien dan als ik om 19 uur niks te doen heb dan train ik weer. [...]

I: Is er een kans dat je weer met justitie in aanraking gaat komen?

R: Die kans is wel reëel ja. Op een gegeven moment als er toch geen werk is dan ga je toch weer... Je wil die deuren gesloten houden maar andere deuren die opengaan om jouw leven te verbeteren die gaan niet open. Dan ga je die gesloten deuren maar weer openmaken omdat je daar de sleutel van hebt.

R48, langverblijvende man, 20-25 jaar, 6,5 maand detentie, T2

Nou, ja het is het is zeg maar ja dat ik nu weer van iets verdacht word en dat ik heb gekozen om mezelf te melden. Gewoon zeg maar na de feestdagen en dat ik wel zie waar het schip strand, maar ik heb wel tegen mezelf gezegd ik ben nu al bijna 23 met godswil en ja. Op gegeven moment ik heb nu echt wel gezien.

I: En kan daar nog een lange straf bij komen kijken of is dat iets?

R: Nee, ik denk misschien dat ik dat niet eens krijg. Misschien, ja ik denk tussen de halfjaar en een jaar denk ik.

R48, langverblijvende man, 20-25 jaar, 6,5 maand detentie, T3

De casus van Imro illustreert hoe herhaalcriminaliteit het gevolg kan zijn van verveling en een gebrek aan werk of dagbesteding. Bij Imro heeft een nieuw strafbaar feit zich daadwerkelijk aangediend bij het T3-interview als hij nog steeds geen werk heeft gevonden en ook geen andere doelen heeft behaald. Bij respondenten die matig gemotiveerd zijn om na detentie andere keuzes te maken, maar die in detentie wel hun hulpvraag met betrekking tot bijvoorbeeld onderdak en inkomen neerleggen, is het moeilijk om dat beetje motivatie te houden als ondersteuning niet op gang komt. Deze respondenten neigen dan snel weer naar de criminaliteit.

I: Waar krijg je de meeste stress van?

R: Eigenlijk ben ik gewoon altijd blut dus ik moet ook wel wat criminele dingen doen. Zo lang het duurt voordat er een flutplekje vrijkomt. Dan hoor ik van iemand 'ja ik kan een woning voor je regelen', dan hoor je ze daarna niet meer. Bedankt voor dat je mij dat even hebt laten horen. Zo vervelend dat mensen zo doen tegen mij van 'jongen je moet daar wat tegen doen tegen die woningbouw, als ik dat had gehad had ik heel anders gedaan dan jij'. Ze zitten niet in die situatie weet je wel? Misschien hadden ze wel hetzelfde gereageerd

R15, kortverblijvende man, 26-30 jaar, 2 maanden detentie, T3

Zoals hiervoor beschreven, kunnen tegenslagen zich tegelijkertijd voordoen op verschillende gebieden en leveren frustratie, stress en verveling op (in het geval van geen werk/dagbesteding). Personen raken gedemotiveerd, verliezen het vertrouwen in hulpverlening en er is kans op terugval in oude patronen.

5.3.2 IMPACT EN TERUGBLIK DETENTIE

Op het gebied van persoonlijke ontwikkeling wordt ten eerste een aantal positieve punten genoemd over de tijd in detentie, zoals tot rust kunnen komen, structuur aanbrengen, een minder kort lontje hebben en nee hebben leren zeggen. Sommige respondenten zeggen dat ze niet weten wat er gebeurd zou zijn als ze door waren gegaan met het leven dat ze vóór detentie leidden. Voor respondenten die jong in detentie zijn gekomen voor een relatief lange straf wordt ook groei benoemd, zoals bij respondent 9:

Ja je groeit gewoon daarbinnen, echt letterlijk. Je groeit gewoon, tenminste ik als persoon ben daar heel erg gegroeid. Ik ben daar als 18-jarige binnengekomen en dan ga je er eigenlijk uit. Je bent als kind binnen gekomen en je gaat er volwassen uit, snap je? Het heeft mij gewoon heel volwassen gemaakt. Dus aan de ene kant was het negatief, maar ik heb voor mijzelf wat positiefs eruit gehaald.

R9, langverblijvende vrouw, 20-25 jaar, 2,5 jaar detentie, T2

Een aantal **langverblijvende vrouwen** geeft aan sommige aspecten van detentie zelfs te missen, zoals de rust die detentie met zich meebracht. Detentie betekent volgens hen ook tijd voor jezelf, niet hoeven te zorgen voor kinderen, het huishouden en geen telefoon om continu mee bezig en bereikbaar op te zijn. Ze proberen deze rust te behouden en door te voeren in

het complexe leven buiten. Voor de meerderheid van de respondenten is het ook vooral uitzitten van de tijd, waarbij concreet niet veel aan re-integratie is gedaan en zaken pas na vrijlating opgestart kunnen worden. In lijn met de levensloopbenadering wordt de tijd in detentie dan inderdaad ‘slechts’ gezien als een periode in iemands leven, zeker voor de **kortverblijvende mannen** waarbij er dus weinig aanbod is en weinig mogelijkheden ten behoeve van re-integratie. Maar ook **bij langverblijvende mannen** heerst het gevoel dat ze veel meer aan zichzelf en hun toekomst hadden kunnen werken als ze bijvoorbeeld eerder hadden kunnen faseren of deel hadden kunnen nemen aan re-integratieactiviteiten die niet mogelijk waren voor de personen die langere periodes in het basisprogramma zijn verbleven.

Op de vraag ‘Noem één ding dat er volgens jou ontbreekt in het detentie/re-integratiesysteem’ (zie Figuur 5.1) staan veel ondersteuning-gerelateerde woorden zoals hulp, begeleiding, veilige re-integratieplek, maar ook opvallend veel woorden die te maken hebben met de omgang en het maken van verbinding, zoals betrokkenheid, contact, aandacht en respect.

Inlevingsvermogen wordt veelvuldig genoemd. Begrip kunnen opbrengen voor de situatie van (ex-) gedetineerde personen en de complexiteit van het systeem waar ze een weg in moeten vinden, wordt vaak gemist. Dit zit ook in kleine dingen, bijvoorbeeld bij het voldoen aan de meldplicht bij de reclas-sering. Het fragment van respondent 26 illustreert het ervaren gebrek aan inlevingsvermogen:

Stel ik moet naar een afspraak elke week, dan hoe kom ik daar? Heb ik vervoer, heb ik geld om OV te nemen, red ik het op die en die tijd? Ze gaan er altijd vanuit dat het jou lukt. Maar ik ben een ex-gedetineerde, ik heb zolang vastgezet.

R26, langverblijvende man, 36-40 jaar, 3,5 jaar detentie, T3

In lijn met de lage mate van vertrouwen in instanties en het systeem beschreven in hoofdstuk 4, hebben respondenten soms op emotioneel niveau het gevoel van machteloos- of hulpeloosheid. Ze hebben het gevoel dat belangrijke beslissingen in hun re-integratieproces ergens in de organisatie worden genomen waar ze niet bij kunnen en dat ze overgeleverd zijn aan de uitkomsten van voor hen onduidelijke en onzekere beslisprocessen waarin hun gedrag de hoofdrol speelt. Meerdere respondenten hebben daarnaast het gevoel dat hun fouten en misstappen grote impact hebben voor het verloop

Figuur 5.1

Wat ontbreekt er volgens respondenten in het detentie-/re-integratiesysteem?

van hun re-integratieproces, maar dat aan fouten in het strafrechtstelsel waarin ze zich bevinden, weinig aandacht wordt gegeven en waar ze dan actief achteraan moeten gaan om hierin gelijk te krijgen. Voor hen voelt dit frustrerend en onrechtvaardig.

Tot slot wordt het gat van binnen naar buiten als te groot ervaren. Zo benoemt respondent 100 dat de houding die van gedetineerde personen wordt verwacht in detentie (de regels volgen, gehoorzaamheid, zie Crewe, 2011a) en de manier waarop detentie impact heeft op keuzevrijheid en zelfvertrouwen (Sykes, 1958) op gespannen voet staat met wat er buiten van je verwacht wordt, zoals een actieve houding, keuzes kunnen maken en kunnen omgaan met tegenslag.

Ik denk toch dat als je een paar maanden detentie hebt, voor een paar weken zou dat niet zo zijn of voor mensen die vaker vast hebben gezeten is het misschien ook niet zo, maar als je een paar maanden binnen hebt gezeten, je wordt helemaal klein gemaakt. Je kan niks meer zelf bepalen. De deur gaat dicht als zij dat willen en je deur gaat open als zij dat willen. Op het moment dat je richting buiten gaat, moet je zelf je eigen keuzes maken, je eigen verantwoordelijkheden nemen en ook weer terugkeren naar de normale dingen die je voor detentie ook hebt gedaan. Ik denk als je een paar weken voordat je naar buiten gaat daar wekelijks met iemand over kan praten, van hoe was jouw ritme voor detentie en jouw ritme in detentie is compleet anders. En na detentie is het wel De bedoeling dat je weer in je ritme voor detentie komt, om je daar toch meer op voor te bereiden.

R100, langverblijvende vrouw, 46-50 jaar, 6 maanden detentie, T2

De beperkte ruimte in detentie om actief te werken aan terugkeer naar de samenleving bereidt gedetineerde personen niet optimaal voor op wat er buiten staat te wachten. De weg vinden in onduidelijke en complexe systemen om vooruitgang te boeken op het gebied van verschillende vormen van re-integratie vereist doorzettingsvermogen, proactiviteit en veerkracht.

5.4 CONCLUSIE

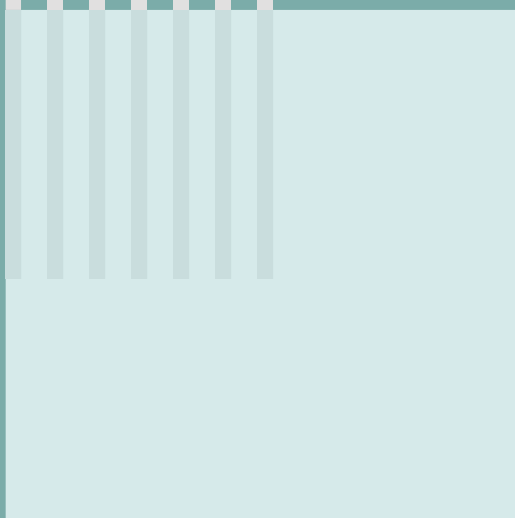
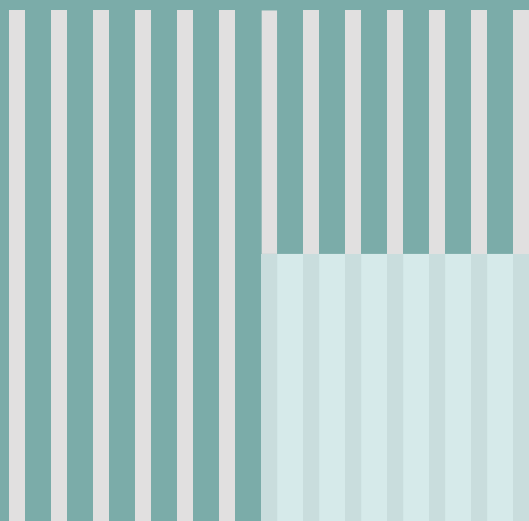
In dit hoofdstuk is de beleving van het re-integratietraject door personen in en na detentie uiteengezet met betrekking tot sociale, formele en persoonlijke re-integratie. Over het algemeen vinden personen in detentie dat verlofregelingen ingewikkeld en onduidelijk zijn. Het aanvragen van verlof wordt ervaren als een lang en bureaucratisch proces en de redenen van afwijzing zijn niet altijd duidelijk. Dit wordt als extra frustrerend en demotiverend ervaren als het verlof is aangevraagd om belangrijke gebeurtenissen bij te wonen met betrekking tot het sociale netwerk. Los van (beeld)bellen en fysiek bezoek, waarvan niet iedereen gebruikmaakt, belemmert dit het herstel en/of de opbouw van het sociale netwerk buiten. Een groot deel van de onderzoeksgroep komt zonder verlof buiten na detentie en heeft niet geleidelijk kunnen wennen aan het leven buiten de PI. De mentale impact van het wennen aan het leven buiten wordt als groot ervaren. Personen in de onderzoeksgroep vinden dat ze daar niet goed op voorbereid worden in detentie en weinig bij ondersteund worden na detentie. De aanwezigheid en kwaliteit van het sociaal netwerk spelen een belangrijke rol in hoe hiermee wordt omgegaan. Gezien het grote belang van sociaal kapitaal bij het opvangen van de impact van detentie en het aanmoedigen en motiveren van (ex-) gedetineerde personen, worden afgewezen verlofaanvragen ervaren als weinig re-integrerend ervaren en dragen niet bij aan positieve gedragsverandering.

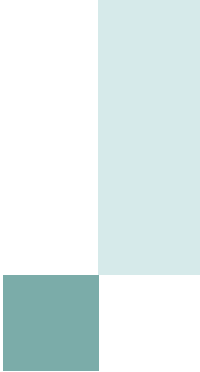
Op het gebied van formele re-integratie belemmeren moeilijkheden na detentie het vinden van werk/dagbesteding (onder andere door het niet-krijgen van een VOG) het re-integratieproces, maar daar is niet iedereen op voorbereid. Dit speelt een rol bij ervaren stigma en (zelf)uitsluiting waarbij (ex-)gedetineerde personen moeten bedenken hoe ze de zoektocht naar werk met een strafblad gaan aanpakken. Hierbij ontvangen ze nauwelijks ondersteuning door professionals. De formele uitsluiting van de arbeidsmarkt die zo plaatsvindt, draagt niet bij aan motivatie, positieve gedragsverandering en het geaccepteerd voelen door de maatschappij. In het kader van persoonlijke re-integratie is te zien dat motivatie fragiel is bij ervaren tegenslagen, die vaak op meerdere gebieden plaatsvinden. Als weinig ondersteuning wordt ervaren en weinig doelen worden behaald op re-integratiegebied kunnen motivatie en optimisme op den duur plaatsmaken voor pessimisme en passiviteit en leiden tot terugval in oude patronen.

HOOFDSTUK

6

Het re-integratieproces vanuit het perspectief van ketenpartners en professionals

In de voorgaande twee hoofdstukken (hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5) zijn de ervaringen van (ex-) gedetineerde personen in het re-integratieproces aan bod gekomen. In dit hoofdstuk staat het re-integratieproces vanuit het perspectief van ketenpartners en re-integratieprofessionals centraal, waarbij **deelvraag 3** wordt beantwoord:

Hoe verloopt het re-integratieproces volgens de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals en in hoeverre komen hun ervaringen overeen met het perspectief van de (ex-)gedetineerde personen?

Voor het beantwoorden van deze deelvraag wordt eerst het re-integratieproces beschreven op basis van informatie uit D&R-plannen en reclaseringsdossiers van de subsample (N=18). Daarna komt het perspectief van re-integratieprofessionals aan bod op basis van data uit de focusgroepen.

6.1 RE-INTEGRATIEPROCES OP BASIS VAN GEDOCUMENTEERDE DATA

In deze paragraaf zal eerst worden ingegaan op de wijze waarop informatie op het gebied van re-integratie en ondersteuning wordt gedocumenteerd

in D&R-plannen en reclasseringsdossiers. Daarbij worden ook de overeenkomsten en verschillen tussen de gedocumenteerde data en de interviews met (ex-)gedetineerde personen belicht (paragraaf 6.1.1). Ten tweede wordt het re-integratieproces van twee respondenten gereconstrueerd op basis van informatie uit beide dossiers en de interviews (paragraaf 6.1.2).

6.1.1 INHOUD GEDOCUMENTEERDE DATA EN OVEREENKOMSTEN/ VERSCHILLEN INTERVIEWS

Het D&R-plan bestaat in TULP¹ uit verschillende tabbladen waar informatie uit wordt verzameld (zie ook Figuur 2.4). Ten eerste valt op dat de documentatie ontvangen uit de PI's (N=18) relatief weinig informatie bevat over geboden ondersteuning in detentie, samenwerking of behoeften op het gebied van re-integratie van gedetineerde personen. Opvallend is dat specifiek voor **kortverblijvende mannen** nog minder informatie beschikbaar is; van twee personen in deze groep is er zelfs *geen* informatie beschikbaar van hun korte tijd in detentie. Informatie die wel te vinden is, is veelal gericht op de tijd in detentie en het monitoren van het gedrag van de persoon; er staat weinig in over plannen/acties voor de tijd na detentie. Rapportages van mentoren en casemanagers richten zich voornamelijk op het beschrijven van de gemoedstoestand van de persoon en bezigheden op de afdeling. Soms worden hier ook re-integratiedoelen genoemd, maar er wordt doorgaans niet gerapporteerd over duidelijke ondersteuning rondom deze re-integratiedoelen. Dat er niet gerapporteerd wordt over ondersteuning op het gebied van re-integratie wil echter niet zeggen dat er geen ondersteuning plaatsvindt. Zo valt meermaals op dat in de rapportage van casemanagers weinig over ondersteuning bij re-integratie van een specifieke respondent wordt gedocumenteerd, terwijl de informatie uit een ander tabblad laat zien dat het wel plaats lijkt te vinden. Een voorbeeld is de urgentieverklaring die voor een respondent wordt aangevraagd door het RIC en de casemanager. Over het aanvragen van deze verklaring staat niets beschreven in de rapportage van het RIC of de casemanager, maar deze informatie wordt gevonden in de rapportage van de mentor.

Daarnaast is in de dossiers gekeken naar de actielijst met basisvoorwaarden en re-integratiedoelen. In beleid staat beschreven dat de basisvoorwaarden bij de intake door de casemanager dienen te worden gecheckt. Ook dient het

1 Systeem van DJI: TenUitvoerLegging Persoonsgebonden straffen.

Figuur 6.1
Voorbeeld actielijst D&R-plan

Inkomen/Werk	Aanwezig Ja/Nee	Bijzonderheden
20-03-2022	Nee	Dakloos voor detentie
Schulden	Aanwezig Ja/Nee	Bijzonderheden
20-03-2022	Nee	Geeft aan geen schulden te hebben
Huisvesting	Aanwezig Ja/Nee	Bijzonderheden
20-03-2022	Nee	Dakloos, staat ingeschreven als woningzoekende
Zorg/zorgplicht	Aanwezig Ja/Nee	Bijzonderheden
20-03-2022	Ja	2 kinderen
Identiteitsbewijs	Aanwezig Ja/Nee	Bijzonderheden
20-03-2022	Nee	Onbekend, [respondent] geeft aan deze kwijt te zijn
(sociaal) Netwerk	Aanwezig Ja/Nee	Bijzonderheden
20-03-2022	Ja	Kinderen, vriendin en moeder

gehele D&R-plan, inclusief re-integratiedoelen, iedere zes weken te worden bijgesteld (zie ook procesplaat in Figuur 3.3). Uit de dossiers blijkt de actielijst met basisvoorwaarden (zie Figuur 6.1) vrijwel altijd tijdens de intake te worden ingevuld. Opmerkelijk is wel dat de actielijst na de intake in vrijwel geen van de gevallen is aangevuld/bijgewerkt en dus niet wordt gebruikt als proces. Daarnaast is de actielijst weinig informatief. Zo kan het beantwoorden van de basisvoorwaarden in de actielijst ten tijde van dit onderzoek² overigens alleen met ja/nee, terwijl de meeste basisvoorwaarden complex (kunnen) zijn en moeilijk om dichotoom te scoren. Daarnaast is het gebruik van ja/nee mogelijk verwarrend omdat het zowel een positieve als negatieve richting kan hebben. Zo is 'nee' bij geen werk/inkomen zorgelijk, terwijl 'nee' bij schulden weer als positief kan worden gezien (zie Figuur 6.1). Documentatie over ondersteuning op het gebied van onderdak is moeilijk te vinden en als er informatie ergens staat, is het onduidelijk op te maken of en waar iemand naartoe gaat na detentie. Over werk/inkomen en zorg na vrijlating staat vrijwel niets genoteerd. Uitzonderingen zijn gevallen waarbij staat 'uitkering: ja'.

Uit de dossieranalyse blijkt minder dan de helft van de D&R-plannen duidelijke re-integratiedoelen te bevatten. Vaak is wel zichtbaar wat de 'actie' is (zoals 'contact opnemen met het CJIB'), start- en einddatum, wie de begeleider is, wat de activiteit inhoudt (zoals langs het RIC gaan) en wat de status is. Veel doelen staan nog op 'lopend' of 'actief' (per PI verschillend verwoord) bij laatst opgeslagen D&R-plannen (vlak voor vrijlating) terwijl de persoon al uit detentie is. Uit geen van de dossiers is af te leiden of er een afsluitend gesprek en/of toetsing van de basisvoorwaarden plaatsvinden voor vertrek. Er wordt hierbij niet gerapporteerd over een overdracht aan een andere partij. Opvallend is dat in dossiers van respondenten waar veel zaken niet op orde zijn (bijvoorbeeld vrijwel alle basisvoorwaarden niet geregeld) weinig gedocumenteerd wordt. In de dossiers staan aantekeningen over respondenten die zich zorgen maken over bijvoorbeeld huisvesting en hier mee bezig te zijn, maar er worden weinig concrete acties gerapporteerd vanuit de case-managers. Uit de D&R-plannen blijkt dat ondersteuning wel op gang komt als personen hier zelf om vragen. Zo staat in het dossier van verschillende respondenten beschreven dat zij proactief vragen stelden, bijvoorbeeld over

2 Inmiddels is dit anders door de invoering van het deelbaar D&R-plan. Daarbij wordt niet alleen het wel of niet nodig hebben van ondersteuning op leefgebieden genoteerd, maar ook meer inhoudelijke informatie over de basisvoorwaarden beschreven en uitgewisseld.

het verkrijgen van een BGG of deelname aan PP. Daarnaast lijken deze respondenten zelf alles zelfstandig te regelen, bijvoorbeeld een betaalregeling met het CJIB en contact met de gemeente voor een woning. Respondenten worden dan beschreven als ‘zelfredzaam genoeg’. Er zijn echter ook dossiers waarbij staat aangegeven dat ‘betrokkene geheel zelfredzaam is’, terwijl er problemen zijn op vrijwel alle basisvoorwaarden. D&R-plannen zijn veelal gericht op de tijd in detentie, er is weinig informatie te vinden over het (verwachte) leven en mogelijke problemen na detentie.

Bij de analyse van de reclasseringsdossiers valt op dat de dossiers duidelijk verschillen in de hoeveelheid informatie die ze bevatten. Er wordt veel informatie gedocumenteerd over het contact met de onder toezicht gestelden in het kader van meldplicht, voorwaarden of wanneer toezichthouders zich zorgen maken, zoals bij signalen van terugval. Daarbij staat er ook meer (gedetailleerde) informatie over samenwerking met externe organisaties, zoals overleg met de gemeente, Veiligheidshuizen, begeleiders bij de begeleidwonen-plekken of in klinieken. Over het algemeen bevatten reclasseringsdossiers meer informatie dan de D&R-plannen. Vooral de dossiers van langverblijvende personen zijn erg rijk aan informatie en logischerwijs langer/meer gezien de langere detentieduur.

Alle thema’s die vanuit de interviews zijn behandeld in hoofdstuk 4 of hoofdstuk 5 komen ook terug in de dossiers, waaronder ook de hiervoor beschreven zelfredzaamheid. Zo is in het dossier van respondent 8 te lezen zien dat de toezichthouder aan het begin van het toezichttraject het thema ‘lage mate van vertrouwen’ opmerkt:

In het reclasseringsdossier wordt beschreven dat de betrokkene een dringende hulpvraag heeft. Zo blijkt de betrokkene veel wantrouwen jegens instanties te uiten, maar wanneer door de reclassering wordt aangegeven dat er onder andere geen woning geregeld kan worden, komt er motivatie voor samenwerking met andere instanties.

Reclasseringsdossier

Over het algemeen komt de informatie uit de interviews met (ex-)gedetineerde personen in grote mate overeen met de informatie in de dossiers. Wanneer in interviews bijvoorbeeld wordt gesproken over problematiek op

bepaalde basisvoorwaarden, wordt dit in veel gevallen ook teruggevonden in de D&R-plannen. Dit geldt ook voor ondersteuning die blijkt uit reclasseringsdossiers, zoals bij fasering of bepaalde cursussen waar na vrijlating aan is deelgenomen. Er is wel een verschil in de manier waarop (ex-)gedetineerde personen in de interviews spreken over ondersteuning (welke ondersteuning zij krijgen en hoe zij deze ervaren) en de mate waarin er in de dossiers sprake is van geboden ondersteuning door hun re-integratieprofessionals. Zo zijn de meeste respondenten in de interviews weinig positief over de verkregen ondersteuning en het toezicht vanuit de reclassering. Vaak speelt onduidelijkheid of onbegrip over bepaalde beslissingen of afwijzingen hierin een belangrijke rol en dit kan vervolgens bijdragen aan (al bestaand) wantrouwen richting de organisatie. In de dossiers wordt zichtbaar dat er bij reclasseringswerkers achter de schermen wel degelijk sprake is van veel inzet en moeite om iemand ergens geplaatst te krijgen en te voorkomen dat iemand opnieuw een strafbaar feit pleegt. Ondanks de grote inspanning die sommige re-integratieprofessionals leveren, is de daadwerkelijk geboden ondersteuning niet altijd succesvol. Reclasseringswerkers lopen bijvoorbeeld bij de zoektocht naar huisvesting (soms om aan voorwaarden van v.i. te voldoen) regelmatig tegen formele en juridische obstakels aan, zoals beperkende wetgeving, gebrek aan plek vanuit gemeente of reservering van woningen voor andere doelgroepen (zoals tbs). Hierdoor heeft een ex-gedetineerde persoon na ondersteuning alsnog geen huisvesting en in sommige gevallen kan dit consequenties hebben voor faseringstrajecten. Dit levert vervolgens frustratie, onbegrip en wantrouwen op.

Een ander groot verschil dat kan worden geïdentificeerd, is dat de reclasseringsdossiers en D&R-plannen veel meer (en waarschijnlijk meer nauwkeurige) informatie bevatten over lichamelijke en vooral psychische problematiek. Zo is in de D&R-plannen, maar voornamelijk de reclasseringsdossiers informatie te vinden over gediagnosticeerde gedragsstoornissen, psychische aandoeningen, maar ook over LVB-indicaties. Deze informatie komt in de interviews veel minder (gedetailleerd) aan bod. Respondenten weten vaak wel te vertellen dat er enige problematiek speelt, maar wat die dan precies is, is soms moeilijk te duiden. Daarbij zijn ze het ook niet altijd ermee eens. Complexe problematiek, met name op psychisch en lichamelijk gebied, kwam in het dossieronderzoek duidelijk naar voren. Zoals eerder besproken, is er bij veel respondenten sprake van problematiek op meerdere leefgebieden. Deze cumulatie van problemen, zeker in combinatie met verslaving, kan leiden tot zware multiproblematiek. De vraag is of re-integratieprofessionals

voldoende toegerust zijn (of zich voelen) om de juiste ondersteuning te kunnen bieden in dit soort trajecten. In de dossiers komt meermaals naar voren dat organisaties, zoals begeleid wonen of dagopvang, personen met hevige of ingewikkelde problematiek zoals verslaving en LVB, weigeren. Zij geven aan geen passende hulp te kunnen bieden, dat hun vaardigheden niet geschikt zijn of dat er geen tijd is om deze problemen op te lossen of met deze doelgroep om te gaan. Hierdoor kan het voor re-integratieprofessionals lastig zijn om iemand te plaatsen of andere re-integratiedoelen te behalen.

Waar informatie over basisvoorwaarden als onderdak of financiën in de dossiers veelal overeenkwamen met informatie uit de interviews, geldt dit niet voor de basisvoorwaarde zorg. Deze basisvoorwaarde krijgt in de actielijst van het D&R-plan weinig aandacht; vaak wordt de zorgplicht van de gedetineerde persoon ten opzichte van kinderen gedocumenteerd en af en toe fysieke klachten. Dit is opvallend aangezien er in interviews regelmatig gesproken wordt over mentale zorg of ondersteuning bij bijvoorbeeld de overgang naar het leven buiten. Op het gebied van (mentale) zorg lijkt een groot gat te bestaan tussen wat er in de dossiers wordt vermeld over geboden ondersteuning en de geuite behoefte van de (ex-)gedetineerde personen aan dit type ondersteuning.

6.1.2 HOE VERLOOPT ONDERSTEUNING BIJ RE-INTEGRATIE?

Om in kaart te kunnen brengen welke ondersteuning plaatsvindt voor, tijdens en na detentie en in hoeverre de beschrijving van het formele proces in de dossiers overeenkomt met de ervaringen uit de interviews, wordt gebruikgemaakt van casuïstiek om het re-integratieproces te reconstrueren. In deze paragraaf is het re-integratieproces van twee respondenten gedetailleerd beschreven. De problematiek en hoe het proces doorlopen wordt in deze gevallen zijn illustratief voor vele respondenten. In de eerste casus wordt geïllustreerd hoe eerdere ondersteuning is verlopen, hoe complex de hulpvraag kan zijn en tevens hoe complex de problematiek is waarmee re-integratieprofessionals te maken krijgen. De tweede casus laat de obstakels bij detentiefasering zien, hoe de steun van de reclassering wordt ervaren en hoe diezelfde steun over de tijd als meer belemmerend kan worden beleefd nadat re-integratiedoelen bereikt zijn. De volgende casuïstiek is

gebaseerd op D&R-plannen en reclasseringsdossiers³ (aangevuld met de interviewdata) die informatie bevatten over gevraagde en ontvangen ondersteuning. In verband met de herleidbaarheid en privacy van de betrokkenen zijn enkele details aangepast.

³ Uit de reclasseringsdossiers is goedkeuring verkregen om te parafraseren; uit de D&R-plannen zijn met goedkeuring van DJI fragmenten geciteerd.

Ernstige problematiek: Casus 3 Judith (R87)

Judith is een vrouw van rond de vijftig jaar die in de adviesrapportage van de reclassering voor aanvang van huidige detentie wordt beschreven als iemand met verslavings- en psychische problematiek. Verder is sprake van een beperkt steunend sociaal netwerk en dakloosheid. Zij heeft een LVB-indicatie en verbleef al eerder in detentie. Bij aanvang van haar huidige straf staat ze open voor behandeling en gaat naar een kliniek.

In het reclasseringsdossier wordt benoemd dat Judith openstaat voor een klinische behandeling en dat wordt gezien als beschermende factor. Er wordt gesteld dat zij tot inzicht is gekomen dat het zo niet langer kan. Volgens de reclasseringswerker is tijdens haar opname een positieve gedragsverandering te zien, al verloopt dit in kleine stapjes. Dit is bijvoorbeeld te zien in het besluit van Judith om haar relatie te beëindigen, haar open houding in het contact en het voornemen om aan zichzelf te gaan werken.

Reclasseringsdossier

In de kliniek heeft ze een paar keer een positieve drugstest. De behandelaar adviseert daarop een langdurige opname gezien het ernstige verslavingsverleden van Judith. Ze valt steeds vaker terug in drugsgebruik en loopt op een gegeven moment weg uit de kliniek. De reclassering probeert uit alle macht contact met haar te krijgen en haar, tevergeefs, te behoeden voor terugval. De betrokken re-integratieprofessionals uiten twijfels of ze haar wel kunnen helpen. Haar problematiek is te ernstig.

Uit het reclasseringsdossier blijkt dat er bijna dagelijks contact is met Judith nadat ze is weggelopen uit de kliniek en terugvalt in hevig drugsgebruik. Het lukt de reclasseringswerker na een paar dagen om Judith middels een motiveringstraject te bewegen om haar behandeling te hervatten.

Verder is te lezen dat er twijfels zijn over de intensiviteit van de behandeling om de ernstige verslavingsproblematiek van Judith te verminderen. Er wordt overwogen om haar over te plaatsen naar een kliniek waar de behandeling plaats zou vinden onder een strenger beveiligingsniveau. De regels zijn strenger en na een terugval volgt gelijk ontslag. Uit het dossier blijkt dat Judith vond dat ze over te weinig vrijheden beschikte in de huidige kliniek en weinig gemotiveerd was om naar een strenger beveiligde kliniek te gaan. De reclasseringswerker en de hoofdbehandelaar van de huidige kliniek zijn het op basis van het dossier erover eens dat de motivatie van Judith niet genoeg is om een dergelijk intensief traject te ondergaan.

Reclasseringsdossier

Judith kiest ervoor om in de kliniek te blijven waar ze tot dan toe was verbleven (met meer vrijheden), maar blijft terugvallen in drugsgebruik. De kliniek besluit na een aantal positieve UC's met het traject te stoppen, de reclassering adviseert voortijdige negatieve beëindiging van het toezicht en Judith komt terecht in detentie om de rest van haar straf (7 maanden die voorwaardelijk stonden) uit te zitten:

In het reclasseringsdossier is te lezen dat de bemoeienis van de reclassering, zoals Judith die ervaart, nu zal stoppen en dat gedacht wordt dat die zeven maanden detentie wellicht levensreddend voor haar zullen zijn.

Reclasseringsdossier

De intake op de basisvoorwaarden in het D&R-plan geeft aan dat Judith dakloos is, dat haar ID-bewijs kwijt is, dat ze kinderen heeft met psychische problematiek en dat ze sporadisch contact heeft met haar ouders. Verder staat in het D&R-plan dat ze geen schulden heeft, maar al wel jaren onder bewind staat. Uit het interview blijkt dat ze al tien jaar onder bewind staat bij dezelfde persoon. In detentie gebruikt ze geen drugs meer en ze vertelt wat dat met haar doet:

I: Hoe was deze tijd hier?

R: Ja omdat ik buiten natuurlijk drugs gebruikte en binnen niet. Dan komt je gevoel weer, door die drugs verdoof je en je bent gewoon keihard. Dus ja, dus ik weet mij geen raad. Heel onzeker, want nou leer je jezelf pas kennen. Ik lijk wel een klein kind joh. Dan sluit ik mij heel vaak op en ik heb eigenlijk met heel weinig meiden contact. [...] Ik was dun! Oh, niet normaal. Dus ja dit moest gewoon gebeuren. En nou eraf blijven, dat zegt mijn vader ook aan de telefoon. Als ik nou terug val, het is mijn laatste kans. Ja ik heb geen zin meer in klinieken of gevangenissen dus ik moet mijn best blijven doen.

T1-interview

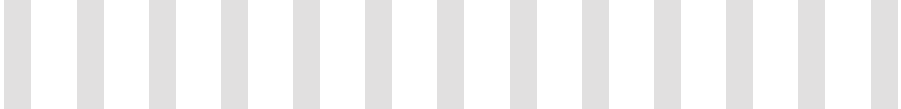
Opvallend is dat in de documentatie uit de PI nauwelijks informatie over haar langdurige drugsverslaving staat, terwijl Judith in het interview aangeeft dat ze dit ook allemaal heeft besproken met haar casemanager. In het D&R-plan is als re-integratiedoel het vinden van een woning genoteerd en daar worden actief stappen voor genomen in detentie. De casemanager en mentor rapporteren dat er contact met de gemeente opgenomen wordt om haar aan te melden voor een huisvestingsproject. De nazorgcoördinator van de gemeente wordt genoemd als contactpersoon en ook de rol van het RIC is belangrijk; Judith belt vanuit het RIC naar de gemeente. In het D&R-plan staat op meerdere plekken dat Judith zelf initiatief toont, vragen stelt, goed meedoet op de afdeling, plus-waardig is en zelf met een plan B komt na tegenslag op het gebied van onderdak.

Mevrouw heeft nog steeds het enige doel: vinden van een huisvesting. Hier is zij enorm gestrest over en hoopt door middel van de gemeente een woning te vinden. Het overleg is geweest, het is wachten tot de gemeente meer hierover zal vertellen.

D&R-plan

Mevrouw heeft contact opgenomen met haar vriendin om eventuele noodhuisvesting aan te bieden, dit is een plan B maar mevrouw hoopt nog steeds dat de gemeente haar hierbij kan ondersteunen. Mevrouw komt met haar vragen naar de CM en toont hierin initiatief.

D&R-plan

Maandenlang heeft Judith de hoop op een woonruimte en lijkt het vanuit detentie te lukken om te regelen voor na vrijlating. Uiteindelijk krijgt ze vlak voor vrijlating te horen dat het niet gaat lukken, omdat ze volgens de gemeente meer zorg nodig heeft dan ze haar bij dit huisvestingsproject kunnen bieden. Judith komt na detentie op straat terecht: 'Mijn hele wereld stortte in dus ik heb vanaf dag één na detentie in een tent moeten slapen.' Na een paar weken eindigt ze in huis bij haar ouders, waar een ander verslaafd familielid woont; een onwenselijke situatie. Judith heeft na de negatieve retourzending naar aanleiding van haar periode in de kliniek geen reclasseringstoezicht meer, omdat ze de rest van de tijd heeft uitgezeten. Hier is ze zelf blij mee, want ze heeft de reclassering als negatief ervaren. Zes maanden na detentie is Judith bezig met aanvragen van urgentie voor een woning via haar bewindvoerder, een persoon waar ze erg tevreden over is. Een woonruimte is haar eerste prioriteit en ze begrijpt niet hoe het na detentie zo mis heeft kunnen lopen met haar huisvesting. Judith woont zes maanden na detentie nog altijd bij haar ouders en ze geeft zelf aan dat het niet goed met haar gaat.

W Mijn casemanager had gezegd dat ik over 3 maanden er zou komen, zij zeiden 'dat is helemaal niet zo, hoe komt ze erbij'. Dat zeiden ze van [woningcorporatie]. Ik zei dat het wel zo was want ik heb een brief, dat zou mooi bewijs zijn, daar stond 'gefeliciteerd u bent 1 van de 5 mensen die is uitgekozen van de 100'. Ik was blij en ik sprong een gat in de lucht. Ik juichen. Nou blijkt in een keer dat ik meer zorg nodig heb.

T3-interview

W Het gaat gewoon helemaal niet goed. Ik lig heel veel in bed en alles kost mij zoveel kracht. Dan heb ik vrijdag weer wat geld en gelijk weer drugs halen en dan heb ik weer wat kracht. Gelijk weer douchen, kamertje opruimen. [...] Ik kwam zo goed uit de gevangenis [...] Ik ben heel vaak in de kliniek geweest. De trek blijft komen.

T3-interview

Ze zou in de toekomst graag van haar verslaving afkomen, maar ziet dat ook niet zo snel gebeuren, aangezien ze al sinds haar jeugd middelen gebruikt.

Problemen met faseren en VOG: Casus 4 Rido (R43)

Rido is een mannelijke twintiger die, na meerdere veroordelingen en jeugd-detentie, op zijn negentiende in detentie is gekomen voor zijn huidige delict. Hij heeft een vriendin en tijdens detentie wordt zijn kind geboren. De eerste keer dat hij zijn casemanager sprak, was een paar maanden nadat hij vast kwam te zitten. Zijn zaak was toen nog lopende. De uitspraak in zijn zaak kwam na acht maanden en de onherroepelijke uitspraak in hoger beroep na twee jaar.

Betrokkene zit nog steeds preventief in detentie in afwachting van wat er gaat gebeuren met zijn nieuwe zaak. Afhankelijk van wat er hierin besloten gaat worden, zit hij in afwachting hier. Momenteel heeft hij geen hulpvragen aan zijn CM. Dit was de vorige periodieke bespreking ook al zo. Hij had derhalve ook geen behoefte aan een gesprek. Als hij vragen had, zou hij dit laten weten.

D&R-plan

In het begin van zijn detentie gedraagt hij zich opstandig; hij onttrekt zich een keer aan toezicht bij de arbeid en krijgt twee weken afzonderlijke opsluiting omdat in zijn cel een telefoon wordt gevonden. Daarna volgt uit het dossier een lange periode waarin hij gewenst gedrag vertoont in detentie, met af en toe een positieve UC-test op cannabis. Hij wordt dan gedegradeerd naar het basisprogramma, maar werkt zich vervolgens weer op naar het plus-programma.

Na enkele jaren in detentie wordt er veelvuldig bericht over gewenst gedrag. In het laatste jaar spreekt hij zijn casemanager vaker over het leven na detentie en komt de reclassering op bezoek. De reclasseringswerker vertelt hem dat ze een rapport gaan maken met een advies over begeleid wonen na detentie, iets dat Rido helemaal niet ziet zitten: 'Ik heb gewoon een huis, vriendin en kind' (T1-interview). Hij heeft het gevoel het zelf aan te kunnen en, gezien zijn situatie met betrekking tot thuis, geen behoefte aan een begeleid-wonen-plek. In de D&R-plannen is te lezen dat hij verschillende

re-integratiedoelen opstelt waarvan een deel wordt opgepakt in detentie zoals de schadevergoedingsmaatregel (re-integratiedoelen: ‘Ik wil schulden-vrij zijn na detentie’ en ‘Ik wil een betaalrekening openen’). Andere doelen staan voor vertrek uit de PI nog steeds open, zoals: ‘Ik wil na detentie een betaalde baan’ en ‘Ik wil onderwijs volgen’. In de rapportage van de case-manager staat dat Rido een actieve houding aanneemt ten aanzien van het uitvoeren van gestelde doelen en dat hij actief deelneemt aan activiteiten zoals arbeid. Hij komt op het personeel als zelfstandig en zelfredzaam over. Als hij de aanvraag doet voor een PP, ongeveer een jaar voor vrijlating, wordt deze echter afgewezen:

Gelet op het gedragspercentage van betrokkene (72%), het negatieve advies van het OM en de risicoscreening op ernstige zorgen uitkomt tijdens geweld buiten, staat het MDO negatief tegenover betrokkene zijn aanvraag PP.

D&R-plan

De reclassering brengt een halfjaar na de afwijzing van het PP een positief advies uit met betrekking tot v.i., maar de precieze v.i.-datum blijft lang onduidelijk getuige een mail van de casemanager naar de reclassering die in het D&R-plan staat:

In het reclasseringsdossier is te lezen dat er vermoedens zijn van hospitalisatie van Rido gezien zijn relatief lange periode in detentie en dat de reclassering daarom een gefaseerde terugkeer naar een zelfstandige woonplek liever had gezien. Nu was dat echter niet meer mogelijk, omdat het PP was afgewezen. Uit het dossier blijkt dat de kans op recidive als gemiddeld wordt geschat en dat de reclassering benadrukt dat het inzetten op resocialisatie tijdens de v.i. de laatste mogelijkheid is voor Rido om een geleide terugkeer naar de samenleving mogelijk te maken. Er wordt positief geadviseerd met betrekking tot v.i. en dan met elektronische monitoring om structuur mee te geven.

Reclasseringsdossier

Ondertussen heb ik toch al [naam contactpersoon] van [instelling ambulante GGZ] aan de telefoon gehad. Zij wist niet dat dhr [naam respondent] maandag met v.i. gaat en hij wist dit op de één of andere manier ook niet. Hij is nu in ieder geval ingelicht.

D&R-plan

Rido wordt op een gegeven moment vrijgelaten: ‘Niemand wist dat ik vrij zou komen eigenlijk. En daarom, je weet toch, stond ik opeens buiten, moest ik opeens alles zelf doen’ (T3). Rido komt vrij zonder werk, zonder inkomen, maar met een geldig ID, huisvesting (bij zijn vriendin en kind) en een betalingsregeling voor de schadevergoedingsmaatregel. Verder staat hij onder intensief reclasseringstoezicht met wekelijkse meldplicht, UC’s, een gebiedsverbod, locatiegebod en gesprekken bij een psycholoog (waaraan hij in detentie al is begonnen en die worden gecontinueerd). In de interviews vertelt Rido veel over de problemen die hij ervaart in zijn zoektocht naar werk en ook in het reclasseringsdossier staat dat Rido na detentie actief aan het solliciteren is, maar op moeilijkheden stuitte rondom het verkrijgen van een VOG:

In het reclasseringsdossier is te lezen dat Rido ervaart dat werkgevers hem niet willen aannemen vanwege zijn naam. Er staat dat hij bij sollicitaties altijd direct benoemt dat hij onder toezicht staat bij de reclassering en de reclassering op werkbezoek zal komen, waarop werkgevers hem zouden opzoeken via internet. Uit het dossier blijkt dat de reclasseringswerker dit kan beamen nadat ze samen op internet hebben gezocht en Rido vraagt zich af of er andere mogelijkheden zijn om te bewijzen dat hij ergens werkt, anders dan werkbezoeken. De reclassering besluit hierop om niet op werkbezoek te gaan of contact met de werkgever te hebben, mits Rido bewijzen overhandigt van het feit dat hij werkt (zoals contract of salarisafschrift).

Reclasseringsdossier

Na flink wat afwijzingen vindt Rido werk bij een baas die zelf een detentie-verleden heeft. Rido werkt op zowel T2 als T3 bij dezelfde werkgever en is tevreden en blij met zijn werk. Rido komt verder alle meldplichtgesprekken binnen het toezicht na en krijgt een goede band met zijn toezichthouder:

Uit het reclasseringsdossier blijkt dat Rido trouw alle meldplichtgesprekken nakomt en lijkt er sprake van groei in het contact tussen hem en de reclasseringswerker. Er staat beschreven dat Rido eerst een gesloten houding had, maar dat hij zich steeds meer open lijkt te stellen en meer persoonlijke zaken deelt zoals de problemen waar hij tegenaan loopt of gevoelens waar hij mee worstelt. Uit het dossier valt op te maken dat de reclassering deze ontwikkeling als zeer positief beschouwt; het is een ingang voor gedragsverandering waarbij invloed kan worden uitgeoefend op het recidiverisico.

Reclasseringsdossier

Rido vertelt in de interviews na detentie veel steun te ervaren van zijn vriendin, familie, maar ook zeker van zijn reclasseringswerker die hem heeft gesteund bij de moeilijkheden rondom het verkrijgen van een VOG en het vinden van werk. Hij heeft geen contact meer met oude vrienden uit het milieu en neemt zijn vaderrol serieus, zo wordt ook door de reclassering beschreven. De frequentie van zijn meldplichtgesprekken wordt na een paar maanden afgeschaald en weer een paar maanden later worden de voorwaarden met betrekking tot het locatieverbod en locatiegebod op verzoek van de reclassering gewijzigd. Na verloop van tijd heeft Rido steeds minder doelen waaraan hij zou willen werken binnen het reclasseringstoezicht, terwijl zijn v.i. nog een flinke tijd doorloopt. Hij communiceert naar de reclassering dat hij de gesprekken bij de psycholoog graag zou willen afronden en wat meer met rust gelaten zou willen worden:

Uit het reclasseringsdossier blijkt dat de psycholoog van plan is de behandeling af te ronden, omdat Rido geen behandeldoelen (meer) heeft. Rido is nog steeds bereid om mee te werken, maar ervaart geen nut en noodzaak meer om de gesprekken voort te zetten. In het dossier is te lezen dat de reclassering het idee heeft dat Rido vindt dat er

aan hem 'getrokken' wordt, terwijl hij graag met rust gelaten zou willen worden. Rido beaamt dit in een gesprek met zijn reclasseringswerker, hij geeft aan graag van het toezicht af te willen zijn.

Reclasseringsdossier

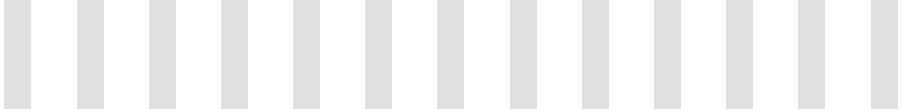
Als hij terugblijkt op zijn tijd in detentie en het re-integratieproces zegt Rido dat hij eerder had willen faseren en dat hij meer had verwacht van de informatievoorziening van re-integratieprofessionals. Vanuit de reclassering kan er volgens hem proactiever (en veel interactiever) worden ingespeeld op mogelijkheden en onmogelijkheden ter voorbereiding op terugkeer naar de samenleving, bijvoorbeeld welk werk wel of niet gedaan kan worden in verband met het ontbreken van een VOG, hoe gesolliciteerd kan worden en wat er allemaal veranderd is buiten. Verder ervaart hij dat er in het re-integratieproces na detentie veel nadruk ligt op het verleden in plaats van de toekomst:

Ik kan jou heel veel dingen vertellen over mijn verleden, maar dat is niet meer de man die ik vandaag ben. Dus wat gaat mijn verleden jou dan helpen met de man die ik vandaag ben? Wat voor analyse ga je maken? Waar zou je mij mee kunnen helpen?

T3-interview

Reflectie op reconstructie re-integratieproces

De casus van Judith laat de complexiteit van de bestaande problematiek van een deel van de personen in detentie zien en hoe re-integratieprofessionals, ondanks de grote hoeveelheid inzet om hulp te organiseren, in die gevallen niet altijd zijn toegerust op een goede aanpak die aansluit bij de problematiek en vaardigheden van deze personen. De problemen zijn in dit geval dermate complex en omvangrijk, waardoor er vele instanties en professionals betrokken worden. Door deze veelheid aan betrokken organisaties wordt door (ex-)gedetineerde personen steeds minder begrepen. Deze complexe problematiek is illustratief voor een groot deel van de langverblijvende vrouwen en kortverblijvende mannen, in mindere mate voor de langverblijvende mannen. Daarnaast laat de casus van Judith zien wat er kan gebeuren als personen het voorwaardelijk deel van hun straf uitzitten en/of niet faseren en zonder ondersteuning buiten komen. Het betreft vaak personen die deze

ondersteuning juist hard nodig hebben. De casus van Rido laat de problemen met faseren in detentie zien en de impact van bijzondere voorwaarden binnen het toezicht, bijvoorbeeld als de gestelde doelen behaald zijn. De casus van Rido illustreert ook hoe ondersteuning vanuit DJI en de reclassering eruitziet, zoals bij het opzetten van psychologische hulp in detentie en de continuering hiervan daarna, het ‘meebewegen’ van de reclasseringswerker bij het zoeken naar werk (niet op werkbezoek komen en alternatieve manieren zoeken om te bewijzen dat hij aan het werk is) en het afschalen van de meldplichtfrequentie over de tijd. Daarnaast wordt duidelijk dat de mentale steun op persoonlijk gebied gewaardeerd wordt door Rido. De toezichthouder toont inzicht in en begrip voor de moeilijkheden die hij ervaart bij het zoeken naar werk met betrekking tot zijn strafblad, dit geldt voor een groot deel van de langverblijvende respondenten.

6.2 PERSPECTIEF VAN RE-INTEGRATIEPROFESSIONALS

Hierna wordt het perspectief van zowel interne als externe re-integratieprofessionals beschreven aan de hand van de volgende thema's: ondersteuning bij re-integratie en knelpunten, motivatie en wantrouwen, samenwerking, regie en diversiteit van de detentiepopulatie.

6.2.1 ONDERSTEUNING BIJ RE-INTEGRATIE EN KNELPUNTEN

In de focusgroepen is gevraagd in hoeverre re-integratieprofessionals het gevoel hebben dat ze daadwerkelijk ondersteuning kunnen bieden bij re-integratie en welke knelpunten zij zien in de praktijk. Hier komen de basisvoorwaarden onderdak en re-integratiemogelijkheden specifiek voor de **kortverblijvende** groep veel aan bod. Professionals ervaren dat ze weinig ondersteuning op het gebied van onderdak kunnen bieden in het licht van de grote problematiek met betrekking tot de woningnood. Professionals beseffen dat ze dat ook niet op korte termijn kunnen oplossen. Daarnaast is plaatsing van gedetineerde personen in locaties voor beschermd wonen volgens de professionals bemoeilijkt door de Wet SenB. Er wordt dan (creatief) gezocht naar andere oplossingen en gemeenten geven hier hun eigen invulling aan. Er worden initiatieven als het Huis van Herstel en de mogelijkheid van 'grijs wonen'⁴ genoemd. Het beleid van bepaalde gemeenten met betrekking tot regionale plaatsing komt bij zowel de interne als externe re-integratieprofessionals aan bod. Hoewel gemeenten dit beleid mogen voeren ter eigen invulling van de regelgeving met betrekking tot nazorg, kan de vereiste regionale plaatsing belemmerend zijn voor PI's die gedetineerde personen ontvangen vanuit het gehele land.

Specifiek voor **kortverblijvenden** in detentie heerst bij interne professionals het gevoel dat men vaak maar weinig voor elkaar kan krijgen in deze groep en dat het voornamelijk van belang is snel te schakelen met externe professionals zoals gemeenten, zorg en Veiligheidshuizen. Zelfmelders hebben vaak veel al op orde, een steunend netwerk en is er minder sprake van LVB. Af en toe is er sprake van problematiek waarbij dan wordt geschakeld

4 Grijs wonen maakt het mogelijk om, voor een maximale duur van drie maanden, te verblijven (inclusief inschrijfadres) bij een familielid dat of kennis die een uitkering ontvangt en deze volledig mag behouden, terwijl de ex-gedetineerde persoon ook zijn/haar uitkering ontvangt. Daarnaast worden er tussen betreffende persoon en gemeente afspraken gemaakt over de begeleiding naar een meer duurzame woonplek in de toekomst.

met de reclassering of bewindvoering. Binnen de penitentiare inrichting komen volgens professionals nazorgmedewerkers van de grote gemeenten wekelijks spreekuur houden (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht).

Binnen het arrestantenregime worden volgens een professional drie categorieën onderscheiden: 1) degenen die alles redelijk op orde hebben en na een korte straf in detentie hun leven weer oppakken; 2) degenen met multiproblematiek (verslaving vaak in combinatie met dakloosheid en/of psychische problemen) en 3) degenen die meerdere problemen ervaren op het gebied van werk en inkomen, dagbesteding, schulden en vaak ook in combinatie met geen eigen huisvesting (dit zijn voornamelijk jongeren). Met name voor de laatste twee categorieën waar de behoefte aan ondersteuning groot is, geven casemanagers aan dat het moeilijk is om binnen echt iets te kunnen betekenen. Het is dan vooral van belang te ‘delegeren naar buiten’. In het geval van multiproblematiek is ondersteuning in detentie niet altijd toegerust op de ernst van deze problematiek. Casemanagers geven hierbij aan dat zij een breed scala aan mensen met multiproblematiek begeleiden en dat zij, afhankelijk van specifieke casuïstiek, in de rol van coördinator de juiste plekken en personen proberen in te schakelen. Ze hebben hierbij zo veel mogelijk contact met belangrijke ketenpartners (gemeente, reclassering, zorginstellingen, Veiligheidshuis). De werkwijze en uitkomsten verschillen echter per organisatie en per gemeente en zij hebben daardoor niet altijd direct zicht op de juiste contacten en de aangeboden hulp. Ze blijven hierbij zijdelings betrokken. In het geval van psychische problematiek wordt doorverwezen naar passende afdelingen of inrichtingen zoals een Penitentiair Psychiatrisch Centrum (PPC). In dit soort gevallen kijken psychologen van de desbetreffende inrichting ook mee.

Volgens externe re-integratieprofessionals zitten de kortverblijvenden te kort vast om in contact te treden met zowel betrokken casemanagers als gedetineerde personen zelf. Een medewerker van het Zorg- en Veiligheidshuis (ZVH) wacht de intake van de PI in hun regio niet af, aangezien iemand regelmatig al in beeld is bij andere partijen en ze vanuit daar gaan kijken wat er nodig is. Zij doen dus zelf een afspraakverzoek, omdat de ervaring leert dat casemanagers geen tijd hebben om iedereen te spreken. Externe professionals delen de ervaring dat er sprake is van weinig communicatie en informatieoverdracht door hoge werkdruk bij casemanagers en de termijnen rondom de intake. Echter, er zijn volgens de professionals ook kortverblijvenden die niet bekend zijn bij andere partijen en waar bij de gemeente geen

achtergrondinformatie over bekend is. Een medewerker vanuit de gemeente zegt hierover: ‘Wij hebben best een grote groep die er eigenlijk doorheen glijpt, omdat ze niet bekend zijn in het wijkteam, geen uitkeringsinstantie hebben dus je weet niet wat voor inkomen of werk ze hebben.’

Ook in de groep kortverblijvenden is de problematiek met betrekking tot woningnood groot. Dat maakt ondersteuning op dit gebied lastig, omdat er voor kortverblijvenden niets anders op zit dan door te verwijzen naar het daklozenloket, maar ook daklozencentra zitten vol. De tijd in detentie is vaak te kort om voorzieningen op het gebied van onderdak te treffen en de rol van financiering kan hierbij ook een struikelblok zijn: ‘Een aanvraag Wmo bijvoorbeeld is vaak niet heel snel beslist en als er al geld is dan zit je nog met lange wachtlijsten bij instellingen.’ Voor personen die zo kort in detentie zitten, kan men weinig aanbieden. Met enig geluk kan een VCA-cursus in detentie aangeboden worden, maar ook hier is sprake van lange wachtlijsten. Er kunnen wel wat praktische zaken geregeld worden, zoals het regelen van kleren voor in detentie en om daarna wat mee naar buiten te kunnen nemen. Een casemanager zegt hierover:

Mijn afdelingshoofd zei zelfs een keer, je zou bijna willen dat ze wat ernstigers doen buiten, zodat ze wat langer komen te zitten. Dan kun je ze echt iets bieden. Nu zitten de meesten alleen boetes uit en gaan dan weer terug de straat op.

Casemanager

In de focusgroep is ook gevraagd naar het belang en de werking van het D&R-plan bij re-integratie. Bij de re-integratie van personen in detentie geven casemanagers aan dat er veel afhangt van het hetgeen is opgenomen in het D&R-plan, zoals het wel of niet toekennen van re-integratieverloven. Het belang van het D&R-plan is echter niet altijd duidelijk voor gedetineerde personen. Velen van hen horen de term ‘D&R-plan’, maar een groot deel lijkt geen idee te hebben wat hiermee bedoeld wordt én wat hiervan afhangt. Dit komt overeen met de bevindingen uit de interviews met gedetineerde personen (zie hoofdstuk 4). Zo kan het gebeuren dat personen in detentie zich pas op een later moment realiseren dat zij op re-integratieverlof kunnen in het geval deze doelen ook nadrukkelijk zijn geformuleerd in het D&R-plan en dus op een eerder moment al moeten zijn besproken met de casemanager. Het belang van het D&R-plan is volgens professionals voor de groep waarbij sprake is van LVB nog onduidelijker en tevens moeilijker over te brengen.

6.2.2 MOTIVATIE EN WANTROUWEN

Over het algemeen wordt het door de professionals als lastig ervaren om ondersteuning te bieden aan mensen die weinig hulp (lijken te) willen ontvangen. Casemanagers zeggen motiverende gespreksvoering toe te passen, maar daar zit een grens aan:

Ik probeer hen te blijven motiveren en op zoek te gaan naar een intrinsieke motivatie, een beweegreden die voor hen belangrijk is om te veranderen. Echter kan ik dit niet oneindig blijven doen, als een gedetineerde echt niks wil probeer ik de consequenties en gevolgen daarvan uit te leggen. Ik zal daarna zijn keuze accepteren.

Casemanager

Er is geen eenduidige visie over hoeveel energie en tijd er gestoken moeten worden in niet-gemotiveerde personen. Het is hierbij zoeken naar wat de juiste aanpak is, afhankelijk van de casus en de screening. Wanneer iemand niks wil of wanneer gedrag op rood blijft, wordt de energie gestoken in mensen die (in hun ogen) gemotiveerder lijken. In dat geval wordt er nog wel, conform het re-integratiebeleid, elke zes weken in contact getreden om te kijken of de situatie veranderd is en wordt verder uitgegaan van eigen verantwoordelijkheid. Wanneer iemand weinig gemotiveerd is, éénmaal kort vastzit en geen hulpvragen heeft, wordt er vanuit het ZVH niet altijd energie gestoken in de ondersteuning en komt deze persoon soms 'kaal' buiten. Dit is anders wanneer iemand vaker vastzit of wanneer bekend is dat er buiten veel problemen spelen. In dat geval wordt er een gesprek gepland, meestal samen met de casemanager en wordt er geprobeerd iemand gemotiveerd te krijgen. De wijze waarop men inzet op het motiveren van (ex-)gedetineerde personen verschilt. Een medewerker van Exodus vertelt:

Soms ga ik met ze in gesprek en is het gewoon een zaadje planten ('je hoeft helemaal niks'). Er is vaak ook wel onwetendheid, boosheid, of het vertrouwen is weg, vooral bij de LVB'ers. Als het nu niet lukt, is het misschien de volgende keer. Er zitten hele verhalen achter ieder mens. Sommigen willen echt niet en die zitten met één poot in het criminele, die laten het achterste van hun tong niet zien. Die krijg je niet gemotiveerd en moet je dat dan wel willen? Die moeten hun koppie nog stoten.

Medewerker Exodus

Dit raakt het punt van kunnen en willen. Wanneer blijkt dat mensen als ongemotiveerd worden gezien, omdat ze niet in staat zijn iets te ondernemen, trachten casemanagers meer ondersteuning te bieden, bijvoorbeeld door zelf contact te leggen met instanties. Opvallend is dat wordt genoemd dat bij ongewenst of schijnbaar ongemotiveerd gedrag maar ‘mondjesmaat’ door professionals wordt uitgezocht waar dit gedrag vandaan komt. Bij het ontbreken van intrinsieke motivatie wordt specifiek bij de kortverblijvende groep ook genoemd dat ze helaas weinig successen kennen en gewend zijn om met mislukking om te gaan. Daarbij is hulp vragen moeilijk. Dit raakt het onderwerp zelfredzaamheid en het gegeven dat re-integratie volgens een professional ‘verdiend’ moet worden met goed gedrag en getoonde inzet met betrekking tot het D&R-plan. Dit betekent dat iemand in staat moet zijn om zijn of haar hulpvraag concreet te kunnen formuleren. Er is besef dat personen in detentie veelal vanuit een kwetsbare achtergrond komen en dat ze ondersteuning dienen te krijgen bij het formuleren van hun hulpvragen. Hier ligt een belangrijke taak voor mentoren en casemanagers. Mentoren geven aan dat vakmanschapondersteunende training met betrekking tot gespreksvoering waardevol is. Enkele casemanagers geven aan dat, in tegenstelling tot wat er in beleid staat, personen in het basisprogramma wel aangemeld kunnen worden voor re-integratietrainingen en dat ze daar juist blij mee zijn als iemand daar motivatie voor toont.

Uit de interviews met gedetineerde personen (hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5) komt een lage mate van vertrouwen naar voren in instanties die ondersteuning kunnen bieden. Dit kan zich uiten in lage motivatie om hulp te zoeken en/of aan te nemen. Professionals van de reclassering zeggen veel wantrouwen vanuit cliënten te ervaren, maar tegelijkertijd valt er ook veel te behalen. Dit levert aan het begin vaak een spanningsveld op. Gaandeweg zien reclassanten vaak wel het belang in van reclasseringscontact. Ook gemeenten en ZVH ervaren onder de doelgroep dat wantrouwen richting instanties erg groot is. Echter zien ze dit, meestal pas tijdens het nazorgtraject, veranderen omdat ex-gedetineerde personen beseffen dat deze partijen een helpende hand bieden: ‘Tijdens de nazorg wordt soms aan het Veiligheidshuis gevraagd: kunnen jullie dit uitzoeken? Nazorg is er voor jou, daarom voelen zij zich daar vaak open.’

6.2.3 SAMENWERKING

Met het Bestuurlijk Akkoord wordt een geïntensiverde samenwerking tussen professionals beoogd. In de focusgroepen wordt genoemd dat de nieuwe wet met name gevolgen heeft voor gedetineerde personen en niet per se voor re-integratieprofessionals. Een professional van het ZVH voegt hieraan toe: ‘Samenwerking ging altijd wel prima, er ligt nu alleen papiertje onder. In onze provincie zie je niet veel verschil.’ Echter, andere professionals geven aan dat sinds het Bestuurlijk Akkoord er wel duidelijk verschil voelbaar is in het zoeken naar samenwerking en het gemakkelijker uitwisselen van informatie. Een voorbeeld dat (door de minderheid) genoemd wordt, is het deelbaar D&R-plan. Volgens medewerkers van de gemeenten en ZVH is er inderdaad meer informatie en hiermee ook context, beschikbaar in vergelijking met het oude Informatieblad, maar is niet alle informatie relevant. Het is daarom noodzakelijk zelf informatie te selecteren die relevant is voor het eigen registratiesysteem. Een meerderheid van de externe professionals gaf ten tijde van de focusgroepen (augustus-november 2023) aan nog geen deelbaar D&R-plan te hebben gezien.

Als het gaat over de **overdracht van binnen naar buiten**, geeft een professional van de reclassering aan dat deze soepeler verloopt nu de reclassering ook binnen de PI aanwezig is. Er is op deze manier eerder zicht op welke hulp er nodig is. In theorie zou de reclasseringswerker binnen kunnen zorgen voor een soepele overdracht richting de toezichthouder buiten. Echter wordt in de focusgroep aangegeven dat er in de meeste gevallen niet direct een toezichthouder beschikbaar is. Er wordt naar aanleiding van een screening wel ingeschaald hoe belangrijk het is dat er een toezichthouder op zit. Indien nodig, kan iemand sneller een toezichthouder toegewezen krijgen. Ondanks dat de reclassering binnen op papier zorgt voor een continuering van het re-integratieproces, lijkt dit in de praktijk niet altijd het geval te zijn. Een ander voorbeeld, dat tevens uit de interviews met (ex-)gedetineerde personen naar voren kwam, is de doorstroom. Externe professionals merken dat bij deelname aan penitentiaire programma's en v.i.'s de ondersteuning afhankelijk is van of er een betrokken casemanager en/of reclasseringswerker op staat. Ze merken dat sommige mensen bijna vrijkomen en soms grote termijnen moeten overbruggen voordat ze bijvoorbeeld in een begeleid-wonen-traject terechtkomen. Dit levert in hun beleving veel stress op bij (ex-)gedetineerde personen (zoals ook beschreven in hoofdstuk 4).

De ervaringen omtrent de **samenwerking tussen externe professionals en de PI** zijn wisselend. Vrijwel alle professionals geven aan dat de samenwerking sterk afhankelijk is van de PI en van de casemanager die je treft. Wanneer er goed contact is met een PI, zijn de lijntjes korter en verloopt de samenwerking soepeler. Een medewerker van het ZVH zegt hierover: ‘In de eigen regio is het prima, maar zodra je op onbekend terrein bent, dan is het wat lastiger. Als je elkaars naam en gezicht kent, dan werkt het beter.’ Ook in andere provincies lijkt dit het geval en weet men elkaar via informele wegen te vinden: ‘Als de casemanager bij start ziet dat er problemen zijn, wordt er eigenlijk heel snel geschakeld, buiten de systemen om – dan wordt er gewoon een mailtje gestuurd.’ Dit laagdrempelige contact lijkt zowel binnen kleine als grote gemeenten mogelijk te zijn. Het is belangrijk te noemen dat zowel vanuit de gemeenten als de ZVH wordt aangegeven dat, zelfs wanneer de lijntjes kort zijn, deze actief in stand moeten worden gehouden om informatie te verkrijgen en niet in de vergetelheid te geraken.

Als je je gezicht niet laat zien, komt het niet naar je toe. Dat je aanwezigheid ervoor zorgt dat de meldingen binnenstromen, dat herken ik heel erg. Hoe meer wij in de PI zijn, hoe meer die casemanagers je zien en denken ‘O ja ik had nog iemand uit jouw gemeente.’ Ik ben me er bewust van dat zij voor elke gedetineerde een andere gemeenten moeten betrekken maar in mijn ogen zou je moeten denken: ik krijg een nieuwe in mijn caseload, welke gemeenten hoort daar bij en dan even het lijntje uitgooien. Misschien denk ik daar te makkelijk over maar nu wordt er vaak gedacht dat er geen hulpvragen zijn. Het is een samenspel tussen reclassering, gemeenten en CM. We moeten met elkaar kijken wat de bijzonderheden zijn.

Medewerker gemeente

Daarnaast geldt dat ook elke gemeente anders is georganiseerd. Het is voor casemanagers niet altijd makkelijk om de juiste contacten te leggen wanneer iedere gemeente anders is georganiseerd. Meerdere professionals geven aan dat het vanuit binnen soms lastig te achterhalen is welke werkwijze en prioriteit een gemeente heeft en het ligt eraan hoe goed de casemanager de gemeente kent. Zeker wanneer casemanagers kampen met een hoge werkdruk (Inspectie JenV, 2023), is er weinig tijd om uit te zoeken wat de visie van desbetreffende gemeente is op re-integratie. Andere prioriteiten kunnen volgens de professionals dus ook leiden tot andere contacten met gemeenten. De hoge werkdruk binnen de PI's is ook bij de professionals buiten voelbaar: ‘Als er te hoge caseload is, dan lopen de casemanagers over. Ze proberen

het dan door te schuiven naar de nazorg, omdat ze niet genoeg tijd hebben. [...]’ De ervaring is dat casemanagers vaak erg druk zijn en het delen van informatie daarom niet zo vlot verloopt als is afgesproken in beleid.

Een concreet voorbeeld van problematische samenwerking en verschillende manieren van organisatie is zichtbaar bij de aanvraag van een uitkering. Zo is uit de interviews gebleken dat veel respondenten buiten komen zonder inkomen en ze lang moeten wachten tot de uitkering is opgestart. De meeste medewerkers van gemeenten en ZVH geven aan dat vaak, samen met een contactpersoon van de inkomensafdeling, gekeken wordt naar de mogelijkheden om iemand direct na vrijlating een uitkering te verstrekken, dan wel een voorschot te geven. Er lijkt onder deze groep professionals veel sprake van maatwerk en zij weten allemaal hun eigen wegen te bewandelen binnen de organisatie om uitzondering aan te vragen en alsnog, op creatieve manieren, voor inkomen te zorgen bij vrijlating. Hierbij lijkt de inzet van de medewerker wel het verschil te maken. Een suggestie die gedaan wordt, is om een soort ‘handreiking’ op te stellen voor de afdeling inkomen van de gemeente, zodat zij beter weten hoe zij kunnen omgaan met de uitkeringen van doelgroepen die uit detentie komen.

Vrijwel alle medewerkers van de reclassering ervaren ook problemen rondom uitkering, ook organisatiebreed. Bij hun eigen caseload is een uitkering bij vrijwel niemand geregeld. Daarbij blijkt het binnen die gemeenten erg lastig te zijn om de uitkering op te starten direct na detentie en lijkt van maatwerk weinig sprake. Het duurt vervolgens acht tot twaalf weken voordat dit in gang is gezet en ook van een voorschot wordt zeker niet altijd gebruikgemaakt. Hierbij werd ook genoemd dat de aanvraagprocedure van de uitkering als ingewikkeld kan worden ervaren, zeker voor het grote percentage LVB’ers binnen de detentiepopulatie. Het perspectief van professionals bij de reclassering in de focusgroepen komt overeen met het perspectief van de ex-gedeteneerde personen zoals beschreven in hoofdstuk 4 als het gaat om de ervaren obstakels bij het aanvragen van een uitkering. Volgens professionals bij de gemeenten is juist sprake van maatwerk en wordt actief naar manieren gezocht om voor een inkomen te zorgen bij vrijlating. Hier zit een discrepantie in beleving.

Alle professionals in de focusgroep benadrukken veel waarde te hechten aan goede **onderlinge samenwerking en communicatie tussen de betrokken ketenorganisaties** en er zijn op regionaal en lokaal niveau veel verschillende

pilots en initiatieven opgezet om de ondersteuning en samenwerking beter in te richten. Eén van de initiatieven die in de focusgroepen regelmatig wordt genoemd is ‘Samen Starten’⁵. Vooral de reclassering lijkt profijt te hebben van dit initiatief. ‘Zij kunnen binnen al veel betekenen,’ geeft een medewerker van ZVH aan. ‘Als er bijvoorbeeld nog geen toezichthouder aangewezen is, dan houdt de reclassering binnen een vinger aan de pols en blijft het eerste aanspreekpunt. Deze reclasseringsmedewerker laat pas los op het moment dat het toezicht verdeeld is.’ Ook reclasseringsmedewerkers geven tijdens de focusgroep aan veel te maken te krijgen met ‘Samen Starten’. Er is op deze manier eerder zicht is op welke hulp er nodig is. Wel blijft het, ook binnen dit initiatief, voor de drie partijen nog steeds zoeken hoe er gezocht kan worden voor een betere afstemming, dit wordt nu nog als heel wisselend ervaren en lijkt afhankelijk van het opgebouwde netwerk binnen de PI. Het zou volgens de professionals goed zijn om uitkomsten van regionale of lokale pilots en initiatieven met elkaar uit te wisselen en vervolgens gezamenlijk voor één aanpak te kiezen. Op deze manier kan er op landelijk niveau richting gegeven worden aan het landelijk beleid in plaats van regionaal of zelfs lokaal en worden werkwijzen van ketenorganisaties beter op elkaar afgestemd.

6.2.4 REGIE

Uit de interviews met (ex-)gedetineerde personen blijkt dat ze niet altijd weten bij welke partij ze voor welke zaken moeten aankloppen. Daarbij lijkt naar aanleiding van het dossieronderzoek niet altijd duidelijk wie de regie heeft in het re-integratieproces. Volgens beleid zou de samenwerking vanaf de intake opgestart moeten worden, maar in de praktijk is dit niet altijd het geval. Externe professionals ervaren dat ze zelf actief achter de samenwerking aan moeten en dat het onduidelijk is wie wanneer de regie heeft. In het Bestuurlijk Akkoord is afgesproken dat de gemeente de verantwoordelijkheid heeft als het gaat over de terugkeer van gedetineerde personen. Dit is volgens een aantal professionals ook logisch aangezien de persoon uit een gemeente afkomstig is en hier (in veel gevallen) ook weer naar terugkeert. Een verblijf in de PI is tijdelijk en daarom kan de regie, ook tijdens detentie, niet volledig bij de PI's liggen. De gemeente moet daarom de regie voeren op het gehele proces. Binnen een aantal gemeenten wordt die rol ook gepakt:

5 Het initiatief Samen Starten is gestart in PI Zwolle en inmiddels breder uitgerold. Factsheet PI Zwolle (2020): <https://vng.nl/sites/default/files/2020-10/factsheet-samenstarten.pdf>.

Wat wij proberen, is om zelf de regie te pakken vanuit de gemeente, dus dat niet aan de detentie te laten. Als er bijvoorbeeld een trajectgesprek nodig is vanuit buiten, dan doen we zelf dat verzoek aan de PI. Het feit dat er een D&R-plan gemaakt gaat worden vanuit de PI, dat kan prima vanuit de PI gefaciliteerd worden, maar re-integratie gaat toch echt samen met buiten. Dus in die zin proberen we daar zelf wat meer regie op te voeren in plaats van bij de PI te laten.

Medewerker ZVH

Echter is het voor de meeste professionals in de dagelijkse praktijk vaak wel de vraag wie de regie neemt en hierin verschillen de meningen, én wederom de werkwijzen binnen gemeenten. Een professional vanuit het ZVH zegt hierover het volgende:

Die regierol wordt door gemeenten op verschillende manieren ingevuld. Je hebt verschillende PI's die het op een eigen manier doen. Zolang daar zoveel verschil in zit... Je moet daar met elkaar toch één lijn in zien te vinden, dat je daarin goed blijft communiceren. Het zou wel heel wenselijk zijn als gemeenten daarin één lijn vormen. Wij pakken de regierol, waar een andere gemeente meer op hulpvraag werkt, als dat al niet overeenkomt, dan is dat onderling ook lastig. Ook voor casemanagers is dat heel ingewikkeld.

Medewerker ZVH

De meeste professionals geven wel aan de procesregie te voeren en kijken per persoon bij wie de casusregie dient te liggen. Sommige gemeenten, waaronder Den Haag, hebben vooraf al afgesproken wie wanneer de regie heeft⁶, maar ook dit blijkt in de praktijk niet altijd werkbaar: 'Soms neemt niemand de regie, soms iedereen.' Dit wordt door andere professionals herkend en hangt samen met het uitoefenen van toezicht of een zorginstantie die de zorgplicht draagt. Wanneer dit niet het geval is, is het lastig een casusregisseur te benoemen en valt iemand 'tussen wal en schip'. Verder geeft een aantal externe professionals aan dat casemanagers de regisseur zouden moeten zijn op het moment dat iemand detentie binnenkomt. Zij hebben immers de regie over het detentieplan en wat er binnen gebeurt. Echter wordt er

6 Tijdens detentie is dit de casemanager en bieden de andere partijen ondersteuning. Na detentie ligt de regie bij de toezichthouder, als deze afwezig is, ligt de regie bij de gemeente. Al loopt dit in de praktijk ook weleens anders.

vaak een terughoudende rol ervaren bij casemanagers terwijl externe professionals hiervan afhankelijk zijn, omdat ze niet zomaar naar ‘binnen kunnen stappen’. Andere professionals geven daarentegen aan een té actieve houding van casemanagers in combinatie met slechte onderlinge communicatie als onprettig te ervaren:

Er zijn casemanagers binnen DJI die van alles willen oppakken, maar dat is soms tegenstrijdig met wat de gemeente bedenkt. Dat is wel een probleem. Dat leidt er toe dat casemanager gaat werken aan huisvesting, maar de gemeente niet betreft, terwijl de gemeente hier ook mee bezig is. Informatie-uitwisseling gaat dus niet altijd goed. De gemeente heeft de regie, want die is verantwoordelijk voor de nazorg.

Medewerkers ZVH

Ook vanuit de gemeente en ZVH proberen ze tijdig organisaties betrokken te krijgen zodat zaken buiten worden opgepakt. Hierbij is samenwerking van belang en lijkt soms discussie te ontstaan wie wat dient op te pakken. Dit wordt ook herkend door andere professionals.

6.2.5 DIVERSITEIT

Op het onderwerp diversiteit van de detentiepopulatie in relatie tot re-integratie wordt aanvankelijk weinig gereageerd. Professionals denken bij diversiteit aan zaken als variatie in leeftijd, straflengte en hulpvragen. Zij achten het noodzakelijk te bekijken wat ieder persoon nodig heeft en wat er mogelijk is. Dit vergt flexibiliteit en creativiteit. In het geval van LVB-problematiek wordt gesteld dat er binnen de PI aandacht voor is, maar tegelijkertijd ook weer niet. Zo kan er een SCIL-test worden afgenomen bij vermoedens van LVB, wordt geprobeerd rekening te houden met (eventuele) beperkingen in gedrag en is er de mogelijkheid tot plaatsing op een extra zorg afdeling (EZV). Desalniettemin is er de zorg dat de grootste groep LVB ‘opgaat in de massa’ en overvraagd wordt.

Als het gaat om culturele diversiteit wordt in eerste instantie gesteld dat de re-integratieaanpak voldoende ruimte biedt om maatwerk te leveren. Doorvraag levert echter weinig concrete voorbeelden of inzichten op, behalve over afstemming bij religieuze rituelen bij een overlijden. Eén medewerker geeft aan dat ze in haar PI beter toegerust zijn op de diversiteit van de doelgroep, omdat er ook meer culturele diversiteit is in de groep casemanagers.

Dit kan helpen bij meer inzicht in de context voor hoe iemand reageert en in verbinding komen met elkaar, belangrijk voor de relatie tussen professional en persoon in detentie. Echter wordt volgens professionals niet voldoende aandacht besteed in de opleiding aan cultuursensitief werken. Bij andere PI's vertegenwoordigd in de focusgroep lijkt er juist minder tot geen weerspiegeling van de detentiepopulatie in de groep casemanagers te zijn, waardoor het soms moeilijk is om (goede) verbinding te leggen met de gedetineerde personen. Professionals doen hun best, maar zeggen dat niet iedereen even goed begeleid kan worden als de verbinding niet (voldoende) gelegd kan worden. Er wordt gesteld dat de culturele diversiteit in detentie 'een gegeven' is, terwijl daar in de uitvoering van re-integratiebeleid nauwelijks rekening mee wordt gehouden.

6.3 CONCLUSIE

In dit hoofdstuk is het re-integratieproces op basis van gedocumenteerde data vanuit ketenpartners bestudeerd en zijn ervaringen in het re-integratieproces van verschillende re-integratieprofessionals beschreven. De informatie uit de D&R-plannen en reclasseringsdossiers laat verschillen zien in hoeveel informatie er gedocumenteerd is en hoe uitgebreid. Daarbij is de samenwerking tussen binnen en buiten niet (duidelijk) zichtbaar. Het onderwerp 'zelfredzaamheid' komt veelvuldig voor in de documentatie. Er wordt aangestuurd op zelfredzaamheid en gedetineerde personen zijn volgens beleid zelf verantwoordelijk voor (doelen in) het D&R-plan, maar soms wordt over zelfredzaamheid gerapporteerd terwijl uit het D&R-plan blijkt dat deze persoon op alle domeinen (hevige) problematiek heeft.

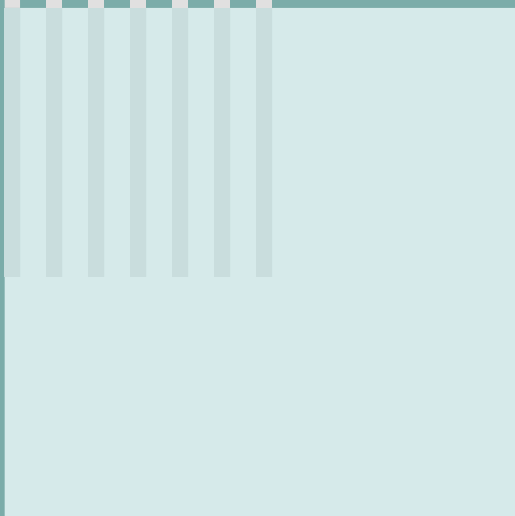
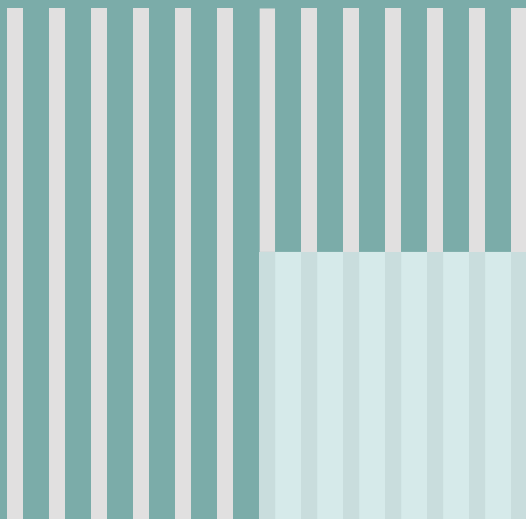
Over het algemeen komt de informatie uit de interviews met (ex-)gedetineerde personen in hoge mate overeen met de informatie uit de reclasseringsdossiers en D&R-plannen. Een belangrijk verschil is dat de behoefte aan ondersteuning op mentaal gebied de interviews na detentie kenmerken, specifiek voor de langverblijvende respondenten zoals beschreven in hoofdstuk 5, terwijl dit niet in de bestudeerde D&R-plannen aan bod komt. De D&R-plannen concentreren zich op de concrete basisvoorwaarden onderdak, inkomen en ID-bewijs. Een ander belangrijk verschil is dat de gedocumenteerde data, met name in de reclasseringsdossiers, laat zien dat re-integratieprofessionals veel moeite doen om ondersteuning op gang te krijgen, maar dit niet altijd zo ervaren wordt door respondenten. In de interviews wordt dan onbegrip

en teleurstelling geuit over de geboden ondersteuning, wat kan resulteren in een lage mate van vertrouwen zoals beschreven in hoofdstuk 4. De dossiers schetsen echter een beeld van professionals die ‘achter de schermen’ op verschillende plekken en manieren ondersteuning proberen aan te vragen die niet altijd lukt en/of mogelijk is, bijvoorbeeld in het geval van opvangplekken en huisvestingsproblematiek.

Ook uit de focusgroepen met re-integratieprofessionals blijkt dat veel professionals welwillend zijn en maatwerk verrichten. Zij zoeken de mazen van de wet op om ondersteuning op te starten. In de interviews is weinig teruggehoord over dit soort maatwerk of initiatieven wat aangeeft dat het niet altijd duidelijk is voor respondenten wat door re-integratieprofessionals wordt ondernomen en/of hoe en waarom bepaalde keuzes worden gemaakt. De hoge werkdruk en hoge caseload bij professionals spelen hier mogelijk ook een rol. Er is vaak sprake van korte gesprekken (zowel binnen met casemanagers als buiten met toezichthouders) waardoor deze soms als niet nuttig ervaren kunnen worden door gedetineerde personen. Dat kan dan voelen als het ‘afvinken’ van vragen naar ondersteuning dan dat ondersteuning daadwerkelijk als nuttig en effectief wordt gezien. Over de samenwerking kan gesteld worden dat volgens re-integratieprofessionals veel afhangt van de casemanager die je treft, de PI en met welke gemeente je te maken hebt. Korte lijntjes worden als prettig ervaren, maar de externe ketenpartners vinden dat het contact van ‘buiten naar binnen’ actief in stand moet worden gehouden. Gerelateerd aan het onderwerp werkdruk en hoge caseload worden als knelpunten ervaren dat er niet altijd een toezichthouder beschikbaar is als personen vrijkomen, korte gesprekken in het kader van re-integratie mogelijk niet als waardevol worden ervaren en het ‘doorschuiven’ van verantwoordelijkheden naar een andere partij (vaak zorg). Tot slot is het ook voor professionals onduidelijk en onoverzichtelijk wie de regie heeft in het re-integratieproces (net als voor (ex-)gedetineerde personen beschreven in hoofdstuk 4) en wordt er weinig nagedacht over de uitwerking van beleid in relatie tot de (culturele) diversiteit van de detentiepopulatie.

HOOFDSTUK

7

Conclusie en discussie

Jaarlijks komen in Nederland ongeveer 27.000 personen in detentie terecht. De kans op herhaling van delinquent gedrag na detentie is groot: de afgelopen jaren komt bijna de helft van de gedetineerde personen binnen twee jaar na vrijlating weer in aanraking met justitie. Om de recidivecijfers te verlagen, wordt al geruime tijd ingezet op het bevorderen van re-integratie van ex-gedetineerde personen. Sinds 1 juli 2019 hebben DJI, reclassering (3RO) en gemeenten (VNG) de gezamenlijke verantwoordelijkheid en geïntensiverde samenwerking ten behoeve van een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerde personen vastgelegd in het Bestuurlijk Akkoord *'Kansen bieden voor re-integratie'*. De levensloopbenadering en het op orde krijgen van de vijf basisvoorwaarden staan hierin centraal. De manier waarop die samenwerking in de praktijk vorm krijgt, is nader uiteengezet in de *Handreiking Bestuurlijk Akkoord*. Om beleid ten aanzien van een succesvolle re-integratie te optimaliseren, is het van belang na te gaan hoe de uitvoering van beleid wordt ervaren, zowel vanuit het perspectief van de personen die het re-integratietraject zelf doorlopen als van de personen die daarbij ondersteuning bieden. Het doel van het voorgestelde onderzoek was om het re-integratieproces te reconstrueren tijdens en na een verblijfperiode in een PI. Centraal stond hierbij het perspectief van de gedetineerde personen zelf en daarnaast is het perspectief van de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals meegenomen. Daarmee stond de volgende onderzoeksvraag centraal:

Hoe verloopt de re-integratie van (ex-)gedetineerde personen in Nederland na de inwerkingtreding van het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' sinds 1 juli 2019, wat is daarin de beleving van (ex-gedetineerde) personen en welke verbeterpunten zijn er met betrekking tot de re-integratieaanpak?

De hoofdvraag is opgedeeld in de volgende deelvragen:

- 1 *Welke (sub)doelen en middelen kunnen in het kader van de re-integratie door DJI, reclassering en gemeenten worden geïdentificeerd en in hoeverre zijn deze in lijn met wetenschappelijke inzichten?*
- 2 *Hoe verloopt het re-integratieproces volgens (ex-)gedetineerde personen tijdens en na detentie en hoe ervaren zij de ondersteuning vanuit DJI, reclassering en de gemeente hierbij?*
- 3 *Hoe verloopt het re-integratieproces volgens de betrokken organisaties en re-integratieprofessionals en in hoeverre komen hun ervaringen overeen met het perspectief van (ex-)gedetineerde personen?*
- 4 *In hoeverre is de uitvoering van het re-integratie proces in lijn met de uitgangspunten zoals neergelegd in het Bestuurlijk Akkoord 'Kansen bieden voor re-integratie' en de Handreiking?*
- 5 *Welke sterke punten en welke obstakels zijn er met betrekking tot het verloop van het re-integratieproces*

Op verschillende manieren is data verzameld om de centrale onderzoeksvraag te kunnen beantwoorden: 1) deskresearch ten behoeve van de uitvoering van een planevaluatie waarin 25 beleidsdocumenten zijn geïncludeerd; 2) semigestructureerde interviews met 100 (ex-)gedetineerde personen op verschillende momenten over de tijd. Met 69 personen is op minstens één moment na detentie weer een interview afgenomen en met 50 personen op de beide meetmomenten, drie en zes maanden na detentie; 3) dossieronderzoek waarin 18 dossiers van de reclassering en DJI zijn bestudeerd en 4) drie focusgroepen en één expertmeeting waarin de eerste bevindingen zijn voorgelegd aan re-integratieprofessionals, beleidsmakers en overige relevante betrokkenen. In voorgaande hoofdstukken zijn de planevaluatie (hoofdstuk 3), de ervaringen van (ex-)gedetineerde personen tijdens en na detentie (hoofdstuk 4 en hoofdstuk 5) en de ervaringen van organisaties en professionals die sleutelrollen vervullen in het re-integratieproces na detentie (hoofdstuk 6) beschreven. In dit concluderende hoofdstuk komen eerst de doelstellingen en middelen van het re-integratiebeleid aan bod, waarna de ervaringen van (ex-)gedetineerde personen en betrokken professionals worden beschreven en vergeleken met de uitgangspunten van het uiteengezette beleid. Hiermee

wordt antwoord gegeven op de centrale hoofdvraag. Het hoofdstuk wordt afgesloten met het bespreken van de implicaties en beperkingen van het onderzoek en een slotbeschouwing.

7.1 EVALUATIE LANDELIJK RE-INTEGRATIEBELEID

Ter beantwoording van de **eerste deelvraag** is een uitgebreide planevaluatie uitgevoerd aan de hand van de analyse van 25 beleidsdocumenten. Op basis hiervan is gebleken dat DJI, reclassering en gemeenten in het kader van de re-integratie van volwassen (ex-)gedetineerde personen twee hoofddoelen nastreven, namelijk 1) een veilige terugkeer en recidivevermindering en 2) bescherming van de samenleving en in totaal zes subdoelen. De geïdentificeerde subdoelen betreffen: 1) geleidelijk wennen aan terugkeer in de samenleving; 2) meer kansen op een stabiel bestaan na detentie; 3) beter gedrag vertonen; 4) een goede aansluiting tussen binnen en buiten detentie; 5) in levensonderhoud voorzien en 6) minder beroep op criminele netwerken.

De hoofd- en subdoelen dienen volgens de beleidsdocumenten bereikt te worden via in totaal zes inhoudelijke middelen, te weten: 1) externe vrijheden; 2) inzet op basisvoorwaarden (ID-bewijs, onderdak, inkomen, schuldenaangepak en zorg); 3) inzet op vaardigheden; 4) werken aan herstel; 5) inzet op het sociale netwerk en 6) inzet op gedragsverandering. Aan de hand van een literatuurstudie is uiteengezet dat de wetenschappelijke onderbouwing van het algemene re-integratiebeleid wisselend is. Er zijn vele wetenschappelijke inzichten die erop wijzen dat inzet op basisvoorwaarden, vaardigheden en het sociale netwerk van belang zijn voor een succesvolle terugkeer in de samenleving. Literatuur laat ook zien dat alleen ondersteuning gericht op de basisvoorwaarde niet voldoende is. Herstelgerichte interventies kunnen (ex-)gedetineerde personen motiveren tot gedragsverbetering, maar er worden wisselende resultaten gevonden over hoe deze gedragsverbetering ook recidiveverminderend kunnen werken. Geleidelijke vrijlating kan, mits met de juiste emotionele en praktische ondersteuning, het re-integratieproces bevorderen en bijdragen aan recidivevermindering (Cheliotis, 2009; Ternes et al., 2019; Walsh, 2006; Wong et al., 2019).

De planevaluatie laat verder enkele zaken zien die in het kader van een succesvolle re-integratie van (ex-)gedetineerde personen problematisch kunnen zijn. Allereerst worden het gedrag van gedetineerde personen en hun

inspanningen om door hen veroorzaakte schade te vergoeden tegenwoordig meegewogen in beslissingen omtrent externe vrijheden. Het verkrijgen van externe vrijheden is hierdoor minder vanzelfsprekend geworden. Aangezien geleidelijke vrijlating, in de vorm van het verlenen van externe vrijheden, het re-integratieproces kan bevorderen en zelfs recidiveverlagend kan werken, blijven hierdoor kansen op het gebied van recidivereductie liggen. Bovendien laat de literatuur zien dat externe vrijheden een belangrijke manier zijn om autonomie onder gedetineerde personen te stimuleren en dat autonomie van groot belang is voor het stoppen met criminaliteit. Een verminderde toegang tot externe vrijheden zou dan ook niet bevorderlijk zijn voor de ontwikkeling van autonomie, waarmee eveneens kansen op het gebied van *desistance* onbenut blijven. Daarnaast zijn volgens beleid re-integratietrainingen (deels) enkel beschikbaar voor gedetineerde personen in het plusprogramma van het systeem van promoveren en degraderen, doordat ook dit aanbod afhankelijk is gemaakt van het gedrag van personen tijdens detentie. Op basis van de literatuur is het onwenselijk dat alleen de meer capabele of zelfredzame personen die minimaal zes weken gewenst gedrag vertonen, hiervoor in aanmerking komen.

7.2 ERVARINGEN RE-INTEGRATIEPROCES VAN (EX-) GEDETINEERDE PERSONEN

Ter beantwoording van de **tweede deelvraag** is aan de hand van de ervaringen van (ex-)gedetineerde respondenten het verloop van verschillende vormen van re-integratie in kaart gebracht. Deze zullen hierna worden toegelicht en gekoppeld aan beleid en literatuur.

7.2.1 MATERIËLE RE-INTEGRATIE: BASISVOORWAARDEN TIJDENS EN NA DETENTIE VEELAL NIET OP ORDE

Uit dit onderzoek is, in overeenstemming met eerder wetenschappelijk onderzoek (e.g. Appelman et al., 2021; Brons et al., 2018; Den Bak et al., 2018; Dirkzwager et al., 2009; Pasma et al., 2022) gebleken dat meer dan de helft van de personen in detentie voorafgaand aan detentie te maken had met problemen op een of meerdere levensdomeinen. Ondanks dat beleid voorschrijft dat er vanaf aanvang van detentie aan re-integratie gewerkt wordt (Ministerie JenV, 2018) laat dit onderzoek zien dat dit in de praktijk doorgaans niet gebeurt. Zo is er specifiek voor de groep kortverblijvende

gedetineerde personen tijdens detentie nauwelijks aanbod aan re-integratieactiviteiten, terwijl er juist binnen deze groep sprake is van uiteenlopende (multi)problematiek. Voor langverblijvende mannen en vrouwen bestaat een meer uitgebreid aanbod aan re-integratieactiviteiten en het aanbod zelf wordt over het algemeen positief gewaardeerd. Voor deze groep geldt dat zij ondersteuning (kunnen) krijgen via onder andere casemanagers, het RIC en de gemeente. Als het gaat om ondersteuning bij de basisvoorwaarden heeft de helft van de respondenten positieve ervaringen met de inspanningen en verbeteringen die worden gemaakt ter voorbereiding op het leven na detentie, bijvoorbeeld bij het uitzoeken van schulden, het aanvragen van een ID-bewijs of het in contact brengen met andere instanties. De andere helft van de respondenten ervaart echter een gebrek aan tijd, toegankelijkheid en hulp door de re-integratieprofessionals, wat resulteert in een negatieve perceptie van de ondersteuning die wordt geboden. In lijn met eerder onderzoek (Pasma et al., 2022) wordt het gebrek aan ondersteuning vooral ervaren door personen met complexe behoeften.

Diverse obstakels bemoeilijken het op orde krijgen van de basisvoorwaarden tijdens en na detentie. Allereerst gaat het om complexe problematiek van personen in detentie en kan er, ook vanwege externe factoren zoals de krappe woningmarkt, lang niet altijd een passende oplossing gevonden worden. Zo wordt met onderdak in veel gevallen wellicht formeel voldaan aan de basisvoorwaarde, maar veel respondenten ervaren een begeleid-wonen-plek of inwonen bij vrienden of familie niet altijd als wenselijk of zelfs als criminogeen. Ten tweede worden regels en procedures als complex en onduidelijk ervaren. Er wordt veel verantwoordelijkheid verwacht van personen in detentie, maar het is hen lang niet altijd duidelijk welke instanties of personen verantwoordelijk zijn, hoe aanvragen gedaan kunnen worden, hoe procedures werken, of zelfs wanneer zij weer vrijkomen. Ten derde bestaat er over het algemeen weinig vertrouwen in betrokken instanties en re-integratieprofessionals, zowel tijdens als na detentie. Dit heeft onder andere te maken met eerdere ervaringen, moeilijke bereikbaarheid van professionals en complexe procedures en regelgeving.

7.2.2 SOCIALE RE-INTEGRATIE: VERLOFMOGELIJKHEDEN EN WENNEN AAN HET LEVEN BUITEN

Tijdens detentie bestaan er diverse mogelijkheden om contact te onderhouden met het sociaal netwerk, zoals bezoek, bellen en videobellen en deze

methoden worden als redelijk positief ervaren. Zoals eerder benoemd onder paragraaf 7.1 zijn verlofmogelijkheden afhankelijk geworden van het gedrag tijdens detentie. Daarbovenop worden ook de risico's en slachtofferbelangen meegewogen waardoor er verschillende factoren van belang zijn bij het beoordelen van verlofaanvragen. Voor personen in detentie is het echter niet altijd duidelijk waarom aanvragen worden afgekeurd of toegekend: bijna alle langverblijvende respondenten ervaren de verlofregels als ingewikkeld en onduidelijk. Doordat personen tijdens detentie minder makkelijk en minder vaak met verlof gaan, wordt het geleidelijk wennen aan het complexe leven buiten bemoeilijkt. Ook het geleidelijk contact opbouwen met kinderen en andere naasten wordt hierdoor als lastiger ervaren.

De ondersteuning tijdens detentie is voornamelijk gericht op instrumentele ondersteuning (e.g. het regelen van praktische zaken rondom de basisvoorwaarden) en emotionele ondersteuning en voorbereiding op het leven buiten wordt nauwelijks ervaren. Enkele respondenten rapporteren een goede vertrouwensband met professionals, waarbij emotionele support sterk wordt gewaardeerd. Dit draagt bij aan het gevoel van een betere voorbereiding op het vaak uitdagende en complexe leven buiten. De eerste periode na detentie wordt doorgaans gekenmerkt als een periode waar iedereen naar uitkijkt maar na de eerste vreugde wordt het ook als heftig ervaren. In het geval van langere detentiestrafpen staat het wennen aan het dagelijks leven en aan het contact met naasten centraal. Het leven in detentie is uiterst gestructureerd en georganiseerd in vergelijking met het complexe leven buiten. Dit kan leiden tot mentale problemen en terugtrekking uit het sociale leven na vrijlating. Omdat er minder gebruik wordt gemaakt van verlof, wordt de overgang van binnen naar buiten als weinig soepel ervaren. Hoewel geleidelijk wennen aan terugkeer als een van de doelstellingen in het beleid is opgenomen, blijkt de huidige wet- en regelgeving het langzaam wennen aan terugkeer niet te faciliteren en soms zelfs tegen te werken.

In enkele gevallen zorgt de detentieperiode voor een bewuste keuze om bepaalde (criminele) contacten te verminderen die als potentieel risicovol worden beschouwd, met name in het geval van drugsproblematiek. Na detentie wordt vooral door de vrouwelijke respondenten gerapporteerd dat zij nog redelijk intensief contact met elkaar onderhouden, waarbij ze steun vinden in het delen van ervaringen uit hun detentietijd.

7.2.3 FORMELE RE-INTEGRATIE: PROBLEMEN MET VOG EN ERVAREN STIGMA

Door de langverblijvende mannen en vrouwen worden na detentie veelvuldig problemen met het verkrijgen van een Verklaring Omtrent het Gedrag (VOG) gerapporteerd, wat als zeer belemmerend voor het re-integratieproces wordt ervaren. Het niet-verkrijgen van een VOG kan ertoe leiden dat respondenten langere tijd geen werk en/of dagbesteding hebben, ook in het geval zij melden gemotiveerd te zijn om aan de slag te gaan en actief stappen nemen om werk te vinden via sollicitaties. Dit kan bijdragen aan het gevoel stil te staan en niet deel te kunnen nemen aan de samenleving. Tijdens de interviews na detentie geven respondenten aan verschillende strategieën te hanteren bij de afweging of zij een potentiële nieuwe werkgever wel of niet vertellen over het strafblad (zie voor stigmamanagementstrategieën o.a. Ramakers, 2022; Winnick & Bodkin, 2008). Zeker wanneer iemand in eerdere (mislukte) pogingen eerlijk is geweest over het detentieverleden of geen VOG heeft gekregen bij een sollicitatie, kan de strategie veranderen naar geheimhouding en/of selectief solliciteren op functies waarvoor geen VOG vereist is. Opvallend is dat de Beschrijving Getoond Gedrag (BGG) in het leven is geroepen om de impact van het ontbreken van een VOG op te vangen, maar deze is slechts aan een aantal personen in de onderzoeksgroep uitgegeven. Deze respondenten geven aan er na detentie weinig aan te hebben gehad; ook zij worden afgewezen bij werkgevers.

De ervaren problemen met een VOG bij het vinden van werk staan zowel materiële als formele re-integratie in de weg (McNeill, 2016; Rubio Arnal & McNeill, 2024). Formele, of juridische, re-integratie gaat over de vraag wanneer de rechten en plichten van een ex-gedetineerd persoon gelijk zijn aan een ander lid van de samenleving, ofwel wanneer iemand ‘dader-af’ is (Meijer, 2022, p. 22). Terwijl het gedrag van een persoon in detentie telt bij alles wat hij of zij doet, of graag wil doen, op het gebied van re-integratie, is het na detentie niet meer van belang of iemand inzet toont voor het wel of niet verkrijgen van een VOG. Een actieve inzet wordt niet meer beloond: ex-gedetineerde personen dienen op dit gebied voornamelijk ‘passief’ te resocialiseren door het verstrijken van de tijd (Boone, 2011, p. 71). Ongeacht het gedrag en hoeveel iemand heeft gewerkt aan verandering, formeel valt aan deze gevolgen van de strafrechtelijke sanctie niet te tornen (Meijer, 2022). Zo wordt de juridische mogelijkheid om op grond van bijzondere persoonlijke omstandigheden justitiële gegevens te laten verwijderen, in de praktijk niet

tot nauwelijks toegepast (Van 't Zand-Kurtovic & Van Oosten, 2021). Bovendien draaien rechtszaken die gaan over de afgifte van een VOG vooral om het delictverleden (de hoeveelheid en ernst van de delicten en de tijd die is verstreken), terwijl 'bewijs van rehabilitatie', zoals een succesvol re-integratietraject of een Beschrijving Getoond Gedrag, een marginale rol speelt (Van den Berg & Van 't Zand-Kurtovic, 2023). In het re-integratiebeleid ligt sterk de nadruk op individuele re-integratie, waarbij aandacht wordt besteed aan het op orde krijgen van de basisvoorwaarden en bevorderen van gedragsverandering. Re-integratie lijkt hierdoor geheel afhankelijk te zijn van de inzet en het gedrag van gedetineerde personen zelf. De acceptatie van personen die uit detentie terugkeren door de maatschappij en het bieden van kansen is echter ook van belang voor een succesvolle terugkeer (McNeill, 2014). Aangezien personen in detentie worden aangemoedigd en verantwoordelijk zijn om hun leven anders in te richten, is het essentieel dat daar ook formele mogelijkheden toe zijn als zij detentie eenmaal verlaten.

7.2.4 PERSOONLIJKE RE-INTEGRATIE: GEDRAGSVERANDERING TIJDENS EN NA DETENTIE

Een andere belangrijke doelstelling van het beleid betreft het bewerkstelligen van gedragsverandering. Dit wordt tijdens detentie onder andere gedaan door middel van het systeem van straffen en belonen, waarbij gedrag systematisch wordt beoordeeld en vervolgens beloond of bestraft. Daarnaast worden cursussen aangeboden die inzetten op (meer intrinsieke) gedragsverandering en deze worden, hoewel in het algemeen niet vaak gevolgd, door de langverblijvende respondenten als positief ervaren. Vlak voor vrijlating geeft de overgrote meerderheid van de respondenten aan niet van plan te zijn terug te keren, waarbij detentie voor een deel van hen beschouwd kan worden als een *turning point* (Sampson & Laub, 1993).

Voor het grootste deel van de respondenten schiet het systeem van straffen en belonen echter tekort en draagt het bij aan alleen maar meer verwijdering, wantrouwen en frustratie. Indien personen de gehele detentieperiode in het basisprogramma verblijven, bestaat het straffen van niet-wenselijk gedrag onder andere uit het ontnemen van toegang tot sommige re-integratiecursussen en -trainingen. Hiermee wordt geen positieve gedragsverandering bewerkstelligd en zelfs het tegendeel bereikt. De nadruk op de rol van gedrag in detentie en het gewicht dat daaraan wordt toegekend, sluit dan ook niet aan bij bevindingen uit de *desistance* literatuur waarin wordt beschreven dat

de weg naar een niet-crimineel leven gepaard gaat met vallen en opstaan (Boone, 2012; 2013; Van Ginneken, 2018). Gedetineerde personen ervaren dat kleine misstappen zwaar wegen bij het classificeren en categoriseren van het gedrag (zie ook Crewe, 2011a) en grote consequenties kunnen hebben voor re-integratiemogelijkheden. Zo duurt het in het geval van degradatie naar het basisprogramma doorgaans zes weken voordat het gedrag opnieuw wordt beoordeeld (artikel 1d Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden (Rspog)). Aangezien bij de beoordeling van een verlofaanvraag of aanvraag PP het gedrag gedurende de *gehele* detentie wordt meegenomen,¹ kan het gevoel ontstaan dat er geen positieve algehele beoordeling kan komen indien ongewenst gedrag is vertoond in het verleden.

Terugkijkend op de detentieperiode geeft een minderheid van de respondenten aan dat ze veranderd is in detentie en ontwikkeling heeft doorgemaakt op persoonlijk gebied. Over het algemeen wordt het doel niet meer te willen terugkomen in detentie wel door de meesten uitgesproken en worden actief stappen ondernomen om dit te voorkomen en een prosociaal leven op te bouwen, zoals actief zoeken naar werk en het verbreken van oude netwerken. In sommige gevallen lijkt persoonlijke verandering te hebben plaatsgevonden en wordt ook na detentie een prosociale identiteit nagestreefd (*identity desistance*, Nugent & Schinkel, 2016). Het is echter lastig om een ander leven buiten de criminaliteit te gaan leiden (en vol te houden) als de problematiek omtrent basisvoorwaarden groot is en het contact met het sociaal netwerk zwak (zie ook Kang & Kruttschnitt, 2022; Rodermond et al., 2022). Juist wanneer de belangrijkste basisvoorwaarden op orde zijn en personen tijdens en na detentie door behaalde successen meer zelfvertrouwen ervaren, worden waardevolle stappen gezet. Dit fenomeen was zichtbaar bij een deel van de respondenten die de kans kreeg de rol van vader of moeder weer te vervullen of na veel afwijzingen toch door een werkgever werd aangenomen en illustratief voor het proces van vallen en opstaan volgens de *desistance* literatuur. De rol van het sociale netwerk is hierin groot. Bij het ervaren van (soms vele) tegenslagen kan de motivatie om het leven anders in te richten afnemen en in die gevallen helpt het sociale netwerk, voor degenen die daarover beschikken, om door te zetten. De erkenning en ondersteuning vanuit het sociale netwerk bij tegenslagen en waardering voor de motivatie om het anders te doen, komen in het onderhavige onderzoek naar voren

1 Beleidskader beoordeling gedrag gedurende gehele detentie naar aanleiding van de inwerkingtreding van de Wet straffen en beschermen.

als belangrijke factoren die bijdragen aan *tertiary of relational desistance* (Bottoms & Shapland, 2011; Maruna & Farrall, 2004; McNeill, 2016; McNeill & Graham, 2020; Nugent & Schinkel, 2016).

7.3 ERVARINGEN BETROKKEN ORGANISATIES EN PROFESSIONALS

Ter beantwoording van de **derde deelvraag** is het perspectief vanuit de betrokken re-integratieorganisaties en -professionals onderzocht. De gedocumenteerde data bij DJI en de reclassering laat verschillen zien in hoeveel informatie is opgenomen als het gaat om ondersteuning op de basisvoorwaarden, waarbij de samenwerking tussen binnen en buiten niet (duidelijk) zichtbaar is. De informatie uit de interviews met (ex-)gedetineerde personen komt in hoge mate overeen met de informatie uit de reclasseringsdossiers en D&R-plannen. Een belangrijk verschil is dat de behoefte aan ondersteuning op mentaal gebied, zoals specifiek door de langverblijvende respondenten geuit, in de bestudeerde documentatie niet of nauwelijks aan bod kwam. Daarnaast werd in sommige interviews gemeld dat er weinig ondersteuning werd geboden, terwijl uit de gedocumenteerde data wel degelijk inzet van professionals naar voren kwam. In die gevallen was de uiteindelijke hulp niet zoals verwacht of het onderling contact niet goed, waardoor de ondersteuning in het geheel als negatief werd ervaren door respondenten.

Ook uit de focusgroepen met re-integratieprofessionals blijkt dat veel professionals de intentie hebben om te ondersteunen en, waar mogelijk, maatwerk te verrichten. Personen die deze ondersteuning ontvangen, weten alleen niet altijd wat zich achter de schermen afspeelt. De hoge werkdruk en caseload onder voornamelijk casemanagers werden door hen bevestigd als belangrijk obstakel voor de eigen beschikbaarheid, de duur van gesprekken en de mogelijkheden om zaken goed uit te zoeken. Ook is het niet voor iedereen duidelijk wie bij welke stap in het proces de verantwoordelijkheid en/of de regie heeft en dit kan het telkens doorschuiven van verantwoordelijkheden naar een andere partij tot gevolg hebben, ook wel *interpassiviteit* genoemd (Van 't Zand-Kurtovic, 2017; Zizek, 1998). Re-integratieprofessionals doen volgens de gedocumenteerde data moeite om ondersteuning op gang te krijgen, maar dit is ingewikkeld door complexe problematiek bij de doelgroep en beperkte mogelijkheden voor hulp. Personen ervaren tijdens en na detentie de houding van re-integratieprofessionals in die gevallen als passief en

hebben het gevoel weinig hulp te ontvangen, wat kan resulteren in een lage mate van vertrouwen in ondersteuning en een verminderde motivatie tot gedragsverandering.

7.4 OVEREENSTEMMING ERVARINGEN EN BELEID EN BELANGRIJKE OBSTAKELS

Zoals beschreven in de planevaluatie worden in het huidige re-integratiebeleid met behulp van uiteenlopende middelen verschillende doelen en subdoelen nagestreefd. Ter beantwoording van de **vierde deelvraag** kan gesteld worden dat gedetineerde respondenten over het algemeen niet ervaren dat met het huidige re-integratiebeleid de beoogde (sub)doelen worden behaald. Dit komt enerzijds doordat er niet voldoende inzet op de beoogde middelen van het re-integratiebeleid wordt ervaren, bijvoorbeeld vanwege praktische of interpersoonlijke obstakels zoals complexe problematiek/systemen, moeilijke bereikbaarheid van re-integratieprofessionals en onvoldoende informatievoorziening over de mogelijkheden omtrent re-integratie. Met middelen zoals ‘Werken aan herstel’ en ‘Inzet op vaardigheden’ hebben de gesproken personen in detentie weinig ervaring. Anderzijds geldt dat de huidige manier waarop middelen worden ingezet volgens zowel de gedetineerde respondenten als de re-integratieprofessionals niet kan leiden tot een meer succesvolle re-integratie. Zo bereiken de middelen om re-integratie te bevorderen veel van de gedetineerde personen niet, onder andere vanwege het programma promoveren en degraderen waardoor personen die zich niet wenselijk gedragen geen (of minder) toegang tot re-integratieactiviteiten hebben. Ook wordt het geleidelijk wennen aan terugkeer als een belangrijk doel van het beleid bestempeld, maar door aangepaste en strengere regelgeving omtrent het verkrijgen van verlof in de Wet SenB wordt dit subdoel juist moeilijker behaald.

Om na te gaan in hoeverre de doelstellingen van het beleid overeenkomen met de ervaringen met het re-integratieproces, is het allereerst van belang te benadrukken dat de detentiepopulatie een complexe doelgroep betreft. In het huidige onderzoek gaf bijna de helft van de respondenten aan voorafgaand aan detentie al (grote) problemen te ervaren op het gebied van onderdak, schulden, zorg en verslaving en bijna de helft had problemen met het vinden van een baan. Bij meer dan een derde is sprake van multiproblematiek. Personen die te maken hebben met verslavingsproblematiek kampen

ook vaak met (langdurige) dakloosheid en/of psychische problemen. Dit sluit aan bij vele eerdere onderzoeken waaruit blijkt dat gedetineerde personen voorafgaand aan detentie vaak al problemen op meerdere leefgebieden hebben, dat ze kampen met verslavings- en psychische problematiek en dat er bij een deel sprake is van een licht verstandelijke beperking (LVB) (e.g. Appelman et al., 2021; Brons et al., 2018; Den Bak et al., 2018; Kaal et al., 2011; Pasma et al., 2022). De detentiepopulatie is een ingewikkelde doelgroep met complexe behoeften, waarvoor structurele oplossingen essentieel zijn. Dit onderzoek heeft laten zien dat het voor een groot deel van de onderzoeksgroep moeilijk is de basisvoorwaarden tijdens en na detentie op orde te krijgen. Met betrekking tot het *needs*-principe van het RNR-model (Bonta & Andrews, 2017) blijkt ook dat enkel de inzet op de basisvoorwaarden voor een groot deel van de populatie vaak niet genoeg is, de behoeften zijn doorgaans groter en complexer.

De beantwoording van deelvraag 4 valt grotendeels samen met de beantwoording van **deelvraag 5**. Zo kunnen op basis van dit onderzoek verschillende sterke punten en obstakels van het re-integratiebeleid vermeld worden, die tevens illustreren op welke manier de uitvoering van het beleid en de ervaringen daarmee wel en niet in overeenstemming zijn met de beoogde doelen. In de volgende paragrafen worden eerst de sterke punten van het re-integratieproces uiteengezet, waarna de institutionele, interpersoonlijke, praktische en maatschappelijke obstakels bij het re-integratieproces worden beschreven.

7.4.1 POSITIEVE ERVARINGEN VERLOOP RE-INTEGRATIEPROCES

In dit onderzoek zijn tijdens en na detentie verschillende goede ervaringen met re-integratiemogelijkheden en re-integratieprofessionals door (ex-)gedetineerde personen naar voren gebracht. Volgens het huidige re-integratiebeleid en wet- en regelgeving zijn er tijdens detentie verschillende manieren waarop gewerkt kan worden aan re-integratie en wordt er ingezet op het op orde krijgen van de basisvoorwaarden, maar ook op het versterken van het sociaal netwerk, gedragsverandering en het aanleren van vaardigheden. Door de langverblijvende (en zeldredzame en reeds gemotiveerde) personen in detentie worden de aangeboden cursussen en andere re-integratieactiviteiten over het algemeen positief ervaren en deze kunnen bijdragen aan gedragsverandering. Ook wat betreft de verkregen ondersteuning en het contact met re-integratieprofessionals zijn er verschillende

positieve ervaringen, waarbij onderscheid gemaakt kan worden tussen instrumentele en emotionele ondersteuning. Zoals uiteengezet in paragraaf 4.3 kan de instrumentele ondersteuning tijdens en na detentie een essentiële factor zijn om een succesvolle terugkeer naar de samenleving te waarborgen, bijvoorbeeld door ondersteuning te bieden op het gebied van de basisvoorwaarden en contact met het sociaal netwerk. De rol van de casemanager wordt tijdens detentie als cruciaal ervaren, want via de casemanager kunnen belangrijke stappen gezet worden in het verloop van het re-integratieproces. Tijdens detentie worden zaken zoals het aanvragen van een ID-bewijs en eerste schuldenoverzicht bij het CJIB als positief ervaren, maar ook op andere basisvoorwaarden zijn uiteenlopende belangrijke verbeteringen benoemd.

Naast de instrumentele ondersteuning benoemen respondenten ook goede ervaringen met het verloop van het re-integratieproces doordat zij zich gehoord hebben gevoeld door (sommige) re-integratieprofessionals. Indien professionals een menselijke bejegening hanteren en oprecht meedenken, wordt dit door gedetineerde respondenten als positief voor het verloop van het proces ervaren. Zoals genoemd, bestaat er veel variatie in de ervaringen met re-integratieprofessionals, maar wanneer het gevoel bestaat dat professionals oprecht willen helpen, aansluiten bij de beleavingswereld en (complexe) problematiek van personen en een menselijke bejegening hanteren, kan dit bijdragen aan meer vertrouwen in re-integratieprofessionals en de motivatie tot positieve gedragsverandering. Aansluitend bij wetenschappelijke inzichten over de werkaliantie (o.a. Bosker et al., 2020; Menger, 2018), is niet alleen de ondersteuning zelf, maar zijn juist ook een positieve relatie en vertrouwensband met re-integratieprofessionals van groot belang voor een goed verloop van het re-integratieproces. Deze relatie wordt, in lijn met eerder onderzoek naar bejegening door personeel in detentie (Van Hall et al., 2023, Beijersbergen, 2014), gekenmerkt door een respectvolle bejegening zoals door een deel van de respondenten ervaren in het huidige onderzoek.

7.4.2 INSTITUTIONELE OBSTAKELS

Naast de positieve ervaringen met het re-integratieproces zijn in dit onderzoek verschillende obstakels voor een succesvolle re-integratie geïdentificeerd. Ten eerste zijn er enkele elementen in het huidige beleid en de wet- en regelgeving die op zichzelf als essentiële belemmeringen in het re-integratieproces worden ervaren. Zo ligt met de komst van de Wet SenB veel verantwoordelijkheid bij de gedetineerde personen zelf en is (gewenst)

gedrag tijdens detentie nog belangrijker geworden. Dat met goed gedrag meer vrijheden en mogelijkheden vergaard kunnen worden, werkt goed voor een bepaalde groep personen in detentie: voor de personen die langere tijd in detentie verblijven en voor zelfredzame personen. Door de meer zelfredzame en capabele personen in detentie wordt het als prettig ervaren dat ze de ruimte krijgen om vrijheden en extra activiteiten in het plusprogramma te verdienen.

Er is echter een veel grotere groep gedetineerde personen die ofwel korte tijd in detentie verblijft en/of niet over dezelfde mate van sociaal, cultureel en economisch kapitaal beschikt (Kaal, 2016; Den Bak et al., 2018; Elbers et al., 2021). Volgens beleid maakt het systeem van straffen en belonen toegang tot (een deel van de) re-integratieactiviteiten afhankelijk van het gedrag in detentie. Aangezien veel en complexe problematiek kan bijdragen aan het uiten van onwenselijk gedrag, zorgt dit systeem ervoor dat de groep waarvoor ondersteuning noodzakelijk is, in de praktijk juist minder aanspraak kan maken op het gehele aanbod van re-integratieactiviteiten. Zo kunnen personen die kort of (deels) op rood in detentie verblijven, weinig tot geen aanspraak doen op externe vrijheden en re-integratieactiviteiten en loopt deze groep een (nog grotere) achterstand op (zie ook Van Ginneken, 2018). Daarnaast geldt voor de kortverblijvenden dat zij veel problemen hebben, maar juist weinig contact hebben met re-integratieprofessionals en indien zij verblijven op arrestantenafdeling ook nauwelijks toegang hebben tot re-integratieactiviteiten. Personen in het basis- of arrestantenregime verblijven veel tijd op cel en maken geen vorderingen op het gebied van re-integratie. Ondersteuning tijdens detentie komt dus vooral terecht bij de personen die langere tijd in detentie verblijven en wenselijk gedrag vertonen en juist in veel mindere mate of nauwelijks bij de personen die dit het meest nodig hebben. Dit is onwenselijk omdat de detentiepopulatie bij uitstek bestaat uit (zeer) kortverblijvenden en gedetineerde personen met een zorgbehoefte (bijvoorbeeld verminderd zelfredzaam en/of LVB) (Elbers et al., 2021; Den Bak et al., 2018; Kaal et al., 2011; RSJ, 2021). Het huidige re-integratiebeleid is er dus op gericht om succesvolle re-integratie te bevorderen, maar onderschat en houdt niet voldoende rekening met de complexiteit van de detentiepopulatie. Gedetineerde personen die te maken hebben complexe problemen, (nog) weinig motivatie vertonen en niet zelfstandig in staat zijn hun problemen op te lossen, krijgen de minste mogelijkheden om aan een verbeterde terugkeer in de samenleving te werken.

Naast obstakels met betrekking tot de huidige wet- en regelgeving wordt het re-integratiesysteem als geheel regelmatig als ingewikkeld, onduidelijk, langzaam en onoverzichtelijk ervaren. Volgens beleid wordt beoogd de zelfredzaamheid van personen in detentie te stimuleren, maar uit de interviews blijkt dat veel afspraken, regels en processen bij de uitwerking van het beleid niet goed door de doelgroep worden begrepen. Zo rapporteren respondenten dat het hen vaak niet duidelijk is welke re-integratieactiviteiten aangeboden worden of voor sommigen zelfs hoe zij in contact kunnen komen met de casemanager of wie de mentor is. Daarnaast wordt onduidelijkheid ervaren over welke aanvraag personen in detentie waar moeten doen, wat er beschikbaar is en onder welke voorwaarden, bij wie ze moeten zijn of hoelang aanvraagprocedures lopen. Een deel weet ook niet wanneer zij precies vrijkomen of voor welke zaak of welke boete zij op dat moment in detentie verblijven. Zo ontstaat er regelmatig verwarring en frustratie bij gedetineerde personen, waardoor tijdens detentie soms weinig wordt ondernomen en de tijd veelal wordt uitgezeten. In die gevallen is de *reintegration paradox* (Beyens et al., 2022) zichtbaar: er wordt verwacht aan re-integratie te werken en er zijn procedures om dit mogelijk te maken, maar uiteindelijk wordt weinig ondernomen op het gebied van re-integratie. Ook na detentie is het voor een groot deel van de ex-gedetineerde personen lastig om te navigeren in alle aanvragen en processen om de basisvoorwaarden op orde te krijgen. Zo zijn er talloze mogelijkheden voor ex-gedetineerde personen waar ze aanspraak op kunnen maken (zoals een voorschot bij aanvraag van uitkeringen, toeslagen, hulp bij schulden), maar het is hen niet altijd duidelijk hoe zij hier gebruik van kunnen maken.

Professionals ervaren eveneens de complexiteit van systemen. Uit de focusgroepen en de expertmeeting blijkt dat nieuwe regelgeving, beleid en bijbehorende (aanvraag)procedures ook voor hen ingewikkeld (kunnen) zijn. Het is voor re-integratieprofessionals zelf regelmatig niet duidelijk wie tijdens en na detentie de regie heeft, waardoor de informatie-uitwisseling niet altijd soepel verloopt. Aangezien elke organisatie met een eigen (digitaal) systeem werkt, is het in die gevallen lastig om de juiste informatie over personen in de strafrechtketen te delen.

7.4.3 INTERPERSOONLIJKE OBSTAKELS

Naast obstakels met betrekking tot beleid en systemen worden obstakels gesignaleerd die te maken hebben met de ervaren ondersteuning en het

contact met re-integratieprofessionals, zowel tijdens als na detentie. Allereerst laat deze studie zien dat bij (ex-)gedetineerde personen in de onderzoeksgroep een grote mate van wantrouwen bestaat ten opzichte van re-integratieprofessionals. Dit gebrek aan vertrouwen komt onder andere voort uit slechte (eerdere) ervaringen met professionals in het strafrecht-systeem en de samenwerking tussen instanties (gebrek aan *multilateraliteit*, Rubio Arnal & McNeill, 2024), maar ook door wantrouwen in de omgeving en maatschappij in het algemeen. Daarnaast spelen hier de ervaren obstakels met betrekking tot beleid en systemen zoals hiervoor beschreven een rol, die zorgen voor nog meer onbegrip en frustratie. Instanties waarbij het ondersteunende karakter in de beleving van (ex-)gedetineerde personen niet wordt overschaduwd door het punitieve karakter worden makkelijker vertrouwd en ook ondersteuning vanuit organisaties die (deels) buiten het justitieel kader werken, lijken makkelijker en/of beter te worden ontvangen, zoals van de gemeente, bewindvoering en vrijwilligers.

De duale taak van bijvoorbeeld casemanagers en reclasseringswerkers is niet altijd goed te begrijpen voor (ex-)gedetineerde personen en zorgt ervoor dat de ondersteuning op het gebied van re-integratie met wantrouwen ontvangen wordt. Casemanagers hebben een dubbele pet waarbij zij worden geacht ondersteuning te bieden bij de re-integratie, maar tegelijkertijd de personen zijn die slecht nieuws brengen over onder andere degradatie naar het basis-regime of het weigeren van een verlofaanvraag. Deze combinatie van een meer punitieve en tegelijkertijd ondersteunende rol kan ervoor zorgen dat het gehele contact negatief ervaren wordt. Ditzelfde fenomeen is zichtbaar bij het contact met reclasseringswerkers in de periode na detentie. Zo zijn er positieve ervaringen met de ontvangen begeleiding en ondersteuning die respondenten onder toezicht krijgen, maar over het algemeen zijn respondenten niet positief over het contact en de daadwerkelijke ondersteuning die zij krijgen. Dit lijkt vaak te maken te hebben met contrasterende rollen, waarbij reclasseringswerkers negatieve adviezen schrijven of een zaak terugsturen waardoor het voorwaardelijk deel in detentie moet worden doorgebracht. Na dergelijke ervaringen is het reclasseringscontact negatief gekleurd en wordt (toekomstige) ondersteuning ook met veel wantrouwen ontvangen.

De gesproken reclasseringswerkers ervaren deze dubbele rol zelf wat minder, omdat zij niet degene zijn die een cliënt formeel terugsturen.²

Respondenten die in een justitieel kader naar buiten komen, ervaren het toezicht veelal als belemmerend en niet zozeer als ondersteunend. Respondenten beseffen wat de gevolgen kunnen zijn als er te veel details en openheid van zaken wordt gegeven (dit wordt dan gebruikt voor de risico-inschatting, zie ook Crewe, 2011a) waardoor zij voorzichtig zijn met het delen van informatie. Er zijn ook respondenten die besluiten het voorwaardelijke deel in detentie door te brengen, een fenomeen dat bekendstaat als *maxing out* (Robert, 2018), zodat zij niet hoeven te voldoen aan (soms intensief) reclasseringstoezicht. Dergelijk toezicht kan als zeer ingrijpend worden ervaren en brengt ander leed met zich mee dan vrijheidsbeneming in detentie (Boone, 2019a). Personen in de onderzoeksgroep geven niet zelden aan de voorkeur te hebben om een paar maanden extra in detentie door te brengen in plaats van onder toezicht van de reclassering te staan voor een vaak langere periode. Voor de re-integratiekansen is dat onwenselijk, aangezien er binnen een gedwongen kader uiteindelijk wel meer bereikt kan worden, met name in het geval er bijzondere voorwaarden zijn opgelegd en de gevolgen groot kunnen zijn bij overtreding van die voorwaarden. In die gevallen zijn de betrokkenen gemotiveerd aan dergelijke voorwaarden te voldoen en komt er ook meer ondersteuning van de grond.

Van re-integratieprofessionals wordt verwacht dat zij ‘agogisch werken in gedwongen kader’ (Bosker & Menger, 2024). Volgens beleid behoren DJI-medewerkers ‘motiverende bejegening’ toe te passen om gedetineerde personen aan te moedigen en te motiveren om te werken aan een delictvrije toekomst (*Kamerstukken I*, 35122, nr. C, 2020; *Staatscourant* nr. 28357, 2021). Ook reclasseringswerkers hebben tijdens het toezicht en na detentie de duale taak om te begeleiden en te controleren, om zowel de samenleving te beschermen als in te zetten op re-integratie en *desistance* (Bosker & Menger, 2024; Van de Bunt, 2012). Toezicht is echter punitiever geworden onder invloed van een repressiever strafklimaat (Boone, 2019a). Van professionals mag verwacht worden dat zij goed kunnen balanceren tussen deze twee taken en tegelijkertijd de relatie met de cliënt goed houden, zoals

2 Het besluit over dit advies wordt namelijk, afhankelijk van de sanctie, genomen door een officier van justitie of rechter. Zie voor de verschillende lagen van besluitvorming Boone, 2019b. Met de Wet herziening tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen (Wet USB) is de besluitvorming overigens explicieter bij de reclassering neergelegd.

vanuit handelingstheorieën wordt benadrukt. Zo is volgens het RNR-model belangrijk om ondersteuning te verlenen op een menselijke, rechtvaardige en ethische manier met respect voor autonomie (principe 1) en om personeel hiervoor in te zetten met *relationship skills* (principe 14), zoals motiveren, enthousiasme tonen en geven om een ander (Bonta & Andrews, 2024). Dergelijke principes komen overeen met wat (ex-)gedetineerde personen in dit onderzoek als positieve ervaringen met re-integratieprofessionals omschrijven (zie paragraaf 7.4.1). Zo wordt steun voor ervaren moeilijkheden rondom het verkrijgen van een VOG, het gevoel dat er oprechte intentie is om te helpen en zich gehoord en menselijk benaderd te voelen door respondenten benoemd als positief, waardevol en belangrijk. Veel vaker zijn ervaringen met re-integratieprofessionals negatiever, omdat er in de beleving van (ex-)gedetineerde personen weinig persoonlijk contact en verbinding plaatsvindt. Dit sluit aan bij recente bevindingen waarin de behoefte van DJI-personeel wordt uitgelicht om binnen bestaande wetgeving en/of richtlijnen meer verbinding te faciliteren en maatwerk te kunnen leveren (Schelfhout et al., 2023). En ook vanuit de reclassering wordt benadrukt dat reclasseringswerk moet blijven gaan om contact tussen twee mensen, om te luisteren, empathie, hulp en steun te bieden (Poort et al., 2021). Tot slot kan de culturele diversiteit van de detentiepopulatie een rol spelen bij de (kwaliteit van de) relatie tussen professional en (ex-)gedetineerde persoon en het vragen/ontvangen van ondersteuning. Bijna de helft van de gedetineerde personen heeft een niet-westerse migratieachtergrond (RSJ, 2017; CBS Statline, 2023) en ook in het huidige onderzoek was de culturele diversiteit in de onderzoeksgroep groot. Re-integratieprofessionals zijn zich bewust van dit gegeven, maar menen dat er binnen de uitvoering van beleid weinig rekening mee gehouden wordt. Aangezien de re-integratieprofessionals over het algemeen geen afspiegeling zijn van de detentiepopulatie is het, in lijn met de werkalliantie en *Offender Management*-modellen (Bosker et al., 2020; Geenen et al., 2020; Maguire & Raynor, 2006, 2017; McNeill, 2006; Menger, 2018), waardevol te onderzoeken hoe (meer) verbinding kan worden gelegd tussen re-integratieprofessionals en gedetineerde personen die veelal vanuit een andere achtergrond komen. Ook in het kader van het responsiviteitsprincipe van het RNR-model is het belangrijk om de stijl en wijze van ondersteuning af te stemmen aan kenmerken van de personen tijdens of na detentie, zoals gender, leeftijd en ook etniciteit (aangeduid als specifieke responsiviteit, Bonta & Andrews, 2024).

7.4.4 PRAKTISCHE OBSTAKELS

De belangrijkste praktische obstakels bij het re-integratieproces betreffen onvoldoende informatievoorziening en moeilijke bereikbaarheid van re-integratieprofessionals. Zo laat deze studie zien dat respondenten in detentie een gebrek aan informatie over re-integratiemogelijkheden ervaren, met name tijdens detentie maar ook in de periode na vrijlating. Er wordt volgens hen weinig medegedeeld over de mogelijke cursussen of activiteiten die ondernomen kunnen worden of het contact dat met re-integratieprofessionals gelegd kan worden. Daarnaast ervaren zij ook te weinig informatie over welke zaken tijdens detentie geregeld moeten worden om onder andere de basisvoorwaarden op orde te krijgen en/of houden, zoals kennis over welke toeslagen of verzekeringen stopgezet moeten worden, welke subsidies aangevraagd kunnen worden en op welke banen gereageerd kan worden gezien het strafblad.

Daarnaast rapporteren (ex-)gedetineerde personen in het huidige onderzoek over de geringe beschikbaarheid en lastige bereikbaarheid van re-integratieprofessionals, onder wie casemanagers. Er is veel variatie in de mate waarin er contact plaatsvindt en hoe makkelijk casemanagers en andere re-integratieprofessionals bereikbaar zijn. Het wordt gewaardeerd als het initiatief voor contact vanuit bijvoorbeeld de casemanager komt, maar gedetineerde personen ervaren veelal dat ze zelf verantwoordelijk zijn voor (de totstandkoming van) het contact. Een extra complicerende factor hierbij is de hoge werkdruk, caseload en grote personeelstekorten in het gevangeniswezen (Inspectie JenV, 2023; *Kamerstukken II*, 24587, nr. 926, 2023). Daarbij zijn casemanagers mogelijk niet altijd in staat om complexe zaken in meer detail uit te zoeken en ondersteuning op te starten. Ook in samenwerkingsverbanden met andere professionals wordt werkdruk genoemd. Zo melden externe professionals in de focusgroepen dat er sprake is van weinig communicatie en informatieoverdracht tussen instanties vanwege een hoge werkdruk bij casemanagers en de termijnen rondom de intake. Ook voor de reclassering geldt dat er niet altijd een toezichthouder beschikbaar is als iemand uit detentie komt, wat de overgang van binnen naar buiten belemmert.

7.4.5 MAATSCHAPPELIJKE OBSTAKELS

Tot slot wordt naar aanleiding van de problemen bij formele re-integratie (paragraaf 7.2.3) de impact hiervan op ex-gedetineerde personen genoemd. Uitgesloten worden van de arbeidsmarkt, niet mogen deelnemen aan

vrijwilligerswerk of na het tonen van de BGG afgewezen worden vanwege een detentieverleden, draagt bij aan het gevoel buiten de maatschappij te staan. Ex-gedetineerde personen gebruiken strategieën om werk te vinden en besluiten soms op voorhand om op bepaalde functies niet te reageren, omdat ze menen toch wel afgewezen te worden (zelfuitsluiting, zie ook Van 't Zand-Kurtovic, 2017). Zowel zelfuitsluiting als formele en sociale uitsluiting kunnen ervoor zorgen dat ex-gedetineerde personen zich na vrijlating lange tijd buiten de maatschappij voelen staan en minder gemotiveerd zijn om zich los te maken van crimineel gedrag. In een tijd waar processen aan de gang zijn van 'insluiting' en 'uitsluiting' van categorieën personen (Boone, 2012), raakt het de kern van het resocialisatiebeginsel om ex-gedetineerde personen juist onderdeel te laten zijn van de samenleving.

7.5 METHODOLOGISCHE REFLECTIE

Met dit grootschalige kwalitatieve onderzoek zijn gedetailleerde en unieke inzichten verkregen in de beleving van het re-integratieproces en uitwerking van het beleid, maar enige methodologische reflectie is van belang om de bevindingen in dit hoofdstuk te kunnen interpreteren.

Ten eerste is de uitval na detentie binnen de onderzoeksgroep een punt van aandacht. Tijdens het eerste meetmoment in detentie kwamen alle personen die voldeden aan de selectiecriteria (zie paragraaf 2.2.2) in aanmerking voor deelname aan het onderzoek en er waren tijdens detentie weinig weigeraars. Na detentie zijn 69 van de 100 personen opnieuw gesproken, maar 31 personen zijn niet teruggevonden en/of niet geïnterviewd. Hoewel deze aantallen een zeer hoge respons betreffen in vergelijking met eerdere studies na een detentieperiode, is er mogelijk wel een vorm van selectiebias opgetreden als gevolg van de personen die wel en niet zijn teruggevonden na detentie. Zo is het niet altijd gelukt om personen die tot het einde van hun detentie in het basisprogramma verbleven opnieuw te interviewen na detentie. Hetzelfde geldt voor een deel van de kortverblijvende mannen met ernstige multiproblematiek. Personen die niet opnieuw zijn geïnterviewd na detentie hadden gemiddeld een kortere detentieduur dan de groep die wel is geïnterviewd na vrijlating; wat betreft leeftijd was er nauwelijks verschil. Het is dan ook waarschijnlijk dat bij de groep die na detentie niet meer is geïnterviewd sprake is van een nog minder rooskleurig beeld van het re-integratieproces na detentie dan dat is beschreven in dit onderzoek, met name onder kortverblijvende

mannen. Het is tevens denkbaar dat in de groep die niet gevonden/gesproken is na detentie nog een lagere mate van vertrouwen in instanties en professionals is dan in de groep die wel is gesproken na detentie. Ook is er uitval geweest tussen het eerste en tweede interviewmoment na detentie. Over het re-integratieproces van ex-gedetineerde personen die bij het eerste moment drie maanden na detentie wel zijn geïnterviewd en daarna niet meer, is zodoende informatie verzameld over een minder lange periode.

Ten tweede is de informatie over de complexe en multiproblematiek van de onderzoeksgroep grotendeels gebaseerd op de interviews met (ex-)gedetineerde personen. Deze informatie is door hen zelf gerapporteerd, maar er is geen *geregistreeerde* data van de gehele onderzoeksgroep over bijvoorbeeld financiële, psychische en/of lichamelijke problematiek verkregen. Hoewel naar deze basisvoorwaarden wel is gevraagd in de interviews, bleken respondenten niet altijd op de hoogte van officiële diagnoses, wisten niet goed wat dat inhoudt, of waren het er niet mee eens. Zo gaf respondent 32 aan dat hij contact had met een ggz-instelling, omdat hij 'psychisch niet in orde' zou zijn. Hij kon echter niet goed uitleggen waarvoor dat was en vond daarbij ook dat hij het niet nodig had. Het analyseren van de informatie verkregen uit interviews over de basisvoorwaarden heeft betekenisvolle informatie opgeleverd over het verloop en de ervaringen. Daarentegen komt de informatie uit de interviews mogelijk niet altijd overeen met de vastgestelde stoornissen en aandoeningen. Waar bevraagd en gerapporteerd, zijn psychische en lichamelijke problematiek meegenomen in de analyse, maar het is waarschijnlijk dat in de onderzoeksgroep sprake is van meer problematiek dan in het huidige onderzoek in kaart is gebracht. Dit was deels ook te zien in de dossiers van DJI en de reclassering waar een relatief groot deel van de subsample van de onderzoeksgroep een LVB-indicatie had, terwijl dit in de interviews niet altijd aan bod is gekomen.

Aansluitend hierop is een derde punt van aandacht de informatie in de D&R-plannen en reclasseringsdossiers over geboden ondersteuning. De hoeveelheid informatie in de dossiers varieerde enorm. In dossiers waar veel informatie te vinden was, leek over het algemeen ook veel ondersteuning te zijn gevraagd, aangeboden, opgezet en/of gecontinueerd. Daartegenover bevatten dossiers waarin nauwelijks sprake leek te zijn van ondersteuning ook weinig informatie. Op basis van de dossiers valt dus vanuit het perspectief van de betrokken organisaties alleen iets te zeggen over ondersteuning op het gebied van re-integratie die *wel* is aangevraagd en/of in gang is gezet.

Gevallen waarin nauwelijks of geen ondersteuning plaatsvindt, konden niet (goed) onderzocht worden. Indien mogelijk is dan wel gekeken naar de ondersteuning voorafgaand aan detentie (bijvoorbeeld casus 3 van R87 in hoofdstuk 6) en hoe dit doorwerkt na detentie.

Een vierde reflectie is dat het landelijk re-integratiebeleid een omvangrijk onderwerp betreft, waar vele personen, organisaties en werkprocessen mee gemoeid zijn. Dit onderzoek heeft dan ook niet tot doel gehad om afzonderlijke werkprocessen en pilots gedetailleerd te evalueren, maar heeft aan de hand van een aantal overkoepelende thema's een globaal beeld gegeven van de ervaringen met het huidige re-integratiebeleid. De verschillende perspectieven zijn zo veel mogelijk geprobeerd genuanceerd te beschrijven, maar de beschrijvingen zullen niet altijd recht doen aan hoe het proces en de inzet door andere betrokken wordt ervaren.

7.6 AANBEVELINGEN

Op basis van het voorliggende onderzoek en de belangrijkste conclusies kan een aantal aanbevelingen gedaan worden ten aanzien van de vormgeving en de uitvoeringspraktijk van het re-integratiebeleid in Nederland.

Een eerste aanbeveling betreft dat het verkrijgen van toegang tot re-integratiemogelijkheden in het beleid niet afhankelijk gemaakt wordt van het vertonen van wenselijk gedrag tijdens detentie. Aangezien het hebben van een beperkt zelfredzaam vermogen of het hebben van veel en complexe problematiek kan bijdragen aan het uiten van onwenselijk gedrag, zorgt dit systeem ervoor dat de groep waarvoor ondersteuning noodzakelijk is, juist toegang tot re-integratieactiviteiten wordt ontzegd.³ Het is van belang dat ondersteuning op het gebied van re-integratie voor alle gedetineerde personen toegankelijk is. Straffen en belonen kunnen ook op andere manieren die niet direct raken aan re-integratie en het verminderen van recidive. Daarnaast is het waardevol te verkennen hoe bepaalde activiteiten die zelfredzaamheid en autonomie kunnen bevorderen, maar die als beloning verdiend moeten worden in het plusprogramma,

3 Het is overigens mogelijk dat er in PI's verschillend uitvoering wordt gegeven aan het beleid en dat bijvoorbeeld sommige re-integratietrainingen ook aan personen in het basisprogramma beschikbaar worden gesteld.

vrijer toegankelijk te maken voor gedetineerde personen die hier baat bij kunnen hebben (zie Elbers, in productie).

Een tweede aanbeveling ziet toe op de versoepeling en verduidelijking van verloffregels. Voor personen in detentie is verlof een belangrijke manier om te wennen aan het complexe leven buiten, de overgang van binnen naar buiten te vergemakkelijken en om de banden met het sociale netwerk te herstellen en/of op te bouwen. Door de huidige verloffregels wordt dit echter bemoeilijkt en deze zorgen in de praktijk voor veel onduidelijkheid, frustratie en teleurstelling. In lijn met wetenschappelijke inzichten over geleidelijk wennen aan terugkeer naar de samenleving (Kummerlowe, 1992; George et al., 2022; Ternes et al., 2019) zouden verloffregels, met inachtneming van slachtofferbelangen en risicoafwegingen, versoepeld kunnen worden, zodat zo veel mogelijk ex-gedetineerde personen de kans krijgen geleidelijk te wennen aan het leven na detentie. Het geleidelijk wennen aan terugkeer is ook van belang voor familie en kinderen (Meijer & Van Ginneken, 2018). Daarnaast kunnen de procedures en beslissingen met betrekking tot verlof verduidelijkt en vereenvoudigd worden, zodat gedetineerde personen (beter) weten wat zij kunnen verwachten.

Een derde aanbeveling is om de zelfredzaamheid van gedetineerde personen in het re-integratieproces te vergroten door meer overzicht te creëren. Het stimuleren van zelfredzaamheid zoals beoogd in het huidige beleid is, aansluitend bij wetenschappelijke literatuur (Boone et al., 2016; Ellis & Bowen, 2017) een belangrijke doelstelling en wordt door de meer vaardige personen in detentie als prettig en stimulerend ervaren. Maar de wijze waarop dit nu wordt vormgegeven, stimuleert de autonomie en verantwoordelijkheid van een groot deel van de detentiepopulatie juist niet. Er wordt veel verantwoordelijkheid verwacht in een complex detentie- en re-integratiesysteem, maar een meer gedifferentieerde aanpak is wenselijk, omdat niet van alle personen in detentie dezelfde capaciteiten verwacht kunnen worden. Van meer 'kwetsbare' personen wordt onrealistisch veel verantwoordelijkheid (of *agency*) (Bandura, 2006; Sered & Norton-Hawk, 2020) verwacht. Ondersteuning om gedetineerde personen meer zelfredzaam te maken, zou gericht kunnen zijn op een betere informatievoorziening en het overzichtelijk maken van zaken die geregeld moeten worden bij binnenkomst en vertrek en welke wegen gedetineerde personen kunnen bewandelen om zaken te regelen, zoals het tijdig regelen van (een voorschot op) de uitkering na detentie. Uit eerder onderzoek is bekend dat gedetineerde personen niet goed weten welke

stappen ondernomen moeten worden naar een gewenst doel, vaak ook omdat ze weinig prosociale rolmodellen hebben (gehad) (e.g. Doekhie, 2019). Door personen in detentie te ondersteunen bij de te nemen stappen om zaken geregeld te krijgen, kan vertrouwen worden gegeven om een doel te bereiken en zo bijdragen aan *agency* (Bandura, 2006). Meer aandacht besteden aan de capaciteiten en persoonlijke doelen van gedetineerde personen is tevens in lijn met de *strength-based approach* van het Good Lives Model (GLM; Ward & Maruna, 2007).

Een vierde aanbeveling richt zich op de mogelijkheden voor zinvolle dagbesteding voor kortverblijvende personen in detentie, het re-integratieaanbod en het verder verkennen van alternatieven voor korte detenties. Dit onderzoek laat zien dat het voor kortverblijvenden in detentie, onder andere door een beperkt aanbod en slechte bereikbaarheid van re-integratieprofessionals, ingewikkeld is om te werken aan re-integratie. Tegelijkertijd kan de relatief korte detentie wel degelijk een negatieve impact hebben op het leven na vrijlating, bijvoorbeeld door problemen met financiën en onderdak. Arrestanten hebben over het algemeen geen toegang tot de arbeid en zij spenderen de dag grotendeels op cel. Onder andere dit gebrek aan (zinvolle) dagbesteding heeft impact op het ervaren leefklimaat en vergroot de kans op detentieschade en recidive (Boone et al., 2016; Van Ginneken & Palmen, 2022). De Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ, 2017; 2021) concludeerde eerder al dat korte detenties weinig effect lijken te hebben, omdat de mogelijkheden voor gedragsverandering en re-integratie uiterst beperkt zijn. Ook recente effectstudies tonen aan dat korte straffen leiden tot meer recidive in vergelijking tot taakstraffen en de samenleving veel meer kost (Wermink et al., 2023). Het huidige re-integratiebeleid blijkt voor de groep kortverblijvenden dan ook ontoereikend en het is daarom van belang om na te gaan hoe beleid vormgegeven kan worden zodat ook kortverblijvende personen kunnen werken aan re-integratie. Daarnaast wordt aanbevolen alternatieven voor korte detenties, en de gevolgen daarvan, verder te verkennen, zoals de taakstraf of elektronisch toezicht. Elektronische detentie is wat betreft het risico op recidive een goed alternatief voor een gevangenisstraf en kan, net als de taakstraf, wel degelijk als straf worden ervaren (Van Ginneken & Hayes, 2017; Villman, 2024; Williams & Weatherburn, 2022). Nu zijn er wettelijke obstakels voor het opleggen van een taakstraf (zie artikel 22b Sr; Blokland et al., 2023; Boone et al., 2022) waardoor dat soms onmogelijk wordt gemaakt.

Een vijfde aanbeveling ziet toe op een betere afstemming van de regierol en informatie-uitwisseling tussen organisaties en de daar werkzame re-integratieprofessionals. Deze aanbeveling is in lijn met het belang van *multilateraliteit* zoals weergegeven in het re-integratiemodel van Rubio Arnal en McNeill (2024), namelijk bewustzijn van de (soms vele) verschillende partijen die een rol hebben in het re-integratieproces en de taak om deze inspanningen te coördineren. Een betere afstemming zal ook de informatievoorziening naar personen in detentie verbeteren en daarmee onduidelijkheid over aanvragen en processen kunnen verminderen. Met het oog op de hoge werkdruk en personeelstekorten (*Kamerstukken II*, 24587, nr. 926, 2023) wordt hiermee niet bedoeld op meer samenwerking, maar wel op kwalitatief betere samenwerking, waarbij duidelijk is wie op welk moment verantwoordelijk is. Zo is het volgens verschillende aanwezigen bij de expertmeeting wenselijk om gemeentelijke procedures, bijvoorbeeld met betrekking tot het aanvragen van een uitkering of een voorschot hierop tijdens en na detentie, beter vast te leggen. In de expertmeeting is ingegaan op het potentieel van de landelijke pilot Re-integratieofficier (RIO) gecoördineerd door het Ministerie van JenV. De RIO fungeert als een soort ‘spil’ tussen de (ex-)gedetineerde persoon, DJI, reclassering, gemeente en politie en pakt regie in het re-integratieproces. Het resultaat voor de (ex-)gedetineerde staat altijd voorop (niet de doelstellingen van de afzonderlijke organisaties). De RIO denkt mee en maakt de complexe systemen waarin ex-gedeteneerde personen zich bevinden meer overzichtelijk.

Een zesde aanbeveling heeft betrekking op het verbeteren van emotionele en sociale aspecten van de voorbereiding op vrijlating. Zowel tijdens als na detentie ligt de nadruk op instrumentele en materiële ondersteuning, wat essentiële factoren zijn voor een veilige terugkeer. De periode vlak na vrijlating wordt echter regelmatig gekenmerkt door het wennen aan het samenleven met kinderen/familie en de overgang van binnen naar buiten. Het complexe leven buiten is met name na een langere detentiestraf niet zoals verwacht. Het meedenken vlak voor vrijlating over hoe het leven eruit zal zien en welke obstakels er kunnen zijn, kan helpend zijn om meer te anticiperen op de problemen in de eerste periode na vrijlating.

Een zevende aanbeveling betreft de (bij)scholing van en intervisie tussen re-integratieprofessionals. Zij hebben een duale taak van controleren en ondersteunen, die door de (complexe en diverse) doelgroep moeilijk te begrijpen is. Er ontstaat wantrouwen wanneer personen die als verantwoordelijk

worden gezien voor onder andere negatief advies omtrent belangrijke beslissingen, zoals promoveren of aanvraag PP, ook degenen zijn die ondersteuning aanbieden bij het opbouwen van het leven na detentie. Resocialisatie kan dan hand in hand gaan met straf, wat de ervaren legitimiteit kan bemoeilijken (Meijer, 2022). Het vergt verschillende competenties om zowel de focus op re-integratie als de punitieve aspecten binnen een functie te combineren op een menselijke, respectvolle en betrokken manier. Dit wordt in vele theoretische modellen (zoals de werkaliantie en het RNR-model) als cruciaal gezien in de relatie tussen de professional en de (ex-)gedetineerde persoon en dit onderzoek laat zien dat er in het algemeen onder (ex-)gedetineerde personen behoefte is aan menselijk contact met re-integratieprofessionals. De (bij)scholing van en intervisie tussen re-integratieprofessionals zou zich diepgaander kunnen richten op de competenties die nodig zijn om hybride te kunnen werken, dat wil zeggen in staat zijn het werken in gedwongen kader te combineren met het begeleiden van ex-gedetineerde personen. Dat impliceert het integreren van motiverende gespreksvoering met kennis over het handelen als professional in gedwongen kader, waarbij ze zich kunnen inleven in de doelgroep om (meer) verbinding en vertrouwen te realiseren.⁴ Hierbij werd tijdens de expertmeeting het belang van aandacht voor de (culturele) diversiteit onderstreept, zowel in de afspiegeling van re-integratieprofessionals als bij de benadering van de doelgroep. Uit eerder onderzoek naar re-integratie en het proces van *desistance* onder personen met een (niet-westerse) migratieachtergrond is bekend dat het proces op sommige gebieden anders verloopt: de rol van familie is bijvoorbeeld groter en gevoelens van schaamte en stigma worden anders ervaren (Calverley, 2013). Het is van belang dat organisaties die betrokken zijn bij re-integratie hun personeel voldoende intercultureel opleiden en hen de nodige handvatten geven.⁵

Tot slot richt de achtste aanbeveling zich op het verruimen van de mogelijkheden tot formele re-integratie. De ervaren problemen in dit onderzoek met een VOG en het strafblad in de zoektocht naar werk leiden voor gemotiveerde personen tot het gevoel stil te staan en niet geaccepteerd te worden

4 Om Duurzame Ontwikkelingsdoelen te bereiken (Sustainable Development Goals, UN 2015; Ministerie BZK, 2024), zijn verschillende competenties geïdentificeerd die van belang zijn om complexe maatschappelijke uitdagingen, zoals criminaliteit, op te kunnen lossen in de toekomst door degenen die daar een rol in spelen. Deze competenties, ook wel Inner Development Goals (Jordan et al., 2021) genoemd, zijn bijvoorbeeld empathie en compassie, perspectiefvaardigheden en interculturele competenties.

5 In dit kader verschijnt in het najaar 2024 het boek 'Intercultureel werken in gedwongen kader' (Van Vliet, in productie).

door de samenleving. Voor een succesvolle re-integratie, of breder gezien, het stoppen met criminaliteit blijkt het includeren van ex-gedetineerde personen in de samenleving echter van groot belang omdat zo bijgedragen kan worden aan een *sense of belonging* (Maruna, 2014; McNeill, 2016; Nugent & Schinkel, 2016). Een manier om dit te bereiken, is om de actieve inzet van ex-gedetineerde personen meer te belonen en de mogelijkheid te verkennen van hoe een ‘bewijs van rehabilitatie’ of re-integratie in de praktijk werkzaam zou kunnen zijn bij het verkrijgen van een VOG (Van den Berg & Van ’t Zand-Kurtovic, 2023). In rechtszaken rondom VOG-aanvragen ligt de nadruk op risicofactoren en spelen beschermende factoren een marginale rol. Het gedrag van personen die actief werken aan gedragsverandering na detentie lijkt zo weinig mee te tellen. Aangezien beleidsregels rondom het verkrijgen van een VOG onduidelijk en ambigu zijn, is het belangrijk te specificeren welke beschermende factoren en re-integratieactiviteiten meewegen en op welke manier deze worden meegewogen, zodat ex-gedetineerde personen (beter) weten hoe ze de kans vergroten op afgifte van een VOG. Ook kan onderzocht worden hoe en welke consequenties kunnen volgen voor ex-gedetineerde personen die ‘buiten’ goed gedrag vertonen. Verder is het in het licht van de krapte op de arbeidsmarkt (CBS Statline, 2023) opvallend dat het justitiële verleden van sollicitanten steeds vaker wordt opgevraagd, te zien in een grote stijging van het aantal VOG-aanvragen (Winkel & Woudt, 2022; Van den Berg & Van ’t Zand-Kurtovic, 2023). In het Meerjarenprogramma 2024-2028 (CBS) wordt naar aanleiding van de krapte op de arbeidsmarkt het ‘onbenut arbeidspotentieel’ onderzocht. Het is in dit kader waardevol om ook de groep ex-gedetineerde personen in kaart te brengen die wel gemotiveerd is om te werken, maar daarbij formele belemmeringen ervaart.

7.7 TOT BESLUIT

Bijna de helft van de ex-gedetineerde personen komt binnen twee jaar weer met justitie in aanraking en het is moeilijk gebleken om dit recidivecijfer omlaag te brengen. Aan de hand van dit onderzoek zijn belangrijke obstakels geïdentificeerd die een succesvolle re-integratie bemoeilijken. Voor de zelfredzame personen in detentie is er adequate hulp en ondersteuning om te werken aan een succesvolle terugkeer in de samenleving, maar voor het grootste deel van de detentiepopulatie is daarvan niet of onvoldoende sprake. Juist de personen met omvangrijke en complexe problematiek komen niet in aanmerking voor re-integratieactiviteiten, snappen niet hoe

re-integratieprofessionals bereikt kunnen worden en ervaren wantrouwen en verwijdering, omdat verwachtingen niet worden waargemaakt. Dit kan ertoe leiden dat na de detentieperiode problemen zich opstapelen, waardoor het opbouwen van een meer conventioneel leven nog verder bemoeilijkt wordt. Het leven na detentie wordt dan ook gekenmerkt door problemen op het gebied van materiële, sociale, formele en/of persoonlijke re-integratie.

In het huidige beleid en de wetgeving, waarbij de nadruk ligt op vergelding en eigen verantwoordelijkheid, wordt weinig rekening gehouden met de complexe en diverse detentiepopulatie. Hierdoor komen re-integratiemogelijkheden in het gedrang komen. Het beleid is zelfs zo ingericht dat sommige onderdelen ervan een averechtse uitwerking hebben op een succesvolle re-integratie waardoor personen (verder) gedemotiveerd raken om te werken aan terugkeer in de samenleving. Het samenspel van beleid, complexe systemen, multiproblematiek van de doelgroep, opeenstapeling van problemen en een lage mate van vertrouwen in professionals maakt van re-integratie een ambitieuze opdracht voor alle betrokkenen. Het terugdringen van recidivecijfers en het succesvol re-integreren van (ex-) gedetineerde personen is een ingewikkeld maatschappelijk probleem, ook wel een *wicked problem* genoemd (Rittel & Webber, 1973), waarbij verschillende actoren betrokken zijn en waarbij tal van factoren nog een extra complicerende rol spelen, zoals personeelstekorten, krapte op de woningmarkt, armoede, en sociale ongelijkheid. Het onderzoek heeft laten zien dat de strafdoelen vergelding en resocialisatie op gespannen voet kunnen staan en dat er te midden van bureaucratische processen, regels en formaliteiten, een gebrek aan inlevingsvermogen, maatwerk en emotionele ondersteuning wordt ervaren in het re-integratiesysteem.

Bijna alle personen in detentie komen op een zeker moment weer terug in de maatschappij. Om recidivecijfers te verlagen en te werken aan een veilige samenleving is het, ook met erkenning van andere strafdoelen zoals vergelding, cruciaal om in te zetten op re-integratie waarbij verbinding wordt ervaren tussen professionals en (ex-)gedetineerde personen. Ondersteuning en activiteiten op het gebied van re-integratie behoren nauw aan te sluiten bij de capaciteiten en achterliggende problemen van de detentiepopulatie, en dienen – tot slot – nadrukkelijk toegankelijk te zijn voor alle personen in detentie.

Literatuurlijst

- Andrews, C. (2015). *Community attitudes toward the reintegration of ex- prisoners*. [Doctoral dissertation, Deakin University].
- Andrews, D. A. (1982). *The Level of Supervision Inventory (LSI): The First Followup*. Ontario Ministry of Correctional Services.
- Appelman, J., Dirkzwager, A. J., & Van der Laan, P. H. (2021). *Kenmerken van justitiabelen, een systematisch literatuuronderzoek*. NSCR.
- Bandura, A. (2006). Towards a psychology of human agency. *Perspectives on Psychological Science*, 1, 164-180.
- Baumer, E. P., O'Donnell, I., & Hughes, N. (2009). The Porous Prison. A Note on the Rehabilitative Potential of Visits Home. *The Prison Journal*, 89(1), 119-126. <https://doi.org/10.1177/0032885508330430>.
- Beerthuizen, M. G. C. J., Beijersbergen, K. A., Noordhuizen, S., & Weijters, G. (2015). *Vierde meting van de monitor nazorg ex-gedetineerden*. WODC.
- Beijersbergen, K. A. (2014). *Procedural justice in prison: A study on the determinants and consequences of a procedurally just treatment of prisoners*. [Dissertatie, Vrije Universiteit van Amsterdam].
- Beijersbergen, K., Dirkzwager, A. J., Molleman, T., Van der Laan, P. H., & Nieuwbeerta, P. (2015). Procedural Justice in Prison. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 59(4), 337-358. <https://doi.org/10.1177/0306624x13512767>.
- Berghuis, M. L. (2023). *Factsheet Recidive onder ex-gedetioneerde volwassenen en jeugdigen*. WODC.
- Bergseth, K. J., & Bouffard, J. A. (2012). Examining the Effectiveness of a Restorative Justice Program for Various Types of Juvenile Offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 57(9), 1054-1075. <https://doi.org/10.1177/0306624x12453551>.
- Beyens, K., Breuls, L., & Gilbert, E. (2022). The 'reintegration paradox': Working towards the future while standing still. In *Time and Punishment: New Contexts and Perspectives* (pp. 143-169). Springer International Publishing.
- Beyens, K., Dirkzwager, A., & Korf, D. (2014). Detentie en gevolgen van detentie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 56(2), 1-22.
- Blokland, A. A. J., Schuyt, P. M., & Wermink, H. T. (2023). Wat is vergelding ons waard? *Boom Strafblad*, 4(1), 28-34. doi:10.5553/BSb/266669012023004001005.
- Bonta, J., & Andrews, D. A. (2024). *The Psychology of Criminal Conduct* (7th ed.). Routledge.
- Bonta, J., & Stephen Wormith, J. (2013). Applying the risk-need-responsivity principles to offender assessment. In L.A. Craig, L. Dixon & T. A. Gannon (eds.), *What works in offender rehabilitation: An evidence-based approach to assessment and treatment* (pp. 72-93). John Wiley and Sons.
- Boone, M. M. (2002). *Leren diversifiëren: Reclassering en culturele diversiteit*. Willem Pompe Instituut voor Strafrechtswetenschappen.
- Boone, M. M. (2011). Judicial rehabilitation in the Netherlands: Balancing between safety and privacy. *European Journal of Probation*, 3(1), 63-78.

- Boone, M. M. (2012). *Eigen boeven eerst: Insluiting en uitsluiting in de sanctietoepassing*. Eleven International Publishing.
- Boone, M. M. (2019a). *Paradoxen van toezicht. Straffen in het hart van de samenleving*. Boom Criminologie.
- Boone, M. M. (2019b). En wat als het misgaat? De omzetting en herroeping van toezicht op justitiabelen in de samenleving, *Justitiële Verkenningen* 45(3), 43-60.
- Boone, M. M., Althoff, M., & Koenraadt, F. (2016). *Het leefklimaat in justitiële inrichtingen*. WODC..
- Boone M. M., Nieuwbeerta P., & Schuyt P. M. (2022). Vervangende taakstraf als alternatief voor een niet betaalde geldboete: 'No brainer' of hersenkraker?, *Sancties*, 5, 277-287.
- Boschman, S., Teerlink, M., & Weijters, G. (2020). *Monitor nazorg ex-gedetineerde personen – 6e meting. Problemen op de basisvoorwaarden voor re-integratie en de relatie met recidive*. WODC.
- Boschman, S., Verweij, S., Teerlink, M., & Weijters, G. (2021). *Re-integratiebeleid en recidive: lessen uit internationaal onderzoek*. WODC.
- Bosker, J., & Menger, A. (2024). *Werken in gedwongen kader. Methodiek voor forensisch werken* (7^e editie). SWP.
- Bosker, J., Monnee-Van Doornmalen, J., Henskens, R., & Van der Plaats, D. (2020). *Effectieve werkwijzen in reclasseringstoezicht. Een systematisch literatuuroverzicht*. KFZ.
- Bosma, A. Q. (2017). Targeting recidivism: An evaluation study into the functioning and effectiveness of a prison-based treatment program. [Dissertatie, Universiteit Leiden].
- Bottoms, A., & Shapland, J. (2011). Steps towards desistance among male young adult recidivists. In S. Farrall, R. Sparks, S. Maruna & M. Hough (Eds), *Escape Routes: Contemporary Perspectives on Life after Punishment* (pp. 43-80). Routledge.
- Bourdieu, P. (2000). *Pascalian meditations*. Polity Press.
- Braun, V., & Clarke, V. (2021). *Thematic analysis: A practical guide*. SAGE.
- Brons, A., Nieuwbeerta, P., & Dirkzwager, A. J. (2018). Het verloop van de partnerrelaties van gedetineerden tijdens en na detentie. *Tijdschrift voor Criminologie*, 60(3), 327-351.
- Brownell, K. D., Marlatt, G. A., Lichtenstein, E., & Wilson, G. T. (1986). Understanding and preventing relapse. *American Psychologist*, 41(7), 765-782.
- Bunting, A. M., Staton, M., Winston, E., & Pangburn, K. (2019). Beyond the Employment Dichotomy: An Examination of Recidivism and Days Remaining in the Community by Post-Release Employment Status. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(5), 712-733. <https://doi.org/10.1177/0306624x18808685>.
- Burke, L., Collett, S., & McNeill, F. (2019). *Reimagining rehabilitation: beyond the individual*. Routledge.
- Bushway, S. D., Piquero, A. R., Broidy, L. M., Cauffman, E., & Mazerolle, P. (2001). An empirical-framework for studying desistance as a process. *Criminology*, 39(2), 491-516.
- Calverley, A. (2013). *Cultures of desistance: Rehabilitation, reintegration and ethnic minorities*. Routledge.
- CBS Statline (2023). *Gedetineerden; geslacht, leeftijd en migratieachtergrond*. Geraadpleegd op 15 november 2023, van: <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/82321NED/table?fromstatweb>.

- Cheliotis, L. K. (2009). Before the Next Storm. Some Evidence-Based Reminders About Temporary Release. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(4), 420-432. <https://doi.org/10.1177/0306624x08316710>.
- Cho, R. M., & Tyler, J. H. (2010). Does Prison-Based Adult Basic Education Improve Postrelease Outcomes for Male Prisoners in Florida? *Crime & Delinquency*, 59(7), 975-1005. <https://doi.org/10.1177/0011128710389588>.
- Chouhy, C., Cullen, F. T., & Lee, H. (2020). A social support theory of desistance. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 6, 204-223.
- Cid, J., & Martí, J. (2012). Turning points and returning points: Understanding the role of family ties in the process of desistance. *European Journal Of Criminology*, 9(6), 603-620. <https://doi.org/10.1177/1477370812453102>.
- Commissie van Toezicht. (z.d.). *Toelichting op de Wet straffen en beschermen*. Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://www.commissievantoezicht.nl/wetSenB/toelichting/>.
- Cook, P. J., Kang, S., Braga, A. A., Ludwig, J., & O'Brien, M. E. (2014). An Experimental Evaluation of a Comprehensive Employment-Oriented Prisoner Re-entry Program. *Journal of Quantitative Criminology*, 31(3), 355-382. <https://doi.org/10.1007/s10940-014-9242-5>.
- Crewe, B. (2009). *The Prisoner Society: Power, Adaptation and Social Life in an English Prison*. Clarendon Press.
- Crewe, B. (2011a). Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment. *Punishment & society*, 13(5), 509-529.
- Crewe, B. (2011b). Soft power in prison: Implications for staff-prisoner relationships, liberty and legitimacy. *European journal of criminology*, 8(6), 455-468.
- Crocker, D. (2015). Implementing and Evaluating Restorative Justice Projects in Prison. *Criminal Justice Policy Review*, 26(1), 45-64. <https://doi.org/10.1177/0887403413508287>.
- Decorte, T., & Zaitch, D. (2016). *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*. (3e editie). Acco.
- Den Bak, R. R., Popma, A., Nauta-Jansen, L., Nieuwbeerta, P., & Jansen, J. M. (2018). *Psychosociale criminogene factoren en neurobiologische kenmerken van mannelijke gedetineerden in Nederland*. WODC.
- DJI (2014). *Richting aan re-integratie: In de praktijk. Handreiking convenant re-integratie van ex-gedetineerden*. Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- DJI (2019). *Kansen bieden voor re-integratie: In de praktijk. Handreiking Bestuurlijk akkoord*. Ministerie van Veiligheid en Justitie.
- DJI (2020). *Re-integratie. Succesvolle terugkeer van gedetineerde personen in de maatschappij* [Infographic]. Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2020/03/01/infographic-re-integratie2020>.
- DJI (2021a). *Informatieblad. Beperkt Beveiligde Afdeling (BBA). Voor gedetineerde personen*. Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2021/06/16/informatieblad-bba-voor-gedetineerde-personen>.
- DJI (2021b). *Informatieblad. Penitentiair Programma. Voor gedetineerde personen met een totale straf van minimaal 6 maanden en maximaal 1 jaar vanaf 1 december 2021*. Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2021/07/19/informatieblad-pp-gedetineerde-personen-met-maximaal-1-jaar-straf-na-1-december-2021>.

- DJI (2022). *Infographic Gevangeniswezen 2022*. <https://www.dji.nl/over-dji/documenten/publicaties/2023/05/30/infographic-gevangeniswezen>.
- Dirkzwager, A.J.E., Nieuwbeerta, P., Beijersbergen, K.A., Bosma, A.Q., De Cuyper, R., Doekhie, J., & Palmen, H. (2018). Cohort Profile: the Prison Project—a Study of Criminal Behaviour and Life Circumstances Before, During, and After Imprisonment in the Netherlands. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 4, 1-16
- Doekhie J. V. O. R. (2019). *Dimensions of desistance : a qualitative longitudinal analysis of different dimensions of the desistance process among long-term prisoners in the Netherlands* [Dissertatie, Universiteit Leiden].
- Doekhie, J. V. O. R., Van Ginneken, E. F. J. C., Dirkzwager, A. J., & Nieuwbeerta, P. (2018). Managing Risk or Supporting Desistance? A Longitudinal Study on the Nature and Perceptions of Parole Supervision in the Netherlands. *Journal Of Developmental And Life-course Criminology*, 4(4), 491-515. <https://doi.org/10.1007/s40865-018-0097-6>.
- Doleschal, E., & Geis, G. (1971). *Graduated Release*. National Institute of Mental Health, Center for Studies of Crime and Delinquency.
- Duwe, G., & Clark, V. (2014). The Effects of Prison-Based Educational Programming on Recidivism and Employment. *The Prison Journal*, 94(4), 454-478. <https://doi.org/10.1177/0032885514548009>.
- Elbers, J.M. (in productie, 2024). *Rewards systems in prison*. [Dissertatie, Universiteit Leiden].
- Elbers, J. M., Van Ginneken, E. F. J. C., Boone, M. M., Nieuwbeerta, P., & Palmen, H. (2021). Straffen en belonen in detentie. Een planevaluatie van het Nederlandse systeem van Promoveren en Degradere. *Tijdschrift voor Criminologie*, 63(3), 263-291. <https://doi.org/10.5553/tvc/0165182x2021063003002>.
- Ellis, S. M., & Bowen, E. (2017). Factors associated with desistance from violence in prison: an exploratory study. *Psychology Crime & Law*, 23(6), 601-619. <https://doi.org/10.1080/1068316x.2017.1290090>.
- Ellison, M., Szifris, K., Horan, R., & Fox, C. (2017). A Rapid Evidence Assessment of the effectiveness of prison education in reducing recidivism and increasing employment. *Probation Journal*, 64(2), 108-128. <https://doi.org/10.1177/0264550517699290>.
- Farrall, S., Hunter, B., Sharpe, G. H., & Calverley, A. (2014). *Criminal careers in transition: the social context of desistance from crime*. Oxford University Press.
- Farrall, S., & Maruna, S. (2004). Desistance-Focused Criminal Justice Policy Research: Introduction to a Special Issue on Desistance from Crime and Public Policy. *The Howard Journal of Criminal Justice*, 43(4), 358-367. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2311.2004.00335.x>.
- Farrington, D. P. (2019). The duration of criminal careers: How many offenders do not desist up to age 61?. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 5, 4-21.
- Gålnander, R. (2022). The Lonely Road to Reform: On the Detriments of Loneliness in Women's Desistance from Crime. *Nordisk Tidsskrift for Kriminalvidenskab*, 109(1), 193-200.
- Garland, D. (1996). The limits of the sovereign state: Strategies of crime control in contemporary society. *The British Journal of Criminology*, 36(4), 445-471.
- Garland, D. (2001). *The culture of control*. Oxford University Press.
- Geenen, M. J., & Bosker, J. (2022). Binnen beginnen om buiten te blijven. *PROCES*, 101(3), 161-172.
- Geenen, M. J., Bosker, J., Monnee-Van Doornmalen, J., Heij, D. (2020). *Naar een Selectie Ondersteunend Model (SOM) voor gevangeniswezen en reclassering. Tussenrapportage*. Hogeschool Utrecht.
- George, K., Sibanyoni, E., & Mofokeng, J. T. (2022). Fetching water with a leaking container: Female offenders' rehabilitation programme limitation, South Africa. *International Journal of Research In Business and Social Science*, 11(2), 433-446. <https://doi.org/10.20525/ijrbs.v11i2.1691>.

- Gerber, J., & Fritsch, E. J. (1995). Adult academic and vocational correctional education programs: review of recent research. *Journal of Offender Rehabilitation*, 22(1-2), 119-142.
- Giordano, P. C., Cernkovich, S. A., & Rudolph, J. L. (2002). Gender, crime and desistance: Toward a theory of cognitive transformation. *American Journal of Sociology*, 107(4), 990-1064.
- Goffman, E. (1961). *Asylums: Essays on the social situation of mental patients and other inmates*. Anchor Books.
- Hannah-Moffat, K. (2005). Criminogenic needs and the transformative risk subject: Hybridizations of risk/need in penalty. *Punishment & society*, 7(1), 29-51.
- Hanrath, J., Van Asch, R., Talan, A., & De Vogel, V. (2019). *Goed casemanagement in de PI: Over de ontwikkeling van vakmanschap op begeleiding bij re-integratie na detentie*. Hogeschool Utrecht. doi:10.13140/RG.2.2.34005.09447.
- Harding, D. J., Wyse, J. B., Dobson, C., & Morenoff, J. D. (2014). Making ends meet after prison. *Journal of Policy Analysis and Management*, 33, 440-470.
- Halsey, M., Armstrong, R., & Wright, S. (2016). 'F*ck It!': Matza and the Mood of Fatalism in the Desistance Process. *British Journal of Criminology*, 57(5), 1041-1060.
- Hayes, H. (2007). Reoffending and restorative justice. In G. Johnstone, & D.W. Van Ness (Eds.), *Handbook of Restorative Justice* (1e editie, pp. 426-444). Willan Publishing.
- Helmus, L. M., & Ternes, M. (2017). Temporary Absences From Prison in Canada Reduce Unemployment and Reoffending: Evidence for Dosage Effects From an Exploratory Study. *Psychology, Public Policy, and Law*, 23(1), 23-38. <https://doi.org/10.1037/law0000104>.
- Hoekstra, M. S., & Den Bak, R. R. (2021). *Cahier 2021-26. Herstel in detentie. Beleid en interventies*. WODC.
- Homburg, G., Verbeek, E., Van de Grift, M., Kuin, M., & Schuyt, P. M. (2021). *Voorbereiding evaluatie Wet straffen en beschermen*. WODC.
- Inspectie JenV. (2023). *Samen werken aan een nieuwe start. Re-integratie tijdens en na detentie*. Ministerie van Justitie en Veiligheid.
- Jacobs Valentine, E., & Redcross, C. (2015). Transitional jobs after release from prison: effects on employment and recidivism. *IZA Journal of Labor Policy*, 4(16), 1-17. <https://doi.org/10.1186/s40173-015-0043-8>.
- Jordan, T., Reams, J., Stålné, K., Greca, S., Henriksson, J. A., Björkman, T., & Dawson, T. (2021). *Inner Development Goals: Background, method and the IDG framework*. Geraadpleegd op 1 januari 2024, van: https://drive.google.com/file/d/1s_TQbFreKH13kruxss8aQsbWlxKVFsfK/edit.
- Kaal, H. L. (2016). *Prevalentie licht verstandelijke beperking in het justitiedomein*. Hogeschool Leiden.
- Kaal, H. L., Negenman, A. M., Roeleveld, E., & Embregts, P. J. C. M. (2011). *De problematiek van gedetineerden met een lichte verstandelijke beperking in het gevangeniswezen*. Universiteit van Tilburg.
- Kamerstukken I, 35122, nr. C. (2020, 15 januari). Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35122-C.html>.
- Kamerstukken II, 29279, nr. 655. (2021, 15 juni). Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29279-655.pdf>.
- Kamerstukken II, 29279, nr. 719. (2022, 9 juni). Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-fd9bdbfa3159aa61c96443c8db3352de13d0441a/pdf>.

- Kamerstukken II, 35122, nr. 2. (2019, 15 januari). Geraadpleegd op 14 november 2022, van <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2019Z00542&dossier=35122#wetgevingsproces>.
- Kamerstuk II, 24587, nr. 926 (2023, 4 december). Geraadpleegd op 12 maart 2024, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-24587-926.html>.
- Kamerstukken II, 52e vergadering. (2018, 14 februari). Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/h-tk-20172018-52-3.pdf>.
- Kamerstukken II, 96e vergadering. (2019, 20 juni). Geraadpleegd op 24 februari 2023, van https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20190620/voortzetting_behandeling_wet/document3/f=vl0pka0cg3n1.pdf.
- Kang, T., & Kruttschnitt, C. (2022). Can Persistent Offenders Help Us Understand Desistance from Crime?. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 8(3), 365-392.
- Koenraadt, R. M., Dirkzwager, A. J., & Nieuwbeerta, P. (2020). Gedetineerd en debiteur: Onderzoek naar het hebben van schulden tijdens en na detentie. *PROCES*, 99(2), 157-171.
- Kummerlowe, C. (1992). Coping With Imprisonment. A Long-Termers' View. In T.J. Flanagan (Ed.), *Long-Term Incarceration: Issues of Science, Policy and Correctional Practice* (pp. 41-50). SAGE Publications.
- Laub, J. H., & Sampson, R. J. (2003). *Desistance from crime over the life course*. In Handbook of the life course (pp. 295-309). Springer US.
- LeBel, T. P. (2012). Invisible stripes? Formerly incarcerated persons' perceptions of stigma. *Deviant Behavior*, 33(2), 89-107.
- Leeuw, F. L. (2003). Reconstructing program theories: Methods available and problems to be solved. *The American Journal of Evaluation*, 24(1), 5-20.
- Leeuw, F. L. (2005). Trends and developments in program evaluation in general and criminal justice programs in particular. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 11(3), 233-258.
- Lipsky, M. (2010). *Street-Level Bureaucracy. Dilemmas of the Individual in Public Services*. Russel Sage Foundation.
- Maguire, M., & Raynor, P. (2006). How the resettlement of prisoners promotes desistance from crime: Or does it? *Criminology & Criminal Justice*, 6(1), 19-38.
- Maguire, M., & Raynor, P. (2017). Offender management in and after prison: The end of 'end to end'? *Criminology & Criminal Justice*, 17(2), 138-157.
- Martufi, A. (2019). The paths of offender rehabilitation and the European dimension of punishment: New challenges for an old ideal?. *Maastricht Journal of European and Comparative Law*, 25(6), 672-688.
- Maruna, S. (2001). *Making good: how ex-convicts reform and rebuild their lives*. American Psychological Association.
- Maruna, S. (2004). What's love got to do with it? *Safer Society*, 22, 12-14.
- Maruna, S., & Farrall, S. (2004). Desistance from crime: A theoretical reformulation. *Kolner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie*, 43, 171-94.
- McKendy, L., & Ricciardelli, R. (2021). The pains of release: Federally-sentenced women's experiences on parole. *European journal of probation*, 13(1), 1-20. <https://doi.org/10.1177/2066220320948375>.

- McNeill, F. (2006). A desistance paradigm for offender management. *Criminology & Criminal Justice*, 6(1), 39-62.
- McNeill, F. (2014). Punishment as rehabilitation. In G. Bruinsma & D. Weisburd (Eds.), *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice* (pp. 4195-4206). Springer.
- McNeill, F. (2016). Desistance and criminal justice in Scotland. In H. Croall, G. Mooney, & M. Munro (Eds.), *Crime, justice and society in Scotland* (pp. 200-216). Routledge.
- McNeill, F., & Graham, H. (2020). Conceptualising rehabilitation: four forms, two models, one process and a plethora of challenges. In *The Routledge Companion to Rehabilitative Work in Criminal Justice* (pp. 20-31). Routledge.
- Meijer, R. F., Moolenaar, D. E. G., Choenni, R., & Van den Braak, S. W. (2022). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2021*. WODC.
- Meijer, S. (2022). *In al zijn facetten. Over de betekenis van resocialisatie* [oratie]. Geraadpleegd op 15 november 2023, van <https://repository.ubn.ru.nl/bitstream/handle/2066/250575/250575.pdf?sequence=2&isAllowed=y>.
- Meijer, S., & Rodermond, E. (2022). Resocialisation and Reintegration in the Netherlands: Political Narrative Versus Reality. In *The Palgrave Handbook of Global Rehabilitation in Criminal Justice* (pp. 413-428). Springer International Publishing.
- Meijer, S., & Van Ginneken, E. F. J. C. (2018). Visie op resocialisatie?. *Strafblad: het nieuwe tijdschrift voor strafrecht*, 16(5), 35-41.
- Menger, A. (2018). *De werkalliantie in het gedwongen kader*. Eburon.
- Ministerie BZK (2024). *Achtste Nationale SDG Rapportage Nederland op weg naar brede welvaart*. Ministerie van Buitenlandse Zaken. Geraadpleegd op 15 mei 2024, van <https://open.overheid.nl/documenten/c81dac6a-95cb-46c1-a084-65c7f7f85133/file>.
- Ministerie BZK, Ministerie JenV, & Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2021, 1 augustus). *Kansen bieden voor Re-integratie: In de praktijk. Handreiking Bestuurlijk Akkoord Nazorg Ex-gedetineerde personen. Re-integratie van (ex-) gedetineerde burgers*. Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://vng.nl/sites/default/files/2022-07/Handreiking-re-integratie-ex-gedetineerde-personen.pdf>.
- Ministerie JenV. (2018). *Recht doen, kansen bieden. Naar effectievere gevangenisstraffen*. Dienst Justitiële Inrichtingen. Geraadpleegd op 11 december 2022, van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2018/06/01/recht-doen-kansen-bieden>.
- Ministerie JenV., DJI, Reclassering & Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2019, 1 juli). *Kansen bieden voor re-integratie. Bestuurlijk akkoord. Re-integratie van (ex-)justitiabele burgers*. Dienst Justitiële Inrichtingen. Geraadpleegd op 4 januari 2023, van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2019/12/23/bestuurlijk-akkoord-kansen-bieden-voor-re-integratie>.
- Ministerie JenV. (z.d.). *Vernieuwde invulling detentieverloop gedetineerde personen* [Infographic]. Geraadpleegd op 31 mei 2023, van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-150fae88-ce02-4518-b29f-5bc465d8f468/pdf>.
- Molleman, T., & Leeuw, F. L. (2012). The influence of prison staff on inmate conditions: A multilevel approach to staff and inmate surveys. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 18, 217-233.

- Moolenaar, D. E. G., Choenni, R., & Braak, S. W. van den (2023). *Criminaliteit en rechtshandhaving 2022*. WODC.
- Northcutt Bohmert, M., & Duwe, G. (2012). Minnesota's Affordable Homes Program: Evaluating the Effects of a Prison Work Program on Recidivism, Employment and Cost Avoidance. *Criminal Justice Policy Review*, 23(3), 327-351. <https://doi.org/10.1177/0887403411411911>.
- Nugent, B., & Schinkel, M. (2016). The pains of desistance. *Criminology & Criminal Justice*, 16(5), 568-584.
- Österman, L., & Masson, I. (2018). Restorative Justice With Female Offenders: The Neglected Role of Gender in Restorative Conferencing. *Feminist Criminology*, 13(1), 3-17. <https://doi.org/10.1177/1557085117738326>.
- Palmen, H., Bosma, A., & Van Ginneken, E. F. J. C. (2019). Het leefklimaat in Nederlandse penitentiare inrichtingen: de Life In Custody-studie. *PROCES*, 98(1), 20-36.
- Pasma, A. J., Van Ginneken, E. F. J. C., Bosma, A. Q., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2021). Het contact tussen gedetineerden en interne en externe re-integratieprofessionals in Nederlandse penitentiare inrichtingen. *Tijdschrift voor Veiligheid*, 20(1), 23-51.
- Pasma, A. J., Van Ginneken, E. F. J. C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2022). Do prisoners with reintegration needs receive relevant professional assistance? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 67(2-3), 247-269. <https://doi.org/10.1177/0306624x221086554>.
- Pasma, A. J., Van Ginneken, E. F. J. C., Palmen, H., & Nieuwbeerta, P. (2023). Professional support and re-entry preparedness among prisoners. *Criminology & Criminal Justice*, <https://doi.org/10.1177/17488958231161432>.
- Paternoster, R., & Bushway, S. (2009). Desistance and the feared self: Toward an identity theory of criminal desistance. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 99, 1103-1156.
- Piggott, E., & Wood, W. (2018). Does Restorative Justice Reduce Recidivism? Assessing Evidence and Claims about Restorative Justice and Reoffending. In T. Gavrielides (Eds.), *Routledge International Handbook of Restorative Justice* (pp. 359-376). Routledge.
- Plaisier, J., Bouma, D., Feddes, A., Hoetjes, V., Pollaert, H., & Van Straaten, I. (2016). Proces-evaluatie 'kies voor verandering'-training. Impact R&D, WODC.
- Plaisier, J., & Pennekamp, S. (2009). *Planevaluatie reclasseringstoezicht*. Impact R&D, WODC.
- Poort, R., Hagtingus, B., & Bosker, J. (2021). Reclasseren: toezicht en hulpverlening. *PROCES*, 100(1-2), 11-24.
- Purvis, M., Ward, T., & Willis, G. (2011). The Good Lives Model in practice: Offence pathways and case management. *European Journal of Probation*, 3(2), 4-28.
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon and-schuster.
- Ramakers, A. A. T. (2014). *Barred from employment. A study of labor market prospects before and after imprisonment*. [Dissertatie, Universiteit Leiden].
- Ramakers, A. A. T. (2021). Secrecy as best policy? Stigma management and employment outcomes after release from prison. *The British Journal of Criminology*, 62(2), 501-518.
- Ramakers A. A. T., Nieuwbeerta P., Van Wilsem J., Apel R. & Dirkzwager, A. J. (2017a), The past and future labor market careers of Dutch prisoners. In: Blokland A. A. J., Van der Geest V. (Eds.) *The Routledge International Handbook of Life-Course Criminology* (377-396). Taylor & Francis Ltd.

- Ramakers, A. A. T., Nieuwbeerta, P., Van Wilsem, J., & Dirkzwager, A. J. (2017b). Not Just Any Job Will Do: A Study on Employment Characteristics and Recidivism Risks After Release. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 61(16), 1795-1818. <https://doi.org/10.1177/0306624X1663614>.
- Richner, K. A., Pavelka, S., & McChargue, D. E. (2022). A Restorative Justice Intervention in United States Prisons: Implications of Intervention Timing, Age, and Gender on Recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-18. <https://doi.org/10.1177/0306624X221086555>.
- Rittel, H. W., & Webber, M. M. (1973). Dilemmas in a general theory of planning. *Policy sciences*, 4(2), 155-169. <https://doi.org/10.1007/BF014>
- Robert, L. (2018). *Making out in prison. A study of pre-release long-term prisoners*. [Dissertatie, KU Leuven].
- Robinson, G. (2008). Late-modern rehabilitation: The evolution of a penal strategy. *Punishment & Society*, 10(4), 429-445. <https://doi.org/10.1177/1462474508095319>.
- Rodermond, E. (2018). *Out of prison, out of crime. Women on the road to desistance*. [Dissertatie, Vrije Universiteit Amsterdam].
- Rodermond, E., Van de Weijer, S., Rosenkrantz Lindegaard, M., Bijleveld, C. C., Slotboom, A. M., & Kruttschnitt, C. (2022). Out of prison, out of crime? The complex interplay between the process of desistance and severe resource disadvantages in women's post-release lives. *European Journal of Criminology*, 20(6), 1852-1877.
- RSJ (2015). *Advies en rechtspraak in samenhang verder*. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- RSJ (2017). *Advies van detineren naar re-integreren*. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- RSJ (2021). *Korte detenties nader bekeken. Minder korte detenties en meer betekenisvolle alternatieven*. Raad voor Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming.
- Rubio Arnal, A. (2021). *Post-prison re/integration? A Glasgow case study* [Doctoral dissertation, University of Glasgow].
- Rubio Arnal, A., & McNeill, F. (2024). Exploring re/habilitation and developing a new conceptualization of re/integration. In Coppola, F., & Martufi, A. (Eds.). *Social Rehabilitation and Criminal Justice* (pp 251-267). Taylor & Francis.
- Sampson, R. J., & Laub, J. H. (1993). Crime in the Making: Pathways and turning points through life. *Crime & Delinquency*, 39(3), 396. <https://doi.org/10.1177/001128793039003010>.
- Schelfhout, D., Frencken, M., & Bok, J. (2023). *Verslag dialoogsessie invoeringstoets Wet Straffen en Beschermen*. Andersson, Elffers Felix.
- Sered, S., & Norton-Hawk, M. (2020). Beyond recidivism and desistance. *Feminist Criminology*, 16 (2), 165-190.
- Shammas, V. L. (2014). The pains of freedom: Assessing the ambiguity of Scandinavian penal exceptionalism on Norway's Prison Island. *Punishment & Society*, 16(1), 104-123.
- Shapland, J., & Bottoms, A. (2011). Reflections on social values, offending and desistance among young adult recidivists. *Punishment & Society*, 13(3), 256-282.
- Sherman, L. W., & Strang, H. (2007). *Restorative justice: the evidence*. The Smith Institute. Geraadpleegd op 12 mei 2023, van https://www.iirp.edu/images/pdf/RJ_full_report.pdf.

- Simon Thomas, M. (2022). Complexiteit van multiproblematiek en het probleemoplossend vermogen van de rechter. *Recht Der Werkelijkheid*, 43(1), 56-73. <https://doi.org/10.5553/rdw/138064242022043001004>.
- Skarðhamar, T. (2003). Inmates' social background and living conditions. *Journal of Scandinavian studies in criminology and crime prevention*, 4(1), 39-56.
- Slotboom, A., & Bijleveld, C. C. J. H. (2007). Wat er in je hoofd en hart zit weet niemand: gedetineerde vrouwen in Nederland. *Justitiële verkenningen*, 4, 72-88.
- Solbakken, L. E., & Wynn, R. (2022). Barriers and opportunities to accessing social support in the transition from community to prison: a qualitative interview study with incarcerated individuals in Northern Norway. *BMC psychology*, 10(1), 1-11.
- Staatscourant nr. 28357 (2021, 10 juni). Regeling van de Minister voor Rechtsbescherming van 8 mei 2021, nr. 3313234, houdende wijziging van de Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerde personen, de Regeling tijdelijk verlaten van de inrichting en de Regeling arbeid gedetineerde personen en diverse andere regelingen in verband met de wijziging van de regeling inzake detentiefasering als gevolg van de inwerkingtreding van de Wet straffen en beschermen. Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://zoek.officiële bekendmakingen.nl/stcrt-2021-28357.pdf>.
- Staatscourant nr. 47401 (2021, 25 november). Regeling van de Minister voor Rechtsbescherming van 15 november 2021, nr. 3639125, houdende wijziging van de Regeling tijdelijk verlaten van de inrichting en diverse andere regelingen in verband met een noodzakelijke verduidelijking van de verhouding tussen het re-integratieverlof voor extramurale arbeid en deelname aan een penitentiair programma én met herstel van diverse omissies. Geraadpleegd op 24 februari 2023, van <https://www.rsj.nl/binaries/rsj/documenten/beleidsreactie/2022/02/04/beleidsreactie-advies-wijziging-diverse-regelingen-i.v.m.-wet-straffen-en-beschermen/Beleidsreactie+advies+wijziging+diverse+regelingen+i.v.m.+Wet+straffen+en+beschermen.pdf>.
- Strang, H., & Sherman, L. W. (2015). The morality of evidence: the second annual lecture for Restorative Justice: An International Journal. *Restorative Justice*, 3(1), 6-27. <https://doi.org/10.1080/20504721.2015.1049869>.
- Strang, H., Sherman, L. W., Mayo-Wilson, E., Woods, D., & Ariel, B. (2013). *Restorative Justice Conferencing (RJC) Using Face-to-Face Meetings of Offenders and Victims: Effects on Offender Recidivism and Victim Satisfaction. A Systematic Review*. The Campbell Collaboration. Geraadpleegd op 12 mei 2023, van <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.4073/csr.2013.12>.
- Sturm, A. (2022). *To be trusted*. [Dissertatie, Hogeschool Utrecht].
- Sykes, G. (1958). *The society of captives: A study of a maximum security prison*. Princeton University Press.
- Tates, K. (2010). Online focusgroepgesprekken als methode van dataverzamelen. *KWALON: Tijdschrift voor Kwalitatief Onderzoek in Nederland*, 15(2), 40-46.
- Teerlink, M., Boschman, S., & Weijters, G. (2021). *Werken aan werk. De samenhang tussen deelname aan ESF-modules en werk, opleiding en strafrechtelijke recidive onder ex-gedetineerden en ex-JJI-pupillen*. WODC.

- Ternes, M., Helmus, L. M., & Forrester, T. (2019). How Are Temporary Absences and Work Releases Being Used With Canadian Federal Offenders? *Journal of Forensic Psychology Research and Practice*, 19(1), 24-43. <https://doi.org/10.1080/24732850.2018.1546041>.
- Thomas, K. J., Pogarsky, G., & Loughran, T. A. (2021). Paternoster on human agency and crime: a rejoinder to critics on his behalf. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, 1- 19.
- Tripodi, S. J., Kim, J. S., & Bender, K. (2010). Is Employment Associated With Reduced Recidivism? The Complex Relationship Between Employment and Crime. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 54(5), 706-720. <https://doi.org/10.1177/0306624X093429>.
- Tyler, T. R. (1990). *Why people obey the law*. Princeton University Press.
- Uggen, C. (2000). Work as a Turning Point in the Life Course of Criminals: A Duration Model of Age, Employment, and Recidivism. *American Sociological Review*, 65(4), 529-546. <https://doi.org/10.2307/2657381>.
- Van Beek, G., De Vogel, V., & Van de Mheen, D. (2020). Financiële problematiek als belemmering voor re-integratie van ex-delinquenten. *Justitiële Verkenningen*, 46(1), 86-104
- Van de Bunt, H. (2012). Stilzwijgen onder toezichthouders. *Tijdschrift over Cultuur & Criminaliteit*, 2(2), 47-63.
- Van den Berg, C. J. W., & Van 't Zand-Kurtovic, E. G. (2023). Rehabilitatiebewijs en de rol van risico- en beschermende factoren in VOG-uitspraken, *Tijdschrift voor Criminologie*, 65, p. 1-24.
- Vandebosch, H. (2002). De invloed van persoonlijke achtergrondkenmerken en gevangenisfactoren op de probleemervaringen van Nederlandstalige veroordeelden: een studie in vijf Vlaamse strafinrichtingen. *Panopticon*, 23(1), 22-43.
- Van Duijvenbooden, K. (2016). Nazorg ex-gedetineerden – tien jaar na invoering. *Proces*, 95(2), 86-97.
- Van Ginneken, E. F. J. C. (2018). Zelfredzaamheid in detentie: Kritische kanttekeningen bij het systeem van promoveren en degraderen. *Proces*, 97(2), 113-129.
- Van Ginneken, E. F. J. C., Bosma, A. Q., Pasma, A. J., & Palmen, H. (2020). Unhappy staff, unhappy prisoners? The relation between work climate and prison climate in Dutch prisons. *Kriminologie-Das Online-Journal| Criminology-The Online Journal*, (2), 182-200.
- Van Ginneken, E. F. J. C., & Hayes, D. (2017). 'Just' punishment? Offenders' views on the meaning and severity of punishment. *Criminology & Criminal Justice*, 17(1), 62-78. <https://doi.org/10.1177/1748895816654204>.
- Van Ginneken, E. F. J. C., & Palmen, H. (2022). Is there a relationship between prison conditions and recidivism? *Justice Quarterly*. <https://doi.org/10.1080/07418825.2022.2040576>.
- Van Hall, M., Dirkzwager, A. J., Van der Laan, P. H., & Nieuwebeerta, P. (2023). Exploring the linkage between changes in detainees' perceptions of procedural justice and changes in misconduct. *Psychology, Crime & Law*.
- Van Noije, L., & Wittebrood, K. (2008). *Sociale veiligheid ontsleuteld. Veronderstelde en werkelijke effecten van veiligheidsbeleid*. Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Van 't Zand-Kurtovic, E. G. (2017), *Invisible bars; The impact of having a criminal record on young adults' position in the labour market*. [Dissertatie Universiteit Utrecht]

- Van 't Zand-Kurtovic, E. G., & Van Oosten, G. J. (2021). Geen schone lei: Over het starre regime voor verwijdering en afscherming van justitiële gegevens. *Delikt en Delinkwent*, 51(4): 274-288.
- Van 't Zand-Kurtovic, E. G. & Boone M. M. (2023). Privacy, promotionalism and the proliferation of state-performed criminal record screening in the Netherlands: how a restrictive legal framework can still result in a steep increase of criminal background checks, *Criminology & Criminal Justice* 23(4): 549-567.
- Van Vliet, J. (in productie, 2024). *Intercultureel werken in gedwongen kader*. Uitgeverij SWP.
- Verbruggen, J., Blokland, A., & van der Geest, V. (2012). Effect of employment and unemployment on serious offending in a high-risk sample of men and women from ages 18 to 32 in the Netherlands. *British Journal of Criminology*, 52(5), 845-869. <https://doi.org/10.1093/bjc/azs023>.
- Verweij, S., Tollenaar, N., Teerlink, M., & Weijters, G. (2021). *Recidive onder justitiabelen in Nederland*. WODC.
- Villman, E. (2024). Early release from prison with electronic monitoring: Hook for or hindrance to change? *Criminology & Criminal Justice*, 24(1), 184-203. <https://doi.org/10.1177/17488958221080887>.
- Visher, C. A., Lattimore, P. K., Barrick, K., & Tueller, S. (2017). Evaluating the Long-Term Effects of Prisoner Reentry Services on Recidivism: What types of services matter? *Justice Quarterly*, 34(1), 136-165. <https://doi.org/10.1080/07418825.2015.1115539>.
- Visher, C. A., LaVigne, N. G., & Travis, J. (2004). *Returning home: understanding the challenges of prisoner reentry: Maryland pilot study: findings from Baltimore*. Urban Institute.
- Walsh, T. (2006). Is Corrections Correcting? An Examination of Prisoner Rehabilitation Policy and Practice in Queensland. *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*, 39(1), 109-133. <https://doi.org/10.1375/acri.39.1.109>.
- Ward, T., & Brown, M. (2004). The good lives model and conceptual issues in offender rehabilitation. *Psychology, Crime & Law*, 10(3), 243-257.
- Ward, T., & Maruna, S. (2007). *Rehabilitation: Beyond the risk paradigm*. Routledge.
- Wartna, B. S. J., & Aidala, R. (1991). *Dagdetentie. Evaluatie van een experiment*. WODC.
- Wensveen, M., Palmen, H., Ramakers, A.A.T., Dirkzwager, A.J., & Nieuwbeerta, P. (2016). Terug naar huis? Veranderingen in woonsituatie tijdens detentie en na vrijlating. *Tijdschrift voor Criminologie*, 58(1), 28-55.
- Wermink H. T., Been J., Schuyt P. M., Wijck P.W. van & Blokland A. A. J. (2023). De prijs van vergelding: een raamwerk voor de bepaling van de betalingsbereidheid voor korte gevangenisstraffen. *Tijdschrift voor Criminologie* 65(3), 269-296.
- Widdershoven, R. L., Wichers, M., Kuppens, P., Hartmann, J. A., Menne-Lothmann, C., Simons, C. J., & Bastiaansen, J. A. (2019). Effect of self-monitoring through experience sampling on emotion differentiation in depression. *Journal of affective disorders*, 244, 71-77.
- Williams, J., & Weatherburn, D. (2022). Can Electronic Monitoring Reduce Reoffending?. *The Review of Economics and Statistics*, 104 (2): 232-245. https://doi.org/10.1162/rest_a_00954.

- Winkel, R., & Woudt, J. (2022, 20 januari). *Personeel vaker doorgelicht op risico's ondanks krapte op de arbeidsmarkt*. Het Financieele Dagblad, geraadpleegd op 2 april 2024, via https://fd.nl/economie/1427285/-lta2caYtOhvP?utm_medium=social&utm_source=linkedin&utm_campaign=earned&utm_content=20220120.
- Winnick, T. A., & Bodkin, M. (2008). Anticipated stigma and stigma management among those to be labeled "ex-con". *Deviant Behavior*, 29(4), 295-333.
- Wong, J. S., Bouchard, J., Gushue, K., & Lee, C. (2019). Halfway Out: An Examination of the Effects of Halfway Houses on Criminal Recidivism. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 63(7), 1018-1037. <https://doi.org/10.1177/0306624X18811964>.
- Zizek, S. (1998). Risk society and its discontents. *Historical materialism*, 2(1), 143-164.

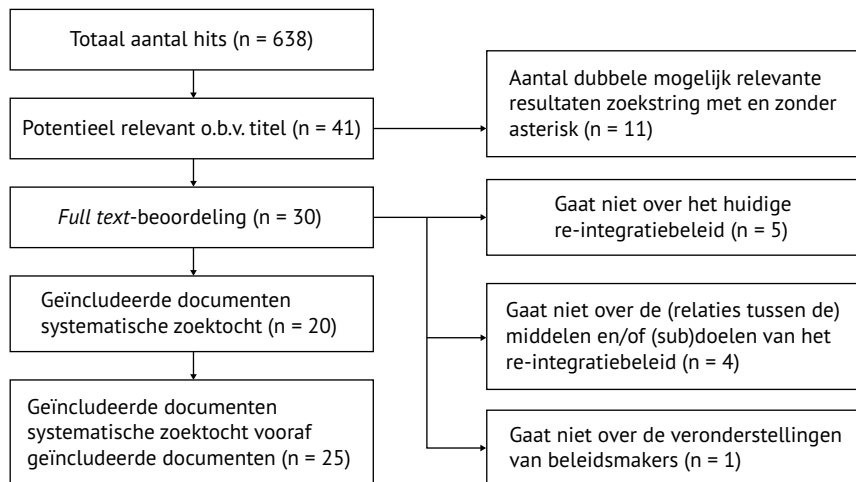
Bijlage 1 Planevaluatie

Bijlage 1.1 Inclusiecriteria

Dertig documenten die relevant leken moesten voldoen aan de volgende inclusiecriteria:

- 1 Bevat informatie over het huidige re-integratiebeleid (vanaf 2017¹).
- 2 Bevat informatie over het landelijke re-integratiebeleid.
- 3 Bevat informatie over het re-integratiebeleid voor volwassen (ex-)gedetineerde personen.
- 4 Bevat informatie over (de relaties tussen) de middelen en/of subdoelen van het huidige, landelijke re-integratiebeleid voor volwassen (ex-)gedetineerde personen.
- 5 Bevat aanvullende informatie ten opzichte van de vijf vooraf geïncludeerde documenten; en
- 6 Bevat informatie over de veronderstellingen van beleidsmakers.

Bijlage 1.2 Flowchart

1 In 2018 verscheen het visiedocument 'Recht doen, kansen bieden: naar effectievere gevangenisstraffen', dat de basis legde voor het huidige re-integratiebeleid voor volwassen (ex-)gedetineerden (Kamerstukken II, 52e vergadering, 2018). Voor het inclusie criterium is 2017 gekozen, zodat eventuele voorbereidende documenten in de analyse meegenomen konden worden.

Bijlage 1.3 Geïnccludeerde stukken

- Commissie van Toezicht. (z.d.). *Toelichting op de Wet straffen en beschermen*. Geraadpleegd van <https://www.commissievantoezicht.nl/wetSenB/toelichting/>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2020). *Re-integratie. Succesvolle terugkeer van gedetineerden in de maatschappij* [Infographic]. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2020/03/01/infographic-re-integratie-2020>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2021). *Handreiking Gegevensuitwisseling Detentie en Re-integratie. Voor DJI, gemeenten en de reclassering*. Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Geraadpleegd van <https://vng.nl/sites/default/files/2021-07/20210701handreiking-gegevensuitwisseling-detentie-en-re-integratie-1.pdf>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2021). *Informatieblad. Beperkt Beveiligde Afdeling (BBA). Voor gedetineerden*. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/binaries/dji/documenten/publicaties/2021/06/16/informatieblad-bba-voor-gedeteneerden/Informatieblad+BBA+voor+gedetineerden.pdf>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2021). *Informatieblad. Kortdurend en langdurend re-integratieverlof. Voor gedetineerden*. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/documenten/publicaties/2021/06/16/informatieblad-kort--en-langdurend-re-integratieverlof-gedeteneerden>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2021). *Informatieblad. Penitentiair Programma. Voor gedetineerden met een totale straf van minimaal 6 maanden en maximaal 1 jaar vanaf 1 december 2021*. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2021/07/19/informatieblad-pp-gedeteneerden-met-maximaal-1-jaar-straf-na-1-december-2021>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2021). *Informatieblad. Penitentiair Programma. Voor gedetineerden met een strafrestant (met aftrek van v.i.) van maximaal 3 jaar op 1 december 2021*. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2021/07/19/informatieblad-pp-gedeteneerden-met-overgangsrecht-na-1-december-2021>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2022). *Informatieblad. Detentie- & re-integratieplan. Voor ketenpartners*. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/binaries/dji/documenten/publicaties/2021/03/30/informatieblad-dr-plan-ketenpartners/Infoblad+DR+plan+ketenpartners.pdf>
- Dienst Justitiële Inrichtingen. (2022). *Informatieblad. Wet straffen en beschermen. Voor gedetineerden*. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2020/10/03/informatieblad-wet-straffen-en-beschermen-gedeteneerden>
- Homburg, G., Verbeek, E., Van de Grift, M., Kuin, M. & Schuyt, P. M. (2021). *Vorbereiding evaluatie Wet straffen en beschermen*. WODC
- Kamerstukken I, 35122, nr. C. (2020, 15 januari). Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-35122-C.html>
- Kamerstukken II, 29279, nr. 655. (2021, 15 juni). Geraadpleegd van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/kst-29279-655.pdf>
- Kamerstukken II, 29279, nr. 719. (2022, 9 juni). Geraadpleegd van <https://open.overheid.nl/documenten/ronl-fd9bdbfa3159aa61c96443c8db3352de13d0441a/pdf>
- Kamerstukken II, 35122, nr. 2. (2019, 15 januari). Geraadpleegd van <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/wetsvoorstellen/detail?id=2019Z00542&dossier=35122#wetgevingsproces>

- Kamerstukken II, 52e vergadering. (2018, 14 februari). Geraadpleegd van <https://zoek.officiële bekendmakingen.nl/h-tk-20172018-52-3.pdf>
- Kamerstukken II, 96e vergadering. (2019, 20 juni). Geraadpleegd van https://www.eerstekamer.nl/behandeling/20190620/voortzetting_behandeling_wet/document3/f=/vl0pka0cg3n1.pdf
- Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Ministerie van Justitie en Veiligheid, Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2021, 1 augustus). *Kansen bieden voor Re-integratie: In de praktijk. Handreiking Bestuurlijk Akkoord Nazorg Ex-gedetineerden. Re-integratie van (ex-) gedetineerde burgers*. Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Geraadpleegd van <https://vng.nl/sites/default/files/2021-08/01082021-handreiking-re-integratie-exgedeteneerden.pdf>
- Ministerie van Justitie en Veiligheid, Dienst Justitiële Inrichtingen, reclassering & Vereniging van Nederlandse Gemeenten. (2019, 1 juli). *Kansen bieden voor re-integratie. Bestuurlijk akkoord. Re-integratie van (ex-)justitiabele burgers*. Dienst Justitiële Inrichtingen. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2019/12/23/bestuurlijk-akkoord-kansen-bieden-voor-re-integratie>
- Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2017). *Besluit houdende wijziging van het Besluit justitiële en strafvorderlijke gegevens in verband met het verstrekken van justitiële gegevens over begin en einde vrijheidsbeneming aan gemeenten ten behoeve van de re-integratie van ex-gedetineerden*. Internetconsultatie. Geraadpleegd van <https://www.internetconsultatie.nl/gegevensvoor-reintegratie>.
- Ministerie van Justitie en Veiligheid. (2018). *Recht doen, kansen bieden. Naar effectievere gevangenisstraffen*. Dienst Justitiële Inrichtingen. Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2018/06/01/recht-doen-kansen-bieden>
- Staatsblad nr. 251. (2021). Besluit van 31 mei 2021 tot wijziging van de Penitentiaire maatregel, het Besluit tenuitvoerlegging strafrechtelijke beslissingen en het Besluit forensische zorg in verband met de wijziging van de regeling inzake detentiefasering en voorwaardelijke invrijheidstelling (Uitvoeringsbesluit Wet straffen en beschermen). Geraadpleegd van <https://www.dji.nl/justitiabelen/documenten/publicaties/2021/06/30/uitvoeringsbesluit-wet-straffen-en-beschermen>.
- Staatscourant nr. 28357. (2021, 10 juni). Regeling van de Minister voor Rechtsbescherming van 8 mei 2021, nr. 3313234, houdende wijziging van de Regeling selectie, plaatsing en overplaatsing van gedetineerden, de Regeling tijdelijk verlaten van de inrichting en de Regeling arbeid gedetineerden en diverse andere regelingen in verband met de wijziging van de regeling inzake detentiefasering als gevolg van de inwerkingtreding van de Wet straffen en beschermen. Geraadpleegd van <https://zoek.officiële bekendmakingen.nl/stcrt-2021-28357.pdf>
- Staatscourant nr. 32880. (2022). Beleidskader bijdrageregeling begeleiden van ex-gedetineerden voor wonen en werken 2023, Dienst Justitiële Inrichtingen. Geraadpleegd van <https://wetten.overheid.nl/BWBR0047603/2022-12-06>

Staatscourant nr. 47401. (2021, 25 november). Regeling van de Minister voor Rechtsbescherming van 15 november 2021, nr.3639125, houdende wijziging van de Regeling tijdelijk verlaten van de inrichting en diverse andere regelingen in verband met een noodzakelijke verduidelijking van de verhouding tussen het re-integratieverlof voor extramurale arbeid en deelname aan een penitentiair programma én met herstel van diverse omissies. Geraadpleegd van <https://www.rsj.nl/binaries/rsj/documenten/beleidsreactie/2022/02/04/beleidsreactie-advies-wijziging-diverse-regelingen-i.v.m.-wet-straffen-en-beschermen/Beleidsreactie+advies+wijziging+diverse+regelingen+i.v.m.+Wet+straffen+en+beschermen.pdf>

VLOT. (z.d.). *Informatie over Wet Straffen en Beschermen voor de gemeente*. Vereniging van Nederlandse gemeenten. Geraadpleegd van <https://vng.nl/sites/default/files/2021-05/informatie-sheet-wet-straffen-en-beschermen.pdf>

Bijlage 2 Toestemmingsformulier (informed consent) en informatieblad

Bijlage 2.1 Toestemmingsformulier (informed consent)

Universiteit
Leiden

Van
Bajes

naar
Buiten

Toestemmingsformulier onderzoek Van Bajes naar Buiten - Universiteit Leiden

In het onderzoek 'Van Bajes naar Buiten' van de Universiteit Leiden doen wij onderzoek naar hoe personen buiten komen na een straf in detentie. Het doel is om te kijken welke ondersteuning/support er in detentie, maar vooral ook wat daarna vanuit de gevangenis, reclassering en de gemeente wordt geboden en wat verbeterpunten kunnen zijn. In dit onderzoek willen we graag de ervaringen horen van personen die zelf in detentie zitten, het gaat dus om jouw mening. Deelname is vrijwillig en we hebben jouw toestemming nodig om dit gesprek en jouw gegevens te kunnen gebruiken voor onderzoeksdoeleinden. Verder vragen we ook je toestemming om de gesprekken op te nemen om dit nauwkeurig uit te kunnen werken.

Hoe vaak?

We spreken elkaar nu in detentie, na vrijlating zullen we je nog twee keer benaderen. Graag houden we na vrijlating ook contact met je via sms, WhatsApp, Telegram of een ander middel naar keuze. Het gesprek nu duurt ongeveer 45 minuten.

Wat als ik me bedenken of vragen heb?

Voor verdere vragen over het onderzoek of privacy aspecten kan je contact opnemen met [naam + contactgegevens projectleider]. Als je niet meer aan het onderzoek mee wilt doen, kan je ook met haar contact opnemen met een kort bericht om jouw gegevens te verwijderen. Jouw persoonlijke gegevens en alle informatie die aan jou gekoppeld is worden dan permanent verwijderd uit de verzamelde data.

Wat wordt er gedaan met de data na het onderzoek?

De verzamelde gegevens worden vertrouwelijk verwerkt en beveiligd opgeslagen. Alle verzamelde informatie uit de gesprekken en het contact via een berichtenservice worden volledig geanonimiseerd als het onderzoek is afgerond (december 2023), dat betekent dat dit losgekoppeld wordt van jouw persoonlijke gegevens.

Als jouw persoonlijke data gebruikt zou worden voor extern vervolgonderzoek, zal je hiervan bericht krijgen met de mogelijkheid om te weigeren.

Hierbij bevestig ik dat ik:

- Toestemming geef voor deelname aan dit onderzoek. Ik begrijp de opzet van het onderzoek en ik heb de gelegenheid gehad om vragen te stellen. Deze vragen zijn beantwoord;
- Toestemming geef voor de opname van dit interview;
- Toestemming geef om na vrijlating contact te zoeken met mij of mijn contactpersonen voor tussentijdse vragen en voor twee vervolggesprekken;
- Toestemming geef voor het opvragen van geregistreerde gegevens;
- Toestemming geef voor het gebruiken van mijn gegevens voor onderzoeksdoeleinden, mijn naam wordt echter nooit gebruikt.

Plaats en datum

.....

Naam en handtekening respondent

.....

Naam en handtekening onderzoeker

.....

Informatie onderzoek Van Bajes naar Buiten (Universiteit Leiden)

Waarom dit onderzoek?

We willen graag weten hoe mensen buiten komen na een straf in detentie. Het doel is om te kijken hoe mensen geholpen worden in de gevangenis, maar vooral ook daarna bijvoorbeeld door de reclassering en de gemeente. Wat kan er beter? In ons onderzoek willen we graag de ervaringen horen van personen die zelf in detentie zitten en ze na vrijlating opzoeken om te kijken hoe het dan met ze gaat.

Wat houdt deelname aan dit onderzoek in?

Alles wat er tijdens deze gesprekken wordt gezegd is vertrouwelijk en er gaat geen informatie naar het personeel van de PI, het OM of de Reclassering. Er zijn geen goede of foute antwoorden, het gaat echt om jouw eerlijke mening en jouw ervaring. Het eerste gesprek is hier in de PI. Vervolgens zal ik je na vrijlating nog twee keer opzoeken voor een gesprek om te kijken hoe het dan gaat. Tussentijds hou ik graag contact met jou via sms, Whatsapp, Telegram of Signal.

Moet ik meedoen?

Nee, deelname aan dit onderzoek is vrijwillig. Dit betekent dat jij zelf de keus maakt om in gesprek te gaan met mij. Mocht je opnieuw meedoen aan de gesprekken na je vrijlating, dan krijg je in ieder geval een kleine vergoeding voor je tijd en moeite.

Hoelang duurt het?

Het gesprek duurt ongeveer 45 minuten. Met jouw toestemming neem ik het gesprek op met een voice-recorder, zodat we dit later kunnen uitwerken en jouw ervaringen zo correct mogelijk kunnen beschrijven in ons rapport. Alleen personen binnen ons onderzoeksteam kunnen de opnames beluisteren.

Wat gebeurt er met de informatie die ik vertel?

Alle informatie die jij en andere deelnemers aan ons geven, zullen we vertrouwelijk mee omgaan en gebruiken voor het onderzoeksrapport. Nergens zal je naam gebruikt worden, dus niemand kan je herkennen als ze het onderzoek lezen.

Waar kan ik met vragen terecht?

Mijn contactpersoon hier in deze PI is..... Daar kan je eventueel met vragen terecht die hij/zij dan weer aan ons kan stellen. Als je uit detentie komt en je hebt vragen, kan je mij bereiken via:

Contactgegevens:

Bijlage 3 Topiclists interviews T1/T2/T3

Bijlage 3.1 Topiclist T1 (in detentie)

Introductie

Leeftijd / Woonplaats voor detentie / culturele achtergrond/etniciteit?/ partner/kind?

Huidige locatie en afdeling / Hoeveel locatie(s) gezeten deze detentie

Icebreaker: beschrijf je tijd in detentie tot nu toe in 1 woord

Algemeen

Hoelang zit je nu in detentie en hoelang nog te gaan? / Hoeveel straffen hiervoor?

Je komt bijna vrij... datum?

Voor detentie

Indien vorige straf en/of detentie:

Welke ondersteuning ontvangen voor detentie op het gebied van re-integratie?

- Werk/financiën/huisvesting/zorg/ID-bewijs/sociaal netwerk

In hoeverre moeilijkheden gehad bij het door strafblad/detentie/verleden?

- vinden van baan/woning
- krijgen van hulp voor psychische gezondheid/financiën
- onderhouden contact partner/kind/ouders
- gelukkig zijn/thuis voelen in de maatschappij?

Indien geen eerdere straf/detentie:

Kort iets vertellen over je leven voor detentie? Bijvoorbeeld op gebied van werk, huis, financiën, netwerk.

Tijdens detentie

D&R-plan opgesteld (status/ervaring)?

Welke ondersteuning/cursussen/trainingen sinds binnenkomst ontvangen?

- Werk/financiën/huisvesting/psychische gezondheid/ID-bewijs/netwerk/zingeving/welzijn
- Hoe heb je deze ervaren?

Ervaring contact casemanager/mentor/RIC/reclassering algemeen? verloop/initiatief

Wat zou je nu/binnen helpen/behoeften

- Werk/financiën/huisvesting/zorg/ID-bewijs/netwerk
- Wat is daarbij belangrijk?
- In hoeverre zou je aan dingen willen werken hierbinnen? Welke obstakels zijn er volgens jou om aan (eventuele) verandering te werken?
- Op dit moment vormen van hulp of steun die je nodig hebt, maar niet krijgt? Dingen die je wel had willen doen, maar uiteindelijk niet gedaan/gelukt?

Hoe zou de periode naar vrijlating toe moeten worden ingevuld volgens jou?

- Verbeterpunten/goede punten re-integratieactiviteiten

Na detentie

Waar kijk je het meeste naar uit? Waar zie je het meeste tegenop?

Hoe zie je je leven voor je na detentie? In hoeverre zou je een ander leven willen na detentie?

Verwachtingen re-integratie algemeen/doelen

- Wat is er nodig om dat te bereiken? In hoeverre geloof je dat je dat zelf kunt bereiken?

Grootste obstakels *na detentie*? Veel mee bezig of niet/stress

Wat voor ondersteuning zou je het meest helpen na detentie?

- Op welke manier denk je die ondersteuning te kunnen krijgen na vrijlating?
- Rol gemeente/casemanager/reclassering / Met wie verwacht je straks vooral contact te hebben

In hoeverre ben je veranderd tijdens deze detentie?

- Waar heb je veel over nagedacht?
- Wat wil je anders gaan doen en wat wil je zo houden?

Afsluiting

Nog onderwerpen die niet aan bod zijn geweest?

Wil je verder nog iets zeggen waar we het niet over hebben gehad, maar wat wel belangrijk is voor jou?

Contactinformatie

Telefoonnummer: _____

Adres: _____

Woonplaats: _____

Emailadres: _____

Contact 1:

Naam: _____

Relatie: _____

Telefoonnummer: _____

Adres: _____

Woonplaats: _____

Contact 2:

Naam: _____

Relatie: _____

Telefoonnummer: _____

Adres: _____

Woonplaats: _____

Bijlage 3.2 Topiclist T2 (drie maanden na detentie)

Icebreaker: beschrijf je tijd vanaf je vrijlating tot nu in 1 woord

Rondom vrijlating

Eerst zou ik graag wat meer willen weten over de dag van je vrijlating.

- Was er iemand die je kwam halen? Wie? Waar ging je heen?

Hoe voelde je je die dag?

- Evt: Hoe was het om weer met je dierbaren/vrienden/familie/mensen om je heen te zijn?

In hoeverre was je volgens jou voorbereid om naar buiten te gaan? / Wat waren je ideeën over een woning, werk, schulden, verslavingszorg et cetera? / In hoeverre voldaan aan (andere) behoeftes die jij had toen je vrijkwam?

Vanaf vrijlating tot T2

Hoe gaat het met je sinds vrijlating tot nu? Hoe zien de dagen eruit?

- Had je een plek om te wonen na vrijlating? Waar verblijf/woon je nu? In hoeverre tevreden mee?
- Werk/inkomen/dagbesteding/Verslavingszorg/mentale zorg?/ID-bewijs/Middelengebruik?

Grootste obstakels *na detentie*? Veel mee bezig of niet/stress

- Hoe ga je om met tegenslag/problemen?
- In hoeverre krijg je hier hulp bij? Van wie?

Informeel/Sociaal netwerk:

Met wie heb je nu (veel) contact sinds vrijlating?

- Wie steunt je? Wie steunt je het meest buiten je familie om (indien relevant)?
- Contact met ‘oude’ vrienden (die zich nog bezighouden met criminele activiteiten)?
- Indien toepasbaar: hoe is de relatie met je kind(eren) sinds vrijlating? Welke invulling vaderrol? Wat zou je anders hebben gedaan/ga je anders doen?

Formeel netwerk:

Wie contact na vrijlating?

- Bijvoorbeeld gemeente / reclassering / maatschappelijk werk/ verslavingszorg et cetera
- Hoe tot stand gekomen? Op basis waarvan?
- Hoe ervaar je dit contact?

Indien toezicht reclassering:

- Hoe is het om onder toezicht van de reclassering te staan? Voorwaarden?
- Wat voor hulp krijg je daar? Wat ontbreekt er?
- Hoe ervaar je deze hulp / dit contact?

Welke ondersteuning heb je nodig gehad vanaf vrijlating op het gebied van re-integratie?

- Werk/financiën/huisvesting/zorg/ID-bewijs/sociaal netwerk/drugs
- Ontvangen versus behoefte?
- In hoeverre moeilijkheden gehad bij het vinden van baan door strafblad/detenie
 - VOG / rol BGG

Reflectie op detentie

Hoe kijk je terug op je tijd in detentie?

- Wat vond je (het meest) positief/leerzaam aan je detentie?
- Wat voor (negatieve) impact heeft deze detentie op jou en jouw leven gehad?

Als je nu terugkijkt op die eerste maanden na vrijlating, is er specifieke hulp of steun (programma's/cursussen/trainingen) die je **niet** hebt gekregen **in de PI of daarna**, maar die wel nuttig zou zijn geweest?

Welke vaardigheden die je in de gevangenis hebt opgedaan, kun je gebruiken in het leven 'buiten'?

Hoe zou de periode in detentie en na vrijlating (re-integratieproces) moeten worden ingevuld volgens jou?

- In hoeverre heb je het gevoel dat je bent ondersteund bij het re-integreren na detentie?
- Verbeterpunten/goede punten re-integratieactiviteiten

Waar maak je je op dit moment de meeste zorgen om? Hoe ga je daarmee om?

Ik vroeg je de vorige keer ook hoe je je leven voor je zag na detentie/of je terugging naar hetzelfde leven.

Is je leven nu hoe je dat voor je zag? Waarom wel/niet?

- Indien toepasbaar: Wat is de belangrijkste reden voor jou (geweest) om te stoppen met criminaliteit?
- In hoeverre ben je gelukkig/voel je je thuis in de maatschappij?

Toekomst

Hoe hoog schat je de kans in dat je binnen dit jaar weer met justitie in aanraking komt?

- Wat doe je om dit te voorkomen?
- Indien toepasbaar: in hoeverre wil je zelf weg uit de criminaliteit?
- Wat is er nodig voor jou om te stoppen met criminaliteit?

Wat wil je (nog) bereiken in het leven (zelfs op dagelijkse basis)?

- Welke stappen moet je hiervoor ondernemen? Haalbaar?
- Verwacht je problemen bij het bereiken van deze doelen en welke? Plan?
- Eventueel: Toekomstplannen met kinderen (vaderrol)

Waar zie je jezelf over vijf jaar?

Afsluiting

Nog onderwerpen die niet aan bod zijn geweest?

Wil je verder nog iets zeggen waar we het niet over hebben gehad, maar wat wel belangrijk is voor jou?

Bijlage 3.3 Topiclist T3 (zes maanden na detentie)

Icebreaker: Beschrijf één ding dat volgens jou ontbreekt in het (strafrecht/re-integratie)systeem

(Optioneel: Beschrijf in 1 woord het doel van detentie volgens jou)

Reflectie detentie (dit stuk kan hier, maar kan ook aan het eind)

Welke ondersteuning/cursussen/training heb je (ook alweer) ontvangen/gedaan tijdens deze detentie? (check T1). Waarom voor gekozen iets wel/niet te doen?

In geval van (detentie)recidive: In hoeverre was deze detentie anders dan vorige detentie(s)?

Wie of wat herinner je je nog uit detentie? Waarom? (1 ding of persoon)

In hoeverre voel(de) je je 'gezien' tijdens en na je periode in detentie? Voorbeeld?

Als je nu terugkijkt op het gehele proces van binnen naar buiten detentie, heb je dan het gevoel dat je genoeg ondersteund bent bij het re-integreren? / Hadden ze bij jou nog naar andere factoren moeten kijken?

- waar ligt voor jou het belangrijkste verbeterpunt?
- wat is wel goed verlopen?

Staat de tijd in detentie volgens jou meer in het teken van straffen of ondersteunen bij terugkeer naar de samenleving? Kun je dat uitleggen? Hoe komt dat?

Wat denk je dat het detentie/re-integratiesysteem als geheel (dus ook met reclassering, gemeente et cetera) bereikt?

Leven nu

Hoe zien de dagen er nu voor jou uit?

- Wat vind je daar goed aan?
- Waar ben je minder blij mee?

In hoeverre is er iets veranderd in je leven ten opzichte van de vorige keer dat ik je sprak?

Waar verblijf/woon je nu? In hoeverre tevreden mee?

- Werk/inkomen/dagbesteding/Verslavingszorg/mentale zorg?/ID-bewijs/Middelengebruik?

Welke obstakels ben je tegengekomen sinds ons vorige gesprek? Veel mee bezig of niet/stress

- Hoe ga je om met tegenslag/problemen?
- In hoeverre krijg je hier hulp bij? Van wie?

Indien van toepassing: Ervaringen VOG/BGG bij het vinden van baan?

Formeel en sociaal netwerk

Voor respondenten die nog contact hebben met re-integratieorganisaties:

- Met welke organisaties heb je contact? Bijvoorbeeld gemeente / reclassering / maatschappelijk werk/ verslavingszorg et cetera
- Verandering ten opzichte van vorig gesprek, bijvoorbeeld in frequentie, intensiteit, opbrengst
- Hoe ervaar je dit contact en de geboden hulp?
- Wat ontbreekt er? / Op welke manier zou je ondersteuning kunnen/willen gebruiken/op welke manier zou het jou wel (kunnen) helpen?
- Plannen/verwachtingen versus opbrengst?

Indien van toepassing: Wat vind je van de samenwerking tussen de organisaties waar jij contact mee hebt?

Wie is er belangrijk voor jou geweest in de afgelopen periode na detentie? Waarom?

- Wie heb je achter je gelaten? Met wie heb je geen contact meer?

Indien van toepassing: hoe is de relatie met je kind(eren) nu? Welke invulling vader/moederrol?

Reflectie leven

Is je leven nu zoals je dat graag wilt hebben? Waarom wel/niet?

- Indien toepasbaar: Wat is de belangrijkste reden voor jou (geweest) om geen delicten te plegen? Wie/wat heeft hierbij geholpen?

- Kansen voorbijgekomen (criminaliteit)? Hoe ben je daarmee om gegaan?
Waarom wel/niet gedaan?

Waar maak je je op dit moment de meeste zorgen om? Hoe ga je daarmee om?
In hoeverre idee dat mensen anders naar je kijken omdat je in detentie hebt
gezetten/ervaringen stigma

In hoeverre ben je gelukkig/voel je je thuis in de maatschappij?

Afsluiting

Nog onderwerpen die niet aan bod zijn geweest?

Wil je verder nog iets zeggen waar we het niet over hebben gehad, maar wat
wel belangrijk is voor jou?

Bijlage 4 Onderzoeksgroep gedetineerde personen N=100

Resp nr	Type	Detentieduur	Gender	Leeftijdswaarde	Partner	Kind(eren)
1	vrouw (lang)	4 maanden	vrouw	56-60	ja	ja
2	vrouw (lang)	6 maanden	vrouw	56-60	nee	ja
3	vrouw (lang)	6 maanden	vrouw	20-25	nee	ja
4	vrouw (lang)	6 maanden	vrouw	26-30	ja	ja
5	vrouw (lang)	5,5 maand	vrouw	20-25	nee	ja
6	vrouw (lang)	6 maanden	vrouw	46-50	nee	ja
7	vrouw (lang)	5 maanden	vrouw	20-25	ja	nee
8	vrouw (lang)	1 jaar	vrouw	41-45	ja	ja
9	vrouw (lang)	2,5 jaar	vrouw	20-25	ja	nee
10	vrouw (lang)	3 maanden	vrouw	36-40	nee	ja
11	vrouw (lang)	10 maanden	vrouw	51-55	nee	nee
12	vrouw (lang)	10,5 maand	vrouw	36-40	nee	ja
13	vrouw (lang)	5 maanden	vrouw	41-45	nee	ja
14	vrouw (lang)	4,5 maand	vrouw	31-35	nee	ja
15	kort	2 maanden	man	26-30	nee	nee
16	lang	6 maanden	man	56-60	nee	ja
17	lang	7 maanden	man	41-45	nee	nee
18	kort	1 maand	man	66-70	ja	ja
19	kort	1,5 maand	man	20-25	ja	nee
20	kort	1,5 maand	man	41-45	ja	ja
21	kort	2 maanden	man	26-30	nee	ja
22	lang	4 maanden	man	31-35	nee	ja
23	kort	2,5 maand	man	26-30	ja	ja
24	lang	8 maanden	man	36-40	nee	ja
25	lang	6 maanden	man	26-30	nee	nee
26	lang	3,5 jaar	man	36-40	ja	ja
27	lang	5 maanden	man	41-45	ja	ja
28	kort	1,5 maand	man	51-55	nee	ja
29	kort	1 maand	man	20-25	nee	nee
30	kort	1 maand	man	41-45	nee	ja
31	kort	1,5 maand	man	51-55	nee	ja
32	kort	1,5 maand	man	31-35	nee	ja
33	kort	1,5 maand	man	26-30	ja	ja
34	lang	7,5 maand	man	36-40	nee	ja
35	lang	21,5 jaar	man	51-55	nee	nee
36	lang	7,5 maand	man	20-25	ja	nee

Resp nr	Type	Detentieduur	Gender	Leeftijdswaarde	Partner	Kind(eren)
37	lang	6 maanden	man	46-50	ja	ja
38	kort	1,5 maand	man	46-50	nee	ja
39	lang	1,5 jaar	man	31-35	nee	nee
40	lang	5 maanden	man	20-25	ja	ja
41	lang	6 maanden	man	46-50	nee	ja
42	lang	7 maanden	man	26-30	ja	ja
43	lang	6,5 jaar	man	20-25	ja	ja
44	kort	1,5 maand	man	61-65	nee	ja
45	kort	1,5 maand	man	36-40	ja	nee
46	kort	2 maanden	man	46-50	nee	ja
47	kort	2 maanden	man	41-45	ja	ja
48	lang	6,5 maand	man	20-25	nee	nee
49	kort	2 maanden	man	36-40	ja	Nee
50	kort	2 maanden	man	51-55	nee	ja
51	lang	2 jaar	man	31-35	ja	ja
52	lang	6 maanden	man	20-25	nee	nee
53	lang	1 jaar	man	26-30	ja	ja
54	lang	1 jaar	man	20-25	nee	nee
55	lang	4 maanden	man	26-30	nee	ja
56	lang	9,5 maand	man	46-50	nee	nee
57	lang	5 maanden	man	26-30	nee	ja
58	lang	4 maanden	man	56-60	nee	ja
59	lang	9 maanden	man	41-45	nee	ja
60	kort	1 maand	man	26-30	ja	ja
61	kort	1,5 maand	man	41-45	ja	ja
62	kort	2 maanden	man	46-50	ja	ja
63	lang	4,5 maand	man	36-40	nee	ja
64	lang	2,5 jaar	man	20-25	nee	nee
65	kort	3 maanden	man	31-35	nee	nee
66	lang	3 maanden	man	51-55	nee	nee
67	lang	9 maanden	man	20-25	nee	nee
68	lang	9,5 maand	man	41-45	nee	ja
69	lang	2 jaar	man	36-40	nee	ja
70	lang	3,5 maand	man	36-40	ja	ja
71	lang	1,5 jaar	man	66-70	nee	nee
72	lang	8 maanden	man	26-30	ja	ja
73	lang	2 jaar	man	31-35	nee	ja
74	kort	2 maanden	man	41-45	ja	ja
75	kort	1 maand	man	20-25	ja	ja
76	kort	1,5 maand	man	51-55	ja	ja
77	kort	1 maand	man	61-65	ja	ja

Resp nr	Type	Detentieduur	Gender	Leeftijdswaarde	Partner	Kind(eren)
78	kort	1,5 maand	man	31-35	nee	nee
79	kort	1 maand	man	31-35	nee	nee
80	lang	3 maanden	man	41-45	ja	ja
81	lang	5,5 maand	man	20-25	nee	ja
82	lang	3 maanden	man	20-25	nee	nee
83	lang	6,5 maand	man	26-30	ja	ja
84	lang	4 jaar	man	31-35	ja	ja
85	vrouw (lang)	7 maanden	vrouw	20-25	ja	nee
86	vrouw (lang)	4 maanden	vrouw	56-60	ja	ja
87	vrouw (lang)	7 maanden	vrouw	51-55	ja	ja
88	kort	2,5 maand	man	46-50	nee	nee
89	kort	1 maand	man	26-30	ja	ja
90	kort	2 maanden	man	20-25	ja	ja
91	kort	1,5 maand	man	20-25	ja	nee
92	kort	3 maanden	man	46-50	nee	ja
93	kort	2 maanden	man	26-30	nee	ja
94	kort	1,5 maand	man	20-25	nee	ja
95	kort	2 maanden	man	46-50	nee	ja
96	kort	2 maanden	man	31-35	nee	nee
97	kort	2 maanden	man	20-25	nee	ja
98	vrouw (lang)	8,5 maand	vrouw	36-40	nee	ja
99	vrouw (lang)	1,5 jaar	vrouw	36-40	ja	ja
100	vrouw (lang)	6 maand	vrouw	46-50	nee	ja

Bijlage 5 Onderzoeksgroep focusgroepen en expertmeeting

Bijlage 5.1 Deelnemers focusgroepen¹

Resp nr	Organisatie	Functie
1	DJI	Casemanager
2	DJI	Medewerker Backoffice
3	DJI	Casemanager
4	DJI	Mentor
5	DJI	Casemanager
6	DJI	Casemanager
7	DJI	Mentor
8	DJI	Casemanager
9	DJI	Casemanager
10	DJI	Casemanager
11	Reclassering	Reclasseringswerker
12	Reclassering	Reclasseringswerker
13	Reclassering	Reclasseringswerker
14	VNG	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden ²
15	VNG	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
16	VNG	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
17	VNG	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
18	VNG	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
19	VNG	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
20	Zorg- en Veiligheidshuis	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
21	Zorg- en Veiligheidshuis	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
22	Zorg- en Veiligheidshuis	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
23	Zorg- en Veiligheidshuis	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
24	Zorg- en Veiligheidshuis	Uitvoering nazorg ex-gedetineerden
25	Exodus	Coördinator

1 Enkele respondenten hebben na de focusgroep schriftelijk en/of telefonisch input geleverd.
 2 Bij de VNG en de Zorg- en Veiligheidshuizen zijn er verschillende benamingen voor een functie die zich bezighoudt met de nazorg (of doorzorg) van ex-gedetineerde personen.

Bijlage 5.2 Deelnemers expertmeeting

Resp nr	Organisatie	Functie
1	Gemeente A	Re-integratie officier (RIO)
2	Gemeente B	Coördinator/regisseur Detentie en Terugkeer
3	Gemeente B	Coördinator/regisseur Detentie en Terugkeer
4	Gemeente C	Beleidsadviseur Nazorg detentie
5	VNG	Beleidsadviseur
6	DJI	Beleidsadviseur
7	DJI	Beleidsadviseur
8	DJI	Beleidsadviseur
9	DJI	D&R trainer/coördinator RIC
10	DJI	D&R trainer/coördinator RIC
11	Reclassering	Unitmanager & projectleider
12	Reclassering	Beleidsadviseur
13	Reclassering	Unitmanager
14	Reclassering	Unitmanager
15	Humanitas	Coördinator
16	Exodus	Coördinator/teamleider

Bijlage 6 Analyseformat casestudy

Reclassering & D&R-plannen

Typering case: Kortverblijvende man, Langverblijvende man, Langverblijvende vrouw
Ingevuld door: [naam onderzoeker]

D&R-plannen			
Onderwerp	Subonderwerp	Toelichting/uitwerking	Bijzonderheden
Intake basis-voorwaarden	Huisvesting		
	ID		
	Schulden		
	Zorg		
	Werk		
	Sociaal netwerk		
D&R plan	Re-integratiedoelen		
Verloop tij-dens detentie (mbt re-integratie activiteiten)	Cursussen/trainingen		
	Verlof		
	Faseren		
	Overig		
Voor vrijlating check basis-voorwaarden?	Huisvesting		
	ID		
	Schulden		
	Zorg		
	Werk		
	Sociaal netwerk		
Contact met gemeente?	Ervaring/bejegening		
	Ondersteuning?		
Contact met reclassering?	Ervaring/bejegening		
	Ondersteuning?		
Contact overige professionals	Ervaring/bejegening		
	Ondersteuning?		
Indruk zelf-redzaamheid	Initiatief		
	Gedrag		
	Uiten behoeften		

Reclassering			
Onderwerp	Subonderwerp	Toelichting/uitwerking	Bijzonderheden
Contact tijdens detentie	Adviesrapportage		
	Voor vrijlating		
Ondersteuning levensgebieden	Huisvesting		
	ID		
	Schulden		
	Zorg		
	Werk		
	Sociaal netwerk		
Contact toezicht-houder	Ervaring/bejegening		
	Meerdere?		
Verloop reclasseringstoezicht	EM		
	Frequentie		
	Aard/duur		
	Overig		
Voorwaarden/overtredingen	Gedraginterventie		
	Gebiedsverbod/gebod		
	Begeleid wonen		
	Opname zorginstelling		
	Drugs/alcohol, verbod		
	Contactverbod		
	Behandeling		
Contact met gemeente? Ondersteuning?	Ervaring/bejegening		
Samenwerking andere organisaties	Welke? Ervaring?		
Indruk zelfredzaamheid/motivatie	Zelfredzaamheid		
	Motivatie		
Einde toezicht?	Succesvol afgerond		
	Negatief (geretourneerd)		
	Lopend		
Overige bijzonderheden			

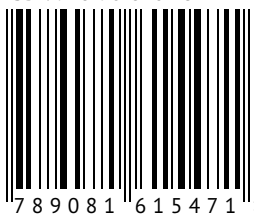
Bijlage 7 Codeboom

Onderwerp	Hoofdcode	Subcodes
		Overall zowel positieve als negatieve ervaringen als subcodes Indien van toepassing, voor, tijdens, en na detentie gecategoriseerd
Algemeen	Achtergrondkenmerken	Afkomst, Leeftijd, Jeugd/verleden
	Achtergrond huidige straf	Algemeen, Rechtszaak Arrestatie/aanhouding, Advocaat
	Kenmerken deze detentie	Huidige afdeling/locatie, Overplaatsing
	Re-integratie na eerdere detentie	Ondersteuning/Hulp
In detentie	Activiteiten in PI	Algemeen/aanbod, Arbeid in de PI, Cursussen/trainingen, Behoeftes aan/motivatatie, Religie, Arbeid in PI, Opleiding
	D&R-plan	Reflector
	Contact in detentie	Contact medege-detineerden, Contact PIW'ers, Incidenten, Sfeer
	Ervaringen deze detentie	Nachtrust, Urinecontroles, Veranderd, Arrestanten-regime Rood/ Basis- & Plusregime
	Alcohol en drugs	Verslaving, Afkicken, Ondersteuning/Hulp
	Verlof	Behoeften/motivatatie, Communicatie
	Vrijlating/vooruitkijken	Doelen, Meest naar uitkijken, Tegenopzien, Verwachte gevolgen strafblad, Verbeterpunten
	Voorbereiding vrijlating	Ondersteuning/hulp, Behoeften
Na detentie	Dag van vrijlating	
	Eerste periode na detentie	Wennen aan terugkeer
	Alcohol en drugs	Verslaving, Afkicken, Ondersteuning/Hulp
	Reflectie/Terugblik detentie	Verwachtingen, Verbeterpunten, Leerzaam/opgedane vaardigheden, Behoeftes, Impact, Moeilijkheden strafblad
	Doel detentie	Beveiliging samenleving, Ondersteunen, Re-integreren, Recidive voorkomen, Straffen/vergelding, Moment om bij te komen
	Verwachtingen realiteit	Veranderd zijn, Verwachtingen toekomst, Tevredenheid leven, Thuisvoelen in samenleving, Tevredenheid verandering

Onderwerp	Hoofdcode	Subcodes
Re-integratie-professionals/Instanties	Casemanager	Contact/bejegening
	Mentor	Ondersteuning/hulp
	Reclassering	Behoeftte aan/Motivatie
	Gemeente	Enkelband
	Vrijwilligers	Verschil mentor-casemanager
	RIC	Veranderingen contact
	Veiligheidshuis	
	Verslavingszorg	
Basisvoorwaarden	ID-bewijs	
	Woning	Dakloosheid, Begeleid wonen, Behoeften, Ondersteuning/hulp, Financiering, Eigen woning, (On) tevreden woning
	Financien	Schulden, Ondersteuning/hulp
	Zorg	Psychische klachten, Fysieke klachten, Behoeften, Ondersteuning/hulp
	Werk	Ervaringen na eerdere detentie, Behoeften, Ondersteuning/hulp, Rol VOG/BGG, Vrijwilligerswerk, Arbeidsongeschiktheid, Ervaring met solliciteren, Verwachting
Sociaal netwerk	Kinderen	Bezoek/contact
	(Ex-)partner	Behoeften
	Familie	Ondersteuning/hulp
	Vrienden	Delinquente vrienden
	Kleinkinderen	Prosociale vrienden
	Ex-gedetineerde personen	
Desistance	Identiteit	Behandeld als mens/gevangene, Doelen, Feared self, Future self, Gezien worden, Zingeving, Thuisvoelen in samenleving, Gelukkig voelen, Veranderd zijn, Verwachtingen toekomst, Culturele verschillen
	Agency	Eigen verantwoordelijkheid, Zelfvertrouwen, Zelfredzaamheid, Obstakels
	Stoppen met criminaliteit	Motivatie, Schade/Impact, Verleidingen

In Nederland stromen jaarlijks ongeveer 27.000 personen in en uit detentie. De kans op herhaling van delinquent gedrag na detentie is groot en om de recidivecijfers te verlagen, wordt al geruime tijd ingezet op het bevorderen van re-integratie van (ex-)gedetineerde personen. In opdracht van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Datacentrum (WODC) heeft de Universiteit Leiden ervaringen in het re-integratieproces in kaart gebracht vanuit het perspectief van (ex-)gedetineerde personen en re-integratieprofessionals, onder andere door een grote groep (ex-)gedetineerde personen vanuit detentie tot zes maanden na vrijlating te volgen. Het onderzoek laat zien dat het re-integratiebeleid niet goed aansluit op de gevangenispopulatie en er sprake is van een re-integratie paradox: er wordt verwacht dat personen actief werken aan hun re-integratie, maar het merendeel van de (ex-)gedetineerde personen ervaart juist weinig mogelijkheden, weinig ondersteuning en hebben het gevoel stil te staan. Zowel in als na detentie worden verschillende obstakels ervaren die het re-integratieproces belemmeren en te maken hebben met de manier waarop het beleid is ingericht, ingewikkelde procedures en complexe systemen, gebrekkige informatievoorziening, lage mate van vertrouwen in re-integratieprofessionals, en de impact van het strafblad bij het vinden van werk. Het samenspel van deze obstakels maakt van re-integratie een ambitieuze opdracht voor alle betrokkenen.

ISBN 978-90-8161-547-1

Universiteit
Leiden